

The Project Gutenberg eBook of Artturi Berkow, by E. Werner

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Artturi Berkow

Author: E. Werner

Translator: Robert Mellin

Release date: July 12, 2015 [EBook #49430]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ARTTURI BERKOW ***

Produced by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

ARTTURI BERKOW

Koonnut

E. Werner [Elisabeth Bürstenbinder]

Suomennos [R. Mellin]

Porissa, O. Palanderin kirjapaino, 1881.

Näytetty: *Joh. Tamsén.*

Pääkaupungin paras kirkko oli tungoksiin asti täynnä. Sinne saapuneesta suuresta ihmisjoukosta ja alttarin runsaista kukkakoristuksista, kuin myös pitkästä rivistä kirkon ulkopuolella odottavia ajoneuvoja, saattoi arvata, että vihkimys, joka siellä oli toimitettava, oli herättänyt huomiota ja osanottoa avarammissakin keskuuksissa. Väestön käytös oli tämmöisissä tiloissa tuo tavallinen, kun paikan pyhyys ei salli mitään kuuluvampaa uteliaisuuden tahi osanottavaisuuden osoitusta — odottava levottomuus, tarkka vaarinotto kaikesta mitä sakastin vaiheilla tapahtui, ja viimein yleinen tyytyväisyyden äännähdys, kun sen ovet aukesivat, ja, urkuin ensimmäisten sävelten kuuluessa, morsiuspari astui näkyviin.

Lukuisa ja loistoinen oli se joukko mikä nyt keräytyi morsiusparin ja alttarin ympärille. Komeat univormut, raskaat silkki- ja atlaska-puvut, lyöhyvät pitsikutoukset, kukat ja timantit, kaikki hohti, aaltoili ja kohisi yhtenä vilinä. Niinhyvin etevimmät suku- kuin rahaylimykset näyttivät täällä ollemaan saapuvilla, juhlamenon loistoisuutta enentämässä.

Oikealla puolen morsianta seisoivat, etevimpänä vieraana, eräs varteva, komea upseeri, jonka univormu ja lukuisat rintatähdet osoittivat pitkällistä sotapalvelusta. Ryhtinsä oli teeskentelemätön ja arvoisa, nykyiseen juhlallisuuteen soveltuva, ja kuitenkin näytti, niinkuin hänen väkäisten kasvoinsa takana piilisi jotakin, mikä ei sopinut tähän iloiseen juhlamenoon. Silmänluonne, millä hän katseli morsiusparia, oli omituinen, synkeä, ja kun silmänsä kääntyivät pois ja vilahtelivat tiheään tunkeutuneen väkijoukon ylitse, silloin lensi näille uljaille kasvoille ikään kuin tukahutettu mielikarvaus tahi vihastus, ja piukkaan likistetyt huulet värähtelivät vienosti.

Vastatusten tätä miestä ja sulhaista lähinnä seisoivat eräs toinen, sivilivaatteisin puettu, vanhahko herra ja, kuten näytti, likisimpiä sukulaisia hänkin; mutta ei hohtokivien ylellinen paljous, joita hän lakkarikellosaan, sormuksissansa ja rintaneuloissaan näytti katseltaviksi kantavan, eikä tuo tavattoman mielihyväinen ryhtinsäkään voineet luoda häneen hiukankaan vertaa sitä ylhäisyyttä, mikä teki vastatusten seisovan upseerin niin merkilliseksi. Koko ulkonäkönsä oli aivan tavallinen, ellen sanoisi halpamainen, eikä voinut se silminnähtävä voitto-ilokaan, mikä nyt siinä oli nähtävänä, tehdä sitä jalomaisemmaksi. Sanomaton tosiaankin oli se voitto-ilo, millä hän katseli morsiusparia ja sitte silmäili ympärilleen loistoisin kokouksen ja täpötäynnä olevain penkkirivien puoleen; se oli tyytyväisyys semmoinen, jonka kauvan tavoiteltujen tarkoitusten voittaminen synnyttää ja hänessä ei pieninkään epäkohta häirinyt hetken juhlallisuutta.

Mutta nämä kaksi miestä olivatkin ainoat, jotka näyttivät vähän hartaammalla mielihalulla käyvän tähän juhlallisuuteen osallisiksi; morsius-pari ei sitä tehnyt. Ei olisi vento-vieraskaan saattanut pitää niin vähän väliä tästä juhlallisesta toimituksesta, kuin nämä molemmat henkilöt, joiden tuota pikaa piti oleman toistensa omat. Tuo yhdeksäntoista vuotias morsian oli kieltämättä ihana tyttö, mutta kuitenkin hengähteli kaikki hänen ympärillään ikään kuin jää-kylmää viuhkaa, joka ei sovelnut paikkaan, eikä nykyiseen hetkeen. Alttarikynttiläin valo leikitsi hänen valkoisen atlaskavaatetuksensa syvissä poimuissa ja kimalteli hänen kalleuden koristeittensa timanteissa, mutta se kuvasi kasvoja semmoisia, jotka marmorin ihanuuden ohessa näyttivät saaneen myös sen kovuuden ja kalseuden muodon, ainakin täksi hetkeksi, joka muuten tavallisesti elähyttää kylmimpääkin mieltä. Paksut, valkeat palmikot, joille myrttiseppeli oli asetettuna olivat kummallisena vastakohtana hänen tummille kulmakarvoilleensa ja noille tummille, miltei mustille silmille, jotka koko juhlamenon aikana tuskin kerran tahi kahdesti ylenivät papin puoleen. Hänen säännölliset vähän kalpeat kasvonsa, jotka molemmin puolin olivat morsius-hunnulla peitetyt, nähtiin osoittavan ylhäisyyttä, joka kyllä voipi olla synnyntäinen, mutta ei koskaan tavaksi otettu. Ylhäisyys ylimalkain vallitsi tämän olennon muodossa; se osoitti itsensä ei ainoastaan hänen vienoissa ja jalonnäköisissä kasvonneurteissaan, vaan se näkyi niinkään hänen ryhdissään ja koko olennossaan niin, että jokainen muu kenties merkillisempi ominaisuus sen rinnalla jäi huomaamatta. Tämä nuori nainen näytti olevan luotu ainoastaan elämän kukkuloilla leijaillemaan, eikä koskaan sekautumaan sen alla liikkuviin ihmisiin tahi oloihin. Ja vastoin kaikkea tätä, noissa tummissa silmissä oli jotakin, joka osoitti enemmän voimaa ja järkevyyttä, kuin mitä salonki-naisessa tavallisesti tapaakaan, ja kentiesi juuri nykyinen hetki vaatikin voimaa ja järkevyyttä näkyviin, sillä univormuun puettu herra hänen oikealla puolellaan ja kolme nuorempaa hänen takanaan seisovaa upseeria loivat, jota kauemmin juhlamenoa kesti, sitä tarkemmin tunnustelevia ja sitä levottomampia silmäyksiä hänen kasvoilleensa, jotka sillä välin pysyivät yhtä huolettomina ja kalseina, kuin ne ensi hetkestä olivat olleet.

Sulhanen hänen rinnallaan oli noin 28 vuotias nuori mies, yksi noita harvinaisia, jotka näkyvät olevan vain luodut salongeissa loistamaan, ainoastaan siellä olemaan merkillisiä ja siellä voitoista riemuitsemaan ja elämäänsä viettämään. Vaikka hän ryhtinsä ja verhotuksensa puolesta oli moittimaton ja sokea, niin koko olentonsa kumminkin osoitti, että hän oli kokonansa veltostunut. Hänen luonnollisesti vienot ja viehättävät kasvonneurteensa osoittivat niin ääretöntä älyttömyyttä, niin suunnatonta huolettomuutta kaikkein asiain ja kaikkein ihmisten suhteen, että ne katselijan silmissä kadottivat kaiken sulonsa. Kaikki oli hänessä niin raukeata, niin väritöntä; ei hiukkaakaan punoitusta poskilla, ei virkeyden vilahdustakaan kasvoilla, jotka eivät enään näyttäneet, ei ilossa eikä murheessa, voivan vähintäkään värähtää. Hän oli vienyt morsiamensa alttarin eteen, kuten nainen jossakin seurassa saatetaan istuimelleen, ja nyt seisoivat hän hänen vieressään, pitäen hänen kättänsä kädessään, juuri yhtä huolettomasti. Ei liiton tärkeys, johon oli antaumaisillaan, eikä sen naisen ihannuus, jonka oli naiva, näyttänyt häneen pienintäkään vaikutusta tekevän.

Papin puhe oli päättynyt ja hän alotti nyt varsinaisen vihkimisen. Suurena ja selkeänä kaikui hänen äänensä kirkossa, kun hän kysyi herra Artturi Berkow'ilta ja paroonitar Eugenia Maria Anna von Windeg Babenau'ilta, tahtoivatko aviopuolisoina olla toistensa omat.

Taas upseerin kasvot värähtivät, ja miltei uhkaavasti lennättihän silmänsä toiselle puolen — seuraavassa silmänräpäyksessä oli jo sana "*tahdon*" kahdesti lausuttuna, joten yksi ylimyskunnanvanhimpia ja uljaimpia nimiä vaihetettiin *Berkow'in* yksinkertaiseen porvarilliseen nimeen.

Tuskin oli vihkiminen päätetty ja siunauksen viimeiset sanat lausutut, ennenkuin hohtokivillä koristettu herra kiireesti tunki esiin, nähtävästi pönäkästi morsianta syleilläkseen; mutta ennenkuin oli ennättänyt panna tätä aikomustaan täytökseen seisoj upseeri jo siellä. Maltillisena, mutta silmän luonnilla, joka tässä vaati kieltämätöntä oikeutta, tämä astui heidän molempain väliin ja sulki, ensimmäisenä, sen nuoren naisen syliinsä; mutta huulet, jotka koskettivat morsiamen otsaa, olivat kylmät, ja kasvot, jotka tytön puoleen kallistuneina olivat muilta kätöksissä, osoittivat perin toista mielialaa kuin entistä maltillista ja uljasta arvoisuutta.

— Rohkeutta, isäni, se *täytyy* tapahtua!

Nämä sanat, joiden merkityksen ainoastaan upseeri voi ymmärtää, suhahtivat hiljaa, miltei kuulumattomina hänen korvissaan, mutta saattivat hänet jälleen tajulleen. Vielä kerran likisti hän tytärtään rintaansa vasten; likistyksen herttaisuudessa oli jotakin kuin anteeksi anomusta; sitte hän päästi hänet ja antoi hänet alttiiksi sen toisen herran nyt välttämättömälle syleilylle. Tämä oli tähän asti odottanut nähtävällä malttamattomuudella, eikä nyt luopunutkaan oikeudestaan onnitella "rakasta miniätänsä".

Morsian tietysti ei koettanutkaan välttää hänen halaustaan, kun kaikkein silmät kirkossa olivat heidän puoleensa luotuina. Hän seisoj järkähtämättömänä; ihanat kasvonsa eivät lainkaan muuttuneet, hän ainoastaan loi silmänsä ylöspäin, mutta silmäyksessään oli ylevyys, joka ei sallinut lähenemistä, joka niin voimallisesti hylkäsi sen mitä hänen ei käynyt kieltäminen, ettei sen suhteen käynyt erehtyminen. Vähän hämäytyneenä appi hetikohta muutti äkäisen herttaisuutensa suuresti kunnioittavaksi kohteliaisuudeksi, ja kun syleily sitte paikalla tapahtuikin, niin se oikeastaan ei ollut kuin näön vuoksi, ja kätensä tuskin koskettivatkaan morsiusshuntua. Uuden sukulaisen hyvinkin suuri itseensä luottamus ei kumminkaan kestänyt tätä silmäystä.

Nuori Berkow ei tehnyt asiata apellensa niinkään kiusalliseksi. Jonkunlainen käden likistys vaihetettiin heidän välillään, jota tehdessä hänen valkea hansikkaansa tuskin koski paroonin hansikkaasen. Siinä näytti kummastakin olevan kyllyksi; sitte tarjosi hän nuorelle puolisolleen kätensä taluttaakseen hänet kirkosta. Morsiamen verhotuksen laaho kohisi marmoriporilla; ensimmäisenä astuvan morsiusparin takana tuli vieraiden loistoisa juna, ja kohta sen jälkeen kuultiin kuinka vaunuja, toinen toisensa perään, pyöri tiehensä.

Kohta kävi kirkkokin tyhjäksi; mitkä riensivät kirkkonporteille vielä kerran nähdäkseen heidän vaunuihin astumistansa, mitkä halusivat saada siellä ulkona purkaa äärettömän täydelliset muistutuksensa ja havaintonsa morsiusparin sekä likimmäisten sukulaisten vaatetuksen, näön ja käytöslaadun suhteen. Vähemmässä kuin kymmenessä minutissa oli tämä tilava temppele tyhjä; ainoastaan iltarusko tuikki korkeiden akkunain kautta sisään, valaisten alttaria ja alttaritaulua punaisella kiillollaan. Tuulen hengen liikuttamat kynttilänliekit liehuivat sinne tänne, ja laattialle runsaasti levitetyt kukkaset levittivät lemuansa. Naisten laahot olivat la'asseet niitä, herrain jalat niitä tallanneet. Mihinkäpä kukkarukot kelpaisivatkaan tässä timantinloisteessa, tässä juhlallisuudessa, jossa yhdistystä vietettiin vapaaherrallisen ritarisuvun tyttären ja maakunnan pääkaupungissa asuvan miljoonanmiehen pojan välillä. Windegin hovilinnan eteen vaunut jo olivat pysähtyneet ja siellä, juhlallisesti valaistuissa huoneissa, elämä jo alkoi käydä vilkkaaksi. Vastaanotto-salissa nuori rouva seisoj käsi kädessä puolisonsa kanssa, kirkkahimmassa valon loisteessa, yhtä ihanana, yhtä korskeana ja jääkylmänä, kuin hän vähää ennen oli alttarin edessä seisonut, ympärillä seisovain vieraiden onnentoivotuksia nyt vastaan ottaen. Oliko hän suostumuksellaan vastikään vahvistanut onnensa? — Synkeys, mikä yhä vielä varjosi hänen isänsä otsaa, kenties antoi siihen toisen vastauksen.

* * * * *

— Noh! Jumalan olkoon kiitos, niin olemme nyt viimein valmiit! Viimeiselläpä hetkellä saimmekin kaikki valmiiksi; neljännes tunnin perästä he voivat olla täällä. Olen antanut tarkat ohjeet väelle siellä kunnaalla; heti kun vaunut näkyvät mäellä, pamahtaa ensimmäinen kanuunan laukaus.

— Mutta, herra johtaja, tänäpänpä olettekin oikein innoissanne ja ilomielin.

— Säästäkää toki voimianne tähdellisimpään hetkeen.

— Tottapa kai, teidän asemassanne, te kun olette seremonianmestari ja ylihovimarsalkka.

— Säästäkää te vaan kokkapuheitanne, hyvät herrat! keskeytti vihastunut johtaja nämä pilkalliset puheet. Soisinpa että tämä kirottu puuha olisi uskottu jollekin teistä. Minä olen saanut siitä kylläni.

Koko lukuisa työväestö Berkowin suurissa vuorikaivoksissa ja laitoksissa oli täydessä juhlapuvussa kokoontunut asuinhuoneuksen terrassin juurelle. Tämä linnan kaltainen, uuden-aikaisimpaan ja kauniimpaan huvila-muotoon rakettu huoneus, komean pitkä puolensa, korkeiden peili-akkunainsa ja loistoisian pääporttinsa kanssa, teki jo semmoisenaan mahtavan vaikutuksen, jonka ne avarat ja luonnikkaat puutarha-laitokset, mitkä sen kaikin puolin ympäröitsivät, tekivät vielä tuntuvammaksi, etenkin tänä päivänä, kun kaikki oli juhlapukuun hankittuna. Erittäinkin oli kaikki kasvihuoneet tyhjennetty porraskäytäväin, balkongan ja penkereiden koristamiseksi mitä uhkeimmalla kukkaisloistolla. Kalliimmat ja harvinaisimmat kasvit, joita muuten harvoin laskettiin ulko-ilmaan, levittivät täällä väriensä loistoa ja kukkainsa lemua. Avaroilla ruohokentillä viskoivat lähteet kimelteleviä suihkujaan korkealle ilmaan, ja oven edessä kohotti suunnattoman suuri kukkakiehkuroilla ja lipuilla koristettu kunniaportti kukilla kaunistetun holvikaarensa.

— Olen saanut siitä kylläni! toisti johtaja, astuen likemmä toisia herroja. Täällä vaatii herra Berkow mitä loistoisinta vastaanottoa ja luulee kaikki olevan hyvin tehtynä, kun antaa meidän rajattomasti varoja käyttää; mutta väen mieluisuutta hän ei lainkaan ota lukuun. Niin, jos meillä työmiehet vielä olisivat semmoiset kuin olivat kaksikymmentä vuotta tätä ennen! Jos siihen aikaan oli joku joutopäivä, tahi joku juhlallisuus tanssineen illalla, niin silloin ei tarvinnut pitää huolta eläköön-huudoista; entäs nyt — toimeton huolettomuus toiselta, julkinen vastustus toiselta puolen; eipä paljon puuttunut ettei nuorelta vallasväeltä kaikkea tervetulletemista olisi kielletty. Jos huomenna palaatte pääkaupunkiin, herra Sihvonen, niin eipä haittaisi, jos te siellä epähuomiosta puhuisitte vähän niistäkin oloistamme, jotka vielä ovat tuntemattomat, tahi ehkä pidetään tuntemattomina.

— Siitäpä varon itseäni! vastasi puhuteltu jurosti. Tahtoisitte koolla siellä vastaanottamassa arvoisan isäntämme käskyjä sinäkin hetkenä kun hänelle ilmoitetaan asioita, jotka eivät ole hänelle mieleen. Minä semmoisissa tapauksissa väistän häntä niin paljon kuin suinkin.

Toiset herrat naurahtelivat; ei näyttänyt poissa oleva isäntä nauttivan heidän erinomaista kunnioitustaan.

— Siis on hän kuitenkin saanut sen ylhäisen yhdistyksen aikaan sanoi yli-insinööri. Vaivaa hänellä kyllä on ollut siitä asiasta, mutta tämä yhdistys on toki jonkunlainen korvaus siitä aatelis-arvosta, jota häneltä tähän asti niin yksipintaisesti on tahdottu kieltää, ja johon päästäksensä varsin valtaväkisin hän hyörii ja pyörii. Se voittoriemu ainakin hänellä nyt on että näkee, ettei vanha aatelisto enään loukkaudu hänen porvarillisuuteensa, kun itse Windegit käyvät heimoksiksi hänen kanssansa.

Herra Sihvonen nytkäytti hartioitaan!

— Minkäpä muun voisivat tehdäkään! Perheen perin rappeutuneet asiat eivät ole mikään salaisuus pääkaupungissa. Mutta että kopean paroonin oli yhtä helppo antaa tyttärensä semmoiselle kauppatuumalle alttiiksi, sitä epäilen. Windegit kuuluivat ikivanhoista ajoista asti ei ainoastaan vanhimpaan, vaanpa samalla pöyhkeimpään ylimyskuntaan. Nyt vihdoin on heidän täytynyt notkistua katkeran välttämättömyyden edessä.

— Se vaan on varma, että meille tämä ylhäisyyteen kohoaminen tulee maksamaan julman paljon rahaa! sanoi johtaja päätänsä pudistellen. Oli miten oli, niin tottapa parooni oli ehtonsa määrännyt. Muuten en voi lainkaan käsittää mitä kaikilla näillä uhrauksilla tarkoitetaan. Kyllä vaimen, jos tyttärelle ostettaisiin arvo ja nimi, mutta tietysti herra Artturi tulee olemaan halpasukuinen mies niin kuin ennenkin, vaikka puoliso on ikivanhaa aatelis-sukua.

— Niinkö luulette? Löysinpä vetoa että asiat käyvät päinvastoin. Semmoinen sukulaisuus tuottaa enemmän tahi myöhemmin seurauksensa. Paroonitar Windeg — Babenau'in mieheltä, paroonin vävyiltä, vihdoin ei kielletä sitä aatelis-arvoa, jonka havussa isänsä tähän asti aivan suotta on voimiansa ponnistellut. Ja mitä isään tulee, niin eipä sovi häntä estää miniänsä salongissa yhtymästä seuroihin, jotka tähän asti ovat hänelle selkensä kääntäneet. Kyllä tunnen isäntämme! Hän hyvin kyllä tietää, mitä tämä naiminen hänelle tuottaa, ja sentähden voi hän antaa sen maksaakin jotakin.

Eräs konttoori-palvelija, nuori, hyvin valkeaverinen mies, hiukan ahtaasen hännystakkiin ja silohansikkoihin puettu, näki soveliaaksi virkkaa sanan hänkin.

— Mutta en ymmärrä, minkä vuoksi nämä äsken naineet tekevät hääretkensä tänne meidän yksinäisille maisemille, eikä sen sijaan runollisuuden maahan, Italiaan.

Yli-insinööri nauroi ääneen.

— Mitä sanotte, Wilpponen? Runollisuuttako tähän rahain ja nimen yhdistykseen? Muuten ovat hääretket Italiaan tulleet niin tavallisiksi, että herra Berkowikin katsoo ne kovin halpa-arvoisiksi. Ylimykset matkustavat semmoisissa tiloissa "maakartanoihinsa", ja nythän ennen kaikkia tahdotaan olla ylimyksiä — pelkkiä ylimyksiä.

— Pelkäänpä että syy on joku arveluttavampi, sanoi johtaja. Peljätään näetsen, että nuori herra voisi käytellä rahoja samalla tavalla Romassa ja Neapelissa, kuin on käytellyt niitä viime vuosina pääkaupungissa, ja se oli hyvään aikaan kuin tehtiin loppu siitä elämästä. Tuhlaus menikin jo viimein satoihin tuhansiin! Kaivonkin voi tyhjentää, ja herra Artturi oli jo hyvällä alulla näyttämässä isälleen semmoisen esimerkin.

Sihvosen ohuet huulet myhailivät karvaasti.

— Eikö isänsä kaiken aikaa ole häntä juuri semmoiseen elämään johtanut; nyt hän niittää vaan, mitä on kylvänänyt! Muuten voitte olla oikeassa; ehkäpä täällä yksinäisyydessä helpommin opittaneen tottelemaan nuoren puolison ohjeita! Pelkään vaan puolison sitouneen tähän ei juuri kadehdittavaan tehtävään ilman erinomaista innostusta.

— Luuletteko häntä pakoitetuksi? kysäisi Wilpponen intoisesti.

— Miksipä olis juuri pakoitettukaan? Niin surkeasti toki ei käy meidän aikoinamme. Tyttö lienee vaan myöntänyt mutkattomaan ja järjelliseen tuumaan, kun selvästi tiesi minkälaiset asianhaarat olivat, ja minä olen varma, että tämä naimiskauppa tulee olemaan yhtä onnellinen kuin useimmat muutkin sentapaiset.

Valkeaverinen herra Wilpponen, joka silmännähtävästi innostuksella rakasti maailman surullisuutta, pudisti synkeämielisesti päätänsä.

— Ja kenties ei tulekaan olemaan! Jos nyt jälempiten todellinen rakkaus herjäisikin nuoren rouvan sydämessä, jos joku toinen — mutta, oi Jumala nähköön! herra Hartonen; ettekö saata viedä joukkojanne tuonnemmiten? Aivanhan suoraan sanoen peitätte meidät pölyyn tuommoisella marsimisella!

Nuori vuorimies, jolle nämät sanat lausuttiin ja joka juuri samassa tuli samoten noin viidenkymmenen työkumppalinsa etunenässä, loi joksikin ylenkatseellisen silmäyksen Wilpposen hienoiseen juhlapukuun, toisen tuolle hietaiselle tielle, josta vuorimiesten järkeät astumiset tosin panivatkin vähän pölyä liikkeelle.

— Oikealle kädelle, eteenpäin! komensi hän, ja miltei sotaisella säntillisyydellä pyörähti joukko toisaalle ja meni osoitettua suuntaa.

— Koko karhu hän on, tuo Hartonen, sanoi Wilpponen, lyöden nenäliinallaan pölyä pois hännystakiltaan. Ei niin paljon että sanallakaan pyytäisi tyhmyyttään anteeksi! "Oikealle kädelle, eteenpäin!" komentavalla äänellä, kuin kenraali komentaisi sotajoukkoaan. Ja kuinka hän sitte joka asiaan sekautuu! Ellen olisi ottanut hänen isäänsä puoltajakseni, hän olisi kieltänyt Martta Ellasen lukemasta runoteostani nuoren rouvan vastaanotoksi, runoteostani, jonka —

— Jo olet lukenut koko maailmalle! lisäsi yli-insinööri puoli-ääneen, kääntyen tirehtöörin puoleen. Muuten hän on oikeassa; se oli hävyttömästi Hartoselta, että tahtoi kieltää sitä tekemästä. Teidän ei olisi pitänyt asettaa häntä joukkonensa juuri tälle paikalle. Niiltä ei voi odottaa mitään tulotervehdystä, ne ovat uppiniskaisimmat junkkarit koko vuori kunnassa.

Tirehtööri nyhjätty hartioitaan.

— Mutta pontevammatkin! kaikki muut olen asettanut kylään ja tänne tulevalle tielle, pulskeimmat vuori kaivosmiehet kuuluvat kunniaportille. Tekeehän tämmöisessä tilassa toki mieli näytteille panna, mitä komeata väkeä on talossa.

Nuori vuorityön-mies, josta vastikään oli puhe, oli sillä aikaa asettanut toverijoukkonsa kunniaportin ympärille ja itse asettunut niiden etunenään. Tirehtööri oli oikeassa, ne olivat kaikkityyni komeita miehiä, mutta kaikki he jäivät takapajulle heidän johtajansa rinnalla, joka oli päätään pitempi kuin useimmat heistä. Vankka ja voimakas oli tämä Hartonen, joka mustissa vuorimiehen vaatteissaan näytti varsin mahtavalta. Kasvojaan ei juuri käynyt kauniiksi sanominen, jos niitä arvosteltiin kauneuden tarkkain tunnusmerkkien mukaan. Otsa oli kentiesi hiukan liaksi matala, huulet kovin pulloiset, kasvonmurteet eivät suinkaan olleet tavalliset. Vaaleankiherä tukka rippui kupealla, leveällä otsalla, ja niinikään hänen vaalean kiherä partansa ympäröi alapuolen kasvoja, joiden miehuullisen ruskeasta väristä ei voinut arvata, että niiden niin usein täytyi kaivata ilmaa ja päiväpaistetta. Huulet olivat ynseästi sisäänpäin näpistetyt, ja sinisissä, joksikin synkästi liikkuvissa silmissä oli jotakin, jota ei käy selittäminen, mutta jota tavalliset ihmiset pitävät ja kunnioittavat etevyyden merkinä. Miehen koko ulkomuoto osoitti voimuetta kaikessa, ja kuinka vähän se jäykällä ryhdillään herättikin myötätuntoisuutta, niin varmaan se väkisin veti huomion puoleensa jo ensi silmäyksellä.

Eräs vanhanpuolinen mies, joka niinikään oli vuorimiehen vaatteisin pukeutuneena, mutta ei

näyttänyt työmiehiin kuuluvan, lähieni nyt erään nuoren tytön kanssa, ja jäi seisomaan juuri mies joukon eteen.

— Jumalan rauha! Täällä mekin nyt olemme! kuinka on, Olli, joko olette valmiit?

Olli vastasi vaan lyhyesti, mutta muut miehet vastasivat tervehdykseen isolla äänellä: Jumalan rauha! herra purnumestari! jonka ohessa useimpain silmät kääntyivät häntä seuraavan nuoren tytön puoleen.

Tätä noin kaksikymmen-vuotiasta tyttöä sopi epäilemättä sanoa sangen kauniiksi, ja juhlallinen maalaispuku, jota siellä käytettiin, teki hänen ihastuttavaksi. Pikemmin lyhyt kuin pitkä varreltaan, hän päälaellaan tuskin yletyi jättiläis-Hartosta olkapäähän, vahvat mustat palmikot ympäröivät hänen verevät, nuorennäköiset kasvonsa, jotka aurinko oli vienosti rusketuttanut. Posket olivat kukoistavaiset, silmät kirkkaat ja siniset, ja kasvonmurteet järeät, mutta kuitenkin miellyttävät. Hän oli yrittänyt ikäänkuin nuorelle vuorimiehelle kättä ojentamaan, mutta kun tämä jäi ristissä käsin seisomaan, laskei tyttökin kätensä kupeilleen; purnumestari, joka sen havaitsi, silmäsi terävästi molempain puoleen.

— Olemmehan kai pahalla tuulella, kun ei ole käynyt tahtomme mukaan? kysyi hän. Älä hätäile, Olli, se tapahtuu niin harvoin, mutta kun asioissa menet kovin pitkälle, niin täytyy isänkin kerran mahtisanaa käyttää.

— Jos minulla olisi jotakin komentovaltaa Martan suhteen, niin olisin *minä* se, joka olisi mahtisanaa käyttänyt! vastasi Olli lujasti, synkeät silmänsä lennähtivät sen komean, kasvinhuoneesta otetun kukkakimpun puoleen, jota tyttö piti kädessään.

— Senpä kyllä uskon, sanoi vanhus säveästi; se on juuri sinun tapasi! Kuitenkin hän vielä on sisareni tyttö ja saa noudattaa minun tahtoani. Mutta miten on kunniaporttinne laita tuolla ylhäällä? Tuo lipputanko on solunut alas! Sitokaa se kiinni, muuten koko kukkaköynnös tipahtaa kentälle.

Olli, jolle tämä kehoitus etupäässä annettiin, katsahti huolimattomasti vaaran-alaisen seppeleen puoleen, mutta ei yrittänytkään sille avuksi lähtemään.

— Etkö kuule? muistutti isä kärtyisesti.

— Minä luulin olevani otettu työmieheksi vuori kaivokseen, vaan ei tämän kunniaportin viereen. Kumma kyllä, että meidän täytyy seisoa täällä vahdissa! Joka on mokoman pystyttänyt, laittakoon sen kuntoonsakin.

— Etkö täksikään päiväksi malta herjetä mutisemasta? sanoi purnumestari närkästyneenä. No niin, kiivetköön joku teistä muista tuonne ylös!

Kaivosmiehet katsahtivat Ollin puoleen ikäänkuin odottaen häneltä luvan merkkiä, mutta kun ei sitä tullut, niin ei kukaan paikaltaan liikkunut, ainoastaan yksi heistä yritti kehoitusta noudattamaan; nuori johtaja käännähti ääneti ja katsahti hänen puoleensa. Yksi ainoa vilkaisu noista sinisistä silmistä, ja se vaikutti kuin komentosana; mies laskeusi hetikohta takaisin, eikä kättäkään enään liikuttanut.

— Soisin sen kaatuvan uppiniskaisten päidenne päälle! sanoi purnumestari kiivaasti, samassa kun nuoruuden ripeydellä itse kiipesi ylös ja satoi lipputangon kiinni. Kentiesi siitä oppisitte, miten on juhlatilassa meneteltävä. Laurinki olette jo pilanneet; hän on tähän asti ollut teistä paras, mutta nyt hän tekee mitä herransa ja mestarinsa Olli käskee.

— Pitäisikö kentiesi iloita siitä, että tänne vielä asetetaan toinenkin ylhäinen hallitus? kysyi Olli puoliääneen Luulin jo olevan meille kylliksi entisestä.

Purnumestari, joka työskenteli lipun vaiheilla, onneksi ei kuullut noita sanoja, mutta nuori tyttö, joka tähän asti oli seisonut ääneti, käännähti tuota pikaa toisinpäin ja katsahti hätäisesti ylös:

— Olli, minä rukoulen sinua!

Jäykkä nuori vuorimies tosin vaikenä tämän kehoituksen kuullessa, mutta kasvonsa eivät todistaneet sen enempää lempeyttä tahi suostuvaisuutta. Tyttö oli jäänyt hänen viereensä seisomaan; hänelle näytti olevan työlästä saada muutamat sanat sanotuiksi, jotka puoleksi kuuluivat kysymykseltä, puoleksi rukoukselta; vihdoin sanoi hän hiljaa:

— Ja tosiaanko siis, ett' tahdo tulla juhlapitoihin tänä iltana?

— En.

— Olli —

— Anna minun olla rauhassa, Martta; tiedäthän, että tanssitoimenne eivät ole mieleeni.

Martta astahti pikaisesti taapäin, punaiset huulensa kivityivät ynseästi, ja kostea kiilto hänen silmissään oli kentiesi pikemmin vihan kuin surkutuksen kyynel tähän lemmettömään vastalauseeseen. Olli ei sitä huomannut taikka ei huolinut huomata, hän ei pitänyt Martasta juuri mitään lukua. Sanaakaan virkkamatta, kääntyi tyttö häneen selin ja meni toiselle puolelle.

Nuori vuorimies, joka sitä ennen oli yrittänyt lippua korjaamaan, katsoi, muualle silmiään luomatta, hänen jälkeensä; nähtävästi hän olisi antanut paljonkin, jos häntä olisi kehoitettu; ei hän ainakaan semmoisella ynseydellä olisi poistanut Marttaa luotansa.

Purnumestari oli sillä aikaa tullut alas ja seiso juuri ikään hyvillä mielin kättensä tekoa katselemassa, kun ensimmäinen kanuunanpaukaus kuului kunnaalta, ja lyhyjen väli-aikain perästä toinen ja kolmas.

Tämä merkki odotettuun lopullisesta tulosta aikaan saatti, kuten on hyvin ymmärrettävä, vähän häiläköimistä. Herrat siellä ylhäällä neuvoittelivat yhä vielä täydellä vilkkauksella. Tirehtööri tarkasti kiireesti vielä kerran juhlallisuuksia, yli-insinööri ja herra Sihvonen panivat hansikkaansa nuppiin, ja Wilpponen juoksi Martan luokse, ainaki kahtakymmentä kertaa kysymään, osaisiko hän tarkasti hänen värsynsä, niin ettei mitenkään kangertelisi ja niin saattaisi koko hänen runotaitonsa vaaran alaiseksi. Jopa työmiehisäkkin havaittiin jonkunlaista uteliaisuutta saada, kuten sanoivat, nähdä heidän tulevan isäntänsä nuoren, kauniin rouvan. Useampi kuin yksi heistä vetäisi nahkavyönsä lujemmalle ja painoi hattunsa paremmin otsalle. Olli seiso vaan yksinään huolettomana kaikesta, yhtä jäykkänä, yhtä ylenkatsovana kuin ennenkin, eikä ainoatakaan silmäystä syrjään luoden.

Mutta tämä näin suurella vaivalla ja huolella valmistettu vastaanotto oli päättyvä aivan toisin kuin oli odotettu ja toivottu. Kauhistuksen huuto purnumestarilta, joka seiso ulkopuolella kunniaporttia, käänsi kaikkein silmät sinnepäin, ja mitä nyt näkivät, oli tosiaankin hirmuista.

Mäkeä alaspäin, kylästä tulevan tien poikki, tulivat tahti oikeammin lensivät vaunut, joiden hevoiset nähtävästi olivat pillastuneet. Arvattavasti pamauksista saikäytyneenä, ne karkasivat hurjaa vauhtia mäkeä alas, niin että vaunut, jotka tuolla epätasaisella tiellä kiitelivät sinne tänne, olivat suurimmassa vaarassa joko keikahtaa oikealla kädellä olevaan äkkijyrkkään putoukseen, tahti musertua vasemmalla puolella olevia vahvoja puita vasten. Ajaja näkyi menettäneen kaiken tolkkunsa, hän oli päästänyt ohjat valloilleen ja oli hengenhdässään tarttunut kuskipenkkiin käsiksi, ja kunnaalta, minne edessä olevat puut estivät näkymästä matkaan saatettua onnettomuutta, pamahteli laukauksia ehtimiseen, joista saikäytyneet eläimet vimmastuivat yhä hurjempaan menoon. Tämän hurjan menon hirmuinen loppu oli vaan kaikille hyvin silminnähtävä; alhaalla sillan luona tuli lopputapaus.

Asuinhuoneuksen ympärille keräytyneet ihmiset tekivät, mitä semmoisissa tiloissa useimmat tavallisesti tekevät. He huusivat kauhistuksesta, juoksivat neuvottomina ja avuttomina mikä sinne kuka tänne, mutta mitä tässä todellakin oli tehtävä tarpeellisen avun saamiseksi, se ei yhdellekään johtunut mieleen. Eipä työmiehisäkään ollut ketään, jolla juuri hädän hetkellä olisi ollut rohkeutta kylläksi, ei ketään, jolla olisi ollut tolkkua tulisessa kiirussa ryhtyä apuun. Olipa kumminkin yksi, joka pysyi järjellään. Oivaltaa koko tuo vaarallinen seikka yhdellä ainoalla silmänluonnilla, lennättää isä ja kumppalit tieltä pois ja hyömätä kohti, oli Ollille silmänräpäyksen teko. Kolmella harppauksella oli hän päässyt sillalle, Martan hätähuuto kuului hänen jälessään — mutta myöhään, hän oli jo karannut hevosia vastaan ja tarttunut niiden suitsiin. Saikäytyneet eläimet karkasivat korkealle pystyyn, mutta sen sijaan, että olisivat seisahtaneet, ne lähtivät uudestaan laukkaamaan ja tahtoivat temmata Ollin muassaan. Kenenkä muun hyvänsä hevoset olisivatkin laahanneet muassaan ja mäsäksi tallanneet, mutta Ollin jättiläisvoima ne sai taltutetuiksi. Hirmuisesti riuhtaisten suitsia, joita hän ei ollut käsistään päästänyt, sai hän toisen hevosen maahan suistumaan; se kompastui ja kompastuessaan veti toisen muassaan — vaunut pysähtyivät.

Nuori vuorimies oli mennyt vaunuin ovelle siinä varmassa luulossa, että tapaisi siellä istuvat tainnoksissa, naisen ainakin. Hänen mielestään pyörreksiin meno oli tavallista ylhäisissä, kun joskus joku vaara oli tarjona, mutta eipä mitään semmoista ollutkaan olemassa nyt, kun, jos milloinkaan, pyörtymiseen olisi ollut syytä kyllin. Nuori rouva seiso pystyssä vaunuissa, puristaen itseään kaikista voimistaan selkätukeen kiinni, silmänsä tuijottivat vielä äkkijyrkän teeseen, jonka pohjalla vauhti todenmukaisesti ensimmäinutilla olisi saanut hirmuisen lopun, mutta ei hiiskaustakaan, ei ainoatakaan hätähuutoa ollut päässyt hänen tiukkaan ummistetuilta huuliltansa. Valmiina viime hädässä uskaltamaan hyppäyksen, joka tosin olisi vienyt hänen välttämättömään kuolemaan, oli hän ääneti katsonut kuolemaa silmiin, ja kasvonsa osoittivat, että hän sen teki täydellä tiedolla ja tunnolla.

Olli oli tuota pikaa tarttunut häneen ja nostanut hänen ulos, sillä raivoisat ja potkivat hevoset pitivät vaunuja yhä vielä vaarassa. Muutamissa sekunneissa oli hän kantanut hänet sillan yli, mutta näiden sekuntien aikana katselivat ne tummat silmät vakavasti tätä miestä, joka mokomalla kuoleman ylenkatseella heittäisi miltei hevosten kavioiden alle, ja Ollin silmät liukuivat näiden ihanain, kalpeiden kasvoin puoleen, jotka näin urhoollisesti olivat vaaraa kohdanneet — kentiesi oli nuoresta vuorimiehestä liian outoa saada näin äkkiä pehmeä, läikkyvä silkkivaatetus syleiltäväksi ja tuntea

valkean hunnun liehunnan ympärillään; mielen hurmio vilahti hänen kasvoillaan, ja äkisti, miltei kiivaasti laski hän hänet toiselle puolen siltaa maahan.

Eugenia vapisi vielä vienosti, kun huulensa aukenivat syvälle ja vapaasti henkeä vetäisemään, mutta tämä olikin ainoa merkki siitä pelosta ja vaarasta, mistä hän oli päässyt.

— Minä — minä kiitän teitä! Katsokaa miten Berkowin on laita.

Olli, joka juuri aikoi tehdä sen, seisahti kummastuneena. "Katsokaa miten Berkowin on laita," sanoi nuori puoliso, hetkellä, jona jokainen muu tuskissaan olisi huutanut miestänsä nimeltä, ja hän sanoi sen sangen kylmästi, aivan hätäilemättä. Aavistus siitä, mistä herrat paltalla sitä ennen olivat niin juurtajaksain puhelleet, nousi nuorena vuori-työmiehessä; hän kääntyi pois ja meni katsomaan "herra Berkowia."

Tämä ei kumminkaan tarvinnut enään hänen apuaan; hän oli jo astunut ulos ja tullut sillan yli. Artturi Berkowin toimeton ja väliäpitämätön luonnon-laatu ei ollut tässäkö kovan onnen-kohtalossa kieltänyt. Kun vaara noin äkkiluulematta tuli ja hänen nuori vaimonsa aikoi hypätä vaunuista ulos, oli hän vaan laskenut kätensä hänen käsivarrelleen ja hiljaa sanonut: "Istu paikallasi, Eugenia! Sinä olet hukassa jos rohkenet semmoisen hypyn." Sitte ei sanaakaan, ei tavaustakaan vaihetettu heidän välillään; mutta sillä aikaa kun Eugenia seiso pystyssä vaunuissa, katsellen eikö apua tulisi ja päättäneenä, että kuitenkin viimeisessä hetkessä viimeistä keinoa koettaisi, istui Artturi liikkumatta paikallaan; heidän siltaa lähetessä, oli hän ainoastaan silmänräpäykseksi laskenut kätensä silmille, ja olisi uskottavasti antanut paiskata itsensä ynnä matkakumppalinsa kanssa mäsäksi, ellei apu olisi tullut juuri kun sitä paraiten tarvittiin.

Nyt seiso hän sillan käsipuun vierellä, kentiesi hiukan kalpeampana kuin tavallisesti, mutta vapisematta ja ilman pienintäkään merkkiä mielenliikutuksesta. Eikö ollut hän mitään tuntenut, vai joko hän jaksoi maltaa mielensä?

Apua, jota nyt ei lainkaan enään tarvittu, tuli kaikilta kulmilta. Tusinoittain käsiä oli tuota pikaa liikkeellä, kumoon suistuneita hevosia seisalleen nostamassa ja puolitainnoksissa yhä olevaa ajajaa vaunuista auttamassa. Koko hääväki tunkeili ympärille nuorta pariskuntaa säälimään ja surkuttelemaan. Kysymyksiä tehtiin ja apua tarjoiltiin mitä suinkin arvattiin; käsittää ei lainkaan voitu, miten onnettomuus oli tapahtua saattanut, ja paukauksia, ajajaa ja hevosia syytettiin vuorotellen. Artturi, puuttumatta sekautumatta mihinkään, antoi tätä menoa hetkisen aikaa kestää; mutta teki sitte poistavan lii kahduksen.

— Ei, hyvät herrat, minä pyydän! Näettehän, ettei meille kummallekaan ole vahinkoa tullut. Menkäämme kaikin mokomin huoneisiin.

Hän tahtoi tarjota kätensä puolisolleen taluttaaksensa häntä huoneisiin, mutta, Eugenia jäi seisomaan ja katseli vaan ympärilleen.

— Entä pelastajamme? Eihän hänelle liene mitään tapahtunut?

— Niin, senpä olimmekin unhottaa, sanoi tirehtööri vähän hölmistyneenä. Eikö se ollut Hartonen, joka hevoset pidätti? Hartonen, missä olette?

Hartonen ei vastannut mitään, mutta Wilpponen, joka ihmeissään tästä ihastuttavasta uroteosta kokonaan oli unhottanut entisen kaihelmansa Hartosta vastaan, huudahti innollisesti: "Tuolla hän seisoo!" samassa lentäen nuoren kaivosmiehen luokse, joka heti oli poikennut syrjään ja nyt nojasi erästä puuta vasten.

— Hartonen, teidän pitää — mutta taivaan nimessä, mikä teitä vaivaa? Aivanhan olette kuolemankalpea, ja mistä teillä verta vuotaa?

Olli silminnähtävästi taisteli pyörtymistä vastaan, mutta kumminkin karahtivat kasvonsa vihaisiksi, kun nuori konttoristi liikahti ikäänkuin häntä auttaaksensa.

— Ei se ole mitään! Naarmu vaan. Kun minulla vaan olisi nenäliina.

Wilpponen aikoi juuri vetää nenäliinaansa lakkaristaan, kun yhtäkkiä silkkivaatteet kahahtivat hänen vieressään. Nuori rouva seiso hänen luonaan ja ojensi sanaa virkkaamatta oman kalliilla pitseillä reunustetun nenäliinansa.

Paroonitar Windeg ei liene vielä ollut tilaisuudessa antamaan käytännöllistä apua kellekään haavoitetulle, muuten hänen olisi luullut ymmärtävän, että tämä kalliisti kirjaeltu patistinenäliina ei juuri ollut sovelias veren tyrettämiseen, jota, sittekun tiheä tukka tähän asti oli sitä vähän seisattanut, nyt vuosi ankarasti; Ollin olisi luullut sen vielä paremmin ymmärtävän, ja yhtä hyvin hän hetikohta

kaappasi tarjotun nenäliinan käteensä.

— Kiitoksia, armollinen rouva; mutta siitä ei ole paljon hyötyä, sanoi purnumestari, joka jo seisoi poikansa vieressä, laskien kätensä hänen olkapäittänsä ympäri. Odotat Olli! ja samassa otti hän oman karkean pellavaisen nenäliinansa ja likisti sen tuon hyvinkin syvältä näyttävän haavan päälle.

— Onko se vaarallinen? kysyi Artturi Berkow pitkäveteisellä äänellä, läheten paikkaa toisten herrain kanssa.

Olli oli yhtäkkiä kiskaissut itsensä isästään irti ja oikaissut itsensä, siniset silmänsä katselivat synkeämmin kuin milloinkaan, kun hän kovalla äänellä vastasi:

— Ei ollenkaan! siitä ei tarvitse kenenkään huolia; yksinäni tulen toimeen.

Sanat eivät kuuluneet laisinkaan kunnioittavaisilta; mutta äskentehty hyvätyö oli siksi suuri, ettei käynyt häntä kovuutteleminen. Herra Berkow näytti vaan tyytyväiseltä, kun tämä vastaus vapautti hänet huolesta ja vaivasta tämän asian suhteen.

— Minä lähetän tohtorin luoksesi, sanoi hän niin välinpitämättömästi kuin mahdollista, ja kiitollisuutemme pidätämme siihen asti luonamme. Onhan täällä tätä nykyä apua kyllin; — saanko luvan, Eugenia?

Nuori rouva otti tarjotusta kädestä kiinni, mutta katsahti vielä taaksensa nähdäksensä, oliko siellä todellakin tarvittavaa apua. Näytti niinkuin hän ei olisi oikein hyväksynyt miehensä menetyksensä tässä asiassa.

— Ei tullut mitään koko hankkeestamme! sanoi Wilpponen aivan alakuloisena yli-insinöörille, kun hän muutamia minuuttia sittemmin yhdistyi herrain joukkoon, jotka saattivat isännän poikaa ja sen rouvaa asuinhuoneukseen.

— Eikä runoelmastannekaan! ilvehti yli-insinööri. Kuka nyt huolii värsyistä ja kukista? Eikä tämä ensimmäinen vastaanotto uuteen kotiin muutenkaan ollut onnea ennustavainen sille, joka enteitä uskoo. Kuoleman vaaraa, haavoja, verta — mutta juuri semmoinenhan romantisuus onkin teistä mieleen, Wilpponen. Nyt saatatte kirjoittaa kertomalaulun siitä, mutta siinä teidän kumminkin täytyy tehdä Hartonen sankariksi.

— Olli, hän on ja pysyy yhtähyvin karhuna! tiuskaisi Wilpponen. Miksi hän ei saattanut sanoa armolliselle rouvalle jotakin sanaa kiitokseksi, kun rouva tarjosi hänelle oman hienoisen nenäliinansa? Ja kuinka epäkohtelias eikö hänen vastauksensa herra Berkowille ollut? Mutta jättiläis-luonto on sillä ihmisellä. Kysyttyäni häneltä, minkä tähden hän ei hetikohta sitonut haavaansa, hän vaan lyhyeen vastasi, ettei ennen ollut sitä havainnut. Olkaa hyvää ja huomatkkaa! Hän saa päähänsä kolauksen, joka olisi oikaissut itsekkun meistä kenttälle; hän hillitsee ensin hevoset, nostaa armollisen rouvan vaunuista, eikä havaitse itseään haavoitetuksi, ennenkuin veri purskahtaa hänestä virtaamaan; tekisipä toinenkin niin!

Vuorityömiehet olivat sillä aikaa olleet kaikki toverinsa luona; tapa millä tuleva isäntä oli eronnut hänestä ja suorittanut kiitollisuutensa, näytti kumminkin hetkeksi loukanneen heitä. Useita kamaloita silmäyksiä nähtiin, useita tuimia ja kovia morkkaussanoja kuultiin, jopa purnumestarikin rypisti otsaansa, eikä ollut hänellä tällä kerralla yhtään sanaa nuoren herran puollustukseksi. Hän koki saada verta tyrettymään, jossa työssä Martta oli hänelle innollisesti avullisena. Tytön kasvoissa oli hätä ja tuska niin selvästi nähtävänä, ettei se olisi Olliltakaan jäänyt huomaamatta, elleivät silmänsä olisi olleet toisaalle käännettyinä. Katsantonsa, millä hän poismeneviä silmäili, oli omituinen, pitkällinen ja synkeä; silminnähtävästi hän ajatteli jotakin muuta, eikä haavaansa.

Purnumestari, joka aikoi panna väliaikaisen siteen verta yhä juoksevan otsan ympärille, näki nyt, että poika vielä piti pitsi-nenäliinaa kädessään.

— Tuo hämmähäkin verkko! — vanhuksen ääni kuului tavattoman tiukealta, — tuosta kirjaellusta hämmähäkin verkostako meille apua olisi? Anna se Martalle, hän antakoon sen armolliselle rouvalle takaisin.

Olli katsahti nenäliinan puoleen, joka pehmeänä ja lemuavana kuin tuulen löyhkä istui hänen sormiensa välissä; mutta kun Martta ojensi kätensä sitä ottaaksensa, kohautti hän sen tuota pikaa ylös ja painoi haavaa vasten; hienot pitsit veristyivät.

— Mitä teet sinä? sanoi isä kummastuneena, ja puolisuutuksissa. Tuollako repaleella aiot sitoa tuumaa syvän haavan? Luulisinpa liinoja olevan meillä kylliksi.

— Vai niin, sitäpä en ajatellut, vastasi Olli lyhyesti. Anna sen olla, Martta, johan se kuitenkin on

pilalla, — ja niin pisti hän ilman sen enempää liinaseen mekkonsa alle.

Tytön kädet, jotka vastikään liukkuivat niin sukkelasti, vajosivat tuota pikaa kahtialle, ja hän katseli nyt joutilaana miten purnumestari pani haavaan tarpeellisen tukon ja sitoi oman liinansa sen ympärille. Sillä välin katsoi hän vakavasti Ollia silmiin. Minkä tähden oli Ollilla semmoinen kiire saadakseen tuon kalliin pitsiliinan pilatuksi? Eikö hän tahtonut antaa sitä takaisin?

Muuten nuorella vuorimiehellä ei näyttänyt olevan juuri suurta luonnonlahjaa sairastelemaan. Hän oli jo näyttänyt itsensä melkeän kärtyiseksi tästä hänelle niin runsaasti tarjotusta avusta, ja ainoastaan isän valta taivutti pojan se vastaanottamaan; mutta nyt kavahti hän jaloilleen ja sanoi lujalla äänellä, että oli saanut apua kyllyiksi, ja nyt vasta voitiin hänet rauhaan jättää.

— Antakaa hänen olla, sen jöröpään sanoi purnumestari. Tiedättehän, ettei maksa vaivaa taistella hänen kanssansa; saammehan kuulla mitä lääkäri sanoo. — Oletpa, Olli, kaunis poika! Korjata nuorelle vallasväelle pystytettyä kunniaporttia, se ei käy millään ehdolla, se olisi liiaksi, mutta heittäytävä hevosten eteen, jotka ovat pillastuksissaan, saman vallasväen avuksi, eikä huolia mitään siitä, että sinulla vielä on vanha isä, jolla koko maailmassa ei ole muuta kuin tämä poika, sen kyllä voit. Ja te toiset, jotka seuraatte herraanne ja johdattajaanne kaikissa — eipä haittaisi, jos tälläkin kertaa ottaisitte hänen esimerkiksenne.

— Sanottuansa nämä sanat, joissa, vaikka ukko oli suutuksissa olevinaan, selvästi huomattiin yhtä paljon ylpeyttä pojastansa kuin rakkautta häneen, tarttui hän Ollia käsivarteen ja vei hänen pois seurassaan.

* * * * *

Oli iltapuoli. Juhlallisuudet Berkowin hovissa olivat, mitä vallasväkeen tuli, loppuneet. Sittekuin tuosta hirmuisesta tapauksesta, joka oli tehdä koko juhlallisuuden tyhjäksi, oli onnellisesti selville päästy, oli alkuperäisesti säätyjä menoja tunnollisesti noudatettu. Nuoret äsken-naineet, joiden aika kaiken iltapäivää oli ollut joka suunnalla, olivat nyt vihdoin yksinään asunnossaan. Herra Sihvonen, jonka seuraavana aamuna piti palata vanhemman Berkow-herran luokse pääkaupunkiin, oli vastikään sanonut jäähyväiset, ja nyt lähti palvelijakin huoneesta, laitettuaan iltaispöydän valmiiksi.

Pöydällä palava lamppu levitteli kirkasta, lauhkeata valoansa tämän pienen seura-huoneen vaaleansinisille damasti-tapeteille ja komeille huonekaluille; tämä pieni huone oli, kuten muutkin rakennuksen huoneet, äskettäin kuntoon pantu ja nuoren rouvan vastaanottamiseksi ylen kalliisti varustettu ja oli aiottu hänen erinäiseksi huoneeksensa. Likelle toisiaan vedetyt silkkipartiinit näyttivät kokonansa salpaavan tämän huoneen ulkomaailmasta erilleen; vaaseissa ja marmorimaljoissa lemusi kukkia ja pöydälle pienen nurkkasohvan eteen oli hopeainen ruoka-astiasto asetettuna; näyttipä kaiken tämän komeuden keskellä ystävällisyys ja sopusuhtainen kotirauha kuitenkin asuvan.

Mutta juuri huoneitten suhteen äskenvihityt eivät vielä liene maistaneet tämän kotoisen rauhallisuuden lumousta. Vielä täydessä seurapuvussaan seiso nuori rouva keskellä huonetta, pitäen kädessään sitä kukkaköynnöstä, jonka Wilpponen Martan sijassa itse oli saanut onnen hänelle antaa. Oranki-kukkain lemu ihastutti häntä erittäinkin, niinpä täydellisesti, ettei häneltä riittänyt vähintäkään huomiota puolisolleen, joka liion ei näyttänyt vaativankaan semmoista muistamista, sillä tuskin oli ovi palvelijan mentyä ummistunut, ennenkuin hän väsyneen näköisenä vaipui nojatuoliinsa.

— Tuo iankaikkinen näytteleminen on toisiaankin kuolettavaista. Eikö sinustakin niin ole, Eugenia? Aina eilisestä puolipäivästä asti tuskin on suotu meille hetkeksikään lepoa. Ensiksikin vihintä, sitte päivällinen, sitte ylen väsyttävä matkustus rautatietä myöten ja pakkohevoisilla halki yön ja koko aamupäivän, sen jälkeen tuo onnettoman kova tapaus, täällä taas vastaanotot, tehtaiden virkamiesten esittämiset ja päivällinen — isä ei näy järjestystä näille juhlallisuuksille laatiessaan lainkaan ajatelleen, että meillä on jotakin, jota sanotaan hermoiksi. Minun hermoistani, sen tunnustan, on peräti loppu tullut.

Nuori rouva pyöräytti vähän päätänsä, ja joksikin ylenkatseellinen silmäys vilahti miehen puoleen, joka, ollessaan nyt ensi kerran kahdenkeskisessä yhteydessä, puolisollessa puhui hermoistansa. Eipä näyttänyt Eugenia pahoin voivalta, ja ihanat kasvonsakaan eivät osoittaneet pienintäkään väsymystä.

— Oletko saanut tietoa, onko nuoren Hartosen haava vaarallinen, vaiko ei? kysyi hän vastausta antamatta.

Artturi näytti vähän alakuloiselta kun Eugenia ei ottanut ollenkaan huomionsa hänen tavattoman pitkää puhettansa, johon hän tavastansa luopuen oli ryhtynyt.

— Sihvonen sanoo, ettei se ole minkään arvoinen, vastasi hän tyyliä. Luulen hänen tohtoria puhutelleen. Mutta nytpä johtuu mieleni, että pitäisihän meidän ajatella jonkunlaista palkintoa tuolle

nuorelle miehelle. Minä ehkä annan asian johtajan haltuun.

— Etkö mieluummin itse ottaisi sitä tehdäksesi?

— Minäkö? Ei, säästä minua! Kuten vasta olen kuullut, hän ei olekaan tavallinen työmies, vaan on purnumestarin poika, ja itse päällysmies tahi joku semmoinen; kuinka siis tietäisin, onko raha-anto sopiva, vaiko joku muu lahja. Johtaja on varmaankin ratkaiseva sen asian oivallisesti.

Hän antoi päänsä painua yhä syvemmälle tuolin täytteen. Eugenia ei virkkanut mitään, hän istui sohvalle ja nojasi päätään käteen. Muutaman hetken ääneti oltua, näkyi Artturille kuitenkin johtuvan mieleen, että pitäisi hänen toki osoittaa vaimolleen jotakin mieltymystä, ja ettei hänen käynyt, nojatuoliin vajouneena koko iltaisella olemisen aikaa niin ääneti istuminen; tämäpä kysyi häneltä hiukan ponnistusta, mutta hän sai aikaan tämän ponnistuksen ja nousikin jaloillensa. Hän istui sitten puolisonsa viereen ja salli häntä ottaa kädestä kiinni, kokipa vielä vyötärilläkin laskea kättänsä; mutta yritykseen tuo asia jäikin. Äkkinäisellä liukahduksella Eugenia irroitti kätensä hänestä ja siirtyi syrjään. Siinä huomasi Artturi saavansa silmäyksen samanlaisen kuin isänsäsydän sai kärsiä ensi kerran miniäänsä syleillessä. Osoittihan tämä sitä jäistä kylmyyttä ja ylevää ynseyttä, joka paremmin kuin kieli sanoo: minä pysyn koskemattomana sinulle ja vertaisillesi.

Helpompihan olikin näin kopeudella vaikuttaa isään kuin poikaan, kenties senkin tähden, että poika näytti jo olevan mahdotoin mihinkään liikuntaan. Eikä hän näyttänytkään peljästyvän tahi hämmästyvän tästä kovin selvästi näytetystä tylymielisyydestä: hän vaan katsahti puolisonsa puoleen vähän kummastuneena.

— Onko se sinusta mielyttämätöntä, Eugenia?

— Outoa kuitenkin. Tähän asti olet minut säästänyt siitä.

— Tähänkö asti? Niin, suhteet keskenämme vaarinotettiin kotonasi joksikin tarkasti. Kaksikuukautisena kihlaus-aikanamme minulla ei kertaankaan ollut onnea tavata sinua yksinäsi, ja isäsi ja veljesi läsnä-olo pani oloillemme pakon, joka nyt, kun ensikerran olemme kahdenkesken toki saanee jäädä syrjälle.

Eugenia siirtyi yhä kauemmaksi.

— No, täytyy minun sitten, tässä ensikerran ollessamme kahdenkesken, sanoa sinulle, etten minä pidä paljo mitään semmoisesta onnellisuudesta, jonka määrä on tyydyttää ainoastaan ulkonaisuuden vaatimuksia, eikä anna sydämmelle tilaisuutta siihen osalliseksi päästä. Minä vapautan sinun kerrassaan kaikista semmoisista velvollisuuksista.

Ennen mainittu kummastus näkyi nyt vähän selvemmin Artturin kasvoissa; sen enempää intoa siitä ei kumminkaan tullut näkyviin.

— Näytätpä olevan aivan suosiollinen tänäpä. Ulkonaisuuden vaatimukset! sydämmen osanotto! Luulinpa toki sinussa, Eugenia, kaikista vähin tarvitsevani peljätä romantisuuden haaveita.

Syvällinen mielikarvaus kuvautui nuoren puolison kasvoihin.

Haaveksemiset elämäni suhteen päätin minä samana hetkenä milloin sinulle lupasin avioksi. Sinä ja isäsi tahdoitte mihin hintaan hyvänsä saada nimenne Windegin vanhaan nimeen yhdistetyksi, tahdoitte siten väkisin päästä seuroihin ja kunniasijoille, joista tähän asti olette olleet syrjälle sysätyt. No niin, tarkoituksenne perälle olette päässeet, — nimeni on nyt Eugenia Berkow.

Hän laski sanomattomasti ylenkatseellisen painon tälle viimeiselle sanalle. Artturi oli noussut istuimeltaan; hän näytti nyt vihdoin ymmärtävän, että tässä oli jotakin muuta kuin paljas oikku, mikä olisi voinut syntyä jostakin unohtetusta palveluksen näytteestä nuorta puolisoa kohtaan matkalla.

— Tämäpä nimi ei saata olla sinusta oikein mieleen! En ole tähänasti tiennyt pelätä, että siihen tarttumiseen on ollut pakkoa omaistesi puolelta. Nyt tuntuu minusta kuitenkin niinkuin —

— Minua ei ole kukaan pakoittanut! keskeytti hänet Eugenia. Ei ole kukaan minua houkutelutkaan. Minkä tein, sen tein varsin vapaatahtoisesti ja hyvin tietäen mihin sitoustin. Omaisillani oli kyllä raskasta, että minun piti käydä uhriksi.

Artturi nyhjäytti hartiotaan; kasvoistaan näkyi että keskustelu alkoi häntä kyllästyttää.

— En ymmärrä, miten saatat katsella mutkatonta sopimusta perheiden kesken niin rasittavan onnettomalta kannalta! Jos isälläni olikin siinä muita tarkoituksia, niin eihän parooninkaan syyt olleet juuri ylenihanaa laatua, minkä ohessa ne arvattavasti myöskin vaativat isompaa kiirettä, josta hän

kaiken mokimmin ei joutunutkaan vahingolle.

Eugenia töytäsi seisalleen, silmänsä tuikkivat tulta ja kiivaasti hän käsivarrellansa tönäsi lemuavan kukkaisköynnöksen pöydältä lattialle.

— Ja sen rohkenet minulle sanoa? Huolimatta mistään mitä ennen kosioimistasi tapahtui? Luulin toki tästä häpeäväsi, jos muuten vielä voit jotakin hävetä.

Nuoren miehen raukeat, puoliksi sameat silmät lensivät yhtäkkiä aivan selälleen; niissä kimalteli jotakin hohkatulen tapaista, mutta äänensä oli kuin muullostikin raukeana ja innottomana.

— Ennen kaikkia täytyy minun pyytää sinua puhumaan selvemmin; en ymmärrä noita perin ongelmoisia sanojasi.

Eugenia laski kätensä navakasti ristiin rinnallensa, joka näytti häilyvän kuin myrskyisen ilman ajamaa aalto.

— Tiedäthän yhtä hyvin kuin minäkin, että olimme kukistumaisillamme, että taloutemme oli häviöllä. Kuka siihen lienee ollut syynä, siitä en voi eikä sovi minun päättää. Helppo on viskata soimauksia vastusten kanssa taistelevaa kohtaan. Mutta kun perintö-kartanot jo vastaanottaessa ovat velan-alaisia ja yli arvonsa takavarikoon pantuna, ja kun vanhan nimen loisto ja asema maailmassa kuitenkin on kannatettava, niin siinä ei käykään rahoja ja taas rahoja läjääminen, niinkuin teikäläiset tekevät alituisessa kiskomisen toimissansa. Sinä olet aina kahmalottaan rahaa tuhannut, olet tyydyttänyt kaikkia mielitekojasi, suvainnut tehdäksesi hullutuksia, vaikka minkämoisia; minä olen maistanut semmoisen elämän kaiken katkeruuden, jonka täytyminen on maailman tohussa teeskennellä ja jonka velka on mailmalle näyttää loistoisuutta ja varallisuutta, vaikka kohta joka päivä, joka hetki on saattava likemmäksi perikatoa. Kentiesi olisimme tämän vältäneet, ellemme olisi yhtyneet juuri herra Berkowin pauloihin, aluksi hän suoraan sanoen pakotti meitä ottamaan apuansa, pakotti sitä niin kauan, että hänellä oli kaikki olomme vallassaan, ettemme hätyytettyinä, kiedottuina, epätoivoon sortuneina, enään yhtään neuvoa tienneet. Sitte tuli hän ja vaati aviolupaukseni pojalleen, ainoana pelastuksen mahdollisuutena. Isäni olisi ennemmin kärsinyt vaikka mitä kuin uhrannut minun, mutta minä en tahtonut nähdä häntä alttiiksi annettavan, tahi toimialtaan temmattavan; minä en tahtonut tietää veljeni tulevaisuutta hukatuksi, nimeämme häväistyksi; sen tähden annoin suostumukseni. Miten rasittavan kovalta se minusta tuntui, ei ole yksikään omaisistani tullut tietämään, mutta vaikka panin itseni kaupalle, niin tiedän kyllä voivani vastata siitä Jumalalle ja itselleni; sinulla, joka annoit itsesi aseeksi isäsi ilkeille hankkeille, sinulla ei ole oikeutta soimata minua; minussa vaikuttavat syyt olivat toki ylevämmät kuin sinussa.

Hän vaikenä mielen liikunnosta voimattomana. Puolionsa seisoi vielä liikahtamatta hänen edessään. Hänen kasvoissaan näkyi taas sama kalpeus, mikä niissä oli asunut jo puolenpäivän aikana, heti kun olivat kuoleman vaaran vältäneet, ja silmänsäkin olivat yhä himmentymäisillään.

— Onpa paha mielestäni, kun et uskonut minulle noita tietoja *ennen* naimistamme, sanoi hän pitkään vetäen ääntänsä.

— Miksi olisin sen tehnyt?

— Siksi, että olisit välttänyt tämän halvan tilan, jossa kannat Eugenia Berkowin nimeä.

Nuori rouva ei virkkanut mitään.

— Minulla ei toki ollut aavistustakaan tästä isäni aikeesta, jatkoi Artturi, niinkuin tapani muutenkin on ollut pysyä kaukana hänen vaikutus-alaltaan. Hän sanoi minulle eräänä päivänä, että jos tahtoisin parooni Windegiltä anoa hänen tytärtänsä aviokseni, niin anomukseeni myönnyttäisiin. Tähän ehtoikseen suostuin, sittemmin vietiin minä teille näytettäväksi, ja muutamain päivän kuluttua oli kihlaus. Tämä on *minun* osani tässä asiassa.

Eugenia kääntyi puoleksi toisaalle.

— Parempana olisin pitänyt tunnustuksesi, kun olisit sanonut samassa liitossa olleesi, kuin tuon jutun.

Taas nuoren miehen silmät aukenivat, ja taas hohti niissä kummallinen säihky, joka näytti yrittävän liekiksikin leimahtamaan, mutta sammui.

— Niin korkealla olen siis puolisoni kunnioituksessa, ettei sanojani edes pidetä uskottavina? sanoi hän tällä kertaa toki selvästi tuntuvalla mielen karvaudella.

Eugenia ihonissa kasvoissa, jotka nyt taas kääntyivät puolison puoleen, olikin mitä kylmin ylenkatse

nähtävänä, ja sama ylenkatse tuntui hänen äänessäänkin, kun vastasi:

— Sinun on anteeksi antaminen minulle, jos en kohtele sinua kovin suurella luottamuksella. Aina siihen päivään asti, jona ensi kerran astuit huoneisimme, tarkoituksella, jonka hyvin kyllä aavistin, aina siihen asti tunsin sinut huhuista pääkaupungissa, ja ne —

— Eivät antaneet minusta erittäin hyvää kuvausta! Senpä arvaankin! Etkö olisi hyvä ja sanoisi, mitä pääkaupungissa oikeastaan nähtiin hyväksi minusta sanoa.

Nuori puoliso käänsi suuret silmänsä lujasti ja vakavasti miehen puoleen ja lausui:

— Siellä sanottiin, että Artturi Berkow eli varsin ruhtinaallisesti ja tuhlaasi tuhansia, yksistään ja ainoastaan siten ostaaksensa nuorten aatelismiesten ystävyyden ja saattaaksensa oman matala-arvoisen syntynsä unhotuksiin. Siellä sanottiin, että hän eräissä hurjissa ja hillittömissä seuroissa oli hurjin ja hillittömin kaikista — mitä muuten hänestä sanottiin, se on menevä naisen arvostelua kauemmaksi.

Artturin käsi nojasi vielä tuolille, jolla hän istui, kuitenkin oli se viime hetkisinä painunut yhä syvemmälle tuolin täytteeseen.

— Ja sinä tietysti et katso vaivaa maksavaksi edes kokea parantaa tämmöistä harhalle joutunutta ihmistä, josta mailman yleinen tuomio jo on puhunut viimeiset sanansa.

— En!

Jääkylmältä kuului tämä epäys. Vieno vävähdyksinä näkyi nuoren miehen kasvoissa, kun hän äkkiä kavahti seisaalleen.

— Oletpa suora puheissasi, senpä jo kuulen vähän liiaksikin!

Yhtäkaikki! Aina on hyvä tietää kuinka on laita keskenämme, yhdessä kuin meidän kuitenkin nyt aluksi on oleminen. Eilen tehtyä liittoa ei käy peräyttäminen, ainakaan ei hetikohta, saattamatta meitä kumpaistakin naurulle alttiiksi. Jos muuten olet ryhtynyt tähän teeskelmään, ilmoittaaksesi minulle, että vaikka matala-sukuisen rohkeudella olen ottanut sinun aviopuolisokseni, minun kuitenkin on pysyminen loitolla paroonitar Windegistä — ja minä otaksun sinun sen tehneen ainoastaan sillä tarkoituksella — niin olet aikomuksesi perille päässyt, mutta — tässä vaipui Artturi taaskin kokonansa vanhaan velttouteensa — mutta minä pyydän että annatkin tämän olla viimeinen kerta kuin tämmöistä keskenämme tapahtuu. Minä inhoan kaikenlaisia teeskentelöjä; hermoni eivät lainkaan kestä niitä ja saatetaanhan elämä järjestellä ilman tämmöistä joutavaa kiivauttakin. Tällä kertaa luulen tekeväni sinulle mieliksi, jos jätän sinun yksinäsi. Annathan anteeksi, että poikkenen omille oloilleni.

Hän otti eräällä syrjäpöydällä seisovan hopeaisen haarakynttilä-jalan ja lähti huoneesta, mutta siellä ulkopuolella jäi hän vielä hetkisen ajaksi seisomaan ja kääntyi. Tulinen liekki nuoren miehen silmissä ei ainoastaan pilkkinyt, se leimahti voimakkaasti, vaikka vaan hetkisen ajaksi; sitte taas kaikki oli autiota ja kuollutta, mutta vaksikynttilät liehuivat levottomina sinne tänne, hänen mennessä huoneesta huoneeseen; oliko se ilmentymä, vai siitäkö, että käsi, joka sitä kantoi, vapisi?

Eugenia oli yksinään jäänyt huoneeseen ja syvä henkäys pullistutti hänen rintansa, kun oven kartiinit putosivat umpeen kohta puolisonsa mentyä. Hän oli saavuttanut, mitä oli tahtonut saavuttaa. Hän astui balkongin akkunaan, ikäänkuin hän tästä keskipuheesta päästyä olisi tarvinnut taivasalta hakea ilmaa, lykkäsi kartiinin syrjään, ja akkunan puoleksi avattuaan, kurotti hän silmänsä tuoksuvaan, vienosti hämärään kevätyöhön. Tähdet vilkkuivat himmeinä, kevykäisissä, sumuntapaisissa pilvissä, jotka verhosivat koko taivaan, ja maiseman hämärään peittyneet esineet sekaantuivat epäselvinä toisiinsa. Paltalta kukkien lemu nousi sinne ylös ja suihkulähteestä kuului hiljainen loiske. Kaikkialla vallitsi hiljaisuus ja rauha, vaan ei tuon nuoren naisen sydämessä, joka tänäpäni ensi kerran uuden kotonsa kynnykselle oli laskenut jalkansa.

Se oli nyt loppunut, se kahden viimeisen kuukauden hiljainen, ankara taistelu, jonka tuskat ja ponnistukset juuri olivat Eugeniaa kannattaneet. Ainapa on urhoollisen luonnossa jotakin ylevää siinä ajatuksessa, että toisen hyväksi antaa koko tulevaisuutensa alttiiksi, että elämänonnensa uhalla hakea toisen pelastusta, ja että armaisensa auttajana panna itsensä välttämättömän kohtalon uhriksi. Mutta nyt, kun uhri oli tehtynä, apu hankittuna, eikä mitään enään ollut vastustettavana tai voitettavana, nyt himmentyi tuo runollis-ihanainen kimmellys, millä Eugenian tyttärellinen rakkaus tähän asti oli kietonut tuon päätöksen, ja häntä odottavan elämän koko onnettomuus ja kavaluus astui hänen eteensä.

Nuori rouva vaipui tuoliin ja peitti kasvonsa, ja kaikki mitä hän näinä kuukausina oli taistellut ja kärsinyt, kaikki mitä tällä hetkellä moninkertaisella voimalla tunki häntä ahdistamaan, tunkeutui näihin toivottomuuden sanoihin: Oi Jumalani, Jumalani, kuinka kestänen minä tämän elämän!

Berkowin melkoisan avarat vuorikaivokset ja tehtaat olivat joksikin kaukana pääkaupungista, eräässä etäisessä maakunnassa, lähisessä seudussa ei ollut mitään erittäin viehättävää. Metsämäkiä, mäkien takana, ylt'ympäriänsä peninkulmaa laajalta ei muuta kuin kuusien tummaa, yksimuotoista vihannuutta, joka peitti kunnat ja laksot, niiden välillä kyliä ja yksinäisiä torppia, sekä siellä täällä joku arentikartano tahi maatilus.

Nämä tilukset ja omaisuudet olivat maanteistä joksikin kaukana; likimmäinen kaupunki oli parin tunnin matkan takana, mutta ne monenkaltaiset suuremμοiset, metsälaksoista ylenevät pajarakennukset ja asuinhuoneet, virkeytenensä ja liikkeineensä tekivät että näyttivät miltei kuin omituinen kaupunki. Kaikki apukeinot, joita teollisuus ja tiede voi tarjolla pitää, kaikki mitä konevoima ja ihmiskädet voivat aikaansaattaa, oli tänne kerätty, kiskomaan vastahakoiselta vuoren peikolta sen aarteita. Hoitokuntaan kuului kokonainen lauma insinööriä, inspehtoreja, ylitarkastajia, jotka olivat tirehtöörin johdossa ja asuivat erinäisenä koloniana, jota vastoin ne tuhannet työmiehet, joista vaan vähin osa oli saatettu koloniaan majoittaa, asuivat lähisissä kylissä. Yritys, mikä ensin oli nostanut kaivosten nykyisen isännän joksikin vähäpätöiseltä kannaltaan sille korkeudelle, jolla hän tätä nykyä oli, näytti miltei kovin suurelta yksityisen miehen varoille, eikä käynyt sitä muuten kuin suunnattomilla summilla pitkittäminenkään. Ne olivat mahtavimmat koko maakunnassa, ja ne vallitsivatkin erinäisillä teollisuus-haaroillaan kaikki muut tehtaat, joista ei yksikään suuruudessa sille vertoja vetänyt. Nämä laitokset lukemattomine koneineen ja työvoimineen, sekä työpajoineen ja asuinhuoneineen, virka- ja asiamiehineen, oli kuin omituinen valtio, ja sen isäntä yhtä rajaton vallitsija, kuin mikään hallitsija vähäisessä ruhtinaskunnassaan.

Tottapa miehelle, joka oli näin suurten laitosten isäntänä, toki lienee loukkaavaiselta tuntunut, että häneltä yhä edelleen kiellettiin ne edut, joidenka havussa hän niin ahkerasti oli puuhinnut ja jonka perille moni oli päässyt paljo vähemmällä ansiolla teollisuuden nostamisen työssä; mutta tässä, niinkuin ainakin missä päättäminen suorastaan lähtee ylimmästä paikasta, tuli miehen omat omaisuudet kysymykseen, ja Berkowilla ei ollut puoltajia ylimmysten seuroissa. Hänen entisessä elämässään oli niin moni tumma pilkku, jonka rikkautensa kyllä sai peittoon, mutta ei kuitenkaan poistumaan. Tosin hän ei ollut koskaan yhtynyt ristiriitaan oikeuksille, mutta usein kyllä oli hän astua niiden rajain yli, joiden alueella laki tavallisesti rupesi vastakynneksi. Eikä laitoksiaankaan maakunnassa, niin suurenmoiset kuin olivatkin, tahdottu kaiken puolin tunnustaa esikuvallisiksi. Monella suunnalla kävi puheita tunnottomasta voitonpyynnöstä, joka vaan tarkoitti isännän rikkauden kartuttamista, huolimatta lainkaan niiden ihmisten onnesta tahi onnettomuudesta, joita työntoimissa käytettiin, puheita kävi päällysmiesten vääryyksistä ja työmiesten kuohuvasta tyytymättömyydestä - kaikki nämä puheet olivat ja pysyivät kumminkin ainiaan kulkupuheina, kun kotopaikkansa oli niin ylen etäällä. Tosiasiana oli kuitenkin, että nämät maakartanot ja ruukit olivat miltei tyhjenemätön rikkauden lähde isännällensä.

Tunnustaa toki täytyi jokaisen, että tämän miehen utteruus ja nero olivat ainakin yhtä suuret kuin tunnottomuutensakin. Suurimmassa köyhyydessä syntynyt, ylettyään ja taas alettuaan elämän laineilla, oli hän viimein onnistunut pysymään korkeudellaan, ja häntä oli jo useita vuosia miljoonanmieheksi yleensä tunnustettu. Niinpä näytti näinä viimeisinäkin vuosina onni yhtäläisesti seuraavan häntä; aina hänen sitä koetellessa, se pysyi hänelle uskollisena, ja missä vaan arveluttavimpiin yrityksiin, vaarallisimpiin keinottelemisiin oli ryhdittävä — ne onnistuivat, niin pian kuin hänen neronsa otti ne ohjataksensa.

Berkow oli aikaisin tullut leskeksi, eikä ollut sitte enään nainut; väsymätön keinottelemisissa ja ansionpyynnissä ehtimiseen työskentelevä mielensä katseli kotielämää pikemmin kahleena kuin virvokkeena. Ainoa poikansa ja perillisensä kasvatettiin pääkaupungissa, ja tässä kasvatuksessa ei mitään säästetty mitä johtajiin, opettajiin kaikissa opin-haaroissa, yliopistossa käymisiin ja matkustuksiin tuli. Varsinaisesta harjoituksesta hänen tulevaan toimeensa, näin suuremμοisten hankkeiden päällikkyyteen ja johtoon, sitä vastoin ei kuulunut mitään. Herra Artturi osoitti jyrkkää vastenmielisyyttä kaiken oppimiseen, mikä ei kuulunut salonki-sivistykseen, ja isänsä oli tuiki hennoitteleva ja niin ylen kopeileva pojan loistoisasta seura-elämästä, jonka jatkamiseen hän ilolla anteli tuhansia markkoja, ettei todella ajatellutkaan järkinäisempää sivistyttämistä. Kävi miten kävi, niin löytyihän tarpeeksi asti taitavia ammattimiehiä, joiden oppia teollisuudessa ja kauppa-asioissa korkeilla palkoilla voitiin hyväkseen käyttää. Näin kävi tämä nuori perillinen tuskin kertaakaan vuodessa näillä maatioilla, jossa hänen aina oli julman ikävä viipyä, jota vastoin isällä, joka ajoittain oleskeli pääkaupungissa hänkin, oli laitosten ylimmäinen johto.

Ilma ei ollut tähän asti oikein suosinut nuoren parikunnan maallaoloa. Aurinkoa harvoin nähtiin tänä kevännä; tänäpänä, useiden sadepäiväin perästä, se taas paistoi kirkkaana ja lämpimänä, ikäänkuin kohdaltaan sekin sunnuntaita tervehtääksensä. Purnut eli aukot olivat tyhjt ja tehtaat levähtivät, mutta vaikka oli sabbatinlepo ja ihana päiväpaiste, näytti yhtähyvin niinkuin seudun kamala luonto jotenkin vallitsisi yleensä näillä tiloilla. Kaikissa noissa lukuisissa, ainoastaan hyödyn vuoksi raketuissa

työpajoissa ja asunnoissa ei ollut vähintäkään somuuden eikä mukavuuden aistia huomattavana. Ettei kumminkaan isännältä tätä aistia puuttunut, sen todisti hänen oma asuntonsa; se oli rakettu eräälle metsäkunnalle, josta oli avara näköala joka suunnalle, hyvän matkan päähän tehtaasta, ja oli sekä ulkopuoleltaan että sisustukseltaan oikein ruhtinaallisella komeudella varustettu; se oli balkonkinensa, palttoinensa, ja kukkalaitoksinensa kuin saari eli kosteikko, täynnä lemua ja ihannuutta, tämän teollisuuden kotipaikan keskellä.

Purnumestari Hartosen likellä kaivoksia oleva asunto osoitti jo ulkopuoleltaan, että sen asukkaat olivat paremmissa varoissa kuin moni muu, ja niin se olikin. Hartonen oli nuorena ja ripeänä kaivostyömiehenä nainut erään tytön, joka palveli sittemmin kuolleen rouva Berkowin luona ja nautti emäntänsä erinomaista suosiota ja rakkautta. Nuori vaimo palveli sitte vielä naimisensakin jälkeen tahi vähemmin entistä isäntäväkeään, jonka tähden hänen miestänsäkin kaikin tavoin suositettiin ja eteenpäin autettiin, lykättiin virasta virkaan ja viimein korotettiin purnumestariksi. Tosin tämä virka ja nämä suosion osoitukset rouva Berkowin kuoltua lakkasivat; vainajan mies ei ollut se, joka erittäin huoli taloutensa entisistä jäsenistä, ja kun kohta sen jälkeen Hartosenkin vaimo kuoli, niin suosionosoituksia ei sen enemmän tullut kysymykseenkään. Kuitenkin pysyi purnumestari aina siitä ajasta asti hyvin harrastuneena Berkowin perheeseen, jota hän sai kiittää nykyisestä hyvästä toimeen tulostaan, hän kun muuten arvattavasti, niinkuin useat hänen toverinsakin, ei koskaan olisi päässyt siitä vaivaloisesta, tuskin kannattavasta kaivotyöstä. Hän oli jo useita vuosia sitä ennen ottanut isättömän ja äidittömän sisaren tyttärensä, Martta Ellasen, luoksensa, ja tämä teki täydellisesti kaikki enemmän tehtävät; hänen salaisen toivotuksensa toteutumisesta, että Martasta ja hänen pojastaan tulisi parikunta, sitä vastoin ei tähän asti juuri suurta toivoa ollut.

Tänä sunnuntai-iltana tämä muuten niin rauhallinen maja oli joksikin rauhattoman näytelmän paikkana, jommoiset näytelmät valitettavasti eivät enään olleet isän ja pojan välillä harvinaisia. Tuvan keskellä seisova purnumestari puhutteli aika kiivaasti Ollia, joka vastikään oli tirehtöörin asunnosta palannut, äännettömänä ja synkeämielisenä nojasi pihtipuolta vasten, jota vastoin vähän syrjässä seisova Martta selvästi nähtävällä levottomuudella katseli näitä torailevia.

— Onko mokomaa kuultu? meuhasi purnumestari. Eikö sinulla vielä ole tarpeeksi asti vihollisia noissa herroissa, tarvitsematta väkisin härsyttää heitä päällesi? Patruuna tarjoaa tälle summan, tarpeeksi suuren kokonaiseen talouden hankkimiseen, ja tämä äkäpäinen tekee jyrkän tenän. Mutta mitäpä sinä huolit taloudesta ja muusta semmoisesta? Mitäpä sinä huolisit vaimoa itsellesi hankkia? Ei! istua nenä sanomalehdissä kiinni, työstä kotiin tultuasi, nököttää puoli-yöhön kirja kädessä ja ahtaa sisääsi kaikkia noita uuden-aikaisia loruja, joita oikea vuorityömies ei ikänä maailmassa tarvitse, keikkua herrana ja mestarina kumppalien joukossa, niin että kohta ei kysytäkään tirehtööriltä, vaan herra Olli Hartoselta, mitä tehtaissa on tehtävä — se sinusta on miellyttävää. Ja jos sitte sattumosiin muistutetaan, ettet olekaan muu kuin alapäällismies, silloin puhutaan "maksusta" ja viskataan koko romu vallasväen jalkain eteen. Minä kohdaltani arvelen, että jos joku rehellisesti on ne rahat ansainnut, niin sen sinä olet tehnyt!

Olli, joka tähän asti oli ääneti kuullellut isäänsä, polki, nämä sanat kuultuaan, kiivaasti jalkaansa.

— Mutta enpä nyt mitään huoli koko vallasväestä siellä mäellä: olen jo sanonut heille, etten niinsanotusta "uroteostani", josta he niin suurta ääntä pitävät, mitään palkintoa tarvitse, enkä mitään ota, ja sillä hyvä!

Vanhus yritti uudelleen ärjähtämään ja aikoi juuri alottaa vielä kovemman nuhdesaarnan, kun Martta tuota pikaa astui väliin.

— Antakaa hänen olla, eno, sanoi hän lyhyesti; hän on oikeassa.

Purnumestari, joka näistä odottamattomista sanoista perin ällistyi, katseli Marttaa suu avoinna.

— Vai niin? Hän on oikeassa? toisti hän vihaisesti. Kylläpä arvasin, sinun pitävän hänen puoltaan taaskin.

— Olli ei saata suvaita, että he niin kokonansa ajattavat tämän asian tirehtöörillä, jatkoi tyttö lujalla äänellä, eikä se niin sovikkaan. Jos herra Berkow edes itse olisi puhutellut ja kiittänyt häntä, tahi muuten siihen tapaan — mutta eihän se näy huolivan mistään koko maailmassa! Aina hän näyttää siltä kuin olisi hän vastikään unesta herännyt ja kuin paljas ihmisen näkeminen tuottaisi hänelle mitä suurimman kiusan, ja kun hän ei oikein nuku, silloin hän kaiken päivän makaa sohvalla, kattoon tuijotellen.

— Anna nuoren isännän olla rauhassa! keskeytti hänen purnumestari kiivaasti. Häntä kantaa hänen isänsä omalla tunnollaan. Isähän salli hänen lapsuudesta asti saada mitä hän tahtoi, mielistyi kaikkiin hänen pahoihin tapoihinsa, antoi hänen joka päivä kuulla kuinka rikas hänestä oli tuleva, ja ajoi

opettajat ja palvelijat tiehensä, jos eivät varpaillaan seisonet nuoren herran edessä. Sitte vanhemmaksi tultuaan hän sai seurustella ainoastaan kreivien ja paroonien kanssa; rahaa isä antoi hänelle tukuttain, ja jota hullummin hän niiden kanssa menetteli, sitä paremmin se papan mielestä oli. Tottapa sydämen tunnollisuus sillä tavoin nuorena ihmisessä turmellaan! sillä tunnollinen Artturi oli, sitä ei saa minusta kukaan, minusta, joka niin usein olen häntä polvellani ratsastuttanut, ja neroa hänellä niinikään on ollut. Muistan vielä, kun hänen, äitinsä kuoltua, piti lähteä kaupunkiin, kuinka hän silloin tarttui, kaulaani ja itki katkerat kyneleensä, eivätkä he saaneet häntä minusta erilleen, vaikka herra Berkow rukoi ja hyväili häntä, luvaten hänelle kaikkea mitä maailmassa on; minun täytyi kantaa hänet vaunuihin. Mutta, kun kerta oli tullut kaupunkiin, johtajain ja opettajain alle, silloin tuli loppu kaikista; ensi kerran sieltä takaisin tultuaan, hän vielä ojensi minulle kättä, mutta sitte muuttui hän yhä suurellisemmaksi ja kylmemmäksi, ja nyt — miltei tuskallinen mielenilmaus lennähti vanhuksen kasvoille, vaan hän tuota pikaa loi pois tämän hentomielisyyden. — Noh, sepä nyt minulle on sama, mutta sitä en suvaitse, että kaikissa tiloissa häntä parjaatte, erittäinkin Olli, joka oikein vihaapi häntä. Jos olisi annettu tuon jurripään tehdä niin mieltänsä myöten, ja jos olisi työnnetty hänelle parisataa tuhatta siihen vielä lisäksi, niin tahtoisinpa tietää, mikä hänestä olisi tullut? Ei suinkaan mitään hyvää.

— Ehkäpä pahempikin, isäseni, sanoi Olli kuivasti; mutta mokomaa vennokasta minusta ei olisi tullut, sen saat uskoa!

Keskustelusta, joka oli kääntynyt arveluttavaksi, tuli nyt kaikeksi onneksi loppu. Ovea kolkutettiin ulkopuolelta, ja heti sen perästä astui eräs Berkowin perheen ylen komeaan liveriin puettu palvelija sisään, sanoen hyvää päivää purnumestarille.

— Armollinen rouva on lähettänyt minun tänne pyytämään teitä Olli — Oi, kas Hartonen. Armollinen rouva haluaa puhutella teitä, ja minun piti käskeä teitä tulemaan hänen luoksensa säntilleen kello 7 aikana.

— Minuako?

— Olliako?

Näin äännähtivät yhtäläisellä kummastuksella purnumestari ja sen poika, ja Martta silmäili yhtäläisellä kummastuksella palvelijata, joka ei mistään milläänkään jatko:

— Tottapa, Hartonen, teidän ja tirehtöörin välillä on jotakin ollut. Hän tuli varhain aamulla armollisen rouvan luokse, joka muuten ei huoli herrain asioista mitään, ja minä lähetettiin hetikohta pikaisesti tänne, vaikka minulla tänäpä on yltäkyllin siellä tekemistä. Kaikki tehtaan herrat ovat päivälliselle kutsutut, ja kaupungistakin tulee, tiesi mitä kaikkea herrasväkeä — mutta minulla ei ole silmänräpäystäkaan aikaa viipyä. Tulettehan säntilleen? — Kello 7 aikana, iltapäivällä.

Miehellä näyttikin olevan kiire; hän nyökäytti tuota pikaa jäähyväiset läsnä oleville ja meni.

— Kas tuossa se nyt on! sanoi purnumestari. Nyt vallasväki siellä jo tietää mielettömän kieltosi. Ajattelepa nyt, miten asiaksi heille selvität.

— Aiotko mennä Olli? kysyi Martta, joka tähän asti oli seisonut ääneti, yhtäkkiä reippaasti ja kiinteällä äänellä.

— Mitä ajattelet, tyttö? marisi purnumestari. Pitäisikö mielestäsi hänen vielä kieltäytyä menemästä, kun armollinen rouva vasituisesti käskettää häntä? Kyllä maarian hän ja sinä sen voisitte tehdä.

Martta ei huomannut näitä sanoja, hän lähenei orpanaansa ja laski kätensä hänen olalleen.

— Aiotko mennä? kysyi hän hiljaa.

Olli seisoj vain ja katsoi synkeästi lattiaan, ikäänkuin taistellen itsensä kanssa; yhtäkkiä keikautti hän päänsä taapäin, sanoen:

— Tottapa menen! Tahtoisinpa tietää, mitä armollisella rouvalla on minulle asiata, koska ei kahdeksaan päivään edes ole viitsinyt ky—

Hän hillitsi itsensä yhtäkkiä, ikäänkuin jo olisi liiksi sanonut. Martan käsi oli liukunut pois hänen olaltaan ja tyttö syrjäytyi, mutta purnumestari sanoi huواتen:

— Jumala meitä armahtakoon, jos siellä käytät itsesi tuolla tavoin! Kaiken onnettomuuden lisäksi on vanha Berkow tullut sinne eilen illalla. Kun te toisiinne yhdytte, silloin olet sinä ollut pisimmän aikasi täällä alapäällismiehenä, ja minä en ole enään purnumestari.

Ylenkatseen osoitus väikkyi nuoren miehen huulilla.

— Ole huoleti, isä! He hyvin tietävät, kuinka hartaasti riiput "vallasväessä" kiinni ja mitkä huolet sinulla ovat pahantapaisesta pojastasi, joka nyt, kerrassa sanottu, ei aio kumarrella vallasväen edessä. Sinulle ei tee kukaan vahinkoa, ja tottapa minäkin - tätä sanoessaan Olli pöyhkeästi oikasi itsensä täyteen pituuteensa — tottapa minäkin aluksi tulen jäämään tänne. Eroa he eivät uskalla minulle antaa, kyllä he siksi pelkäävät minua.

Hän käänsi isälle selkensä, potkasi oven auki ja lähti ulos. Purnumestari taputti käsiään ja näytti suuresti haluavan lähettää paukkuvan nuhdesaarnan niskottelevalle pojalleen, mutta Martta, joka taas rupesi Ollia puoltamaan ja, tällä kertaa vielä lujemmin, esti hänen sitä tekemästä. Kyllästyneenä torasta, otti vanhus piippunsa ja hankkiutui lähtemään ulos hänkin.

— Kuuleppas Martta, sanoi hän tultuaan jo ovelle ja kääntyen takaisin, silmistäsi näen, ettei mikään uppiniskaisuus ole niin suuri, ettei se tapaa väkevämpäänsä. Sinä olet tavannut Ollissa väkevämpäsi ja hän tapaa väkevämpäänsä hänkin, niin totta kuin minun nimeni on Pekka Hartonen.

Vallaskartanossa sillä aikaa puuhattiin suuria päivällisiä. Palvelijat hyppivät portaita ylös ja alas, kyökin puolessa ja ruokahuoneissa hääläsivät ruanvalmistajat ja neitsyet edestakaisin, joka paikassa oli jotakin järjestelemistä ja vastuudesta asettelemista, ja koko talossa nähtiin se häälinä ja levottomuus, mikä tavallisesti käypi pitoja valmistessa.

Senpä sitkeämpi hiljaisuus vallitsi nuoren Berkowin huoneissa: akkunan peitteet olivat umpeen lasketut, ovien verhot kiinnitetyt, ja vierimmäisessä huoneessa hiipi palvelija paksulla matolla, kuulumattomin askelin sitä ja tätä järjestellen. Herransa ei nyt muuta halunnut kuin nukkua enimmänsä osan päivää, sohvalleen venyellen, eikä hän suvainnut pienimmänkään risauksen häiritä rauhaansa.

Tämä nuori perillinen makasi, silmät puoli-umnessa, pitkänään sohvalle, kirja kädessä, jota luki tahi ainakin näytti lukeneen, sillä jo kauan oli sama sivu ollut hänellä avattuna. Nähtävästi hänestä oli työlästä käännellä lehtiä, ja nyt solahti huolettomasti pidetty kirja kokonansa hänen hoikista, heikoista käsistään laattialle. Aivan helppo olisi ollut kumartua ja ottaa se taas käteen, vielä helpompi huutaa lähimmässä huoneessa työskentelevää palvelijaa antamaan sitä hänelle, mutta ei kumpaakaan tapahtunut. Kirja jäi laattialle, eikä Artturi kotvaan aikaan vähintäkään liikahtanut; mutta kasvonsa osoittivat hyvin kyllä, ettei hän miettinyt mitä oli lukenut eikä ollut unelmiinkaan vajonnut; hän vaan oli ikävystynyt koko elämänsä.

Käytävästä likimmäiseen sivuhuoneeseen vievä ovi avattiin joksikin ryskeisesti ja kova komentava ääni teki lopun Artturin hupaisesta tehtävästä. Vanha Berkow kysäisi, sisään astuessaan, oliko poika vielä siellä, ja kun kuuli hänen olevan, laski hän palvelijan menemään pois, syrjäytti oviverhoja ja astui poikansa eteen. Kasvonsa olivat punastuksissa, ikäänkuin kärtyisyydestä tahi vihasta, ja pilvi hänen otsallaan kävi yhä synkeämmäksi, kun hän Artturin havaitsi.

— Vai niin, vielä makaat lojottelet, aivan niinkuin makasit kolme tuntia tätä ennen.

Artturi ei näkynyt tottuneen osoittamaan isälleen vähintäkään kunnioitusta. Hän ei ollut milläänkään isän sisään astumisesta, eikä johtunut hänelle mieleen vähintäkään muuttaa huoletonta asemaansa.

Isän otsa vetäytyi vielä syvemmille kurkuille.

— Hitaisuutesi ja huolettomuutesi alkaa tosiaankin käydä käsitystäni laajemmaksi. Täällä käytät itsesi kymmentä vertaa huonommasti kuin pääkaupungissa. Toivoin, että toki noudattaisit joitakuuta toivotuksiani, ainakin että jollakin tapaa kävisit osalliseksi niiden laitosten hoitoon, jotka sinua varten olen hankkinut, mutta —

— Herra Jumala, keskeytti hänet nuori mies, ethän, isäkulta, toki tahtone minua pitämään huolta työmiehistä, koneista ja muista mokomista! Enhän ole ennenkään sitä tehnyt, enkä oikeastaan ymmärräkkään, minkä vuoksi isä on tahtonut meidät tänne. Minä kuolen ikävään tässä erämaassa.

Sanat todistivat todellakin sangen suurta tyytymättömyyttä, mutta ne lausuttiin yhtähyvin semmoisen pilatun lempilapsen äänellä, joka on tottunut aina ja joka tilassa noudattamaan juoniaan, ja joka katsoo loukkaukseksi paljaan pyynnön jostakin asiasta, mikä ei ole oikein mieluinen. Mutta jotakin lienee tapahtunut, mikä oli isää niin kovin suututtanut, ettei tällä kertaa kuten tavallisesti hillittänyt mieltänsä. Hän nykäytti hartioitaan.

— Olen nyt kerta niin hyvästi tottunut näkemään ja kuulemaan, että olet ikävystynyt joka paikkaan ja kaikkiin ihmisiin, sillä aikaa kuin minä saan kantaa koko kuorman ja kaikki huolet. Nyt varsinkin myrsky rajuaa joka suunnalta. Tuhlauksesi pääkaupungissa alkoi jo käydä yli minunkin varani; Windegini vapauttaminen hänen velkasitoumuksistaan on vaatinut suuria uhrauksia, ja täällä sitte kohtaan kiusoja ja vastuksia loppumatta. Tänä aamuna olen puhutellut tirehtööriä ja yli-inspehtoria, enkä ole muuta kuullut kuin valituksia, alituisia valituksia: suuria korjauksia aukossa, työpalkkain

korotusta - uutta ilmanjohtoa — hullutuksia! Aivan kuin minulla nyt olisi aikaa ja rahaa niihin!

Artturi kuulteli ihan huoletonna mistään. Jos hänen kasvoissaan joku mielen ilmaus oli havaittavana, niin se oli toivo, että isä menisi tiehensä; mutta tämäpä ei tehnytään niin, vaan alkoi kiivaasti astua edes takaisin huoneessa.

— Luotapa hoitajiin ja niiden kertomuksiin! Nyt on puoli vuotta siitä kun kävin täällä, ja kaikki on nurin narin. Nyt puhutaan täällä väestön kapinallisesta mielialasta, arveluttavista oireista, uhkaavista vaaroista, juurikuin heillä ei olisi valtaa vetää ohjia niin piukalle kuin mahdollista. Etenkin mainitaan erästä Hartosta ensimmäiseksi yllyttäjäksi; häntä toverinsa pitänevät jonkinlaisena uutena Messiaksena, joka nostaa kaikki tehtaas minua vastaan, ja kun kysyn minkä tähden Herran nimessä he eivät ole jo ammoin aikoja ajaneet miestä tiehensä, niin mitä saan vastaukseksi? — Sitä ei uskallettu! Hän ei ole tähän asti työn suhteen ansainnut mitään moitetta ja kumppalinsa olivat muka rajattomalla jumaloituksella häneen kiintyneet. Kapina syntyisi tehtaissa, jos hänelle otollisista syistä ero annettaisiin. Olen rohjennut vastata herroille, että he kaikkityyni ovat arkoja jäneksiä, ja että minä nyt tulen käymään asiaan käsiksi. Purnut olkoot semmoisinaan ja työpalkoissa ei tehdä pienintäkään muutosta. Pieninkin uppiniskaisuus rangaistaan kovasti ja kapinan nostajan minä itse ajan pois ja sen teen tänä päivänä.

— Sitä et voi tehdä, isä! sanoi Artturi yhtäkkiä, puoleksi istuelleen nousten.

Berkow seisahtui hölmistyneenä.

— Minkä tähden en?

— Sentähden että se oli juuri Hartonen, joka pidätti hevosemme ja siten pelasti meidät varmasta kuolemasta.

Berkowin suusta äänähti tukahdettu suuttumus.

— Kova onni, kun se piti olla juuri se ihminen! No niin, sitte tietysti ei käy häntä tuohon paikkaan pois ajaminen; täytyy odottaa tilaisuutta. Muuten, Artturi, jatkoi hän synkeästi katsoen poikansa puoleen, se oli harmittava asia, että vasta vieraiden ihmisten kautta sain kuulla sen onnettomuuden; et katsonut vaivaa maksavaksi, kirjoittaa minulle joku sana asiasta.

Mitä varten sen olisin tehnyt? Nuori mies nojasi päätänsä kättä vasten. Kaikkihan kävi onnellisesti ja paitsi sitä täällä on oltu tappaa meidät surkutuksen osoituksilla, onnen toivotuksilla, kysymyksillä ja puheilla asiasta. En pidä henkeäni sen arvoisena, että tarvitsee pitää semmoista elämää pelastuksestamme.

— Niinkö sanot? sanoi isä, katsoen poikaansa terävästi silmiin. Minä luulin naineesi päivää ennen onnettomuutta!

Artturi ei vastannut mitään, kohotti vaan olkapäitään. Berkow katseli uteliaasti häntä kasvoihin.

— Koska sattumoiisiin olemme yhtyneet tähän aineeseen — niin mikä on vaimosi ja sinun välillä haittana? kysyi hän yhtäkkiä ja suoraan.

— Minun ja vaimoni välilläkö? toisti Artturi, ikäänkuin tarvitte mieltä, kenestä puhe oikeastaan olikaan.

— Niin, teidän välillänne. Luulin tapaavani täällä nuoren, kuherrusviikkojaan viettävän avioparin, ja nyt kohtaan täällä suhteita, joita pääkaupungissa en tosiaankaan voinut uneksiakaan. Sinä ratsastat ympäristössä yksinäsi, hän ajaa taas toisia matkoja yksinään; ei kumpikaan teistä käy toisensa huoneessa. Te kartatte toisianne tahallanne, ja kun joskus tapaatte toisianne, niin ei sanaakaan vaiheteta — mitä tämä kaikki merkitsee?

Nuori mies oli noussut jaloilleen ja seisoi nyt isäänsä vastatusten, muuttamatta kuitenkaan uneliasta käytöstänsä.

— Kummasti tarkka tieto sinulla onkin, isä, asioista, jota tietoa tuskin olet voinut saada sen puolen tunnin ajalla, minkä eilen illalla olimme yksissä. Oletko urkkinut palvelijoilta?

— Artturi! Berkow yritti kovuudella puhuttelevaan poikaansa, mutta tavallinen velttoperäisyytensä poikaa kohtaan vaikutti sen, että hän tälläkin kertaa jätti nuhtelematta hänen sopimatonta käytöstänsä.

— Näyttää niinkuin täällä ei vielä olisi totuttu ylhäisten tapoihin, jatkoi Artturi huolettomasti. Siinä kohden olemme juurta jaksain ylimyksellisiä, ja eikös, isä, kaikki mikä on ylimyksellistä ole hyvin mieleistäsi?

— Älä laske leikkiä! vastasi Berkow kärtyisesti.

Onko se myös sinun luvallasi, että vaimosi julkenee laiminlyödä sinut tavalla, joka jo on puheen aineena koko tiennossa?

— Ainakin annan hänelle luvan tehdä saman, minkä pidätän itselleni.

Berkow kavahti tuoilta seisaalle.

— Jopa menee kovin pitkälle! Artturi, sinä olet —

— En vedä vertoja sinulle, isä! keskeytti hänet poika kylmästi. Ainakaan en olisi, isän velkakirjat kädessäni, pakoittanut tyttöä myöntymään.

Punastus Berkowin kasvoilla kalpeni yhtäkkiä ja hän peräytyi ehdottomasti askeleen takaisin, kun epävakaisella äänellä kysyi:

— Mitä — mitä se on?

Artturi oikaisi itsensä hervottomasta asennostaan ja silmänsä vähän elvystyivät, kun loi ne isänsä kasvoihin.

— Parooni Windeg oli häviöllä, sen tiesi koko maailma. Kuka on hänen häviöön saattanut?

— Minäkö sen tiedän? kysyi Berkow ivallisesti. Tuhlaavaisuutensa, halunsa elää korkean ylimyksen tavalla, vaikka oli velassa korviaan myöten! Hän olisi ollut hukassa ilman minun avuttani.

— Niinkö tosiaankin? Ja sillä avun teolla ei mitään tarkoitettu? Ei siis pantukaan paroonille ehdoksi, antaa tyttärensä, tahi odottaa mitä pahinta? Hän suostui tähän yhdistykseen vapaa-ehtoisestiko?

Berkow nauroi vastenmielisesti.

— Tietystipä niin? kukapa olisi sinulle toisin sen asian puhunut? Mutta vaikka äänensä oli luja ja vakava, hän yhtähyvin arastellen loi silmänsä lattialle; tämä mies ei liene koskaan elämässään luonut silmiään alas, kun joku muistutti häntä hänen tunnottomuudestaan; nyt poikansa edessä hän sen teki. Vieno mielikarvaus vivahti nuorenmiehen kasvoissa; jos hän tähän asti oli jotakin epäillyt, niin hän kumminkin nyt tiesi asian kyllin kylläksi.

Hetkisen äänettömänä oltua Artturi otti aineen uudelleen puheiksi.

— Tiedäthän, ettei minulla koskaan ollut halua naida, vaan että ainoastaan myönnyin alinomaisiin muistutuksiisi. Eugenia Windegistä huolin yhtä vähän kuin kaikista muista; enhän tuntenutkaan Eugeniata; mutta hän ei ollut ainoa, joka mielellään olisi uhrannut vanhan nimensä kunniaa, rikkautta voittaakseen; niinpä minäkin käsitin hänen ja hänen isänsä suostumuksen. Et ole nähnyt hyväksi ilmoittaa minulle, mitä ennen kosimistani tapahtui ja mitä sitte seurasi; vasta Eugenian suusta olen saanut kuulla minkälaista kauppaa olet meistä molemmista tehnyt. Sen asian nyt annamme olla; se on nyt kerta tapahtunut ja sitä ei saada tekemättömäksi; kuitenkin pitäisi sinun ymmärtää, että varon itseäni antaumasta uusien nöyryytyksien alttiiksi. En halua enään seisoa vaimoni edessä niin, kuin sinä iltana, jona hän täydellisellä ylenkatseella syytti minua ja isääni, ja minun — minun täytyi olla vaiti.

Berkow, joka tähän asti oli ollut ääneti ja puoleksi toisaalle kääntyneenä, kääntyi nuo viimeiset sanat kuultuaan yhtäkkiä poikansa puoleen ja miettelä nyt häntä hämmästyneillä silmillä.

— Enpä olisi uskonut minkään voivan tuohon määrään vihastuttaa sinua, sanoi hän verkasti.

— Vihastuttaako? Minuako? Sinä erehdyt, isä! Niin pitkälle emme suinkaan ole tulleet. Rouva puolisoni näki hyväksi heti alusta asettauta niin korkealle ylhäisen siveytensä ja ylimyksellisen tuntonsa pylväälle, että minä, joka molemmissa niissä kohdissa olin häntä saman verran matalammalla, näin paremmaksi ainoastaan ottaa hänen kaukaa ihmetelläkseni. Kehoitampa sinua toden takaa tekemään samaten, jos joskus sattuisit niin onnelliseksi, että saisit nauttia hänen läsnäoloon.

Hän heittäytyi ylenkatseellisella huolettomuudella taas sohvalle loikomaan, mutta tässä ivassa näkyi kuitenkin vähän sitä vihaa, josta isä oli maininnut. Berkow pudisteli päätänsä; mutta olonsa poikansa edessä tässä asiassa oli niin tuskallinen, että hän halusi niin pian kuin suinkin tehdä tästä keskipuheesta lopun.

— Soveliaassa tilassa puhumme enemmän tästä asiasta, sanoi hän yhtäkkiä, vetäen lakkarikellonsa nähtäviin. Täksi päiväksi heittäkäämme se sikseen. Vielä on kaksi tuntia siihen kun vieraat saapuvat; minä lähden katsomaan etäämmällä olevia tehtaita; sinä et siis tulekaan seuranani?

— En! sanoi Artturi, joka taas vaipui tavalliseen toimettomuuteensa.

Berkow ei tällä kertaa yrittänytkään käyttämään isällistä valtaansa; kentiesi pojan kieltämys tässä tilassa ei ollutkaan hänelle vastenmielinen. Hän kääntyi pois, meni ja jätti nuoren miehen yksinään; tämä näkyi nyt sattuvassa hiljaisuudessa taas vaipuman entiseen tunnettomuuteensa.

Ja sillä aikaa kuin ensimmäinen kirkas kevätpäivä hymyili tuolla ulkona, sillä aikaa kuin vuoret tuoksusivat ja metsät kimaltelivat auringon valossa, lojotteli Artturi puolipimeässä kamarissaan alaslaskettuun akkunan peittojen ja ummistettuun oviverhojen takana, niinkuin hän yksinään ei olisikaan luotu tuoretta vuori-ilmaa ja hohtavan auringon valoa ihantelemaan. Ilma oli hänelle liian raskas, aurinko kovin loistoisa; näkö-ala huikaisi häntä ja hän tunsu itsensä sanomattoman arkahermoisiksi ja heikoksi. Tämä nuori perillinen, jolle oli tarjolla kaikkea mitä maailma ja elämä voi antaa, huomasi nyt, minkä hän niin lukemattomia kertoja oli huomannut, että tämä elämä tosiaan oli hirmuisen autio ja tyhjä, ettei muka maksanut vaivaa olla tähän syntyynnäköön.

* * * * *

Uhkeat ja loistoisat kestit olivat ohitse. Paitsi lukuisasti kokouneita vieraita, oli se tuottanut suuren voittoriemun Berkowille. Aatelisperheet likisestä kaupungista, erittäinkin ne, jotka kuuluvat eturiviin, pitivät itsensä muista kansaluokista jyrkästi erillään, eivätkä tähän asti koskaan alentaneet itseään niin matalalle, että olisivat lähestyneet miestä, jonka onni vasta äskettäin oli alkanut ja jota edellinen kaksipuolinen elämä yhä vielä esti pääsemästä ylhäiseen seura-elämään. Mutta kutsumus-kirje, jonka alle oli kirjoitettuna: Eugenia Berkow, syntyjään paroonitar Windeg, yleensä hyväksyttiin. Tämähän yhtähyvin oli ja pysyi ikivanhan aatelis-suvun jälkeisenä; häntä ei voitu eikä tahdottukaan kieltäymällä loukata, sitä vähemmin kun tettiin, mikä oli pakoittanut hänen tähän avioliittoon. Ja kun nyt nuorta rouvaa kohdeltiin kaikella kunnioituksella ja sääliväisyydellä, niin mahdotontahan oli olla epäkohtelias appea kohtaan, jonka kartanossa juhlallisuus vietettiin, ja niinpä siis oltiinkin hänellekin suosiollisia. Berkow iloitsi voittoriemustaan; hän hyvin kyllä tiesi, että tämä vaan oli vähäinen alku siihen, mitä talven kululla oli pääkaupungissa pitkitettävä. Tottapa paroonitar Windegia seuroissaan ei heitettäisi huomaamatta, vaikka hän tyttärelisistä rakkaudesta oli uhrannut arvonsa: nyt niinkuin ennenkin häntä pidettäisiin vertaisenaan, huolimatta hänen nykyisestä halpasukuisesta nimestään; ja mitä tähän itse nimeen tuli, niin nähtävä oli, ettei siihenkään kuuluvan päätoivomuksen nyt enään pitäisi kaukana olemaan.

Jos tämä kunnianhimoinen pohatta toiselta puolen tunsu itsensä velvoitetuksi suurempaan kiitollisuuteen miniäänsä kohtaan, vaikka kyllä hän tänäpäivänä enemmän kuin milloinkaan oli näyttänyt ruhtinaallista ylevyyttään ja sekä Berkowille itselleen että koko hänen seuralleen pitänyt itsensä tuiki likenemättömänä, niin oli toiselta puolen pojan käytös tänä päivänä häntä yhtä paljon hämmästyttänyt kuin vihasuttanutkin. Artturi, joka ennen yksinomaisesti oli seurustellut aatelisten kanssa näytti nyt semmoiseen seuraan kerrassaan kyllästyneen. Hän oli noille ylhäisille vieraille osoittanut niin kalseata kohteliaisuutta, jopa linnaväen upseerejakin kohtaan, joiden kanssa hän muuten oli ollut hyvin ystävällisellä kannalla, näyttänyt niin ehdollista työkeyttä, että se useammin kuin kerran oli käydyä loukkaavaiseksi. Berkow ei voinut lainkaan käsittää tätä uutta oikullisuutta; mitähän poikansa ajattelikaan? Tahtoiko hän kentiesi näyttää vastarintaa puolisolleen, kun näin milt'ei tahallaan vältteli hänen vieraitaan?

Ne herrat kaupungista, joilla oli naisensa muassaan, olivat jo lähteneet pois, kun eivät katsoneet hyväksi matkustaa useita tunteja pimeässä sateen liottamilla, pohjattomilla teillä, ja näin oli emäntä saanut tilaisuuden päästä yksinäisyyteensä, tilaisuuden, jonka hän heti kohta käyttikin hyväksensä. Eugenia erosi seurahuoneista ja meni omiinsa, jota vastoin hänen miehensä ja appensa viipyivät sinne vielä jääneiden vieraiden luona.

Sillä aikaa oli Hartonenkin tullut määrättyllä tunnilla. Hän ei ollut käynyt siellä sitte kuin aikaisimmassa lapsuudessaan, jolloin hänen vanhempansa palvelus siellä rouva Berkowin kuoltua lakkasi; isännän huvila, ympärillä olevine peltoineen ja puutarhoineen, oli melkein kaikille työmiehille lukittu Kultala, johon vaan virkamiehet silloin tällöin pääsivät, jos sattumoihin joku erittäin täydellinen asia tahi kutsumus vaati heitä sinne. Hartonen astui korkean, kukkivilla kasveilla koristetun porstuan matoilla peitettyjä portaita ylös ja kirkkaasti valaistua käytävää pitkin, kunnes siellä tapasi palvelijan, joka aamulla oli käynyt häntä käskemässä, ja tämä opasti hänen eräsen huoneeseen.

Armollinen rouva tulee hetikohta — näin sanoen sulki hän oven hänen peräänsä ja jätti hänen yksinänsä.

Huone, mihin Olli astui, oli iso ja komeasti koristeltu; se oli alku kokonaiseen jaksoon loistoisia huoneita, jotka tällä hetkellä olivat aivan tyhjä. Vieraat olivat vielä puutarhan puolella olevassa ruokasalissa, mutta juuri se tyhjyys ja hiljaisuus, mikä näissä huoneissa vallitsi, teki niiden komeuden vielä enemmän silmiin astuvaksi. Syrjään siirrettyin oviverhojen kautta näki Olli esteettömästi koko

tämän loistoisin huonerivin, joista toinen näytti voittavan toisensa komeuden puolesta. Kalliit, tummat samettitapeetit näyttivät imevän päivänvaloa, mutta sitä kirkkaammin leikki se seinäin ja ovien kultauksilla, huonekalujen silkki- ja atlaska-päällystyillä, kattoon ulottuvilla peilillä, jotka sen vilkkuvina säteinä heijastivat, niinkuin myös peilikirkkaalla parketti-lattialla; sitä heleämmin se valaisi kaikki ne maalitaulut, vartalokuvat ja astiat, joilla salongit olivat niin ylenmäärin koristetut. Kaikki mitä rikkaus ja ylellisyys voi luoda, oli tänne kerättyä; ihanuuden, komeuden ja loiston kokonaisuus, mikä kyllä voi huikaista sitä silmään, joka tähän asti oli tottunut asumaan vuorikaivosten hämärissä aukoissa.

Mutta tämä näkö, joka varmaan olisi hurmannut jok'ainoan hänen tovereistaan, ei näkynyt tekevän Olliin vähintäkään vaikutusta. Tosin vilahtivat hänen silmänsä tuiki synkeinä, näitten huoneitten hohtavaisuuteen, mutta ihmettelemistä ei niissä näkynyt. Ikäänkuin käydäkseen oikeutta jokaisen kalliin esineen kanssa, hän niitä katseli, ja käänsi juurikuin vihaan leimahtaen selkensä koko huoneriville ja polki hiljaa, mutta kiivaasti, jalkaa lattiaan, kun ei vielä ketään näkynyt; Olli Hartonen silminnähtävästi ei ollut luotu kärsivällisesti odottamaan, kunnes nähtiin hyväksi häntä vastaanottaa.

Yhtäkkiä suhahti jotakin hänen takanaan. Hän kääntyi päin ja astahti tuota pikaa takaperin, sillä moniaita askelia hänestä, juuri kynttiläruunun alla, seisoi Eugenia Berkow. Hän oli tähänasti nähnyt Eugenia yhden ainoan kerran, yksinkertaiseen mustaan silkki vaatetukseen puettuna, silloin, kun hän kantoi hänet vaunuista pois; rouvan kasvot olivat silloin puoleksi matkahatulla ja hunnulla peitetyt, ja Hartonen oli tästä kohtauksesta säilyttänyt ainoastaan yhden muiston: ne suuret, tummat silmät, jotka silloin niin vakavasti katsoivat häntä kasvoihin; nyt — nyt sitä vastoin ilmaus oli kokonansa toista, kuin ne mitkä tähän asti olivat astuneet nuoren kaivosmiehen näköpiirille. Keveitä, valkoisia pitsiä liehueli valkoisella silkkihameella; ikäänkuin sinne puhallettuina näkyi yksinäisiä ruusuja pitsiripsissä, ja ruusuköynnös kierteli uhkeata, vaaleata tukkaa, jonka himeä kiilto näytti kilpailevan kaulaa ja käsivarsia ympäröivän helmien kanssa. Vaksikynttiläin valo kävi huikaisevana tähän ihanaan ilmaumaan, joka oli kuin vaseti luotu tämän loistavan kehyksen keskustaksi ja nyt seisoi Hartosen edessä, ikäänkuin ei voiden eikä tahtoen lähetä mitään, mikä oli jokapäiväisen elämän halpamaisten toimien yhteydessä. Mutta niin paljon kuin Eugenia koko olento ilmaisikin sitä ylhäistä aatelisnaista, joksi hän koko illan kuluessa yksinomaisesti oli itsensä osoittanut näytti kumminkin hänen silmänsä, että hän voi olla muutakin, etenkin nyt, kun siinä loisti selvästi nähtävä tyytyväisyys, kun näki tämän miehen, jota hän nyt lähene hiljaisella ystävällisyydellä.

— Olen iloinen, että noudatitte kutsuani. Haluaisin puhutella teitä, poistaakseni erään epähuomion. Olkaa hyvä ja tulkaa kanssani!

Hän aukaisi erään syrjä-oven ja astui likisimpään huoneeseen, johon Olli häntä seurasi. Tämä huone oli nuoren rouvan oma asumus, hänen yksityisen huone kertansa ja seurahuoneiden keskellä — mutta mikä jyrkkä eroitus tämän ja seurahuoneiden välillä! Täällä virtasi kattolampun himeä valo perin masenneena seinäin ja huonekaluin päällystään lauhkean siniselle värille; pehmeät matot hiljensivät niille astutut rohkeat askeleet, ja kukkain lemu, joka lauhkeana ja suloisena levisi huoneen lämpöiseen ja ihanaan ilmaan, hyväillen löyhyili otsan ja ohimoiden vaiheilla. Olli oli seisautunut kuin lumouksiin kynnykselle, vaikka tapansa muuten ei ollut hämmästyä; mutta täällä oli kaikki niin erilaista hohtavain loistokamarien suhteen, niin paljon ihanampaa, niin uudentapaista ja hiljaista. Eugenia oli seisautunut, havaittuaan ettei nuori kaivosmies häntä seurannutkaan; hän oli istunut oven viereen tuolille, ja katsoi nyt uteliaasti häntä silmiin. Kiherä, vaalea tukka peitti kokonaan miehen vielä paranemattoman haavan, mutta tästä haavasta, joka kenelle hyvänsä olisi ollut vaarallinen, oli tämä voimakas mies tuskin mitään huolinut; Eugenia etsi turhaan hänen kasvoissaan jotakin merkkiä todistaen sairaan kärsimistä. Kuitenkin hänen ensimmäinen kysymyksensä koski tätä haavaa.

— Te olette siis täydellisesti parantunut. Eikö haavanne enään tuota teille mitään kipua?

— Ei, armollinen rouva! Ei siitä kannata puhuaakaan!

Eugenia ei ollut huomaavinankaan tämän vastauksen jyrkkää laatua, vaan jatkoi samalla ystävällisyydellä:

— Kuulin kyllä tohtorilta päivää jälkeen, ettei ollut mitään pelkäämistä, muuten olisimme pitäneet teistä paremman huolen, ja Herra Wilpponen, jonka lähetin luoksenne illalla onnettomuuden jälkeen, sanoi samaa.

Olli oli, jo nuo ensimmäiset sanat kuultuaan, nostanut silmänsä Eugenia puoleen ja tarkasti katsonut häntä silmiin; synkeä otsansa selkeni verkalleen, ja äänensä kuului paljoa lempeämmältä, kuin vihdoin sanoi:

— En tiennyt, teidän senkään vertaa siitä huolivan, armollinen rouva. Herra Wilpponen ei sanonut teidän häntä lähettäneen, muuten —

— Muuten olisitte ollut häntä kohtaan ystävällisempi! jatkoi Eugenia hienosti nuhtelevalla tavalla. Hän valitti teidän olleen niin nurjan häntä kohtaan, ja kuitenkin hän niin suuresti sääli teitä ja tarjousi niin mielellään ja ystävällisesti hankkimaan minulle sen halutun tiedon. Mitä teillä on herra Wilpposta vastaan?

— Ei mitään! Hän vaan soittaa kitarria ja laatii värsyjä!

Eugenia ei voinut olla nauramatta tälle eriskummalliselle ja kuitenkin juurtajaksaiselle selitykselle nuoren kirjurin luonteesta.

— Se ei teidän mielestänne olekaan mikään erinomainen ansio! sanoi hän puoleksi pilallisesti, ja tuskinpa luulen, että herra Wilpposen sijalla ollen tekisittekään itsenne semmoisiin vikapääksi. Mutta se sillänsä! Oli kokonaan toinen asia, minkä syystä käsketin teidät tänne. Kuten olemme tirehtööriltä kuulleet, te olette hyljänneet sen kiitollisuuden lahjan, jonka hän oli saanut asiaksi antaa teille.

— Niin olen, vastasi Olli synkeästi, sanallakaan lieventämättä tämän vastauksen tönkeyttä.

— Minusta on paha, jos lahja tahi laatu, millä se tarjottiin, loukkaa teitä. Herra Berkow — vieno punastus lennähti Eugenia kasvoille, tätä valetta sanoessaan. — Herra Berkow tietysti aikoo itse kantaa teille kiitoksen omasta ja minun puolestani: mutta hän tuli estetyksi ja pyysi tirehtööriä sen tekemään hänen puolestaan. Paha olisi mieleni, jos siinä olisitte nähneet jotakin kiittämättömyyttä tahi nurjamielisyyttä meidän puoleltamme pelastajaamme kohtaan, ja te ette saa hyljätä, kun nyt pyydän teitä minun käsistäni —

Olli hypähti; mitä ensimmäiset sanat olivat lieventäneet, sen loppu peräti pilasi. Kasvonsa vaalenivat kun arvasi mistä kysymys oli, ja hillimättömällä kiivaudella sanoi hän:

— Älkää sen enempää sanoko, armollinen rouva. Jos minulle sitä tarjoatte, tekin, niin soisin, että olisin antanut vaunujen kaikkineen mitä niissä oli kaatua.

Eugenia väisti tätä hillittömän hurjuuden äkkipikaista puuskaa, josta hurjuudesta Olli Hartosta peljättiin yleensä näissä tehtaissa. Parooni Windeginin tytär ei liene koskaan ennen sattunut niin likelle mokomaa silmänluontia ja ääntä, sitä vähemmin kuin hän ei koskaan liene lähennellyt työmiehen seuroja. Hän oikaisi itsensä loukattuna.

— En tahdo pakoittaa teille kiitollisuuttani! Jos puhe siitä tuntuu teille niin pahalta, niin on paha mielestäni, että olen kutsunut teidät tänne.

Hän kääntyi pois ja yritti lähtemään huoneesta mutta tämä liike sai Ollin malttumaan. Hän astahti askeleen Eugeniaa likemmällä.

— Armollinen rouva — minä — antakaa anteeksi, *teitä* en tahtonut loukata.

Niin kiihkeästi syttyvä katumus oli tässä huudahduksessa, että Eugenia kummastuneena jäi katsomaan häntä, ikäänkuin etsiäkseen hänen kasvoissaan vastausta tähän selittämättömään käytökseen; — Hartosen rajuihin anteeksianomus oli masentanut Eugenia vihan.

— Minuako? kysyi Eugenia. Onko teistä siis yhtäkaikki, jos loukkaatte muita röykkeydellänne? esimerkiksi tirehtööriä ja herra Wilpposta?

— On! vastasi Olli synkeästi. — Herrain ja minun välillä ystävyys ei tule kysymykseenkään.

— Eikö? kysyi Eugenia kummastuneena. Enpä tosin tiennytkään, että herrain ja työmiesten väli on kiinteällä, eikä näytä herra Berkowillakaan olevan siitä aavistusta, sillä tottapa hän muuten olisi jollakin tavalla astunut välittäjäksi.

— Herra Berkow — sanoi Olli tuikeasti — on jo kaksikymmentä vuotta pitänyt huolta kaikista tehtaiden asioista, paitsi työmiehistään, ja sitä menoa tulee kestämään siihen asti kuin kerta rupeamme hänestä luopumaan pois, ja silloin — ohoh, armollinen rouva, enpä muistakkaan, että olette hänen poikansa vaimo. Suokaa anteeksi.

Nuori rouva pysyi ääneti, miltei hämmästyneenä tästä jäykästä ja arvelemattomasta todistuksesta. Mitä hän nyt kuuli, tosin ei ollut mitään muuta, kuin mitä hän jo ennen silloin tällöin, vaikka vaan vihjaukselta oli kuullut apestaan, mutta tuo kauhea viha noissa sanoissa osoitti hänelle tuota pikaa koko sen hirveän rotkon, minkä herra Berkow oli saanut aikaan itsensä ja alamaistensa välille. Kuka vaan Berkowia jostakin syytti, hän ainakin sai olla varma hänen miniänsä puolustuksesta; tämä oli itse nähnyt, mitä rumempia todistuksia sen miehen tunnottomuudesta, mutta pojan puoliso tietysti ei saanut ainoallakaan silmäyksellä sitä ilmaista; miniän täytyi siis joko ei olla kuulevinaan tuota muistutusta tahi nuhdella Hartosta, ja Eugenia katsoi edellisen paremmaksi.

— Ette tahdo siis millään ehdolla ottaa mitään lahjaa vastaan, ei minunkaan kädestäni, sanoi hän, äkkiä keskeyttäen tämän vaarallisen aineen ja ottaen edellisen asian puheiksi. Noh, sitten en voi muuta kuin kiittää sitä miestä, jonka käsi tempasi minut varmasta kuolemasta. Hylkäätekö kiitoksenikin. Minä kiitän teitä, Hartonen!

Hän ojensi hänelle kätensä. Ainoastaan muutamia silmänräpäyksiä viipyi tämä hieno ja valkoinen käsi nuoren vuorimiehen karkeassa, työstä kovettuneessa kädessä, mutta tämä keveä kosketus näytti häntä kummallisesti vavahduttavan. Kaikki viha katosi hänen kasvoistaan, kaikki synkeys hänen silmistään; rohkeileva pää kallistui jäykän niskan pehmitessä ja hän kumartui ojennetun käden puoleen tottelevaisuuden ja nöyryyden osoituksella, jota ei yksikään hänen esimiehistään koskaan ennen huomannut Olli Hartosen näyttäneen.

— No kah, täälläkö teitä käydäänki puhuttelemassa, Eugenia, ja vieläpä omat työmiehemmekin? äänsi heidän takanaan Berkow, joka avasi oven ja poikansa parissa astui sisään. Eugenia vetäisi kätensä takaisin ja Olli oikaisi itsensä tuota pikaa suoraksi; ei muuta tarvittu kuin tuo ääni, ennenkuin käytöksessään taas oli nähtävänä tuo tavallinen äänetön vihamielisyytensä, joka nyt vielä jyrkemmin pisti näkyviin, kun Artturi tiukkuudella, mikä oli perin erilainen hänen tavallista raukeata ääntänsä, yhtäkkiä puhkesi sanomaan:

— Hartonen, mitä te täällä teette?

— Hartonen? toisti Berkow, tämän nimen kuultuaan ja likemmälle astuen.

— Noh, sehän se on se herra rauhattomuuden nostaja, joka —

— Joka hillitsi säikähtyneet hevosemme ja itse sai vamman päähänsä pelastaessaan henkemme, keskeytti hänet Eugenia maltillisesti, mutta vakavasti.

— Vai niin! sanoi Berkow, joka hämäytyi yhtä paljon muistutuksesta kuin miniänsä näyttämästä lujasta käytöksestä. Niin, niin! kuulinhan siitä puhuttavan ja tirehtööri sanoi sinun ja Artturin jo osoittaneen kiitollisuutenne siitä. Nuori mies lienee tullut tänne kiittämään lahjasta. Olettehan tyytyväinen, Hartonen, vai kuinka?

Pilvet Ollin otsalle keräytyivät taas uhkaaviksi, ja hänen huulillaan väikkyvä vastaus olisi arvattavasti tuottanut hänelle kovimmat seuraukset, ellei Eugenia lepyttäväisenä olisi astunut turvattiansa likemmäksi ja viuhkallaan vienosti varoittaen koskenut hänen kättänsä. Olli hoksasi varoituksen; hän katsahti Eugeniaa silmiin, näki selvästi kuinka hän huolestui, ja jäykkyys ja viha raukesivat jälleen, hänen levollisesti ehkä kylmästi vastatessaan:

— Niinpä vainen, herra Berkow, minä olen tyytyväinen armollisen rouvan kiitokseen.

— Se on iloista kuulla! sanoi Berkow keskeyttäen lyhyesti.

Olli kääntyi Eugeniaan puoleen.

— Saanko jo mennä armollinen rouva?

Eugenia nyökäytti päätänsä, ääneti myöntäen. Hän näki hyvin kyllä, millä väkinäisyydellä nuori mies mieltänsä maltoi; vielä töykeä kumarrus esimiehelle ja sen pojalle, ja Hartonen jätti heidät.

— Noh, Eugenia, vähänpä taitoa turvatillasi onkin, sanoi Berkow ilkullisesti. Hän menee ilman sen enempää tiehensä, odottamatta kunnes hänelle annetaan lupa mennä. Mutta, missäpä semmoiset ihmiset oppisivatkaan ihmisen tapoja! Artturi, sinä näytät pitävän tuon Hartosen oikeana merkillisyytenä. Oletko nyt tarpeeksi asti katsellut häntä?

Artturi olikin yhtämittaa silmäilyt pois menevää Hartosta ja katsoi vieläkin yhtä sitkeästi siihen oveen, jonka hän oli takanansa sulkenut. Nuoren miehen silmäkulmat olivat vienosti rypyillä, ja huulet tiukalle näpistyneet. Vasta isän kysymyksen kuultua kääntyi hän taas isänsä puoleen.

Erinomaisella kohteliaisuudella läheni tämä miniänsä.

— Surkuttelen sinua, Eugenia, että täkäläisiin suhteisiin aivan outona olet liian paljon itsesi alentanut. Tietysti et voinut aavistaakaan, minä miehenä tämä nuorukainen liikkuu kumppaliensa joukossa, mutta, oli miten oli, ei pitäisi hänen sittekään tulla näihin huoneisiin, vielä vähemmin sinun asumukseesi asti, ei silläkään nimellä että tahtoo kiittää saadusta lahjasta.

Nuori rouva oli istuutunut, mutta kasvoissaan oli taas mielen ilmaus, joka teki, että appi näki paraaksi jäädä seisomaan hänen eteensä, sen sijaan että, kuten ensin oli aikunut, istuisi hänen viereensä. Eugenia näkyi pakoittavan hänenkin ainoastaan etäältä ihmettelemään.

— Minun ymmärtääkseni teille puheen-alainen asia on vaan puoleksi puhuttu, vastasi Eugenia kylmästi. Saanko kysyä, milloinka viimeksi puhuttelitte tirehtööriä?

— Tänä aamuna. Hän sanoi saaneensa asiaksi antaa tälle Hartoselle aamupäivällä rahasumman, jonka minä, sivutessa sanoen, katson liian suureksi. Sehän on kokonainen omaisuus semmoisille ihmisille. En kuitenkaan tahdo tehdä teille mitään muistutuksia siitä, koska kerta luulette kiitollisuutenne olevan näin ylenmääräisellä tavalla osoitettava.

— Ette siis tiedäkkään, että se nuorimies on hyljännyt koko summan?

— Hyljännyt? sanoi Berkow, kavahtaen.

— Luultavasti sen tähden, että häntä pahastutti, jotta rahasumma tarjottiin hänelle kolmannen kautta, sillä aikaa kuin ne, jotka hän oli pelastanut, eivät katsoneet kannattavan liittää siihen ainoatakaan kiitollisuuden sanaa. Tosin olen koettanut korjata tämän laiminlyömisin, mutta en saanut häntä houkutelluksi ottamaan vastaan pienintäkään. Eipä näytä tirehtöörinkään niin "kunnan lailla sitä asiata toimittaneen".

Artturi puri huultansa. Hän kyllä tiesi, ketä näillä sanoilla tarkoitettiin vaikka ne isälle sanottiin.

— Näyttää siis niinkuin olisit hänen tänne käskettänyt, sanoi hän.

— Niin olenkin.

— Soisin, että olisit antanut sen asian olla, sanoi Berkow, vähän vihastuneena. Juuri tätä Hartosta mainitaan joka suunnalta kapinan varsinaiseksi aluksi työmiehissä, jonka aion ankarimmalla kovuudella hävittää. Nyt näen selvästi, ettei hänestä ole liikoa sanottu. Hän rohkenee hyljätä semmoisen summan ainoastaan sen tähden, ettei sitä antaessa menetellä kaikkia niitä ylenmääräisiä temppuja noudattamalla, mitkä hänen kopeutensa vaatii. Tosiaankin, se mies uskaltaa vaikka mitä. Kuitenkin täytyy minun muistuttaa sinua, Eugenia, että miniälläni on eräitä kohtia lukuun otettavina, hyvääkin tehdessään.

Eugenian huulille ilmausi taas se ylenkatseellinen hymy, millä hän usein kohteli appeansa. Muistutus siitä, mihin herra Berkow oli hänen pakoittanut, ei ollut lainkaan sovelias taivuttamaan häntä hänen tahtonsa mukaan, ja hänessä tämän muistutuksen johdosta syttyvä kiukku sai hänen laiminlyömään senkin, mikä apen vaatimuksessa oli kohtuullista.

— Valitettavasti, herra Berkow, minulla on muitakin kohtia lukuun otettavina kuin ainoastaan se, että minua sanotaan teidän miniäksenne, vastasi hän kylmästi. Tämä oli vaan poikkeuskohta, ja teidän täytyy suvaita, että vielä vastakin otan oman ymmärrykseni tekojeni ohjeeksi.

Se oli taas paroonitar Windeg aina kiireestä kantapäähän, joka poisti porvari-pohatan rajojensa sisälle; mutta lieneekö riidan aihe herra Berkowia kovin suututtanut, vai eikö liene pöydässä runsaasti nautittu viini ollut aivan vaikutuksettaan, se vaan, ettei hän tällä kerralla osoittanutkaan tavallista, ehdotonta kunnioitusta, vaan vastasi joksikin kiivaasti:

— Tosiaanko? Noh, sitte täytyy minun pyytää sinua ajattelemaan — —

Sen pitemmälle ei hän tullut, sillä Artturi, joka tähän asti oli pysynyt syrjässä asiaan puuttumatta, seisoi nyt yhtäkkiä vaimonsa rinnalla ja sanoi tyvenesti:

— Ennen kaikkia pyydän isää lopettamaan tämän ikävän kiistelyn. Minä olen tähän asti antanut Eugenialle täydellisen vapauden töissänsä, enkä tahdo, että kukaan kokee sitä rajoittaa.

Berkow katsoi poikaansa, ikään kuin ei olisi oikein kuullutkaan; hän oli niin tottunut Artturin älyttömyyteen niin hyvin tärkeissä kuin vähäpätöisemmissäkin asioissa, ja tämä hänen äkillinen sekautumisensa asiaan suututti siis isää yhtä paljon kuin hänen vastustuksensa.

— Tänäpä näytät olevan oikein halukas vastustamaan, sanoi hän ilkullisesti. Tätä yhdistettyä vastarintaa minä toki saanen väistää, varsinkin kun minulla vielä on sitä ja tätä toimitettavana. Huomena toivon tapaavani sinun, Eugenia, vähemmin riidan himosena ja herra poikani myöntäväisempänä, kuin hän koko tänä päivänä on ollut. Toivotan teille hyvää yötä.

Kun Berkow vihaansa tukahuttaen lähti huoneista, hän ei suinkaan aavistanut, että hän äkillisellä lähdöllään saatti molemmat puoliset pulaan semmoiseen, mihin he aina sen päivän illasta, jona olivat tänne tulleet, eivät olleet vielä joutuneet, siihen näetsen, että nyt olivat yksinään toistensa kanssa. Aina siitä asti olivat he tavanneet toisensa ainoastaan vierasten ihmisten seurassa tahi atrioilla palvelijain läsnä ollessa, ja tämä kahden kesken oleminen näytti olevan kummallekin yhtä tukalaa. Artturi huomasi hyvin kyllä, ettei hänen sopinut mennä juuri isänsä kintereillä tiehensä, vaan että hänen sitä ennen oli

sanominen muutamia sanoja vaimollensa, mutta useita sekuntia viipyi ennenkuin hän päätti sen tehdä, ja kun se viimein oli tapahtumallaan, ennätti Eugenia tehdä sen ennen häntä.

— Se oli aivan tarpeetonta, että tulit minulle avuksi, sanoi Eugenia kylmästi. Kyllä olisin yksinänikin puollustanut itsenäisyyttäni isääsi vastaan.

— En epäile ollenkaan itsenäisyyttäsi, — vastasi Artturi yhtä kylmästi, — vaan epäilen muutamissa kohdin isäni herkkätuntoisuutta. Hän oli tehdä muistutuksen, josta soisin sekä sinun että minun säästetyksi, ja se oli ainoa syy, minkä tähden sekausin asiaan.

Nuori rouva ei virkannut mitään, kallistui vaan selkäkenoon nojatuolillensa, jolla aikaa hänen miehensä, joka seisoi pöydänsyrjässä, otti siellä olevan viuhkan ja nähtävällä tarkkuudella katseli siihen tehtyjä lehdityskuvauksia. Vielä ikävämpi äännettömyys vallitsi nyt, kunnes hän viimein taas otti puhuakseen.

— Mitä muuten Hartosen asiaan kuuluu, niin tosiaankin ihmettelen siinä osoittamaasi alentavaisuutta. Sinulle kumminkin semmoiset seurat ja henkilöt mahtavat olla tuiki vastenmielisiä.

Eugenia aukaisi suuret tummat silmänsä.

— Ei mikään muu kuin velttous ja kunnottomuus ole minulle vastenmielistä. Kunnioitan jokaista, joka täydellisesti ja voimakkaasti tekee tehtävänsä elämässä, tapahtukoon se sitten ylängön kukkuloilla tahi syvissä alangoissa.

Siinä oli kova kiminä, tuossa hänen äänessään. Artturi leikitteli yhä vielä huolettomasti viuhkalla, mutta liikkeessään ja huulien vienossa vävähelyssä oli jotakin herkkää — — hermoisuuden tapaista. Eugenian mainitessa velttoutta ja kunnottomuutta häntä vienosti nykäytti, vaikka kasvonsa osoittivat täydellistä huolettomuutta.

— Ylevä katsantotapa! sanoi hän älyttömästi. Kuitenkin pelkään sen tulevan hiukan muuttumaan, jos tulet likemmin tuntemaan sitä hurjaa ja hillitöntä elämää, mikä alangoissa tavallisesti vallitsee.

— Mutta tämä nuori vuorimies epä olekaan tavallisia, sanoi Eugenia jyrkästi. Lieneepä kyllä hurja ja hillimätön kuin luonnonvoima, joka voi tulla vaaralliseksi, ellei sitä johdata oikealle suunnalle — mutta semmoiseksi en minä ole häntä havainnut.

Eugenian ääni oli välttämättömästi käynyt vähän hellemmäksi. Artturin silmissä näkyi taas tuo omituinen, puoleksi piilevä kipinä, kun hän nyt loi silmänsä Eugenian puoleen.

— Sinulla näyttää jo olevan aivan ihmeellinen valta tuon hurjan hillimättömän luonnonvoiman taivuttamisessa! Se yritti jo joksikin sopimattomalla tavalla purkautumaan isääni vastaan, mutta sinä et muuta tarvinnut kuin kohottaa viuhkaasi, ja jalopeurasta tuli lauhkea lammas.

Nuoren miehen hieno, valkoinen käsi räpsäytti nyt mainitun viuhkan niin kovasti kokoon, että tämän kalliin leikkikalun oli pahasti käydä, samalla kuin hän ilkkuen jatkoi:

— Ja kuinka ritarillisesta eikö hän kumartunut kätesi puoleen! Jos emme olisi juuri samassa tulleet tähän, luulenpa hänen tosiaanki ihan varmaan rohjenneen suudellakin kättäsi.

Eugenia nousi ylös kiivaassa mielenliikutuksessa.

— Pelkäänpä, Artturi, että tämä mies vielä kerran pakoittaa sinun ja isäsi johonkin muuhun kuin ilkkuilemiseen, enkä tiedäkään, tekeekö isäsi niin tuiki hyvin siinä, että häätää alamaisansa yhä rohkeammin vastustelemaan; seuraukset voivat vielä kerran palata hänen omille hartioilleen.

Puolionsa silmäili häntä lakkaamatta siinä kun hän nyt seisoi hänen vieressään; tuo kohiseva silkki vaatetus, nuo pitsit sisään-neulottuine ruusuineen ja tuo helmien loisto eivät kumminkaan olleet mitään uutta, yhtä vähän kuin se ihana, vaaleatukkainen pää, ylevine kasvoineen ja vihaa säihkyvine silmineen. Kentiesi osoitti se hellä puolustus, minkä Eugenia näytti turvattiaan kohtaan, hänelle jotakin outoa. Artturi jatkoi vielä samaa ilkkullista ääntä, jota hän koko tämän puheen aikana oli käyttänyt, mutta sen äänen takana piili ikäänkuin raivokas viha, ja viuhkan kävi onnettomasti hänen käsissään; tämä taiteellisesti vuoltu elehvantinluu katkesi, kun hän pikemmin lennätti kuin laski sen nojatuolille.

— Pelastajamme on kenties pitänyt yhteiskunnallisen luennon sinulle? Onpa paha mielestäni, että se meni minulta kuulematta! Merkillinen ihminen tuo Hartonen kuitenkin on. Hän saa aikaan vilkkaan pakinan keskenämme. Mutta tämä hupainen aine lieneekin jo perin pohjin keskusteltuna. Etkö usko sitä?

Palvelija, joka astui sisään jotakin ilmoittamaan, teki pakinasta lopun. Artturi otti heti tämän syyksi

lähteäkseen huoneesta; hän lausui vaimollensa jäähyväiset samalla kylmällä ja juhlallisella tavalla kuin millä he tavallisesti toisiaan kohtelivat. Palvelian mentyä, Eugenia tuskin oli yksinään, ennen kuin alkoi hillityssä mielen-liikutuksessa mittaalemaan huoneen lattiata. Mielensä oli kuohuksissa siitä kylmyydestä ja tunnottomuudesta, millä Ollin kaunista tekoa arvosteltiin; mutta tämä ei ollut ainoa syy, mikä teki hänen astuntansa niin kiivaaksi ja ajoi vihan punan hänen poskillensa.

Miksi ei hän näyttänyt miehelleen sitä täydellistä ylenkatsetta, joka oli hänen niin helppo näyttää, kun miehensä isästä oli kysymys? Ansaitsiko mies parempaa? Nuori rouva tunsikin sen jollakin tavoin, vaikka ei voinut käsittää, mitenkä puolisonsa hillitsi hänen tunteensa.

Artturi oli juuri lähtemällään käytävän kautta pois, kun kohtasi tirehtöörin ja yli-insinöörin, jotka, Berkowin puheesta viivyttynä, juuri aikoivat sieltä lähteä; nuori Berkow seisahtui yhtäkkiä.

— Saanko kysyä, herra tirehtööri, minkä vuoksi Hartosen kieltäytyminen ottamasta vastaan hänelle lahjoitettua rahasummaa ensiksi ja yksistään vaimolleni ilmoitettiin, enkä minä saanut tietää asiasta mitään? kysyi hän tuimasti.

— Ohhoh, en tiennytkään, sanoi tirehtööri vähän hölmistyneenä, teidän huolivan koko asiasta mitään, herra Berkow. Ettehän tahtonut ensinkään sekautua koko asiaan, jota vastoin armollinen rouva alusta aikain oli siitä niin huolissaan, että luulin —

— Vai niin! keskeytti hänen Artturi, taas rypistäen huuliaan — noh, armollisen rouvan tahto on aina muka noudatettava, mutta saanpa kumminkin pyytää, että tämmöisissä toiminto-asioissa — hän laski erityisen äänenkoron tälle viimeiselle sanalle — ettette niin kokonansa jätä minua lukuun ottamatta, niin kuin tällä kertaa olette tehneet. Toivon että vastedes minulle ennen kaikkia muita annetaan tieto, sitä vaadin välttämättömästi.

Näin sanottuaan jätti hän herrat ällistyksiinsä seisomaan ja meni huoneisinsa. Tirehtööri katsahti kumppaniansa.

— Mitäs te tästä sanotte?

Yli-insinööri naurahteli.

Täällä tapahtuu ihmeitä ja kummia! Herra Artturi näyttää huolivan hänkin asioista. Herra Artturi alkaa vaatimaan jotakin välttämättömästi! Sitäpä ei vielä minun muistaakseni koskaan ole tapahtunut.

— Mutta eihän tämä olekaan työtoimiin kuuluvaa! sanoi tirehtööri vihoissaan. Se on suorastaan vaan yksityinen asia, ja kylläpä arvaan, miten koko jutun laita on. Tottapa Hartonen taas on käyttänyt itsensä vanhaan herttaiseen tapaansa armollisen rouvan parissa. Minua hetikohta arvelutti, kun rouva käsketti hänen luoksensa — *hänkö* hillimättömänä ja karttamattomana vallasväen seurassa! Kyllähän on rouvalle vasten silmiä voinut sanoa mitä hän minulle sanoi aamulla konttorissa, ettei hän ole palkinnon puutteessa ja etteihän rahan himolla olekaan henkeään uskaltanut. Tottapa nuori rouva on siitä pahoillaan, nuori herra niinikään, ja tottapa saan olla valmis pitämään herra Berkowilta muutamia kohteliaisuuden osoituksia hyvänäni siitä, että olen päästänyt Hartosen rouvan puheille. — Noh, tämäpä olisikin ensi kerta, kun herra Artturi olisi levoton jostakin, mikä hänen nuoreen rouvaansa koskee, arveli insinöörinä kun menivät portaita alas. Jo havaitsen, että se talvinen ilma, mikä tässä avioliitossa vallitsee, vähitellen leviää koko ympäristölle. Talvi tuntuu niin pian kuin sitä lähestytään. Eikö ole teistäkin niin?

— Rouva Berkow oli minusta tänäpäni niin ihastuttavan kaunis. Tosin oli hän vähän kopea ja pöyhkeä, — mutta yhtähyvin viehättävän ihana.

Yli-insinööri muodostui sukkelan näköiseksi säpsähdyksestä.

— Jumala varjelkoon! Johan puhutte juuri Wilpposen tapaan! hyvä että olette ennättänyt viidennelle kymmenelle. Mutta koska Wilpposen tulin maininneeksi, niin hän kokonansa jo on joutunut ihastuksensa valtaan, mutta luultavasti vaan ei tämä, eikä siihen kuuluva runollisuuskään nostane mitään mustasukkaisuutta ylemmällä paikalla. Herra Artturi näyttää olevan yhtä vähän taipuva ihantelemaan nuorta rouvaansa, kuin rouva on halullinen tämmöistä runoutta vastaanottamaan. Joka päivähän noita kuivan järjen nojalle perustettuja naimakauppoja tehdään. Mutta, sitä en nyt saata auttaa, minusta tuntuu niinkuin tämä ei päättyisikään tavalliseen laatuun, ja niinkuin kaiken tämän jäätikön alla joku tulivuori piilisi, joka jonakin poutaisena päivänä puhkea salamoimaan ja jyskämään sekä antaa meidän kokea vähäisen maanjäristyksen ja maailmankin mullistuksen vähin muodoin. Sekin kyllä "olisi hiukkasen runoutta, näillä jokapäiväisen elämän autioilla aromaila", kuten Wilpponen lausui, kun vaan hän ja hänen soittokoneensa maailman haljetessa pelastuisi! Kas niin, nyt olemme alhaalla! hyvästi herra tirehtööri!

Yli kuukauden ajan oli kulunut mainitusta juhlallisuudesta; mutta herra Berkow, joka ei näkynytään löytäneen sitä hauskuutta, jota oli odottanut "lastensa äkillisestä ilahduttamisesta", joksi hän sanoi ensimmäistä käyntiään äskennaineiden luona, oli jo muutamain päivain kuluttua palannut pääkaupunkiin, missä kokonainen kuorma toimia häntä odotti. Nyt häntä taas odotettiin pidemmäksi ajaksi tänne. Ei mitään muutosta ollut sillä aikaa tapahtunut nuoren pariskunnan keskinäisessä elämässä, paitsi sitä se oli jos mahdollista vielä enemmän eroitettu, kylmä ja säännöllinen kuin alussa. Molemmin puolin näyttiin yhtä hartaasti ikävöittävän loppua näille lempiviikoille, jotka nyt kerta oli päätetty yhdessä kuluttaa täällä maaseudun yksinäisyydessä, kunnes kesä tekisi pitemmän matkustuksen mahdolliseksi, josta palattua aiottiin syksynpuoleen palata pääkaupunkiin, siellä iän kaiken asumaan. Tuleva koti siellä oli jo Berkowin toimesta pantu ylen loistavaan kuntoon.

Aamutyöstään vastikään päästyään Olli Hartonen oli kotiinsa menemässä, mutta tällä kertaa täytyi hänen melkeästi pidättää muuten niin ripeitä askeliaan, sillä hänen vierellään käveli Wilpponen, joka, konttoorista juuri ulos astuttuaan, oli huutanut hänen odottamaan ja tullut hänen luokseen. Muuten oli harvinaista nähdä kenenkään konttooripalvelijoista näin tuttavasti seurustelevan päällysmies — Hartosen kanssa, jolla oikeastaan ei ollut yhtään suosiota niissä miehissä, ja vielä kummempaa oli, että juuri Wilpponen oli tämän ystävällisyyden alkaja, ellei anneta vanhan sananlaskun, että ylenpuolisuuudet koskevat toisiinsa, käydä selityksestä — mutta tässä oli jotakin muuta olemassa. Tosiaan ei tiennyt ylinäkööri, mitä hän pilapuheellaan oli aikaansaattanut; mutta hänen ainoastaan leikin vuoksi virkkamat sanansa tuosta miellyttävästä kertomalaulun aineesta, olivat valitettavasti pudonneet ylen kiitolliseen maahan. Wilpponen aikoi täyttää totta tehdä runoelman Hartosen uroteosta, tämä kun pelasti nuoren herran ja rouvan, mutta oli vielä kahden vaiheella pitäisikö tästä mestariteoksesta tulla kertoma- tahi sankariruno, vaiko näytelmä. Kovaksi onneksi Ollille, oli hänen voimakas ja miehuullinen tekonsa saattanut puheen-alaisen runoniekkan siihen ajatukseen, että tämä nuori pelastaja olisi murhenäytelmäsankariksi erittäin sopiva, ja hän kiikkui sen tähden ehtimiseen Hartosen kintereillä tutkiakseen tätä kovin miellyttävää luonnetta. Kun nyt Hartonen vielä lisäksi, uljuudella mikä saatti itse tirehtöörinkin pahoille mielin, hylkäsi tarjotun, melkoisen palkinnon, silloin suureni se runollinen loiste, mikä hänen ympäröi, siihen määrään Wilpposen silmissä, ettei mikään saanut sitä hälvenemään, ei huolettominkaan hurjamaisuus ihmeteltyyn puolelta, eikä tuimimmatkaan muistutukset esimiehiltä, jotka eivät lainkaan tahtoneet suvaita tätä tuttavallisuutta. Olli näyttikin varsin vähän taipuvaiselta näihin tutkimuksiin; aivan usein koetti hän päästä erilleen tästä hänelle tukalasta seurasta, juuri niinkuin näsäkästä kärpäistä karkoitellaan luotansa; mutta ei se auttanut.

Herra Wilpponen oli nyt kerta päähänsä pannut tehdä hänestä sankarin, tosin rotevan, hurjan ja hillimättömän veitikan, ja jota pahemmin Hartonen siinä suhteessa itsensä käytti, sitä enemmän toinen ihasteli tätä näin selkeäksi muodostunutta luonnetta, sitä innollisemmin hän sitä tutki. Viimein nuori kaivos-työmies vaan kohautteli hartioitaan, mukautuen välttämättömyyteen; vihdoinkin teki tottumuskin, että näiden molempain nuorten miesten välillä syntyi jonkunlainen tuttavuus, jossa kunnioitus aina tarkoin vaarinoitiin.

Oli joksikin kylmä pohjoistuuli. Herra Wilpponen, pani varuisasti päällystakkinsa nappiin ja kääri huolellisesti paksun Villasen kaulahuivinsa päät yhteen, huoahain sanoen:

— Olettepa onnellinen ihminen, te Hartonen, jättiläis-luontonne ja lujane terveytenenne. Te kuljette vuori-aukossa edes ja takaisin, kuumasta kylmään, ja seisotte sitte täällä ulkona kylmässä viimassa, jota vastoin minun täytyy hätäisesti varoa itseäni jokaiselta ilman muutokselta. Ja siihen vielä olen arkahermoinen, niin heikko, niin ärtyväinen — joka tulee siitä, että sielu liiaksi vallitsee ruumista. Niin, Hartonen, se tulee tunteiden ja ajatusten ylenmääräisyydestä!

— Minä luulen, herra Wilpponen, että se tulee teidän iankaikkisesta teeveden juonnistanne, arveli Olli puoleksi surkuttelevasti katsahtaen pienen ja heikon kirjurin puoleen. Jos aamuin ja illoin vaan läikyttelette suuhunne sitä vetelää lämmintä latkua, niin ette ikipäivinänsä pääse voimiin.

Wilpponen silmäsi äärettömällä etevämyyden tunnolla ylös, pitkän neuvon antajansa puoleen.

— Sitä ette ymmärräkään, Hartonen; minä en millään muotoa sietäisi niin järeätä ruokaa kuin te; ruumiinrakennukseni ei ole sovelias semmoiselle ruualle, ja paitsi sitä tee on erittäin kaunetieteinen juoma. Se elähdyttää minua. Sepä innostuttaa minua, kun päivän halpamainen työ on tehtynä ja runottaret illan hiljaisuudessa minua lähestyvät —

— Te tarkoitatte värsyjen tekoa? keskeytti hänen Olli kuivasti. Vai niin, senkö tähden teetä tarvitsette, Noh, senpä mukaista niistä sitte tuleekin.

Onneksi juuri samassa silmänräpäyksessä moniaita loppusoinnollisia värsyjä istahti tämän näin kovasti loukatun runoilijan aivoihin; hän ei siis huomannutkaan kumppalinsa epäkohteliaisuutta, ja hän

kääntyi taas ystävällisesti hänen puoleensa.

— Minulla on jotakin teiltä rukoiltavana, Hartonen, tahdottavana, vaadittavana, sanoi hän; teidän täytyy, maksoi mitä maksoi, myöntyä siihen. Hallussanne on eräs kalu, joka teille on aivan arvoton ja joka tekisi minun onnellisimmaksi kuolevaisista; teidän täytyy se antaa minulle.

— Mitä täytyy minun antaa teille? kysyi Olli, joka, kuten tavallisesti Wilpposen puhuessa, ainoastaan puolittain oli häntä kuullellut, huolettomasti katsahdellen. Herra Wilpponen punastui, huokasi, katsahti maata kohti, huokasi vielä kerran ja näki vihdoin näiden valmistuksista päästyänsä soveliaaksi lausua:

— Te muistatte sen päivän, jona pelastitte nuoren rouvan. Oi, Hartonen, se on ijäinen vahinko, ettei teillä ole mitään käsitystä sen satunnan runollisuudesta; jospa minä olisin teidän sijassanne ollut! kuitenkin älkäämme siitä puhuko! Mutta armollinen rouva tarjosi teille oman nenäliinansa, kun näki teistä verta vuotavan. Te piditte sitä kädessänne kun samassa ne muut tulivat avuksenne. Ette suinkaan ole saattanut semmoista asiata unhottaa!

— No, mitä nenäliinasta tahdotte? kysyi Olli, jonka huomio yhtäkkiä oli tarkistunut.

— Minä haluaisin sitä omakseni, kuiskasi Wilpponen, alakuloisena silmänsä maan matalalle luoden. Vaatikaa minulta mitä tahdotte; mutta antakaa minulle se kallis muisto naisesta, jota pidän jumalatani pyhimpänä.

— Tekö? morahhti Olli äänellä, joka sai hänen kumpalinsa väistymään ja hätäisesti katsahtamaan ympärilleen, oliko ketään likiseudussa.

— Älä karju noin, Hartonen! Teidän ei tarvitse laisinkaan kauhistua että jumaloitsen tulevan isäntämme puolisoa. Se on perin toista kuin mitä te olette tottuneet rakkaudeksi ajattelemaan! se on — noh niin, te ette ymmärrä mitä kaukaisessa palava rakkaus on.

— En, vastasi nuori vuorimies lyhyesti, kiirehtien käyntiään ja silminnähtävästi kokien saada keskipuhetta loppumaan.

— Ettekö millään muotoa voisikaan sitä käsittää! julisti herra Wilpponen sanomattomalla mielihyväsyydellä; — ette, näetsen, voisi koskaan korottaa siihen tunteen ylevään puhtauteen, mihin ainoastaan korkein sivistys voi korottaa, tunteesen, jolla ei ole mitään toivoa, eipä mitään haluakaan, joka tyytyy siihen että saa pysyä etäällä äännettömässä ja autuaallisessa jumaloitsemisessa. Vai mitäpä muuta luulisitte voitavankaan tehdä rakastaessa naista, joka on toisen oma?

— Pitää tukehduuttaa rakkaus! sanoi Olli tukalasti, tahi —

— Tahi?

— — lyödä toinen kuoliaaksi.

Herra Wilpponen väistyi tavattoman sukkelasti toiselle puolen tietä, jonne jäi seisomaan perin kauhistuksiinsa.

— Mikä hillittömyys! Tukka voi pyöristyä tuommoisille perus-aatteille! Te tahtoisitte murhalla ja kuolemankolauksella näyttää rakkautenne oikeutetuksi? Olettepa, Hartonen, hirmuinen ihminen, ja tuon te sanotte äänellä ja katsannolla — niin niin, armollinen rouva sanoo totta, kun sanoo teidät hillimättömäksi luonnonvoimaksi, joka —

— Kuka sanoo minua siksi? keskeytti hänen Olli kiivaasti, ja synkeästi katsahtaen Wilpposta silmiin.

— Nuori rouva! "Hurja, hillimätön luonnonvoima", niin on hän sanonut. Hyvin nerokas lause ja teihin erinomaisen hyvästi osattu. Hartonen, — nuori kirjuri rohkeni, vaikka joksikin varuisasti, taas lähetä kumppaliaan. — Hartonen, kaikki saattaisin antaa teille anteeksi, kaikki tyyni, senkin mitä vastikään sanoitte! mutta mitä en saata teille anteeksi antaa, se on iljettävä käytöksenne armollista rouvaa kohtaan. Oletteko te yksinänne silmitön tuolle ihannuudelle ja sulolle, joka on lannistanut röyhkeämmätkin toverinne; te kartatte nähdä häntä, juurikuin olisi teillä siitä joku onnettomuus? Jos vaan näette hänen vaunussa kaukana, niin jo käännytte takaisin ja poikkeette syrjään, ja minä otan veikatakseni, että jokapäivä kuljette syrjäpolkua tirehtöörin kartanon sivutse, ainoastaan sentähden, että kentiesi kohtaisitte hänen siellä puisto-aitauksen takana, jolloin tulisitte pakoitetuksi häntä tervehtämään. Voi tuota surkeata vihaa ylhäisempiä kansaluokkia kohtaan, joka ei tee eroitusta naistenkaan suhteen! Sen sanon vieläkin, että olette hirmuinen ihminen!

Olli ei virkannut mitään! vastoin tavallisuuttaan antoi hän nuhteiden rakeina sadella kasvoihinsa, sanaakaan vastaamatta, ja vahvasti siis Wilpposta siinä onnellisessa erehdyksessä, että sen muistutuksista jo oli tekoa ollut. Tästä yltyneenä jatkoi Wilpponen:

— En tiedä mihinkä lienee joutunut, keskeytti hänen Hartonen kiivaasti. Tottapa se on hävitetty tahi on Martta antanut sen takaisin. Minä en tiedä siitä mitään.

— Wilpponen oli kovin tyrmistystä tästä huolettomuudesta, millä hänen mielestään näin kallista kalua kohdeltiin, kun samassa näki Martan seisovan purnumestarin huoneen edustalla, jota olivat tulleet yhä likemmä. Kuin petolintua, ampui nuori kirjuri hänen luoksensa ja alkoi tutkia häntä puheen-alaisen nenäliinan suhteen, mihinkä se oli joutunut, oliko hän todellakin antanut sen takaisin, vai eikö se jostakin löytyisi. Ensin tyttö ei näkynyt häntä ymmärtävän; mutta oivallettuaan mistä puhe oli, hänen kasvonsa melkoisesti synkistyivät.

— Nenäliina on vielä täällä, sanoi hän vakavasti. Luulin hyvin tekeväni, kun eräänä päivänä rupesin sitä pesemään, mutta Ollihan oli kuin hulluna ainoastaan siitä, että olin koskenut siihen. Se on hänen laatikossaan.

— Noh! Olli vaanko juonitteli, kun ei tahtonut antaa minulle mitä halusin! sanoi Wilpponen loukkautuneena, pahasti katsahtaen Ollia silmiin, joka salaisella närkästyksellä oli häntä kuullut ja nyt miltei pilkaten sanoi:

— Olkaa huoleti, herra Wilpponen! Nenäliinaa te ette saa kumminkaan!

— Ja minkä tähden en, jos rohkenen kysyä?

— Sentähden, että minä sen pidän, vastasi Olli lyhyesti.

— Mutta Hartonen —

— Kun kerran olen kieltänyt, niin se sinänsä pysyy; senhän tiedätte, herra Wilpponen.

Wilpponen korotti silmänsä ja kätensä taivaasen, ikäänkuin ottaakseen sitä todistajaksi hänelle tehtyyn vääryyteen, mutta yhtäkkiä putosivat kädet hermottomina alas ja hän itse oikaisi itsensä yhtä äkisti suoraksi, kun eräs ääni Martan takana virkkoi:

— Etkö, rakas lapsi, saata antaa minulle tietoa — kah, herra Wilpponen! kentiesi tulen ja keskeytän huvittavan puheen?

Wilpponen seiso i äännettömänä, mutta se oli yhtä paljon tuskan tunnosta kuin ihastuksesta tämän äkkiarvaamattoman kohtauksen tähden, hänen kun nyt tapasi se rusementava tieto, että hänen, joka tähän asti aina oli ollut rouvan edessä puettuna paraisin vaatteisinsa, nyt täytyi seisoa siellä sinisessä päällystakissa, viheriässä villasessa kaulahuivissa ja tuiman tuulen kovin punastuttamane nenähuippuneen. Herra Wilpponen, jonka ilkipilainen kohtalo oli saattanut tämmöiseen pulaan hänen ihanteensa edessä, toivotti itseään alimmaiseen vuorenaukkoon, mutta oli toki siksi äyllään, että tiesi tuskautua Hartosen tähden, joka seiso i siellä pölyisissä työvaatteissaan juuri nuoren rouvan edessä, paikalta liikahtamatta.

Eugenia oli tullut sitä tietä, joka kulki huoneitten sivutse ja astahtanut pieneen puutarhaan, mistä aluksi näki ainoastaan nuoren tytön. Vastausta kysymykseensä hän ei saanut kohta; molemmat miehet seisoivat ääneti, mutta Martta otti nyt puhuakseen.

— Me puhuimme vastikään siitä pitsi-nenäliinasta jonka armollinen rouva antoi siteeksi ja jota ei vielä ole takaisin annettu.

— Vai niin; Nenäliinastani! sanoi Eugenia huolettomasti. Senpä olin tosiaankin jo unhottanut, mutta koska olet niin hyvästi sen tallehtinut, niin saatanpa saada sen takaisin.

— En minä ole sitä tallehtinut, se on Ollilla! Martan silmät vilahtivat synkeästi tarkastellen Ollin puoleen, ja Eugeniakin näkyi olevan vähän pahoillaan tälle nuorelle miehelle, joka ei ollut häntä edes tervehtänytkään.

— Noh, teilläkö se on, Hartonen? Vai ettekö tahdokaan antaa sitä minulle jälleen?

Herra Wilpposella oli taas syytä suuttua Ollin "inhoittavasta käytöksestä" sillä tämä seiso i edelleen yhtä järkkymätönnä, otsa synkeästi rypistettynä ja huulet tiukalle näytettyinä, sanalla sanoen, yhtä uppiskaisen ja röyhkeän näköisenä, kuin sinä hetkenä, kulloin oli astahtanut rouvan huoneuksiin. Voihan sen nähdäkin, että hänen ensin täytyi toden totta hillitä vihansa isäntänsä nuorta puolisoa vastaan, mutta tällä kertaa hänen parempi luonteensa sai voiton. Herra Wilpponen näki hyvin selvästi, kuinka heti rouvan äänähdettyä Hartonen häpesi käytöstänsä, kuinka tämä häpy hohtavana punana nousi aina otsaan asti, ottipa pois sen vihaisen röyhkeydenkin hänen käytöksestään. Hänen

nuhdesaarnansa ei siis ollut jäänyt aivan tehottomaksi; kuinkapa muuten se yksipintainen Hartonen, jota muuten ei saatu hyvällä eikä väkisin mihinkään pakoitetuksi, olisi hiljaisella kuuliaisuudella noudattanutkaan yhtä ainoata kysymystä, niinkuin hän nyt teki, kun meni tupaan ja muutamain minutien kuluttua palasi nenäliina kädessä.

— Kas tässä, armollinen rouva.

Eugenia pisti nenäliinan, jota ei näyttänyt pitävän minkään veroisena, lakkariinsa.

— Ja nyt, herra Wilpponen, koska olen tavannut teidät täällä, niin saattanette paraiten antaa minulle erään tiedon. Minä olen nyt ensi kerran kävellyt koko matkan tänne ja näen että silta, joka vie puistoon, on rautaportilla suljettu. Saadaanko se auki, vai pitääkö minun palatessani tehdä koko tuo kierros tehtaan kautta?

Hän osoitti sitä ainoastaan muutamain askelten päässä olevaa siltaa, joka vei päälitse pienen kaivannon, mikä oli tällä puolen puiston rajana, ja oli rautaisella portilla varustettu. Herra Wilpposen tila oli tuskallinen. Rauta-portti oli tosiaanki lukossa; tahdottiin näetten tällä tavoin estää puistoon pääsemästä työmiehiä, jotka osaksi asuivat tällä puolen, mutta avain oli puutarhurilla, ja Wilpponen tahtoi rientää, niinpä lentää sitä noutamaan, jos armollinen rouva päättäisi odottaa siksi kun —

— No ei, no ei! keskeytti hänen Eugenia vähän äkillisesti. Sittehan tulisitte kulkemaan kahdesti sen matkan, jota tahdon välttää, ja odotus kävisi vähän pitkänlaiseksi. Ennen palaan samaa tietä.

Wilpponen ei tahtonut antaa rouvan sitä tehdä! hän pyysi ja rukoili nuorta rouvaa suomaan hänelle sen onnen, että saisi tehdä hänelle tämän jättiläis-palveluksen, kun samassa kova rasahdus keskeytti häneltä hänen korean puheensa.

Olli oli sillä aikaa lähennyt rautaporttia ja tarttunut siihen molemmin käsin kiini. Hän pudisti rautakankea semmoisella voimalla, että lukko ja salpa naukuivat. Kun ne eivät kumminkaan heti vääjänneet, lennähti vihan leimaus nuoren työmiehen kasvoille; voimakas potkaus mursi viimeisen vastauksen siinä ei niin aivan uudessa lukossa — ja portti lensi auki.

— Jumalan tähden! Hartonen, mitä teette? huusi Wilpponen säikähtyneenä. Te turmelette koko lukon. Mitähän herra Berkow on sanova?

Olli ei vastannut mitään. Hän pukkasi oven selälleen ja käänähti sitte tyvenesti rouvan puoleen.

— Tie on auki, armollinen rouva.

Eugenia ei näyttänyt puoleksikaan niin hämmästyneeltä kuin nuori kirjuri, astuissaan tälle näin väkivaltaisesti avatulle tielle; ei paljon puuttunut ettei nauranut.

— Kiitän teitä, Hartonen, ja mitä hävitettyyn lukkoon tulee, niin olkaa huoleti, herra Wilpponen, minä otan siitä vastatakseni. Mutta koska portti nyt kerta on auki; — ettekö tekin tahdo tulla tätä lyhempää tietä puiston kautta?

Mikä tarjous! Herra Wilpponen ei rientänyt, hän heittäytyi nuoren rouvan sivulle, ja ponnisti vauhdissaan aivojaan keksiäksensä hetikohta jonkun hupaisen ja runollisen puhe-aineen, mutta häätyi ryhtymään kovin jokapäiväiseen, kun Eugenia katsahti taaksensa samalla väkäläisellä, mietteellisellä silmällä, joka jo kerta ennen turhaan oli koettanut syöksyä halki Hartosen vastahakoisen ja hänelle ainakin käsittämättömän olennon.

— Tuolla Hartosella on oikeat raivion voimat ja hän on vielä sitte tuleva oikeaan raivion vimmaankin. Hän pirstaa arvelematta lukkoja ja salpoja, ainoastaan —

— Ainoastaan raivataksensa minulle mukavamman tien, keskeytti hänen Eugenia, vähän pilkallisesti silmäten kävelykumppalinsa puoleen. Ettehän te, herra Wilpponen, toki tekisi itseänne vikapääksi väkivaltaiseen hyvyteen?

Herra Wilpponen väitti vilkkaasti tuommoista rohkeata tekoa vastaan. Kuinka saattaisi armollinen rouva luulla, että hän noin rohkeasti loukkaisi toisen omaisuutta, ja vielä päälliseksi rouvan läsnäollessa: ei ikäpäivinä! Mutta armollinen rouva oli näiden vakuutusten aikana nähtävästi toisissa ajatuksissa, eikä onnistunut Wilpposen koko matkalla taivuttaa hänen huomiotansa puoleensa, ehkä kyllä siinä työssä näki vaivaakin.

Hartonen oli lykännyt ristikkoportin jälleen kiini ja palasi verkalleen tupaansa. Kumminkin jäi hän ovensa edustalle seisomaan, lakkaamatta katsellen puistoon, jonka lehtokäytävissä rouva ja herra Wilpponen samassa katosivat.

— Luulin minä, Olli, että kun kerta olit kieltänyt, se siihen jäisi.

Nuori mies käännähti tulisesti takaisin ja loi synkeästi silmänsä Marttaan, joka seiso i siinä hänen äärellään.

— Mitä se sinuun koskee? kysyi hän ynseästi.

— Minuunko? Ei ollenkaan! Älä ole niin tuiman näköinen: sinä olet minulle vihassa siitä, että muistutin nuorta rouvaa nenäliinasta, mutta hänenhän se on, ja mitä sinä sillä hienolla, valkoisella kalulla tekisitkään? Ethän työstä tullessasi saata siihen koskeakaan, ja katsellut sitä kyllä jo olet tarpeeksesi.

Tytön äänessä oli hienoa, mutta selvästi tuntuva pilkkaa, minkä Ollikin lienee huomannut, sillä hän tiuskasi:

— Anna minun olla rauhassa pilkaltasi! ja tiedustuksiltasi! Sen sanon sinulle, Martta —

Ohoh! Mikä siellä ulkona on hätänä? Riitelettekö kukatiesi? kuului purnumestarin ääni sisältä, ja samalla astui hän ovelle.

Olli kääntyi suutuksissa pois, eikä näkynyt haluavan jatkaa kiistaansa, jota vastoin Martta, huolimatta enon kysymyksestä, suhkaisi hänen sivutsensa tupaan.

— Mikä tyttöä vaivaa? kysyi purnumestari, kummissaan katsoen hänen jälkeensä, ja mikä tässä teidän välillänne oli asiana? Joko taas olet tiuskinut hänelle?

Olli heittäytyi ynseästi penkille.

— En annakaan kaikkein läksytellä itseäni töistäni ja teoistani, Martan vielä vähemmin.

— Noh, eihän Martta sinulle mitään pahaa tee! arveli isä tyvenesti.

— Minulleko ei? Vaan miks'ei minulle?

— Kuuleppas poikaseni, eikö sinulla olekkaan silmiä päässäsi, vai etkö tahdo tietää sitä? Mutta ethän ole koskaan huolinut naisista, ja sen tähden viime lopulla ei ole kumma, ettet lainkaan ymmärrä heitä.

— Mitä minun siis olisi ymmärrettävä? kysäisi nuori mies tärkeämmin.

Isä otti piipun suustansa ja puhalsi aika savun ilmaan.

— Että Martta pitää sinusta, vastasi hän tuiki lyhyesti.

— Marttako? Minustako?

— Luulenpa tosiaankin, ettei hän vielä tiennytkään siitä mitään? sanoi purnumestari täydesti kummastellen. Se pitää hänen vanhan isänsä ensinnä hänelle kertoa. Mutta se tulee siitä, että pistetään nenä semmoiseen, mikä vaan päättä huimaa. Jumala nähköön, Olli, kylläpä jo olisi aika, että heittäisit nuo muut hommat hornaan menemään ja ottaisit kelpo vaimon, joka saattaisi sinut parempia ajattelemaan.

Olli loi silmänsä puiston varjoksiin, ja ne muuttuivat taas yhtä synkeiksi kuin ennenkin.

Sinä olet oikeassa, isä, sanoi hän pitkään, jopa olisi aika!

Isä oli oudosta kuulosta piippunsa pudottaa.

— Poikani, sepä oli ensimmäinen viisas sana sinulta minun kuulleni. Joko viimein toki olet tullut järkeen. No onpa jo tosiaankin aika! Olethan jo vuosia sitte kyennyt vaimon elättämään, etkä löydä mistään kauniimpaa, ripeämpää ja mielevämpää tyttöä kuin Martta on. Kuinka iloinen olisin, jos teistä molemmista tulisi avio-pari, sitä en tarvitse sanoa. Mietipä todellakin sitä asiata itseki!

— Nuori mies oli kavahtanut seisomaan ja astui kiivaasti edestakaisin.

— Ehkäpä kyllä olisi parasta! Loppu tästä tulla pitää, se on välttämätöntä! Sen olen vasta tänäpänä huomannut —, jota pikemmin siis, sitä parempi!

— Mitä tarkoitat? Mistä pitää loppu tulla?

— Ei mistään, isä, ei mistään. Mutta sinä olet oikeassa; kun minulla kerta on vaimo, silloin tiedän

mihinkä ajatusteni pitää kuulua. — Luulet siis Martan pitävän minusta?

— Mene ja kysy häneltä itseltään! sanoi purnumestari naurahtaen. Luuletko että yhä pitäisin tyttöä talossani, jos hän toista haluaisi? Ei häneltä kosijoita puutu. Kyllä tiedän kutka häntä haluaisivat, ja Lauri on jo vuoden päivät nähnyt turhaa vaivaa. Hän ei ole vielä suostumusta saanut; sinä saat sen tänä päivänä, jos tahdot; siitä saat olla varma.

Olli kuulteli hartaalla mielihalulla, mutta niin miellyttävää kuin tämä puhe olikin, hänen kasvonsa eivät osoittaneet mitään onnellisuutta eikä tyytyväisyyttä. Näyttipä siltä kuin hän väkisin tahtois tukahuttaa sydämessään raivoavia, ristiriitaisia tunteita, mitkä eivät sallineet hänen päästä mihinkään päätökseen, ja jotakin hurjamaista ja tempovaista oli niinkään siinä äkisti leimahtavassa päättäväisyydessä, millä hän kääntyi isänsä puoleen.

— Noh, hyvä, jos luulet, etten saa rukkasia, niin — niin menen Marttaa puhuttelemaan.

— Nytkö heti? kysyi purnumestari hämmästyneenä. Mutta, Olli, noin päätähavin ei ole tapa kosia, kun neljännes-tuntia sitä ennen asiata ei ole ajateltukaan. Mieti ensin asiata.

Olli nyökkäytti ruumistaan malttamattomasti.

— Mitä hyvää pitkästä odotuksesta on? Minun täytyy tietää, millä kannalla asia on. Antakaa minun mennä, isä!

Isä pudisti päätänsä tälle pikaiselle päätökselle, mutta ei tahtonut estääkään poikaansa menemästä. Sydämensä ilossa hän ei juuri huolinut, jos tämä näin hartaasti haluttu yhdistys solmitaan vähän oudolla tavalla; hän päätti päinvastoin jäädä huoletti sinne ulos, jotta nuorukaiset siellä sisällä saisivat rauhassa sopia keskenään, sillä hän tunsu Ollin siksi, että tiesi ajattoman sekaannuksen asiaan pilaavan kaikkityyni.

Sukkelasti, niinkuin ei tahtois eikä tohtisi silmänräpäyksenkään aikaa ajatella asiata, oli nuori mies sillä aikaa pistäytynyt porstuaan ja aukaissut tuvan oven. Martta istui pöydän ääressä, muuten uutterat kädet työttöminä polvilla; hän ei katsahnut sisään astuvan puoleenkaan eikä näyttänyt mitään huolivan siitä, että Olli seisahtui juuri hänen tuolinsa viereen; mutta sitä selvemmin näki Olli, että Martta oli itkenyt.

— Oletko vihassa minulle, Martta, että taas pikastuin. Siitä olen pahoillani — minkä tähden noin katsot päälleni?

— Sentähden, että tämä on ensi kerta kun siitä olet pahoillasi. Muulloin et ole koskaan huolinut, miten mikin asia minulle tuntuu, ja sama se voi olla sinusta tänäkin päivänä.

Ääni kuului kylmältä ja poistavaiselta, mutta Olli ei antanut itseään säilyttellä. Isän ilmoitus lienee voimallisesti vaikuttanut hänen uppiniskaiseen luonteeseensa, sillä äänensä helähti tavattoman lempeältä, kun hän vastasi:

— Tiedän kyllä olevani melkoista huonompi muita, mutta sitäpä en nyt auttaa voi. Saat nyt ottaa minun semmoisena kuin olen, ja kentiesi voit tehdä minusta paremman.

Tyttö oli jo ensimmäiset sanat kuultuaan hämmästyneenä katsahnut ylös, ja tottapa Ollin kasvoissa oli jotakin tavatonta, sillä tyttö liikahti yhtäkkiä, noustaksensa seisaalle. Olli piti hänestä kiini.

— Jää tänne, Martta! Minä tahdon puhutella sinua, minä tahdon puhutella sinua! — Noh, pitkiä puheita en osaa pitää eikä niitä meidän välillä tarvitakaan. Me olemme serkukset ja olemme jo monta vuotta asuneet tässä talossa; sinä tiedät paraiten minkälainen olen, ja sinä tiedät myös, että aina olen pitänyt sinusta, vaikka pikku-kinastusta on ollut välillämme — tahdotko ruveta vaimokseni, Martta?

Tämä kosiminen oli niin kiivasta, rajuista ja väkinäistä, kuin kosijan oma luonnekin oli. Hän vetäisi pitkään henkeänsä, ikään kuin näillä ratkaisevilla sanoilla joku taakka olisi pudonnut rinnastansa. Martta istui vielä liikkumattomana hänen edessään; hänen muuten kukoistavat kasvonsa olivat muuttuneet kalman kalpeiksi; mutta hän ei epäröinyt eikä viipynyt silmänräpästäkään, ennenkuin hiljaisella, puolimasennetulla äänellä tuota pikaa vastasi: en.

Olli ei luullut oikein kuulleensakaan.

— Etkö?

— En, Olli, en tahdo! toisti Martta vakaasti. Nuori mies oikaisi itsensä loukkautuneena suoraksi.

— Noh, siispä koko puheeni meni hukkaan. Isä on siis erehtynyt ja samoin minäkin. Ei vahinkoa

mitään ole tapahtunut, Martta!

Miehuullisen uljuutensa puolesta tästä lyhyestä kiellosta ylen loukkauksissaan oli hän juuri tuvasta lähtemäisillään, kun silmäys Martan puoleen pakotti hänen vielä viipymään. Martta oli noussut seisomaan ja tarttunut tuolin selkäimeen molemmin käsin, ikään kuin sillä varotakseen itseänsä. Ei sanaakaan vastaukseksi tahi selitykseksi tullut hänen huuliltaan, mutta huulensa vapisivat niin ankarasti ja kalpeissa kasvoissa värähteli niin sanomaton tuska, että Olli alkoi aavistaa, isän ainakin olevan oikeassa.

— Minä luulin sinun pitävän minusta, Martta! sanoi hän hienosti ja nuhtelevaisesti.

Martta pyörähti kiivaasti hänestä pois ja peitti kasvonsa käsillään, mutta Olli kuuli ikäänkuin vaivoin pidätetyn nyyhkytyksen.

— Minun olisi pitänyt ymmärtää, että olen sinulle kovin kova ja kiivas. Sinä pelkääät sitä ja ajattelet, että häiden jälkeen kävisi vielä pahemmin; — Laurista, joka kaikissa tekee tahtosi mukaan, varmaan saat paremman miehen.

Martta pudisti päätänsä ja kääntyi nyt verkalleen hänen puoleensa.

— En pelkää sinua, vaikka kyllä monesti olet kova ja kiivas. Tiedänhän, ettet voi siihen mitään, ja minä olisin ottanut sinun semmoisena kentiesi mielellänikin. Mutta semmoisena kuin nyt olet, Olli, en sinua tahdo, semmoisena kuin olet ollut aina siitä päivästä kuin - armollinen rouva tuli tänne.

Olli hypähti; kasvonsa leimahtivat yhtäkkiä punaisiksi. Hän mieli ärjähtämään, hän tahtoi kiivaasti komentaa häntä pitämään suunsa kiini, mutta ei hän saanut sanaakaan suustansa.

— Eno luulee, ettet huolikaan kenestäkään, sinulla kun on aivan toisia ajatuksia päässäsi, jatkoi Martta yhä intoisemmin — niinpä aivan toisia ajatuksia! Et ole koskaan huolinut minusta ja nyt tulet yhtäkkiä ja tahdot minua vaimoksesi! Tottapa tarvinnet jonkun, joka karkottaisi nuo ajatukset, vai kuinka, Olli? Ja siihen on ensimmäinen paras tarpeeksi hyvä, siihen olen minä kyllin hyvä? Mutta niin pitkälle ei ole vielä tultu, että minä *siihen* kelpaan.

Ja jos olisinkin pitänyt sinun kaikkea muuta maailmassa rakkaampana, ja vaikka henkeni menisi siitä, että minun täytyy luopua sinusta, — niin ennen Lauri, ennen kuka muu hyvänsä, kuin sinä!

Hirmuinen oli se kiihko, minkä tämä muuten niin tyvenmielinen tyttö nyt osoitti. Myrskyn, minkä Olli oli hänessä nostattanut, olisi pitänyt näyttää Ollille, kuinka syvälle hän oli tunkenut Martan sydämeen; kentiesi hän sen havaitsikin, mutta ei se haihduttanut synkeyttä hänen otsaltaan, eikä myöskään sitä hohtavaa kasvojen punaa, mikä jokaisesta Martan sanasta kävi yhä tummemmaksi. Hänellä ei ollut vastausta Martan sanoihin, ja kun Martta nyt hyrähti ankarasti itkemään, silloin seisoi hän äänetönnä hänen vierellään, kykenemättä sanallakaan häntä lohduttaa tahi rauhoittaa. Näin kului useita minuiteja tuskallisessa äänettömyydessä. Martta kumartui pöytää vasten, pää käsivarrella peitettynä. Ei muuta kuulunut kuin hänen tempovaiset nyyhkytyksensä ja vanhan seinäkellon yksitoikkoiset napsutukset. Viimein Olli kallistui hänen puoleensa, äänensä ei ollut enään karkea ja kova, mutta ei lempeäkään; se ilmaisi ainoastaan mielikarvautta.

— Jääköön nyt asia tähän, Martta! Minä ajattelin, että asiat paranisivat, jos sinä olisit apunani; kentiesi ne vaan pahenisivat, ja sinä olet aivan oikeassa, kun et tahdo uskaltaa yritystä. Asia jääpi siis välillämme entiselleen.

Olli meni tiehensä ilman sen enemmittä jäähyväisittä; mutta kynnykselle seisahtui hän vielä kerran ja katsahti takaisin Martan puoleen. Martta ei nostanut päätänsä, ja Olli astui liukkaasti ulos.

— Noh? kysäsi purnumestari intoisesti, astuen häntä vastaan. Noh? kertoi hän verkkaisemmin, sillä pojan kasvot eivät osoittaneet onnellista kosijata.

— Se oli turhaa yritystä, isä! sanoi Olli hiljaa. Martta ei tahdokaan minua ottaa.

— Eikö tahdokaan sinua? *Sinua!* huudahti vanhus, äänellä, niin kuin olisi saanut kuulla mitä uskottomimman asian maailmassa.

— Ei! Ja älkää nyt kiusatko häntä paljoilla kysymyksillä ja puheilla asiasta; hän kyllä tietää, minkätähden hän on antanut minulle rukkaset, ja minäkin sen tiedän; sentähden kolmannen ei tarvitse asiaan sekautta. Ja antakaa minun nyt mennä, isä; minun täytyy mennä tieheni.

Äkkiä, ikäänkuin tahtoen välttää sen enempää haastelemista, riensi nuori mies tiehensä; purnumestari tarttui piippuunsa molemmin käsin ja milt'ei ollut vihansa vimmassa sitä kenttää vasten musertaa, saadaksensa sillä vihansa haihtumaan.

— Onko mahdollista ymmärtää naisten luonnetta! Olisinpa pannut pääni pantiksi siitä, että tyttö pitää häntä rakkaana, ja nyt laskee hän hänet rukkasinensa menemään, ja Olli — enpä olisi uskonut pojan niin pahaksensa sitä panevan. Hän näytti niin perin hävinneeltä ja pakeni pois kuin hullu; mutta ei hän koskaan anna minulle selitystä, sen verran tunnen hänen, eikä Marttakaan tee sitä.

Purnumestari alkoi kiivaasti kävellä edes ja takaisin pienessä puutarhassaan, kunnes raivonsa asettui ja hän malttoi mielensä. Ja mitäpä asiaan voitiinkaan? Väkinäisesti pakottaa nuorukaisia yhteen, jos eivät tahtoneet, sitä eihän voitu, ja mitään hyötyä ei siitäkään ollut, että vaivattiin päätänsä kysymyksellä, minkä tähden he eivät tahtoneet. Syvästi huoaten vanhus sanoi hyvästi mielituumalleen; sillä pakottaa heitä ei käynyt laatuun.

Vielä seisoivat hän surullisissa ajatuksissaan, kun näki nuoren Berkow herran astuvan tiellä, joka kulki hänen tupansa sivutse, puiston takapuolelle. Artturi näytti olevan portteihin tutustuneempi kuin hänen vaimonsa oli ollut; hän veti jo taskustaan avaimen, joka sopi siihen niin väkinäisesti avattuun lukkuun. Purnumestari tervehti nöyrästi ja kunnioittavasti sivu-menevää nuorta perillistä; tavallisessa välinpitämättömyydessään tämä tuskin loi silmiään syrjään, tervehti ylhäisellä huolettomalla nyökäyksellä, jonka arvattavasti piti merkitä kiitosta, ja aikoi astua eteenpäin. Tuskallinen tunto riuhtaisi vanhuksen kasvoja; hän seisoivat yhä lakki kädessä ja katsoi hänen jälkeensä hiljaisella, surullisella katsannolla, joka näytti sanovan: "Tuommoinenko sinusta siis on tullutkin!"

Joko nyt Artturi lienee nähnyt tuon katsannon, taikka että hänellä nyt vasta johtui mieleen, että se oli hänen lapsuuden ystävänsä ja leikkiverinsa, joka seisoivat hänen edessään, hän seisahtui yhtäkkiä.

— Noh, katsopas, eikö se ole Hartonen! Kuinka voitte?

Veltolla, huolettomalla tavallaan ojensi hän hänelle kättä ja näytti vähän narkästyvän, kun purnumestari ei heti kohta tavannut sitä; mutta purnumestari ei ollut moneen vuoteen semmoista ystävällisyyttä osoitettu; hän viipyi siis ottamasta häntä kädestä, ja kun se viimein tapahtui, niin vienosti ja varovasti, kuin jos pelkäisi tuon hienon valkoisen käden vahingoittuvan hänen kovassa kourassaan.

— Kiitän! minä voin joksikin hyvästi, herra Artturi — suokaa anteeksi: herra Berkow, aion sanoa.

— Sanokaa vaan Artturiksi, sanoi nuori mies huoleti. Te olette siihen enemmän tottuneet ja minä kuulen teiltä sen nimen kernaammin kuin minkään muun. Siis olette tyytyväinen, Hartonen?

— Olenpa niinkin, Jumalan kiitos, herra Artturi. Minulla on mitä tarvitsen. Vähän huolta ja surua tietysti on joka talossa, ja minulla on sitä nyt lasteni vuoksi — mutta eipä nyt muuta olekaan.

Purnumestari näki kummastukseensa nuoren herran astuvan likemmä ja laskevan molemmat kätensä säleaidalle, ikäänkuin aikovan käydä pitempään puheeseen.

— Lastenneko vuoksi? Minä luulin teillä olevan vaan yhden pojan.

— Aivan oikein, Olli poikani. Mutta minulla on myös eräs sisareni tytär, Martta Ellanen hoidettavanani.

— Ja hänkö huolettaa teitä?

— Mitä vielä! vastasi purnumestari intoisesti. Tyttö on niin ripeä ja niin suosittava kuin kukaan voi olla mutta minä olin ajatellut, että hänestä ja Ollista voisi tuilla pariskunta, mutta —

— Mutta tottapa Olli ei tahtone? keskeytti hänen Artturi.

Vanhus kohotti hartioitaan sanoen:

— En tiedä. Eikö lienekään todella tahtonut, vai lieneekö kosinut nurin puolisesti, se vaan, että asia on päättynyt heidän välillään. Ja viimeinen toivoni oli, että Olli saisi kelpo vaimon, joka voisi asettaa hänen päänsä oikeaan suuntaan.

Merkkillistä oli, että nämä vanhan vuorimiehen yksinkertaiset eikä suinkaan miellyttävät perheelliset ilmoitukset eivät näyttäneet nuorta herraa kyllästyttävän; hän ei haukotellutkaan niin kuin tavallisesti, kasvonsa osoittivat jonkunlaista mielenkiintoakin, kun kysyi:

— Onko hänen aivoissaan tätä nykyä mitään vikaa?

Purnumestari loi aran silmäyksen kysyjän puoleen ja sitte maahan.

— Oi herra Artturi, teille en tarvinne sitä mainita. Kyllä olette jo kuulleet tarpeeksi Ollista.

— Olenpa kuullut, nyt muistan, isäni on puhunut hänestä minulle. Poikanne ei ole hyvässä suosiossa herrain tykönä tuolla ylhäällä, ei laisinkaan, Hartonen!

Vanhus huokasi syvästi.

— Siihen en voi mitään. Hän ei enään tottele minua, ja oikeastaan ei hän koskaan ole totellut. Hän on aina pitänyt omaa päätänsä ja joka paikassa tahtonut saada omat mielipiteensä vallan päälle. Minä olen antanut sen pojan oppia enemmän kuin muut opettavat poikiaan, kentiesi enemmänkin kuin on hänelle hyödyllistä ollut; minä ajattelin, että hän pikemmin pääsisi eteenpäin maailmassa ja hän onkin jo vuorityön päällysmiehenä ja pääsee kyllä vielä ylipäällysmieheksikin, mutta opista koko hänen onnettomuutensa on tullut! Hän etsii selkoa kaikista mahdollisista asioista, tahtoo tietää kaikki asiat paremmin, istuu kaiket yöt kirjainsa ääressä ja on toveriensa kaikki kaikissa. Kuinka hän menettelee päästäkseen joka paikassa ensimmäiseksi, sitä en käsitä, mutta hän oli vaan pienoinen nulikka, kun jo kaikki kuulivat hänen komentoansa, ja nyt on asian laita pahempi kuin milloinkaan. Mitä hän sanoo, sen he uskovat sokeasti; missä hän on, sinne he kaikki keräytyvät, ja jos hän tahtois viedä heidät vaikka hiiteen, niin he ovat hänen seurassaan, kun vaan hän on ensimmäinen. Mutta se ei ole ollenkaan hyvä, erittäinkin täällä tehtaissa.

— Miksi ei juuri täällä? kysyi Artturi.

— Siksi että väen tila täällä on kovin huono! rupatteli purnumestari aivan ajattelelattomasti. Älkää suuttuko, herra Artturi, että sanon sen teille vasten kasvojanne, mutta niin se todellakin on. Minä osaltani en saata valittaa: minun on aina käynyt ylen hyvästi, sen tähden että äiti-vainajanne suosi vaimoani — mutta nuo muut, katsokaapa! Ne tekevät työtä ja ponnistelevat päivä päivältä ja tuskin sittekään voivat hankkia välttämättömimpiäkään tarpeita vaimolleen ja lapsilleen. Sen Jumala tietäköön, että se on kovaa ja kitkerää leipää; mutta työtä meidän kaikkein tietysti pitää tehdä, ja useimmat tekisivätkin sydämen halusta, jos heille vaan tapahtuisi sama oikeus kuin muissa tehtaissa. Mutta täällä heitä ahdistellaan ja kiusataan jokaisen pennin suhteen, mikä heidän niukkaan palkkaansa kuuluu, ja tuolla purnussa sitte ovat asiat niin surkean huonolla kannalla, että jokainen lukee Isämeidän rukouksen ennenkuin menee sinne alas, hän ei voi muuta uskoa, kuin että jonakin armaana päivänä kaikkityyni romahtaa hänen päällensä. Mutta parannuksiin siellä ei löydy rahoja, ja jos joku yhtyy hätään ja vihelijäisyyteen, silloin ei myöskään ole rahaa, ja sillä välin täytyy heidän nähdä, kuinka satojatuhansia lähetetään pääkaupunkiin, että —

Vanhus maltti tuota pikaa mielensä ja tukki suunsa. Hän oli joutunut semmoiseen pakinoimisen intoon, että kokonaan unhotti kuka se oli, joka seisoi hänen edessään: ja se heleä punastus, joka hänen viimeisten sanainsa johdosta nousi nuoren herran poskille, sai hänen vasta pidättämään kielensä.

— Noh? kysäisi Artturi, hänen yhä ääneti pysyessä. Jatkakaa pakinaanne, Hartonen; näettehän että kuultelen.

— Oi Herra Jumala! änkytti vanhus hädissään, en niin aikonut sanoa; minä kokonaan unhotin —

— Senkö unhotitte, kuka on tarvinnut nuo sadat tuhannet? Ette tarvitse puhdistaa itseänne, Hartonen, vaan kertokaa huoletti mitä aiotte sanoa. Vai luuletteko, että aion syyttää teitä isäni tykönä?

— En! vastasi purnumestari vilpittömästi. Sitä ette suinkaan tee. Ette olekaan isänne luonnosta; hän erottaisi minut virastani varomattoman löpötykseni tähden. Noh niin, tarkoitukseni on vaan, että kaikki täkäläinen meno vihastuttaa työväkeä. Herra Artturi — hän astui rukoilevalla, puoleksi pelvolla, puoleksi luottamuksella, askelen likemmä — jos te kuitenkin ottaisitte asian korjataksenne! Te olette herra Berkowin poika ja tulette sittemmin perimään kaikkityyni; eihän asia koske keneenkään likemmin kuin teihin.

— Minuunko? kysyi Artturi mielikarvauksella, joka onneksi kokonaan välttyi purnumestarilta; enhän ymmärrä mitään, miten täällä on tapana tahi mikä täällä on tarpeellista, aina on se ollut outoa minulle.

Vanha purnumestari pudisti surullisena päätänsä.

— Oi Jumala, mitäpä tuo on ymmärtää! Siihen ette tarvitse ensin tutkia purnua ja koneita. Siihen tarvitaan vaan, että katsotte ja kuultelette työväkeä, niinkuin nyt minua kuultelette, mutta sitäpä ei kukaan tee. Joka valittaa se eroitetaan toimestaan, ja silloin kuuluu heti: "sentähden, että on ollut uppiskainen", ja kun joku vuorityömies-parka semmoisesta syystä on toimestaan eroitettu, niin hän tuskin enään löytää yhtään elatuskeinoa. Minä vakuutan teitä, herra Artturi, se on vihelijäisyyttä! ja sitäpä Olli ei voi nähdä, se kalvaa häntä, ja jos kymmeniäkin kertoja saarnaan hänen ajatuksiaan vastaan, niin hän kuitenkin pää-asiassa on oikeassa; niin ei se kauvan käy laatuun. Ainoastaan keino, millä hän tahtoo saada muutoksen aikaan on jumalaton ja syntinen; se tulee saattamaan hänet onnettomuuteen ja ne muut niinikään. Herra Artturi — suuret karpalot näkyivät ukon silmissä, kun hän tällä kertaa epäröimättä otti nuorta miestä kädestä — minä rukoilen teitä, älkää Jumalan tähden antako

tätä menoa enään kestää! se ei ole hyvä, ei herra Berkowillekaan. Yleensä muissa tehtaissa on työnteko lakkautettu, mutta jos se kerta täällä tapahtuu, silloin, Jumala meitä auttakoon, silloin se on hirmuista!

Artturi oli koko tämän puheen ajalla äänetönnä katsoa kurkistanut eteensä, nyt nosti hän silmänsä ja katsoi pitkään ja vakaisesti puhujata.

— Minä olen puhuva isälleni siitä sanoi hän verkkaisesti. Luottakaa siihen, Hartonen!

Purnumestari päästi irti Artturin käden ja astui takaperin. Tosin oli hän tällä kertaa purettuansa kaiken sydämensä, odottanut toista vaikutusta, kuin tuota kylmää lupausa. Artturi oikaisi itsensä, kääntyi pois ja yritti lähtemään.

— Vielä yksi asia, Hartonen! Poikanne on äskettäin pelastanut henkeni, ja häntä lienee loukannut se, ettei ole kuullut yhtä sanaa kiitokseksi siitä. Oikeastaan en pidä elämätä suuressa arvossa, ja mahdollista on, että sentähden arvasin sen hyvän työn kovin vähäarvoiseksi, mutta minä olisin korjannut tämän laiminlyömisin, jos — nuori perillinen veti kulmiaan rytyyn ja äänensä kävi tuikemmaksi — jos Olli ei olisi mikä hän on. Minulla ei ole halua nähdä kiittolisuuteni ken tiesi samalla tavoin hyljätyn, kuin äskettäin tapahtui tirehtöörille, jonka panin asialleni. Kiittämättömänä en kuitenkaan tahdo itseäni pidettävän; sanokaa hänelle, että kiitän häntä, ja mitä muuhun tulee, aion puhua siitä isäni kanssa. Hyvästi!

Hän meni puiston kautta. Purnumestari katsoi surullisena hänen jälkeensä ja raskas huokaus väikkyi hänen huulillaan, kun hän hiljaa jutteli itsekseen: suokoon Jumala, että tästä olisi apua — mutta sitä en usko!

* * * * *

— Siellä vallaskartanossa vedettiin herrasväen ajoneuvot vaunuhuoneesta pihalle ja ajaja hankkiutui hevosia valjastamaan.

— Tämäpä on jotain uutta, sanoi hän lähelle seisovalle palvelijalle, joka vastikään oli tuonut hänelle käskyn hevosten valjastamisesta. Herra ja armollinen rouva ajavat yhdessä. Meidän täytyy vetää punainen piiru annakkaan.

Palvelija naurahteli.

Niinpä niin, suurta hupaa heillä kyllä ei siitä ole, mutta toisinkaan ei käy laatuun. Heidän on käytävä vuoronsa vieraisissa niiden, ylhäisten luona, jotka olivat täällä päivällisellä, ja silloin ei sovi, että ajavat sinne erillään toisistaan; muuten he kyllä sen tekisivät.

— Kummallista herrasväkeä! arveli ajaja, päätänsä pudistellen. Ja sitä sanotaan avio-elämäksi. Jumala jokaista semmoisesta avioliitosta varjelkoon!

Neljännes tuntia sen jälkeen pyörivät vaunut, joissa Artturi Berkow nuoren rouvansa kanssa istui, tiellä, joka vei kaupunkiin. Ilma, joka koko aamupäivän oli ollut jommoinkin oli melkoisesti rumennut. Koko taivas oli harmaiden pilvien peitossa, joita miltei myrskyksi yltyvä tuuli ajeli ja lähetti tuontuostakin sateen roiskauksia jo ennestään läpimärälle maalle. Kevät oli ylimalkain rankka ja myrskyinen, oikein omaansa tekemään maalla asumisen kaupunkilaisille mahdolliseksi kärsiä. Vaikka jo oltiin toukokuussa, niin puiston paljaat, lehdettömät puut tuskin vielä näyttivät ensimmäisiä urpiansa; tuima tuuli ja kylmät sateen roiskaukset hävittivät lopen Berkowin puutarhurin kaiken kukaston, jota hän niin suurella vaivalla oli kasvattanut penkereille ja kukkasaroille, sekä pieksivät rikki ja kuolettivat jokaisen kukan, mikä vielä puhkesi ulkoilmassa. Pohjattomat tiet, sadeveden vallassa olevat metsät tekivät kaiken matkustuksen yhtä ikäväksi kuin hyödyttömäksi yritykseksi.

Artturi katseli, samoin kuin Eugeniakin, ääneti vaunu-akkunasta ulos, koettaen yhtä vähän kuin puolisonsakin saada mitään puhetta alkuun. He eivät olleet tänäpäniä oikeen toisiaan tavanneet ennenkun vaunuihin astuessaan ja olivat silloin ainoastaan näön vuoksi virkanneet jonkun sanan ilmanlaadusta, matkasta ja sen tarkoituksesta; sitte oli jäähdyttävä äänettömyys seurannut, jota näytti tulevan kestäämään aina kaupunkiin asti. Tällainen matkustus ei ollut suloisinta; tosin he mukavissa kuomivaunuissaan eivät tunteneet mitään rumasta ulkoilmasta, mutta ei voinut pehmeä istuinkaan täydellisesti suojella täristyksistä näillä huonoilla teillä, joilla raskaat matkavaunut, vaikka hevoset olivat kauniit ja vahvat, ainoastaan verkalleen pyörivät. He olivat ennättäneet noin puoliväliin matkaa ja olivat keskellä metsää, kun erittäin ankara järähdys oli paiskata vaunut kumoon. Ajuri kirosi puoli-ääninen ja pidatti hevoset; sekä hän että palvelija nousivat kiireesti alas istuinlaudalta, ja nyt syntyi iso-ääninen rupatus sinne ja tänne vaunujen ulkopuolella.

— Mikä on hätänä? kysyi Eugenia, hätäisesti nousten istuimeltaan.

Artturi kohdaltaan ei juuri halunnut tietää mitä se oli; arvattavasti hän olisi huolehti odottanut, kunnes tultaisiin asiata ilmoittamaan; mutta nyt tunsikin hän olevan syytä avata vaunun-akkunan ja uudistaa vaimonsa kysymyksen.

— Älkää hätäilkö, herra Berkow, sanoi ajaja, joka ohjat kädessä astui vaunun-akkunan eteen. — Me olemme onnellisesti välttäneet vaaran, mutta olipa hiuskarvan päällä ettemme kaatuneet. Tottapa joku paikka takarattaissa on särkynyt. Ranssu on juuri-ikään siellä katsomassa.

Tieto, minkä Ranssu asian tarkasteltuaan antoi, ei juuri ollut lohdullinen. Ratas oli saanut semmoisen vahingon, että nähtiin perin mahdolliseksi matkustaa vaunuilla, siinä kunnossa, missä olivat, sataakaan askelta edemmä. Molemmat palvelijat katselivat neuvottomina herrasväkensä puoleen.

— Pelkään, että meidän, asiain näin ollessa, täytyy luopua aiotusta kyläilemisestä, sanoi Artturi joinakin vetelästi, kääntyen rouvansa puoleen. Ennenkuin Ranssu ennättää kotiin ja sieltä takaisin toisten vaunuin kanssa, matkustus kaupunkiin myöhästyy.

— Sitäpä pelkään minäkin. Meillä ei siis ole muuta neuvoa kuin astua ulos ja palata kotiin.

— Astua ulos? kysyi Artturi teeskelemättömällä kummastuksella. Aiot kentiesi jalkasin palata kotiin?

— Kentiesi sinä aiot jäädä vaunuihin, siksi kuin Ranssu ehtii tänne toisia tuoda?

Artturi näytti päättäneen sen tehdä, ja olisikin arvattavasti kernaammin istunut kaksi täyttä tuntia vaunujen nurkassa, jossa hän tietysti oli suojeltuna tuulelta ja ilmalta, kuin taipunut jalkaisin vaeltamaan kylmän ja märän metsän kautta. Eugenia lienee sen nähnyt hänen päältänsä, sillä tuo ylenkatseellinen hymy ilmaantui taas hänen huulilleen.

— Minä osaltani katson kotiin kävelemisen paremmaksi tätä hyödyttöä ja ikävää odotusta. Ranssu saattakoon minua, koska hänen kumminkin täytyy palata. Tottapa sinä jäät vaunuihin? En millään muotoa tahtoisi sitä edesvastausta päälleni, että olen saattanut sinulle vilustuksen.

Mitä koko tämä onnettomuuden tapaus ei ollut voinut, sen vaikutti silmännähtävä iva Eugenia sanoissa; se sai nuoren miehen pois hänen sopeestaan. Hän nousi ylös lykkäsi vaunun-oven auki ja seisoi jo ensi silmänräpäyksessä siellä ulkona vaunun-astuimella, tarjoten Eugenialle kättä, auttaaksensa häntä ulos. Eugenia viipyi.

— Minä rukoilen sinua Artturi —

— Minä rukoilen *sinua*, ettet saattaisi meitä ihmisten naurettaviksi ottamalla palvelian saattajaksesi kernaammin kuin minun. Tahdotko olla niin hyvä?

Nuori rouva nyykäytti miltei havaitsemattomasti olkapäitään, mutta muuta neuvoa hänelle ei jäänyt, kuin vastaanottaa tarjottu käsi, sillä ajaja ja palvelia seisovat juuri vierellä; hän astui siis ulos, ja Artturi kääntyi miesten puoleen.

— Minä lähden saattamaan armollista rouvaa. Viekää vaunut johonkin taloon, johon ne saavat jäädä toistaiseksi, ja tulkaa niin pian kuin mahdollista hevosten kanssa jälkeen.

Palvelijat nostivat hattujansa ja rupesivat täyttämään saatua käskyä. Eugenia hylkäsi vienolla nyökkäyksellä miehensä tarjotun käsivarren.

— Pelkäänpä, että meidän täällä täytyy luopua huvikävelyksestä, sanoi hän kierrellen.

— Kumpikin saanee katsoa, kuinka yksinään pääsee eteenpäin.

Hän koettikin sitä, mutta ainoastaan sillä seurauksella, että jo ensimmäisellä askeleella vajosi nilkkojansa myöten sitkeään, likomärkään saveen ja kun hän, tästä säikähtyneenä, pakeni toiselle puolen tietä, yhtyi hän tuumaa syvään veteen, joka roiskui hänen jalkainsa ympärillä; nuori rouva seisoi neuvotonna. Näin vaikealta tie, vaunuista katsottuna, ei ollut hänestä toki näyttänyt.

— Täällä tosiaankaan emme pääse käymään! arveli Artturi, joka sillä aikaa oli koettanut samaa samalla seurauksella. — Meidän täytyy mennä metsän kautta.

— Tuntematta teitä ja polkuja? Saatammehan eksyä!

— Tuskinpa! Muistan vielä poikuuteni aialta aivan hyvästi erään polun, joka menee suoraan poikki metsän, kunnasten sivutse ja alas laksoon, joka on siitäkin edullinen että melkoisesti lyhentää matkan. Se meidän on etsittävä.

Eugenia vitkaili vielä, mutta puoleksi tulvillaan oleva ja rattaanjälillä vielä enemmän rikottu tie teki

perin mahdolliseksi hänen mihinkään päästä. Se ei suonut hänelle valitsemisen valtaa. Hän lähti siis seuraamaan puolisoansa, joka jo oli poikennut vasemmalle kädelle, ja muutamassa hetkessä he jo olivat kuusien tiheän ja tumman vihannan keskellä.

Täällä oli toki mahdollista päästä kävelemään sammaliskossa ja puunjuuria myöten, sillä ehdolla kuitenkin, että oli jalat, jotka olivat senmoiseen kävelyyn tottuneet. Herralle ja herrasnaiselle, semmoisille, jotka olivat tottuneet ainoastaan huoneittensa parketti-lattiaan, joille vaunut ja ratsuhevoset olivat tarjolla joka huvimatkalta, ja joiden vaellukset olivat ainoastaan huvikävelyksiä puistossa kauniilla ilmalla, tämä tie tuotti tarpeeksi asti vastuksia — entäs vielä niin myrskyisenä ja sumuisena päivänä kuin tämä oli! Kuitenkaan ei nyt enään satanut, mutta koko seutu oli aivan märkänä, ja pilvet uhkasivat joka hetki uudella vesi roiskeella. Yli tunnin matkan päässä kotoa, keskellä metsää, johon olivat menneet voiton ja tappion uhalla, ilman vaunuitta tahi palvelijoitta, ilman pienintäkään suojaa tuulta ja sadetta vastaan — olipa tosiaankin yhtä outo kuin tuskallinen tila herra Artturi Berkowille ja hänen korkeasukuiselle puolisolonsa.

Nuori rouva, tavallisella nerokkuudellaan, ei kumminkaan jäänyt neuvottomaksi. Hän oli heti ensi askelilla nähnyt mahdolliseksi pelastaa vaalean silkki-hameensa ja valkoisen burnussinsa; hän antoi ne sentähden molemmat huoleti märälle sammalikolle ja vettä valuille puille alttiiksi, ja astui rohkeasti eteenpäin. Mutta yhtä vähän kuin tämä puku oli sopiva tällaiseen vaellukseen, niinpä heikosti se voi suojella paha ilmaa vastaan; hän kääriäsi, vilusta väristen, keveän kasmiri-pukimensa tiukemman ympärilleen, ja hän välttämättömästi kärsi, kylmän tuulen häntä kosketellessa.

Puolisonsa huomasi sen ja seisahtui. Veltostunut kuin oli, oli hän kotoa lähtiessään, vaikka kuomivaunut häntä täydellisesti suojasivat, heittänyt vaipan ympärilleen. Nyt otti hän sen mitään virkkaamatta päältänsä, laskeakseen sen nuoren vaimonsa hartiolle, mutta tämä teki lujan tenän eikä vastaanottanut.

— Minä kiitän! Minä en sitä tarvitse!

— Mutta sinulla on vilu.

— Ei ollenkaan! En olekaan niin arka kuin sinä.

Sanaakaan virkkaamatta otti Artturi vaipan takaisin, mutta sensijaan, että olisi uudestaan luonut sen ympärilleen, nakkasi hän sen huolettomasti käsivarrelleen ja astui nyt keveässä puvussaan Eugenia rinnalle. Tuulen puuska riuhtaisi häneltä hatun pois ja lennätti sen äkkijyrkästä törmästä menemään syvyyteen, josta sitä ei enään käynyt hakeminen. Artturi katsahti aivan huoleti pakolaisen perään ja viskasi, miltei uhalla pitkän tukkansa kasvoiltaan. Jalkansa upposivat joka askeleella syvälle sammalikkoon, ja kuitenkin hänen askeleensa eivät olleet koskaan näyttäneet Eugeniasta niin vakavilta ja jänteiltä kuin tänä päivänä. Hänen miehensä velttoperäinen ryhti katosi hetki hetkeltä sitä enemmän, jota syvemmälle he painuivat viheriään erämaahan. Hänen muuten niin raukeat silmänsä tähystelivät tarkoin etsittyä polkua. Märkä, jyhlä metsä näytti oikein elähdyttävästi vaikuttavan häneen; niin syvälle henkitteli hän tuikeata pihkaista kuusikko-ilmaa, niin joutuisasti vei hän nuorta puolisoansa eteenpäin humisevain puulatvain alatse. Hän seisahtui yhtäkkiä ja huudahti miltei riemuten: Tuolla tie on!

He näkivätkin edessään kaitaisen polun, joka meni suoraan metsän poikki ja vähän etempänä heistä näytti lähtevän alaspäin. Eugenia katsoi vähän kummastuksissaan sinne päin; hän ei ollut uskonut miehestään olevan luotettavaksi oppaaksi, vaan oli varmaan luullut että eksyisivät.

— Näytätpä tuntevan tämän seudun jotensakin! sanoi hän, rinnastusten miehensä kanssa astuessaan.

Artturi hymyili, mutta tämä hymy ei tarkoittanut Eugeniaa vaan ympärillä olevaa seutua, jota hän nyt tyyneemmästi tarkasteli.

— Enkö tuntisi metsääni! Me olemme vanhoja ystäviä, vaikka emme ole nähneet toisiamme moniin, moniin aikoihin.

Eugenia nostatti kummastuneena päätänsä. Semmoista puhetta ei ollut hän koskaan kuullut Artturin suusta. Siinä oli havaittavana syvälle sortunut tunne, minkä kuitenkin hänen äänensä ilmaisi.

— Rakastatko metsää niin paljon? kysyi Eugenia, malttamatta olla jatkamatta puhetta, joka muuten arvattavasti olisi päättynyt tavalliseen äänettömyyteen. — Minkätähden siis näiden neljän viikon kuluessa, et ole kertaakaan käynyt täällä?

Artturi ei vastannut mitään. Silmäyksensä hupeni ikään kuin uneksivaisena noihin viheriöihin, sumun peittämiin syvyyksiin.

— Minkätähdenkö? toisti hän viimein synkeästi, — en tiedä! Ken tiesi olen ollut ylen hidas. Pääkaupungissanne unhotetaan kaikkityyni, niinpä kyllä tietokin metsän yksinäisyydestä.

— Pääkaupungissanne? Minä arvelin sinun, yhtä hyvin kuin minun, olevan siellä kasvatetun.

— Niinpä kyllä! Ainoastaan sillä eroituksella, että elämäni lakkasi, kun niin sanottu kasvatukseni alkoi. Minkä vuoksi oli eläminen, sen jätin taakseni astuttuani niiden muurien sisälle; sillä elämä oli jonkin arvoinen ainoastaan iloisina, päivänloistoisina lapsuuteni vuosina.

Nämät sanat lausui hän puoleksi kaipausta puoleksi mielikarvautta osoittavalla äänellä. Mutta liikahtipa Eugeniainkin sydäimestä entinen mielipaha jälleen voimmakkaasti. Kuinka rohkeni Artturi puhua luopumuksesta ja uhrauksesta? Mitä hän siitä tiesi? Eugeniailtahan itseltään onni tosiaankin oli loppunut lapsuuden ijällä; hänellehän alkoi, maailmaan astuessaan, koko tuo pitkä sarja suruja, nöyryntymisiä ja epätoivoa, joka hänellä, isän uskotulla ja perheen asioihin tutustuneella, oli ollut läpikäytävänä, se katkera koulu, joka kyllä oli karaissut hänen luonteensa, mutta myös viennyt häneltä kaikki nuoruuden ilot. Minkälaiset eikö sitä vastoin hänen miehensä asema ja entiset päivät olleet. Ja niistä nyt otti puhuakseen niin kuin onnettomuudesta!

Artturi näytti keksivän nämä ajatukset Eugeniain silmistä, kun kumartui lykkäämään syrjään erästä laukoilevaa oksaa, joka olisi ollut Eugenialle haitaksi.

— Sinä arvelet, ettei minulla pitäisi olla syytä valittaa? Mahdollista. Kyllä! Onpa minulle sanottu, että onneni on kadehtittava. Mutta minä vakuutan sinulle, että toisinaan tuntuu minusta niin tuskallisen kamalalta semmoinen elämä, missä onni sirottelee jalkain eteen kaikkia lahjojaan, joita tallataan, ainoastaan sen tähden ettei enään tiedetä, mitä niistä muuta sopisi tehdä! niin kamalalta ja lohduttomalta, että viimein, maksoi mitä maksoi, paras on päästä mokomasta kullatusta autuallisuudesta pois vaikkapa myrskyyn ja raju-ilmaankin!

Eugeniain tummat silmät olivat sanomattomalla kummastuksella luotuina Artturin kasvoihin. Yhtäkkiä välähti heleä puna Artturin poskille. Hän näytti tuota pikaa huomaavan, että oli tehnyt itsensä vikapääksi siihen anteeksi antamattomaan vikaan, että sydäimestään jotakin ilmoittaa puolisolonsa.

Nuori mies veti otsansa rypyille ja loi uhkaavaisen silmäyksen synkeään metsään, joka oli houkutelut hänen tämmöistä totta puhumaan, mutta jo seuraavana hetkenä oli hän taas vaipuva entiseen älyttömyyteensä.

— Myrskyä ja raju-ilmaa tosiaankin on enemmän kuin saatamme haluta! sanoi hän huolettomasti, kääntäen selkänsä Eugenialle, ja alkoi astumaan edelleen. — Kauheasti tuolla aukinaisella kukkulalla vonkuu! Meidän täytyy odottaa siksi kun tuuli asettuu; nyt ei ole mäen rinteelle lähtemistä.

— Metsästä astuessaan heidät tapasikin niin ankara myrsky, että tuskin pysyivät jaloillaan. Tällä hetkellä oli mahdotonta päästä mihinkään polulle, joka tällä paikalla, jyrkkänä ja aukinaisena, laskeutui laksoon; myrsky mieli lennättää kulkijaa syvyyteen. Tätä nykyä ei siis ollut muuta neuvoa, kuin jäädä tänne puiden suojaan, siksi kun raivo lakkaisi.

He seisoivat vankan kuusen alla, metsän syrjässä. Myrsky reuhtoi sen viheriöissä oksissa, joita se suojellen ojensi nuorempain toveriensa ylempänä, ja itse horjui se vikisten sinne tänne, mutta sen jättiläis-vahva vaalean-harmaa runko antoi kuitenkin turvan ja suojan Eugenialle, joka siihen sai nojautua. Siinä pakkotilassa olisi ollut sijaa kahdellekin, mutta olisi silloin ollut täytyminen tunkea toinen toisiinsa likemmin, ja luultavasti oli se tämän seikan punnitseminen, joka pakotti Artturin seisahtumaan muutamia askelia Eugeniasta, vaikka hänellä siellä oli aivan vähän suojaa tarjona, ja vaikka äskeisen sateen vetyttämät oksat heiluen haalien kosolta roiskivat vettä hänen hartioilleen. Tukkansa liehui harristuneena tuulessa, ja sateen tipahtumat valuivat hänen suojattomalle otsalleen. Kuitenkaan ei hän tehnyt pienintäkään yritystä siirtymään.

— Etkö — etkö mieluimmin tahdo tulla tänne? kysyi Eugenia, siirtyen syrjemmä, antaaksensa hänelle sijaa ainoalla kuivalla paikalla, mikä löytyi.

— Kiitoksia! En tahdo vaivata sinua likisyydelläni.

— No ota toki vaippa ympärillesi! — Tällä kertaa Eugeniain ääni kuului heleänä kuin rukous. — Aivanhan kastut likomäräksi.

— En ollenkaan; En olekaan niin arka ilmanlaadulle kuin luulet.

Nuori rouva puri huultansa. Ei ole hauska kun meitä kolhitaan omilla aseillamme; mutta enemmän kuin tämä, loukkasi häntä se rohkeus, millä Artturi antoi ilman ja tuulen piestä itseään, ainoastaan häntä kuritaaksensa. Tosin katsoi hän tämän rohkeuden sanomattoman naurettavaksi; eihän hänellä

ollut siitä haittaa, ja hänestä oli miltei yhtä, jos Artturi siitä vilustui, sairastui, tah ei, mutta se ärsytti häntä kumminkin, että hän seiso i niin jäykkänä ja levollisena raju-ilman pieksettävänä; kentiesi tämä ei tapahtunut ponnistuksetta, mutta Artturi kesti sen kuitenkin — hän, joka puolta tuntia sitä ennen uneliaana ja viluisena nojasi vaunujen mukavia tyyntyjä vasten ja näytti tuskittelevan pienintäkin tuulen löyhäystä, mikä kentiesi tunki sisään lasiruudun kautta. Tarvitsiko hän todellakin myrskyä ja raju-ilmaa näyttääksensä Eugenialle, ettei hän ollutkaan se vennokas, joksi Eugenia oli häntä luullut?

Artturi ei kumminkaan näkynyt ylipäiten tahtovan näyttää mieltä minkäänlaista; hän näkyi tällä hetkellä kokonaan unhottaneen Eugenian läsnä-olon. Ristissä käsin seiso i hän siellä ja katseli vuoriselännettä, jonka enin osa tälle kukkulalle oli nähtävänä. Vitkalleen liukui hänen silmänsä kukkulalta kukkulalle, ja Eugenia teki sillä aikaa yhtäkkiä sen hämmästyttävän havainnon, että hänen puolisollaan oikeastaan olikin sangen kauniit silmät. Tämäpä tosiaankin hämmästytti häntä; hän oli tähän asti vaan tiennyt sen, että noiden puoli-umpinaisten silmäkannetten alla oli jotakin raukeata ja uneliaista, eikä ollut hän koskaan viitsinyt tynnemmin sitä tarkastella. Kun Artturi jonkun kerran silmäsi taivasta kohden, niin se aina tapahtui niin verkalleen, niin hitaisesti, ikään kuin silmäys olisi vaatinut häneltä ääretöntä vaivaa, eikä kuitenkaan olisi vaivaa maksanut; ja kuitenkin tätä silmäystä kelpaisi katsella. Kasvojen näöstä päättäen olisi noiden aina suljettu i n silmälautasten alla luullut asuvan raukeat ja kylmät, siniset silmät; mutta sensijaan loisti sieltä puhtaan tummanruskea silmäpari, tosin vielä raukea ja untelo, mutta kuitenkin sen näköinen, että nämä silmät ehkä voisivat välähdellä voimuudesta ja innostuksesta, ja niinkuin tämän synkän katsannon takana asuisi aikoja sitten vajonnut, unhotettu ja lumottu maailma, mikä vaan odotti loih tusanoja noustaksensa jälleen syvyydestään. — Aavistus, mikä jo ennen oli noussut nuoressa rouvassa, kun Artturi metsässä niin äkisti kääntyi häneen selin, valtasi hänen taaskin: se epäluulo, että isä tässä kasvatuksellaan oli rikkonut ja turmellut äärettömän paljon, enemmän kuin että hän koskaan voi siitä vastata ja enemmän kuin hän koskaan taisi palkita.

Siellä seisoivat he molemmat, yksinään kukkulalla. Sumuhunnulla peitettynä oli metsä, tiukkaan ympäröitynä harmailla varjoilla, jotka milloin tiukkaan kiertyivät tummain oksain ympäri, milloin liehuvina juomuina rippuivat niiden nenissä, milloin aaveentapaisina väikkyivät pitkin maata. Ja tämä sumuhuntu väikkyi ja liehui tuolla vuorillakin, milloin rikki raastettuna, milloin keräytyneenä tummain kukkuloiden ja puoskeiden laksojen vaiheille. Se oli loppumatonta väikkymistä ja keinumista, nousemista ja laskeutumista, ikään kuin tahtoisivat vuoret ja metsät milloin kohota etäisimmistä syvyyksistä, milloin kätkeytä joka ihmis-silmältä. Ympärillä raivosi myrsky, vinkuen niin sata-vuotisten kuusien välitse kuin vilja-vainio i n ylitse; vikisten köyristyivät voimakkaat rungot, suhisten notkuivat puunlatvat ja niiden päällitse lensivät harmaat pilvet, muodottomiksi jängiksi keräytyneinä, hurjasta paosta. Se oli raju-ilma, jommainen ainoastaan jonkun kerran ärjähtää vuorten keskellä, ja kuitenkin olivat ne kevätmyrskyjä, mitkä siellä ylhäällä pauhasivat. Näillä suhisevilla siivillä teki kevät tulonsa, ei päivänloistoisena ja hymyilevänä, niinkuin siellä alhaalla laksoissa; täällä tuli se tuimana, hurjana ja väkinäisenä, mutta se oli kumminkin kevään henki, mikä tässä myrskyssä puhalteli, hänen äänensä, mikä tässä pauhinassa kaikui. Kevätmyrskyn luonteessa asuu ikäänkuin lupaus kaikesta siitä auringon loistosta ja kukkasten lemusta, mikä kohta on valahtava maan päälle, ikäänkuin aavistus kaikesta siitä voimakkaasti luovasta elosta, joka jo ponnistaa valkeuteen tuhat kertaista nuorta orastansa. Ja he kuuluivat äänen, nuo humisevat metsät, lorisevat ojat ja huuruavat laksot, ja ne vastasivat hänelle. Tässä pauhussa, kuohussa ja melussa helisi ainoastaan luonnon ilohuuto, joka vihdoin loi talven viimeiset kahleet päältänsä, helisi riemuhuuto, jolla se tervehti lähestyvää pelastajaa: Kevät tulee!

Tämmöisessä kevään taitoksessa on jotakin salatemppuista, ja vuoriseudun tarut antavat sille omituisen runollisen merkityksen. Ne kertovat vuorenhaltijasta, joka silloin vaeltaa valtakuntaansa tarkastamassa ja jonka voima semmoisella hetkellä ryhtyy siunaavana tai tuhoavana niiden ihmisten elämään, jotka sen alueella vii pyvät. Mitkä silloin toisensa kohtaavat, ne iäti yhteen kuuluvat, ja mitkä silloin eriävät, ne eriävät kaikeksi iankaikkisuudeksi. He eivät tarvitseet kohdata toisiaan täällä, ne molemmat, jotka seisoivat tuolla kukkulalla; he olivat jo yhdistetyt lujimmalla siteellä, mikä voi yhdistää kaksi olentoa, ja kuitenkin seisoivat he niin kaukana toisistaan ja olivat niin oudot toisilleen, kuin olisi ollut maailmoja heidän välillään. Äänettömyyttä oli kestänyt kotvan aikaan. Eugenia teki siitä ensiksi lopun.

— Artturi!

Hän hypähti, ikäänkuin heräten ja kääntyi hänen puoleensa.

— Mitä haluat?

— Täällä ylhäällä on niin kylmä — etkö nyt tahtois i lainata minulle vaippaasi?

Niinkuin äskettäin nousi taaskin heleä punoitus nuoren miehen kasvoille, kun hän sanomattomalla hämmästyksellä katsasti Eugenian puoleen. Hän tiesi, että tämä uljas nainen ennemmin olisi jähmettynyt jääkylmässä tuulessa, kuin alentunut pyytämään sitä kerran halveksittua vaatetta ja kuitenkin se nyt teki sen, särkyneellä äänellä ja silmät maahan luotuina niinkuin silloin kuin

tunnustetaan, että on oltu väärässä. Tuotapikaa seisoj hän Eugenia vierellä ja ojensi hänelle vaipan. Mitään virkkaamatta antoi Eugenia hänen laskea se hartioilleen, mutta kun Artturi yritti palaamaan entiselle paikalleen, kohtasi häntä äänetön toden takaa nuhteleva silmäys. Artturi näkyi vielä epäröivän hetkisen aikaa; mutta eikö Eugenia ollut tehnyt jotakin anteeksi anomisen kaltaista? Hän antoi siis ynsyytensä mennä ja jäi hänen vierelleen. Laksosta nousi sumupenger ja kääriytyi niin tiiviisti näiden molempain ympärille, kuin tahtoen pidättää heidät tälle paikalle. Vuoret ja metsät katosivat harmaaseen usvaan; ainoastaan hyvin suuret kuuset pistivät siitä ylös, vakaisesti silmäillen näiden molempain puoleen, jotka olivat paenneet niiden suojeltavaksi. Heidän päällensä ratisivat ja humisivat ne tummat oksat, kuin tuhansilla oudoilla, salaisilla sävelillä, ja sillä välin soivat metsän täyteläisemmät äänet — —

— Olipa jotakin tuskallista, jotakin kamalaa tässä usvassa, tässä suhinassa ja pauhinassa. Eugenia hypähti tuota pikaa, ikäänkuin kiskoutakseen irti jostakin vaarasta, joka oli kiertynyt hänen ympärilleen.

— Sumu yhä sakenee, — sanoi hän, masenneella äänellä, ja ilma yhä kovenee! Luuletko mitään vaaraa meillä olevan täällä?

Artturi katsahti ympärillä vaappuvaa usvaa ja pyyhkäisi kädellään veden hiuksistaan.

— En tunne vuoriamme niin paljon että tietäisin, mihin määrään asti nämä myrskyt voivat olla vaarallisia. Ja jos nyt niin olisi, niin pelkäisitkö?

— En ole pelkuri, ja yhtäkaikki on vapistus aina tarjolla, kun henki on kaupalla.

— Ainako? Minä kuulin, että se elämä, jota me olemme näinä neljänä viikkona viettäneet, ei ole ollut semmoista, erittäinkin mitä sinuun tulee, että sen alttiiksi paneminen vapistuttaisi.

Nuori rouva loi silmänsä maahan. — Sen mukaan kuin minä tiedän, en ole kiusannut sinua millään valituksella, sanoi hän hiljaa.

— Etpä kyllä! Sinun huultesi ylitse ei tule valitusta. Jospa vaan voisit karkoittaa poskiesi kalpeuden yhtä hyvästi kuin valituksen huuliltasi! Tottapa soisit voivasi sen tehdä, mutta se käy yli *sinunkin* tahtosi voiman. Luuletko minulla olevan niin suurta iloa siitä, että näen, kuinka vaimoni menettää kaiken verensä minun vierelläni, sen tähden että sallimus nyt kerta on hänen sinne pakoittanut.

Nyt oli Eugenia se, joka karahti tulipunaiseksi! mutta ei se ollut nuhde Artturin sanoissa, mikä tuotti tämän punan hänen poskilleen, se oli se omituinen sana, jota Artturi nyt ensi kerran käytti. "Vaimoni" sanoi hän. Niinpä totisesti, Eugenia oli vihitty Artturille vaimoksi, mutta mieleensä ei ollut koskaan johtunut, että Artturilla voisi olla oikeus sanoa häntä "vaimoksensa".

— Miksi nyt taas kosketat tuota asiata? kysyi Eugenia, kääntyen päin. — Toivoin sen jo olevan iäksi päiväksi ratkaistun sillä ensimmäisellä välttämättömällä selityksellä, mikä välillämme oli.

— Siksi, kun näytät olevan siinä erehdyksessä, että tahtoisin elinajaksi pitää sinua niissä kahleissa, jotka totisesti ovat yhtä raskaat minulle kuin ne sinulle ovat olleet.

— Ääni kuului jääkylmältä, ja kuitenkin silmäsi Eugenia äkisti häntä silmiin, mutta ei voinut hänen kasvoistansa mitään keksiä. Minkätähden verhottuivat nuo silmät heti kun Eugenia koetteli tutkia niitä? Eivätkö ne tahtoneet antaa hänelle selitystä, vai pelkäävätkö ne sitä?

— Puhutko — erosta?

— Luuletko, että olisin katsonut avioliiton välillämme yhä edelleen mahdolliseksi, noiden — kunnioitusta tarkoittavain sanain perästä, jotka minun ensi iltana täytyi kuulla suustasi?

Eugenia ei virkannut mitään. Heidän päällitse humisivat ja huokuivat taas nuo viheriät kuuset; metsän ääni tunki kehoittaen ja varoittaen näiden puolisoitten luokse, jotka juuri oli erotuomiota lausumaisillaan, sillä ei kumpikaan heistä tahtonut ymmärtää varoitusta.

— Ei kummallakaan meistä ole tarpeeksi asti vapautta, niin että voisimme perin laiminlyödä kaikki arvelut, jatkoi Artturi samaan laatuun. — Isäsi, samoin kuin minunkin isäni, on kovin tunnettu seurapiireissänne, yhdistyksemme nosti kovin suurta huhua, kuin että taitaisimme niin pian sen purkaa, antamatta pääkaupungille ammentamatonta ainetta häväistys-juttuihin, joissa me molemmat tulisimme olemaan naurettavina päähenkilöinä. Ei käy laatuun erota neljänkolmatta tunnin perästä, ilman mitään ulkonaisia syitä, eipä kahdeksan päivänkään perästä; meidän täytyy "näön vuoksi" kärsiä toisiamme vuoden ajan, että sitte voisimme todenmukaisesti selittää, kuten luonteet eivät sovi yhteen. Toivoni oli että niin kauvan voisimme kärsiä toisiamme; mutta näyttääpä niinkuin voimamme eivät riittäisi semmoiseen vaatimukseen. Jos tätä menoa yhä edelleen kestää, niin kumpikin menedhymme.

Käsi, jonka nuori rouva oli kääriksyt puurungon ympärille, vapisi vienosti, mutta äänensä oli aina vakava kun sanoi:

— En menehdykään niin helposti kerran päätetyn tehtävän alle, ja mitä sinuun tulee, niin enpä uskonutkaan, että erittäin tuntisit tämän yhdessä elämisen kiusallisuutta.

Artturin silmät leimahtivat; se oli taas tuo äkkipikainen salamantapainen leimahus, joka tuli ja katosi näissä ruskeissa silmissä, jättämättä mitään merkkiä jälkeensä; ne olivat taas raukeat ja elottomat kuin tavallisesti, kun hän, vähän aikaa ääneti oltuaan, vastasi:

— Sinä et tosiaankaan sitä uskonut? Sepä se! Noh niin, minun tunteestani eihän asia ripukaan. En olisi koskenut tähän asiaan, jos en olisi nähnyt välttämättömäksi rauhoittaa sinua lupauksella, että yhdistyksemme puretaan, niin pian kuin se maailman edessä käy laatuun. Kenties silloin en näe sinua niin kalpeana kuin tänä viimeisenä aikana, ja kentiesi sinäkin nyt uskot, minkä tähän asti olet valheena pitänyt, ettei minulla ollut aavistustakaan niistä hankkeista, jotka väkivallalla veivät minun sitomukseen, jonka luulin vapaaehtoisesti olevan minulla tarjona.

— Minä uskon sinua Artturi, — sanoi Eugenia hiljaa, nyt uskon sinua.

Artturi hymyili, mutta se oli äärettömän mielikarvouden hymyllä, kuin hän vastaanotti tämän ensimmäisen todistuksen vaimonsa luottamuksesta juuri sillä hetkellä, jolla luopui hänestä.

Sumu alkaa aleta, sanoi hän keskeyttäen, — ja myrskykin näkyy hetkisen ajaksi asettuneen. Meidän täytyy käyttää sitä aikaa tullaksemme täältä pois; tuolla laksossa olemme suojatut, eikä ole meillä sitte pitkältä arentimiehen taloon, josta toivon saavani lainata vaunut. Tahdotko niin lähdetään astumaan?

Tie oli jyrkkä ja liukas, mutta Artturi näkyi tänäpäpä tahtovan peräti kieltäytävä luonteestaan. Hän astui lujilla ja tanakoilla askelilla alas vuorta, jota vastoin Eugenia ohuissa jalkineissaan ja pitkissä vaatteissaan, ja kun vaippa vielä lisäksi esti hänen liikkeitään, tuskin pääsi kulkemaan. Artturi näki, että hänen tässä täytyi hänelle avuksi käydä, mutta paljaassa käsivarren tarjoamisessa tällä tiellä ei ollut kyllin; hänen täytyi välttämättömästi ottaa häntä vyötäisistä, jos avusta piti jotakin hyötyä olla, ja se — ei käynyt laatuun.

Aviomies oli kahden vaiheilla antaisiko puolisolonsa avun, jonka hän olisi tehnyt kenelle vieraalle ihmiselle hyvänsä, ja sen avun suhteen, minkä tuntematon ihminen näissä suhteissa arvelematta olisi vastaan ottanut, sen avun suhteen vaimo tässä epäili ottaisiko sen mieheltään vastaan; hän vapisi vienosti kun Artturi viimein, vähän aikaa mietittyänsä, kuitenkin lasi kätensä hänen ympärilleen. Ei kumpikaan heistä virkannut sanaakaan tämän kymmenen minuutin pituisella matkalla, mutta Eugenia kasvat kalpenivat joka askele, mihinkä he luikuvat laksoa kohden. Hän ei näyttänyt suvaitsevan, että tuo käsi ympäröisi häntä, että hänen täytyi nojata Artturin olkapäätä vasten niin liki, että Artturin hengitys kosketti häntä; ja kuitenkin helpotti Artturi hänelle niin paljon kuin mahdollista tätä tuskallista tilaa. Ei ainoatakaan silmäystä Artturi luonut Eugenia puoleen; koko hänen huomionsa näkyi olevan tiehen tarkistuneena, mikä vaatikin kaikkea varovaisuutta, jolleivät molemmat solahtaisi rinnettä alas. Mutta vastoin tätä tyvenmielisyyttä näkyi taas nuoren miehen huulilla tuo petollinen vävähely, ja kun hän oli ennättänyt alas ja syvälle henkeään vetäen lasi nuoren rouvan käsistään, oli selvästi nähtävänä, että hän oli ollut kaukana olemasta levollinen tällä oudolla vaelluksella. Puiden oksain välitse pilkoittivat arentitalon rakennukset, ja äkisti, ikäänkuin heidän täytyisi mihin hintaan hyvänsä lyhentää tämän yksinäisyyden, poikkisivat he sinne. Korkealla heidän päällensä pauhasi kevätmyrsky ja siellä kukkulalla peitti sumu jälleen metsän rinteessä olevan kuusen, joka varjellen oli levittänyt siipensä kahden ihmisen suojaksi, hetkellä, josta vuoritaru kertoo: Mitkä silloin toisensa kohtaavat, ne iäti yhteen kuuluvat, ja mitkä silloin eriävät, ne eriävät kaikeksi iankaikkisuudeksi!

* * * * *

Puolenpäivän jälkeen samana päivänä, jona Artturi ja hänen vaimonsa olivat metsässä, oli herra Berkow tullut ja oli jo heidän kotiin tullessaan heidät vastaan ottanut; mutta hän ei näkynyt tällä kertaa pää-kaupungista tuoneen muassaan sitä erinomaisen hyvää mielialaa, millä hän tätä ennen täällä käydessään oli ollut, ahmiessaan ensimmäistä voittoriemua, minkä se uusi ylhäinen sukulaisuus hänelle tuotti. Tosin oli hän nytkin erinomaisen kohtelias miniäänsä ja äärettömän armoitteleva poikaansa kohtaan; mutta koko hänen olentonsa osoitti jonkinlaista pikaisuutta, jotakin levottomuutta ja hajamielisyyttä, mikä jo illan kuluessa ilmaantui ja vielä selvemmin näkyi seuraavana aamuna, kun Artturi astui hänen huoneesensa ja pyysi päästä puheille.

— Myöhemmin, Artturi, myöhemmin! sanoi hän poistellen. Älä nyt kiusaa minua turhanpäiväisillä, kun pääni on täynnä mitä vakaisimpia asioita. Raha- ja toimintoseikat ovat tuottaneet minulle äärettömiä haittoja pääkaupungissa; kaikki tukkeutuu, kaikki antaa vahinkoa voiton sijaan ja — vaikka, tuotahan et ymmärrä, eikä se sinua miellytäkään! Kyllähän kohta saan asiat kuntoon jälleen; mutta

säästä minua nyt vaan yksityisistä asioistasi!

— Se ei ole mikään yksityinen asia, isä; asia on arvollinen sinullekin. Mieltäni pahoittaa, että minun juuri nyt täytyy vaatia huomiota, hetkellä, jona sinulla on niin ylen paljon tekemistä, mutta sitä ei käy välttäminen.

— Noh, sitte päivällisen jälkeen! vastasi Berkow tuskallisesti. Voinethan niin kauan odottaa. Nyt minulla ei ole aikaa. Herrat jo odottavat minua siellä neuvoittelu-salissa, ja minä olen antanut sanoa ylinäöörille, että minä heti kokouksen jälkeen tulen menemään alas hänen seurassaan.

— Menemään alaska? kysyi nuori Berkow tarkallisemmin. Aiotko purnua tarkastaa?

— En! Minä aion tarkastaa vipulaitoksen muutosta, joka on tehty poissa ollessani. Mitäpä minä purnussa tekisin?

— Minä luulin, että kerran itse ottaisit tarkan tiedon, näyttääkö siellä alhaalla todellakin niin huonolta kuin sanotaan.

Berkow, joka jo oli lähtemäisillään, käännähti yhtäkkiä päin ja katseli poikaansa erinomaisen kummastunein silmin.

— Mistä sinä tiedät miltä purnussa näyttää? kuka on pannut semmoista päähäsi? Näyttää niinkuin tirehtööri olisi kääntynyt herra poikaseni puoleen, kun en ottanut korviini hänen pyyntöänsä saada rahaa korjauksiin. Silloin on hän tosiaankin kääntynyt oikean miehen puoleen!

Hän nauroi ääneen, huolimatta siitä tyytymättömyyden ilmauksesta, mikä oli luettavana Artturin kasvoissa, kun tämä vastasi:

— Kuitenkin on tutkittava, missä määrässä korjaukset ovat välttämättömiä, ja kun nyt kerta menet sinne alas insinöörin seurassa, niin voisithan käyttää tilaisuutta ja ottaa purnu perinpohjin tutkittavaksesi.

— Varonpa itseni siitä! vastasi Berkow lyhyesti. Luuletko minulla olevan halua panna henkeäni vaaraan? Purnut ovat vaaralliset nykyisessä tilassaan, se on epäilemätön asia.

— Ja kuitenkin lähetät joka päivä satoja työmiehiä sinne alas?

Tämän kysymyksen nuotti oli varsin omituinen, niin omituinen, että isä rypisti otsaansa.

— Tahdot kentiesi pitää parannus-saarnan minulle, Artturi? Miltähän se kuuluisi sinun suustasi? Näytät yksinäisyydessäsi täällä maalla ruvenneen harrastamaan filantropiaa (ihmisrakkautta). Mutta parempi että annat sen olla! Se on ylen kallishintainen huvitus, etenki meidän suhteissamme. Muuten pidän huolen siitä, ett'ei minkäänlaisesta onnettomuuden tapauksesta minulle vahinkoa tule, sillä se nyt juuri tulisi sangen sopimattomalla ajalla. Mikä on välttämätöntä, se tehdään ja parannetaan; laajoihin laitoksiin minulla ensistään ei ole rahaa, ja yhtä vähän voin, lyhemmäksikään ajaksi, seisahduttaa työtä; paljon rahaa olet sinä viime aikana ennen häitäsi tarvinnut. Mutta enpä ymmärrä, minkä tähden nyt tuota pikaa huolehdi asioita, joista ennen et ole tahtonut tietää mitäkään. Otapa sen sijaan asumustasi ja talvelliset iltahuvisi pääkaupungissa järjestäaksesi ja jätä minulle huoli ja edesvastaus semmoisesta, mitä et laisinkaan ymmärrä.

— En isä, en ollenkaan! vakuutti poika, teeskentelemättömällä tuimuudella. — Siitä olet rehellisesti huolen pitänyt.

— Luulenpa tosiaankin, että tahdot antaa minulle nuhteita? puhkesi Berkow sanomaan. Etkö ole nauttinut kaikkia elämän riemuja? Olenko koskaan karttanut yhtään uhria, jolla niitä on voitu hankkia sinulle runsahimmassa mitassa? Enkö jätä jälkeeni rikkautta, minä, joka olen alkanut retkeni pennittä lakkarissa? Enkö ole naimisen kautta paroonitar Windegin kanssa saattanut sinua aatelisten pariin, johon, ennen tahi myöhemmin, tulet kuulumaan. Tahtoisinpa nähdä sen isän, joka on tehnyt niin paljon poikansa hyväksi kuin minä!

Artturi oli koko tämän puheen aikana äänettömänä katsonut akkunasta ulos; nyt kääntyi hän mennäksensä pois.

— Sinä olet aivan oikeassa, isä, mutta minä näen, että sinulta nyt puuttuu sekä kärsivällisyyttä että aikaa kuulemaan, mitä olen päättänyt sanoa sinulle. Siis, päivälliseltä päästyämme!

Hän meni, kun Berkow, päätänsä pudistaen, katsoi hänen jälkeensä. Poikansa tuntui hänestä nyt aika-ajoin varsin mahdollottomalta käsittää; muuten hänellä ei juuri näyttänyt liikaa aikaa olevan, hän sulki äkkiä kirjoituspöydän, otti hattunsa ja meni neuvottelu-saliin — silmän luonteella, joka ei ennustanut

lempeyttä siellä odottaville tehtaan herroille.

Purnussa olivat sillä aikaa kaikki vuorityömiehet koolla, ja niiden piti juuri nyt laskeuta toiseen kerrokseen; he odottivat ylipäällysmiestä, jota ei vielä näkynyt. Siellä oli miehiä kaiken-ikäisiä ja kaikkiin työhaaroihin kuuluvia, joita vuoreнкаivosten toimessa vaaditaan, niin myös kaikki tähän osastoon kuuluvat päällysmiehet; mutta heillä kaikilla oli vaan yksi keskus, nimittäin Olli Hartonen, joka seisoi keskellä ryhmää, ristissä kasinoja joka, vaikka hän ei juuri tällä hetkellä puhunut, kuitenkin ehdottomasti näytti olevan päähenkilö.

Varsinainen neuvottelu ei kyllä täällä liene tullut kysymykseen; siihen oli niin aika kuin paikkakin varsin sopimaton; mutta tässäkin lyhykäisessä sattumoisessa yhtymyksessä näkyvät he puhuneen asioista, jotka nyt kerran olivat joutuneet punnitsemisen pää-aineiksi tehtaan työmiehissä.

— Luota siihen, Olli, ne eivät seuraa meidän esimerkkiämme noissa toisissa tehtaissa, sanoi nuori vuorityömies Lauri, joka seisoi rinnatusten Hartosen vieressä. He väittävät, että se on liian aikaista heille ja etteivät ole siihen kyllin valmistetut, sanalla sanoen, heillä ei ole halua, ja he tahtovat ensin odottaa soveliasta aikaa.

Olli nakkasi ynseästi päänsä kenolleen.

— Noh hyvä! Silläpä astumme yksinämme edellä. Meillä ei ole aikaa hukata!

Hämmästyksen hälinä kuului työmiesten joukosta.

— Yksinämmekö? kysyivät muutamat. Ilmanko tovereittamme, lisäsivät toiset, ja enemmistö matki levottomasti: Nytkö jo?

— Nyt sanon minä, keskeytti heidät Olli komentaen, ja samalla yllyttäväisesti ympärilleen katsahtaen. Jos jollakin teistä on toinen mielipide, niin sanokaa!

Melkoinen osa läsnä olevista näytti tosiaankin olevan toista ajatusta; kuitenkin ei yksikään uskaltanut lujasti panna vastaan, ainoastaan Lauri arveli:

— Mutta niinhän oli sinunkin mielestäsi, että parasta olisi jos kaikki lähiset laitokset yhtä haavaa lakkaisivat työtä tekemästä.

— Onko se minun syyni, että he nuhjailevat ja vitkastelevat siksikin kärsivällisyytemme loppuu? kysyi nuori päällysmies kiivaasti. Jos he nyt välttämättömästi tahtovat odottaa, niin me emme taida, sen te tiedätte hyvin kyllä. Mutta tottapa he tahtovat lähettää meidät edeltäpäin tuleen nähdäksensä kuinka meidän käypi. Sepä vasta on oikein toverin tavalla tehty! Noh, kyllä tulemmekin ilman heittä toimeen!

— Ja luuletko siis todellakin, että hän — Lauri katsahti nyt sille suunnalle, missä vallas-miesten asunto oli - että hän antaa suostumuksensa?

— Hänen täytyy! sanoi Olli jäykästi, taikka syöksee hän itsensä häviöön! Nyt juuri on muutamat hänen aikeensa käyneet onnettomasti; siihen vielä on hänen täytynyt maksaa kaikki herra poikansa velat ja se uusi huoneus kaupungissa maksanee niinkään sadat tuhattensa; jos nyt siihen lisäksi laitokset pysyvät työttöminä moniaita kuukausia, juuri nyt, kun ne suuret kontrahdit ovat tehdyt, niin on loppu käsissä koko loistoisuudelle. Kaksi vuotta tätä ennen hän kentiesi vielä olisi sen kestänyt, nyt ei hän kestä. Me pääsemme tarkoituksemme perille, jos vaan sillä nyt uhkaamme häntä.

— Suokoon Jumala, että todellakin pääsisimme tarkoituksemme perille! huokasi eräs kaivostyömies, eräs jo elähtänyt, kalpea- ja laiha-kasvoinen ja murheellisen näköinen mies. Olisipa kauheata, jos ilman aikojamme saattaisimme päällemme kaiken surun ja hädän, ja viikottain saisimme vaimonemme ja lapsenemme istua nälissämme, ja kuitenkin viime lopussa asia jäisi entiselleen. Jos kuitenkin kernaammin odottaisimme kunnes kumppalit —

— No niin, jos odottaisimme niitä toisia? — kuului sieltä ja täältä yksityisiä ääniä.

— Lörpötyksiä, eikä koskaan muuta! ärjähti Olli hurjasti. Minä sanon teille, että juuri nyt on paras aika ja että me käymme edellä. Tahdotteko seurata minua vai ettekö tahdo? Vastatkaa?

— Noh, älä nyt noin kiivastele! sanoi Lauri välitellen. Tiedäthän, että sinua seuraavat kaikki, kun kerta niin pitkälle tullaan. Antakaamme toisten tehtaalaisten tehdä mitä tahtovat. Me olemme yksimielisiä — täällä ei kukaan jätä sinua pulaan.

Enpä neuvokaan ketään peräytymään kun asiasta tosi tehdään! sanoi Olli synkeästi ja uhkaavasti vilkaisten sille suunnalle, mistä vastaanpano kuului. Silloin ei pelkoisuus kelpaa, silloin täytyy toisen vastata toisensa puolesta, ja voi sitä, joka ei sitä tee!

Nuorella johtajalla näytti yksinvaltaisessa käytöksessään kumppaleita kohtaan olevan oikea keino, millä hän voi tukahuttaa jokaisen mahdollisesti koituvan vastuksen. Ne harvat vastaan sanojat, jotka yksin omaisesti olivat elähtäneitä miehiä, pysyivät ääneti, jota vastoin muut, erittäinkin nuoremmat, ilmi-ääneen hyväksyen tungeksivat Hartosen ympärille, joka nyt tyvenesti jatkoi:

— Muuten ei nyt olekaan aikaa puhua kaikista noista asioista, illalla tahdomme —

— Ylipäällysmies! huudettiin keskelle hänen puhettaan, ja kaikkein silmät kääntyivät samalla purnun suuta kohden.

— Erilleen toisistanne! komensi Olli, ja kuuliaisena komennolle lauma hajautui. Itsekukin kaappasi taas lyhtynsä, jonka oli luotansa laskenut.

Ylipäällysmies, joka ripeästi ja joksikin äkkiarvaamatta oli astunut esiin oli arvattavasti havainnut tämän äkisti hajautuvan ryhmän, kentiesi kuullut komennonkin, sillä hän katsahdelti uteliaasti ympärilleen miesjoukkoon.

— Näytättepä pitävän tovereitanne aivan erinomaisessa kurissa, Hartonen, sanoi hän kylmästi.

— Pidämpä jotensakin, herra ylipäällysmies! vastasi Hartonen samaa nuottia.

Ei liene ylipäällysmiehelle eikä muillekaan tehtaan virkamiehille ollut mikään salaisuus, mitä se oli, josta työmiehet nyt enimmäkseen puhelivat keskenään; kuitenkin katsoi hän paremmaksi olla niin kuin ei olisi mitään kuullut eikä nähnyt, ja hän jatkoi ei mistään milläänkään:

— Herra Berkow tahtoo yhdessä insinöörin parissa katsastaa vipulaitosta. Te jäätte Laurin seurassa kulkuaukkoon, Hartonen, kunnes herrat ovat tulleet takaisin. Päällysmies Wilmi vieköön väkensä purnuun, siksikuin itse tulette.

Olli mukautui mitään virkkaamatta tähän järjestelmään ja jäi Laurin parissa sinne, jolla aikaa muut, ylipäällysmiehen johtamina menivät alas kaivokseen. Viimeisen tovereista mentyä kääntyi nuori vuorityömies nyreissään po'is mennäkseen.

— Pelkuri-raukkoja ne jokaiset! jupisi hän vihoissaan. Niissä epäröimisissä ja pelvon tuskissa ei pääse paikalta. He tietävät yhtähyvin kuin minäkin, että meidän nyt juuri on ottaminen ajasta vaarin, ja yhtähyvin he eivät tahdo ryhtyä mihinkään sentähden, että jäävät yksinään, sentähden, että nuo toiset eivät seiso heidän takanaan. Onneksi meillä on juuri Berkow ainoa, joka on meillä vastuksena eikä mikään muu! Jos hän olisi mies, joka oikeaan aikaan heitä hyvillä sanoilla puhuttelisi, niin emme saisikaan asiaamme aikaan.

— Etkö siis luulekaan hänen sitä tekevän? kysyi Lauri, vähän epäillen Hartosen arveluja.

— En, hän on pelkuri, niinkuin kaikki tirannit! Hän kerskailee ja kiusaa meitä vaan niin kauan, kuin pysyy pinnalla kellumassa, mutta kun tulee kysymykseen hänen oma nahkansa tahi oma kukkaronsa, niin kyllä hän sitte ryömi ristini juureen. Hän on tehnyt itsensä niin juurta jaksain vihattavaksi ja on härsyttävä heidät niin supi soppeellisesti, ettei viime lopussa kenelläkään enää ole mitään empimistä, ja silloin ovat kaikki asiat hyvin, silloin on hän jo vallassamme.

— Entäs nuori herra? Etkö luulekaan hänen sekautuvan asiaan kun meteli alkaa?

Teeskelemätön pilkka välkkyi Ollin huulilla, ylenkatseellisesti vastatessaan:

— Häntä en otakaan lukuun; hän juoksee ensi hälinällä kaupunkiin, suojaa etsimään. Jos meillä olisi hänen kanssansa tekemistä, kyllä silloin aikaan tulisimme; hän myöntyy vaikka mihinkä, kun vaan uhataan häntä, ettei saa tarpeeksi asti nukkua. Isä toki antaa meille enemmän tekemistä.

— Hän aikoo katsastaa vipulaitosta, sanoi Lauri mietiskellen. Entäs jos hän menee alas kaivokseenkin.

Olli naurahteli kitkerästi.

— Mitä ajattelet? Semmoisten kuin meidän täytyy joka päivä panna henkemme alttiiksi siellä alhaalla; siihen kyllä kelpaamme, mutta herra esimies jääpi kyllä turvallisempaan kulkuaukkoon. Soisinpa että kerta olisin kahden kesken hänen parissa, toisiamme vastatusten; silloin opettaisin hänelle sen vapistuksen, jota niin usein on meillä tarjona siellä alhaalla.

Nuoren miehen silmäykset ja ääni olivat niin rajut, niin täynnä synkeintä vihaa, että hänen maltillisempi toverinsa katsoi paremmaksi olla vaiti ja siten ainakin täksi kerraksi tehdä lopun keskustelusta. Nyt seurasi joksikin pitkä äänettämyys; Hartonen oli astunut akkunan luokse ja katseli

malttamattomasti ulos, kun yhtäkkiä tunki käden olkapäällään ja näki Laurin seisovan ani vierellensä.

— Haluaisin kysyä sinulta jotakin, Olli, alkoi hän änköttää. Noh niin, kyllä sanotkin sen minulle, jos pyydän sinua. — Kuinka on sinun ja Martan väli?

Viipyi muutama hengähdys, ennenkuin Olli vastasi.

— Minun ja Martan väli! Tahdotko tietää sen? Nuori vuorityömies laski silmänsä maahan. Tiedäthän, että jo kauan olen silmäillyt Martan puoleen, mutta hän ei ole koskaan huolinut minusta, sen tähden että — hän lienee huolinut jostakin toisesta. Noh, siitpä en voi moittia häntä! — silmänsä liukui tämän ohella ihmeellisen liukkaasti ystävän ääritse — ja jos tosiaankin on totta, että seisot tielläni, niin saanen heittää asian huolestani. Sano siis suorastaan, joko olette asiasta sopineet?

— Emme ole, Lauri, vastasi Olli kolkolla äänellä, me emme ole sopineet, emmekä tullekaan sopimaan, sen tiedämme nyt kumpikin. En ole esteenä enään minä, ja jos vielä kerran tahdot koettaa onneasi, niin luulen, että hän ottaa sinun.

Ilon leimaus välähti nuorukaisen kasvoille, kun syvästi hengähtäen itsensä oikasi.

— Niinkö tosiaankin luulet? Noh, kun sinä sanot sen, niin tottapa se niin on, ja minä tahdon koettaa onneani vielä tänä iltana.

Olli veti otsaansa rypyille.

— Tänä iltanako? Etkö siis ollenkaan muista, että meillä tänä iltana on neuvottelu ja että sinun pitää mennä sinne, eikä kosimaan? Mutta etpä olekaan muita parempi. Nyt, kun aiomme mennä ottelemaan, lemmentouret kiertelevät päässäsi; ja nyt, kun jokaisen pitäisi iloita siitä, ettei hänellä ole vaimoa ja lapsia, sinä ajattelet naimista! Teidän kanssanne ei tule toimeen!

— Noh, saanenhan toki kysyä Martalta, puollusti Lauri itseään nurpastuneena; ja jos hän antaakin suostumuksensa, niin kyllä häihin ainakin on pitkä aika. Mutta katsopas, et tiedä, millä mielellä ollaan, kun rakastetaan jotakin, jota ei voida saada, eli kuinka sydän tykyttää, kun nähdään, että toinen päivä päivältä oleskelee hänen parissaan ja vaan tarvitsisi ojentaa kätensä saadakseen, sen jonka vuoksi toinen panisi henkensä arvalle, vaan ei kuitenkaan huoli sitä ottaa; sinä —

— Vaiti, Lauri! keskeytti hänen Olli vapisevin huulin, pudottaen puristetun nyrkkinsä niin kovasti akkunapieleen että tärisi. - Mene Martan luokse, nai hänet, tee mitä tahdot, mutta älä kauemmin täällä puhu semmoisista asioista; en tahdo, en voi kauemmin kuulla niitä!

Nuori vuorityömies katseli kummastuksella ystäväänsä; hän ei voinut selittää noita hurjia nuhteita; kuitenkin ei ollut epäilemistä, että Olli vapaalla tahdolla luopuu työstä. Aikaa ei hänellä kumminkaan ollut mieltä tätä asiata, sillä samassa silmänräpäyksessä kuului Berkowin tuikea ääni ulkopuolella. Tämä sanoi kovalla ja sangen lemmettömällä äänellä hänen muassaan oleville herroille:

— Ja nyt pyydän teitä todellakin, hyvät herrat, heittämään ne tuumat. Vanha ilmapumppu on kestänyt niin kauan tätä ennen, mitään onnettomuutta tapahtumatta ja voi vieläkin kestää. Me emme tarvitse mitään kallishintaisia laitoksia, jotka katsotte välttämättömiksi sen tähden, ettei se kysy teidän kukkaroanne. Luuletteko tahtovani tänne ihmislempeätä mallilaitosta? Tuotteet tahdon enennetyiksi, ja summat, jotka sitä varten vaaditaan, myönnetään. Muut tuumat pois! Jos kaivosväki on vaarassa, niin siihen en voi mitään! heillä on siitä leipänsä. Minä en voi heittää summia pois vakuuttaakseni muutamia vuorenlohkoja ja pääällysmiehiä onnettomuutta vastaan, joka ehkä kerta voi tapahtua, mutta jota tähän asti ei ole tapahtunut. Korjaukset purnuissa ovat rajoitettavat kaikkein välttämättömmimpiin, niin että työt pysyvät käymässä, ja sillä hyvä!

Hän töytäsi kaivoshuoneen oven auki ja näytti jotenkin pahasti hämmästyvän, kun näki nuo molemmat vuorityömiehet, joiden ei ollut aavistanut siellä olevan ja jotka uskottavasti olivat kuulleet nuo hänen viimeiset sanansa. Vielä pahemmalla näytti niiden läsnä-olo tuntuvan yli-insinööristä.

— Mitä täällä ylhäällä teette, Hartonen? kysyi hän kiivaasti.

— Ylipäällismies sanoi, että meidän pitää saattaa herrat kulku-aukkoon, vastasi Olli, kääntämättä tumman kiiltoisia silmiään pois Berkowista.

Yli-insinööri nykytti vienosti olkapäitään ja kääntyi esimiehensä puoleen silmänluonnilla, josta selvästi voi lukea: siihen olisi hän voinut valita jonkun toisen — kuitenkin ei hän mitään virkkanut.

— Hyvä sanoi Berkow lyhyesti. — Menkää te edellä, me tulemme jälessä, hyvästi!

Molemmat vuorityömiehet tottelivat; ollessaan jo poissa herrain näkyvistä pysähtyi Lauri hetkisen

ajaksi.

— Olli!

— Mitä tahdot?

— Kuulitko?

— Kuulinpa, ettei hän saata heittää summia pois pelastaakseen muutamia lohkoja ja päällysmiehiä? Mutta että tulonsa on enennettävä satoihin tuhansiin! Noh, turvattu ei ole lopuksi kukaan täällä alhaalla, ja hän tietysti laskeutuu tänne tänä päivänä. Saammehan nähdä, kenenkä vuoro ensiksi tulee.

* * * * *

Näyttipä tosiaankin, niinkuin eilispäivän raju-ilmalla se niinkauan ikävöitty kevät vihdoon olisi vallannut valtakuntansa; ilma oli ikäänkuin taikasauvan lyönnistä yöllä muuttunut. Sumu ja pilvet olivat peräti kadonneet, ja niiden ohessa myrsky ja kylmä. Vuoret seisoivat niin kirkkaina, herttaisen auringonvalon loistossa, lauhkean, lämpimän ilman löyhäyksissä, että nyt vihdoon voitiin toivoa viimeisten viikkoin alinomaisia sateita ja myrskyjä menneiksi, auringon paisteista kevättä ja kesää paenneiksi.

Eugenia oli mennyt balkongille ja katseli tätä vihdoin verhotonta maisemaa. Silmänsä viipyivät uinailevasti ja mietiskellen likimmäsillä vuorilla. Kentiesi hän ajatteli eilispäivän sumuhetkeä tuolla ylhäällä kukkulalla; kentiesi korvissaan vielä soi kuusen oksain viuhina ja suihkina; — mutta ajatuksensa keskeytyivät äkkiä ja väkinäisesti postisarven sävelyksestä, jotka helähtelivät juuri hänen lähisyydessään; heti senjälkeen tuli ylimääräiset postivaunut penkereelle, ja hämmästyksestä huudahtaen luikahti nuori rouva takaisin balkongilta. — Isäni!

Se olikin parooni Windeg, joka nyt nopeasti nousi vaunuista alas ja astui asuinhuoneukseen, jossa tyttärensä jo portailla oli häntä vastaan-ottamassa. He näkivät nyt toisensa ensikerran häiden jälkeen, ja huolimatta molempain palvelijain läsnä-olosta, jotka olivat hyökänneet ulos tätä ylhäistä vierasta vastaanottamaan, likisti isä lapsensa yhtä intoisesti syliinsä, kuin oli sen tehnyt hää-iltana, kun tytär matkavaatteissaan sanoi hänelle jäähyväiset. Nuori rouva irtautti itsensä viimein hiljalleen hänen syleilystään ja vei hänen muassaan mielihuoneesensa, siihen siniseen salonkiin.

— Mikä äkki-arvaamattomuus, isä! sanoi Eugenia, ilosta ja riemastuksesta vielä hehkuen. — En osannut aavistaakaan tätä odottamatonta tuloa.

Pitäen kättänsä yhä tyttären vyötäisillä parooni istui hänen viereensä sohvalle.

— En ollut minäkään aikonut tänne, lapseni. Mutta eräs matkustus saatti minun näille seuduille, enkä tahtonut välttää parin tunnin kierrosta tavatakseni sinua.

— Matkustusko? Eugenia katsahti kysyvin silmin isänsä puoleen, jonka silmät niin uteliaasti tähystivät tyttären kasvoja, kuin jos hän niistä tahtois lukea kertomuksen kaikista näistä viikoista, mitkä Eugenia oli ollut hänestä eroitettuna, mutta kun Eugenia silmät sattuiivat nähdä hatun, jota hän vielä piti vasemmassa kädessään, hypähti hän ja vaaleni.

— Oi Jumalani, isä kulta, mitä tuo suruharso merkitsee? Veljetkö? —

— Ne voivat hyvästi ja sanovat sinulle sydämellisiä terveisiä, keskeytti hänen parooni rauhoitellen. Ole huoleti Eugenia! Ei se ole kukaan, joka sinuun likemmin koskisi. Kuolemantapaus on kyllä ollut suvussa, mutta ei se — valitettavasti minun kenties pitäisi sanoa — käy yhdellekään meistä sydämmelle. Mutta siitä annan sinulle tarkan tiedon sittemmin, sano minulle nyt — —

Ei, ei! keskeytti hänet Eugenia levottomana, — minun *täytyy* ensin tietää, ketä tämä suruharso tarkoittaa. Ketä se on, jonka meidän pitää itkeä?

Windeg asetti harsolla peitetyn hatun vierelleen ja laski kätensä lujemman tyttären ympärille; olipa jotakin tuskallista, miltei väkivaltaista siinä herttaisuudessa, millä hän likisti hänen itseensä.

— Minä olen matkalla osoittamaan orpanallemme Rabenauelle viimeistä palvelusta. Maatilansa ovat täällä maakunnassa.

Eugenia kavahti ylös.

— Kreivi Rabenaueko?

— On kuollut! vastasi parooni vakaisesti. — Täynnä elinvoimaa ja terveyttä, moniaita viikkoja ennen aiottua naimistaan. Sitä ei suinkaan kukaan voinut arvata.

Eugenia oli kalmettunut: nähtävä oli, ettei tämä sanoma häntäkään surettanut, ja kuitenkin pani se hänen mielensä ankaraan liikutukseen; hän ei virkkanut mitään, mutta isä näkyi ymmärtävän hänen mielenliikutuksensa.

— Sinä tiedät, että hän ja minä jo aikoja olimme oudot toisillemme, jatkoi hän synkeästi. - Mahdotonta oli kärsiä Rabenauen hurjaa ja raakamaista käytöstä, enkä koskaan unhotta, kuinka tuiman kiellon hän antoi minulle vuotta tätä ennen. Hän olisi voinut pelastaa meidät, jos olisi tahtonut; se asia olisi ollut hänelle helppo, mutta hän työnsi minun kovuudella ja kylmyydellä luotansa. Nyt on hän kuollut, kuollut ilman perillisittä; ja minä otan perillisenä sukukartanot vastaan, nyt se jo on myöhäistä, kun jo olen uhrannut lapseni. Pistävä mielikarvaus oli näissä sanoissa. Eugenia nähtävästi koki malttaa mieltänsä ja se hänelle onnistuikin muutamassa hetkessä.

— Oi isäseni, älä minua ajattele! Olenhan — olenhan iloinen ajatellessani, että olen saanut niin runsaan korvauksen kaikista nöyrytyksistä, joita olet kärsinyt; minä vaan niin hämmästyin tästä odottamattomasta ja äkillisestä uutisesta. Eihän meillä ollutkaan toivoa hänen tavaroitaan saada.

— Ei milloinkaan! vastasi parooni synkeästi. — Rabenaue oli nuori ja rehvakas; hän oli naimasillansa! Kuka taisi siis aavistaa, että kolmen päivän tauti tempaisi hänen pois! Mutta, koska hänen nyt kerta piti kuolla, miksi se ei voinut ennen tapahtua? Vielä neljä viikkoa tätä ennen olisi puoli, niinpä neljäskin osa siitä rikkaudesta, mikä nyt minulle virtaa, pelastanut meidät. Minä olisin saattanut viskata rahat, ynnä koron, jota hän kiskoi, sen hylkiön jalkain eteen, joka syöksi minun onnettomuuteen, enkä olisi tarvinnut antaa ainoata tytärtäni alttiiksi. Minä otin uhrisi vastaan, Eugenia; en itseni tähden, sen tietää Jumala; sen tein nimeni ja poikani tulevaisuuden vuoksi. Mutta että tämä katkera uhri on tehty hukkaan, josta muutamain viikkoin satunainen viipymys olisi säästännyt sinun ja minun, sitä sallimuksen ivaa en voi kestää!

— Et saa niin puhua, isä! vastasi Eugenia vakaasti. — Se olisi vääryyttä muita lapsiasi kohtaan. Koska kreivi Rabenaue nyt kerta oli semmoinen, niin hänen poismenoaan emme saata surra, ja se pelastaa sinun paljosta. Minun naimiseni poisti ainoastaan uhkaavimman kohdan; sittekin jäi vielä kyllin semmoista, mikä kovasti ahdisti sinua ja mikä kentiesi ajan oloon olisi saattanut sinun tuon Berkowin häpeälliseen vallan-alaisuuteen. Nyt on vaara iäksi päiväksi mennyt; sinä voit maksaa mitä olet vastaanottanut. Emme enään ole hänelle velkaa!

— Mutta hän on velkaa meille! vastasi Windeg tuimasti — ja hän kyllä varonee itsensä sitä velkaa maksamasta. Se on se, mikä minulle katkeroittaa tämän pelastuksen, jota vähän aikaa tätä ennen olisin ilolla tervehtinyt ja joka nyt pakottaa minun surkuttelemaan sinua kuolemani hetkeen asti.

Eugenia kääntyi pois ja kallistui syvälle kukkasten puoleen, jotka lemusivat astiassa hänen vierellään.

— En olekaan niin onneton, kuin sinä ja veljet luulette, sanoi hän hiljaa.

— Etkö? Luuletko, että olen antanut kirjeesi pettää minun? Jo edeltäkäsini tiesin, että kokisit säästää meitä; mutta jos vielä olisin epäillyt, niin kalpeat poskesi nyt puhuisivat kyllin selvästi. Sinä olet onneton, Eugenia sinun täytyy olla onneton tuon miehen kanssa, joka —

— Isä, te puhutte puoliosostani!

Nuori rouva kavahti ylös niin äkisti ja niin kiivaasti, että isänsä peräytyi ja katseli häntä hämmästyksellä, kummastuen yhtä paljon hänen ääntään kuin purppurahehkua, mikä peitti hänen poskensa.

— Suo anteeksi, sanoi hän hämmästyksistään toipuen; — en voi vielä tottua siihen ajatukseen, että tyttäreni on Artturi Berkowin puoliso ja että olen hänen huoneessaan, mutta täytyyhän minun tulla tänne, jos tahdon nähdä lastani. Sinä olet oikeassa, minun tulee säästää sinua, sinua miehessäkin, jolle nyt kerta olet kuuluva, vaikka selvästi kyllä näen, kuinka paljon olet kärsinyt ja vieläkin kärsit.

Heleä hehku oli verkalleen poistunut Eugenia poskilta, mutta vielä oli niissä nähtävänä kirkas heijastus, kun hän matalalla äänellä vastasi:

— Sinä erehdyt, minulla ei ole syytä valittaa Artturista. Hän on alusta aikain pysynyt etäisyydellä, josta minun tulee olla hänelle kiitollinen.

Paroonin silmä välähti.

En kehoita häntä enkä isäänsä unhottamaan sitä karttavaisuutta, minkä ovat sinulle velkapäät; he eivät laisinkaan ansainneet sitä kunniaa, minkä sinä tuotit heidän talollensa, jossa siihen asti aivan vähän kunniaa löytyi. — Mutta erään korvauksen voin toki hankkia, Eugenia! Sinä et tule kauemmin kantamaan tuota nimeä, jossa rippuu niin paljon häpeällisyyttä meitä ja muita kohtaan ja joka ei ole

vähemmin häpeällinen sentähden ettei laki voi sitä rangaista. Minä olen pitänyt huolen, että se ainakin saa loppunsa.

Mitä tarkoitat? kysyi nuori rouva hämmästyen.

— Olen käynyt tarpeellisiin toimiin ja puuhin, että — tässä näytti parooni tekevän väkinäisyyden itselleen, saadakseen sanaa suustansa — puolisosoi voitaisiin korottaa aateliseen säätyyn. Hänelle, mutta en hänen isälleen, voin tämän hyvän työn tehdä. Se ei ole tavatonta, että nimi muutetaan tällaisessa koroituksessa, ja se saa luvan tapahtua tässäkin. Te saatte itse valita jonkun kartanonne nimen, minkä katsotte uudelle aateliselle suvulle soveliaaksi.

— Uudelle aateliselle suvulleko? kysyi Eugenia soinnuttomasti. — Sinä erehdyt isä, ja jos haluat sitä koroitusta ainoastaan minun tähteni — mutta olkoon niin, sinä olet oikeassa, se on ainakin parasta. Minulle on se ajatus ollut hirvuihin, että minun täytyisi ehdottomasti ottaa takaisin, mitä hän kalliisti kyllä on ostanut. Nyt tarjoamme hänelle toki jotakin siitä. Aatelinen arvokirja on hänelle runsaasti palkitseva sen mistä hän luopuu.

Kuohuileva mielen tuimuus puhkuili näissä sanoissa, ja kuitenkin vivahteli kaikessa tässä tuimuudessa hillitty mielikarvaus; Windegille oli toinen yhtä käsittämätöntä kuin toinenkin. Tyttärensä puhe oli hänelle täydellinen salaisuus, ja hän aikoi juuri pyytää siihen selitystä, kun palvelija ilmoitti herra Berkowin, joka halusi sanoa paroonille tervetuliaiset.

Artturi astui sisään ja läheni paroonia, jolle hän sanoi muutamia kohteliaisuuksia hänen odottamattoman tulonsa johdosta. Nuorimies oli taas varsin velttona ja huolettomana. Selvästi näkyi, että hän nyt vaan täytti kohteliaisuuden vaatimusta, joka käski hänen sanomaan appensa tervetulleeksi, ja tämä puoleltaan mukautui tervehtimisen välttämättömyyteen. Koska vieraita todistajia tällä kertaa ei ollut saapuvilla, niin jäi tavanmukainen kädenlikistys tekemättä ja molemmin puolin tyydyttiin kalseaan kumarrukseen; sitte istui vanhempi herra taas tyttärensä viereen ja nuorempi jäi seisomaan siinä silminnähtävässä tarkoituksessa, että niin paljon kuin mahdollista lyhentää tämän pakollisen käynnin vaimonsa salongissa.

Windeg ei olisi ollut niin mailman tapoihin harjaantunut mies kuin hän todellakin oli, jollei hän, ehkä kesken mieltä paisuttavaa puhettansa Eugenian parissa, heti kohta olisi osannut noudattaa seurallista käytöstapaa. Tavalliset kysymykset ja selitykset perheen erinäisistä jäsenistä seurasivat; kreivi Rabenauen kuolema mainittiin aiheeksi tähän matkustukseen ja siihen sovitti surkutustansa Artturi, jolla ei ollut yhtään aavistusta niistä muutoksista, mitkä tämä kuolemantapaus oli aikaansaattava hänen uuden sukulaistensa suhteissa. Viho viimein parooni siirtyi toiseen asiaan.

— Muuten tuon pääkaupungista erään sanoman, joka teillekin herra Berkow, on suurimmasta arvosta, sanoi hän kohteliaasti. — Saanen otaksua, että isänne halu tulla aateliseen säätyyn koroitetuksi ei ole teille mikään salaisuus, ja nyt saatan vakuuttaa teille, että se on täytymäisillään. Yhdessä kohdassa tapasin kyllä voittamattomia esteitä; herra Berkowia itseänsä vastaan on näettesen eräitä — turhia luuloja, joita tuskin käynee voittaminen; sitä vastoin tahdotaan hyvin mielellään merkitä häntä edellä muita yhtenä meidän etevimmistä tehdastelijoistamme sillä tavoin, että annetaan *hänen pojalleen* aatelis-arvo. Toivon, lyhyesti sanoen, saattavani onnitella teitä siihen.

Artturi oli kuullut tätä puhetta vakaisena. Nyt katsahti hän ylös, ja samassa silmäsi Eugenia uteliaasti häntä silmiin, vaikka niissä sillä kertaa ei ollut mitään keksittävästä.

— Tohdinko kysyä teiltä, herra parooni, oliko tässä asiassa isäni halu vaiko sääli tytärtänne enimmin vaikuttavaisena?

Windeg koki peittää pientä nyrehdytystä. Hän oli epäilemättä odottanut Artturin kiitollisuutta, ja nyt tuli sen sijaan tämä kummallinen kysymys.

— Molemmin puoliset toivotuksemme tietysti yhtyivät toisiinsa, sittekuin aviollinen yhdistys kerta oli vahvistettuna, vastasi hän vähän raskautettuna. Muuten en salannut jo silloinkaan herra Berkowilta epäilyksiäni koroituksensa suhteen ja sain vakuutuksensa, että hän itse hätätilassa luopuisi siitä ainoan poikansa ja perillisansä eduksi, jolle yksistään hän tietysti soisi loistoisin tulevaisuuden.

— Minua pahoittaa, ettei isäni ole antanut minulle tietoa asian juoksusta: olen kuullut jaariteltavaksi, että hän sitä haluaa, sanoi Artturi kylmästi. — Ja minua pahoittaa vielä enemmän, herra parooni, että olette käyttäneet puoltamustanne kunniaan, josta minun valtaväkisin täytyy luopua.

Parooni kavahti seisomaan ja katsoa töllötti vävyänsä.

— Suokaa anteeksi, herra Berkow! en suinkaan kuullut oikein! Minusta oli niinkuin olisitte luopumisesta puhuneet.

— Aatelis-arvosta luopumisesta, jos se minulle tarjottaisiin — niin on, herra parooni!

Windeg nyt kokonansa joutui hämmille, mikä varmaan ei usein hänelle tapahtunut.

— Noh, sitte täytyy minun kumminkin pyytää teitä sanomaan syyn tähän lauhkeimmasti sanoen eriskummalliseen kieltämiseen. Olenpa oikein halukas kuulemaan.

Artturi käänsi silmänsä vaimoonsa, jonka poskille sanansa olivat nostaneet heleän punoituksen. Heidän silmäyksensä yhtyivät toisiinsa ja viipyivät hetkisen aikaa toisissaan, mutta ei näyttänyt vaimon silmäys vaikuttaneen miehessä suurta myöntävyyttä, sillä äänensä vivahti hyvin tuntuvasti ynseydelle, kun vastasi:

— Eriskummallisuus ei liene niinkään hylkäyksessäni kuin tarjouksen laadussa. Jos aatelisuus olisi annettu isälleni niistä ansioista, joita hänellä kieltämättä on teollisuudessa, niin minäkin olisin sen vastaanottanut perintönä häneltä. Kunnian osoituksena se on, sekin niinkuin moni muu, ja semmoisena se on arvossa pidettävä. Vaan hänelle ei ole nähty hyväksi suoda tätä kunnian osoitusta, ja minä tietysti en ole se, joka otan punnittaakseni niitä "luuloja", jotka voivat esteenä olla; mutta omasta puolestani en saata ensinkään vaatia semmoista kunnian osoitusta ja katson sen tähden paraaksi, ettemme yllytä pääkaupunkilaisten luuloa siitä, että yhdistys Windegin sukuun välttämättömästi pitää tuoda aatellisen nimen seurassaan.

Hän oli aivan huolettomasti lausunut nämä viimeiset sanat ja kuitenkin Eugenia vihoissaan puri huuliaan; hän tiesi niiden tarkoittavan häntä yksistään. Tahtoiko siis Artturi irtauttaa issensä kaikesta, mikä vielä antoi Eugenialle oikeuden ylenkatsoa häntä? ja kumminkin Eugenialla nyt oli enemmän kuin milloinkaan halua sitä tekemään.

— Näynpä tosiaankin erehtyneen niissä suhteissa, jotka saattivat teidät hakemaan tätä yhdistystä, sanoi parooni pitkästi — ja minä saan tunnustaa, etten ollenkaan teidän puoleltanne odottanut näitä puolustuksia, jotka lienevätkin uudempaa syntyä, sillä ennen naimistanne näytitte pikemmin olevan vastapuolista mieltä.

— Ennen naimistani! — Sanomattoman karvas myhäily liikkui Artturin huulilla. — Silloin en vielä laisinkaan tiennyt, mitenkä teidän seuroissanne, herra parooni, minua ja suhteitani arvosteltiin. Sittemmin on se sangen surkuttelemattomalla tavalla minulle ilmoitettu, eikä siis pitäisi teitä hämmästyttää, jos minä luovun niissä liikanaisena kuokkavierana olemasta.

Eugenia sormet puristivat niin kovasti vastikään astiasta ottamaansa ruusua, että tämän hennon kukkasan kävi samaten, kuin äskettäin hänen viuhkansa Artturin kädessä; se putosi katkenneena laattialle. Artturi ei sitä havainnut. Hän kääntyi Eugeniaan miltei selin, siinä kun seisoi kääntyneenä isälle, joka katseli häntä niin kuin ei oikein tietäisi, oliko se todellakin vävynsä, joka seisoi hänen edessään.

— Minä tietysti en tiedä aavistaakaan, kuka on teille antanut nämä kaiken puolin liioitellut ilmoitukset, vastasi hän vakaisesti, — mutta minun täytyy pyytää, että tässä asian haarassa otatte Eugeniaankin lukuun. Seuroissa, missä hän arvattavasti tulevana talvena tulee olemaan pääkaupungissa, hänen — suokaa anteeksi, herra Berkow — ei käy kantaminen tuota alhaista nimeä: se ei kuulunut isänne eikä minun tarkoituksiin.

Pitkään ja synkeästi silmäsi nyt Artturi puolisoonsa, joka ei vielä ainoallakaan sanalla ottanut osaa tähän keskusteluun, vaikka kyllä hänellä muullosti oli tapana saattaa mieltänsä ja tahtoaan vallalle.

— Ennen talvea suhteet voivat muodostua aivan muiksi, kuin miltä nyt näyttävät. Jättäkää asia Eugenialle ja minulle! Tätä nykyä minun täytyy särjetyllä mielellä pysyä vastapuolisena, Koska tämä korotus koskee minuun yksistään, niin tottapa minulla myös yksinäni on oikeus se vastaanottaa tahi hyljätä ja minä hylkään - antakaa anteeksi, herra parooni — jyrkästi semmoisen kunnian, josta saisin kiittää vaimoni aatellista nimeä yksistänsä.

Windeg nousi seisaalle loukkautuneena. — Siis en saata muuta tehdä, kuin peruuttaa ne toimet, joihin jo on käyty, niin etten asiaan sekoittuisi vielä pahemmin, kuin mitä jo olen sekoittunut. — Mutta ethän, sanaakaan sano, sinä Eugenia. Mitä sanot herra aviomiehesi ajatuksista?

Vastaus jäi nuorelta rouvalta antamatta, sillä samana hetkenä aukaistiin ovi, vaan ei hiljaa niinkuin tavallisesti palvelijan toimesta, mutta tempaamalla riistettiin se auki, ja ilmoittamatta sysäsi herra Wilpponen kalman vaaleana huoneesen unohtaen kaikki ne ulkonaiset vaatimukset, jotka hän muuten niin taitavasti osasi noudattaa.

Onko herra Berkow täällä? Antakaa anteeksi, armollinen rouva, minun täytyy tulla tulisesti herra Berkowin puheille!

— Mitä on tapahtunut? kysyi Artturi, menen vastaan nuorta miestä, jonka masentunut ulkonäkö todisti tavallista suurempaa onnettomuutta.

— Onnettomuuden sattumus! vastasi Wilpponen, miltei hengelle kykenemättömänä. — Alhaalla kulkuaukossa. — Isänne on pahoin haavoittunut, sangen pahoin, — tirehtööri lähetti minun!

Hän ei tullut pitemmälle kertomuksessaan, sillä Artturi oli jo rientänyt sivutse hänen ja ovesta pois. Nuori kirjuri yritti juuri lähteä seuraamaan häntä, kun parooni käytävässä pidätytti häntä.

— Oletteko sanoneet pojallensa kaiken tapahtuman totuuden? kysyi hän vakaisesti. — Minulta ette tarvitse mitään salata. Onko herra Berkow kuollut?

— On! vastasi Wilpponen. — Hän oli nousta purnusta päällysmies Hartosen kanssa — köydet katkesivat — Hartonen pelastui hypyllä likimmäiselle pengerrykselle. Herra Berkow suistui syvyyteen. Ei yksikään ihminen voi ymmärtää, mikä onnettomuuteen oikeastaan on syynä, mutta salata ei sitä voida. Olkaa varovat, kuin ilmoitatte sen armolliselle rouvalle, sen pyydän teiltä herra parooni! — minun täytyy pois.

Hän riensi Artturin jälkeen, jota vastoin Windeg palasi salooniin, jossa tyttärensä ankarassa mielen liikutuksessa tuli häntä vastaan.

— Mitä olet saanut kuulla, isä? sanansaattajan kasvot puhuivat enemmästä kuin haavoista. Mitä on tapahtunut?

— Pahinta! vastasi parooni maseutuneena. — Me olemme vastikään toki kovasti syyttäneet sitä miestä, Eugenia; nyt on vihasta meidän ja hänen välillä tullut loppu — kuolema on ratkaissut riidan!

* * * * *

Ensi viikko surulliselle juhlallisuutene oli mennyt, mutta painava synkeys, mikä täyttää kunkin murhekodon, ei ollut poistunut, vaan kävipä vielä raskaammaksi kun oli päästy kaikesta levottomuudesta, mikä oli seurannut kaikista näistä järjestelyistä, surun osoituksista ja vieraitten vastaamisista. Ulkonaisesta osanottamisesta todistuksia ei puuttunut. Berkowin asema, tuttavuudet ja liittämukset tekivät hänen kuolemansa merkilliseksi tapaukseksi. Ruumiin saatto, johon tietysti kaikki tehtaan virkamiehet ja vuorilaitosten työmiehet olivat liittyneet, oli ollut loppumaton. Mahdoton paljous kutsumus-kortteja ja kirjeitä täytti nuoren perillisen kirjoituspöydän, ja vaimonsa luona kävivät kaikki paikkakunnan herras naiset. Kummallekin osoitettiin kaikkea mahdollista huomaavaisuutta, osoitettiin senpä mielummin kuin tässä ei tullut kysymykseen turhain luuloin voittamisesta, kuten parooni niin periviisaasti oli lausunut. Ei kellekään käynyt tämä kuolemantapaus erittäin sydämelle, kenties ei ainoalle pojallekaan, jonka hyväksi ainoasti vainaja kumminkin oli tehnyt niin paljon; sillä työläs on rakastaa, missä ei laisinkaan kunnioitusta ole. Muuten oli vaikea arvata, oliko isän kuolema koskenut Artturi Berkowiin syvälle, vaiko vaan pinnalle. Joka näki hänen touhunsä ja toimensa muiden parissa, uskoi kyllä jälkimäisen kohdan, ja yhtähyvin oli hänestä tuon surullisen tapauksen jälkeen tullut ankaran vakainen ja miltei luoksepääsemätön kaikille, paitsi niille, joiden kanssa hänen oli välttämättömästi seurasteleminen. Eugenian mielen tyyneys ei voinut ketään kummastuttaa, joka oli likemmin tutustunut asian haaroihin. Hänessä, samoin kuin hänen isässään, katosi Berkowin kuoltua kaikki viha häntä kohtaan; muusta tunteesta ei koskaan ollut kysymystäkään — ja valitettavasti asianlaita oli samainen monen muun suhteen; sillä aivan monella oli ollut syytä siihen.

Insinöörejä ja työmestareita oli tämän onnen nostattaman miehen pönäkkä ja törkeä käytös kovin usein loukannut; heidän oppinsa ja taitonsä hän arvostelikin ainoastaan kauppatavaraksi, jota hän maksamalla saisi niin paljon kuin tahtoi — kuin että he nyt kaipaisivat mokomaa esimestä, joka piti arvossa, ei heidän luonnettaan, ei kunnollisuuttaan eikä taitojaan, vaan ainoastaan heidän mahdollisimman suurinta kelpaavaisuuttaan hänen hyödyksensä. Vielä pahemmin oli asianlaita työmiehissä. Heissä vallitsi täydellinen huolimattomuus, jossa ei voinut keksiä pienintäkään säälimistä eli osanottavaisuutta. Berkow oli kuitenkin, vastoin kaikkea mitä muuten taittiin hänestä sanoa, ollut teollinen nero ensimmäistä lajia. Hän oli köyhyydestä ja alhaiselta asemaltaan kohonnut melkeän korkealle, oli aikaan saattanut laitoksia, jotka laajuudessa vetivät vertoja maan etevimmille, ja hankkinut itselleen aseman, jolla olisi voinut olla tuhansille ihmisille siunaukseksi. Siunaukseksi hän ei kumminkaan ollut; hän ei tahtonut olla. Sentähden välttämättömästi hänen muistoonsä kiintyi se ajatus, mikä hänen kuolemansä jälkeen huomattiin koko hänen ympäristössään ja kaikissa hänen laitoksissaan, tuo kenenkään mainitsema, mutta kaikkein omistama: Jumalan olkoon kiitos!

Mihin määrään perintö semmoisen elämän ja semmoisen kylvön jälkeen todella oli niin kadehdittava, kuin näytti, jääköön sanomatta. Oli miten oli, niin tämä perintö vieritti kokonaisen taakan tehtäviä nuoren perillisen hartioille, joihin tehtäviin hän yleisen arvelun mukaan, oli perin kykenemätön. Tosin oli hänellä kaikenlaisia ammattimiehiä, päällysmiehiä ja edesvastauksen alaisia ympärillään; mutta jota

enemmin hänen isänsä oli osannut pitää heitä kaikkia tahtonsa alaisina ja totuttaa heidät johtoonsa, sitä enemmän nyt isännän kättä ja silmää kaivattiin, kaivattiin isäntää itseäkin. Nyt piti pojan ottaa ohjat käteensä, ja jo ennen sen tehtyään täytyi hänen pitää hyvänä se arvelu tahi pikemmin päättämys, jota kaikkein hänen alamaistensa nureksuimet osoittivat. Nämä olivat jo yksimieliset siitä, että hän olisi mitättömäksi luettava.

Neuvoittelusalissa olivat kaikki virkamiehet odottamassa nykyistä esimiestä, joka oli käskettänyt heidät sinne täksi tunniksi. Mutta joka vaan olisi nähnyt näiden herrain neuvontietämättömät, levottomat ja osaksi huolestuneet kasvot, olisi huomannut, että tässä oli kysymys jostakin muusta kuin ainoastaan tapamuotoisesta tervehdyksestä ja esittelystä.

— Tämähän kova oli! sanoi tirehtööri Sihvoselle, joka vastikään oli tullut pääkaupungista. Pahin, mikä ylimalkain taisi tapahtua! Jo kauan olemme tienneet, että he keskenään neuvottelevat ja tuumivat, ja samoinhan asianlaita on kaikissa lähisissä tehtaissa. On nähty kinan lähenevän, on käyty toimiin ja puuhiin sitä vastaan, mutta että sen nyt jo piti tulla, juuri tällä hetkellä! Se saattaa meidät kokonaan heidän valtoihinsa.

— Hartonen on hyvästi aikansa valinnut, sanoi yli-insinööri tuimasti. Hän tietää hyvin kyllä mitä tekee, kun astuu yksinään etukynteeseen, ilman toisista tehtaitta. Esimies kuollut, kaikki työt seisahtuneet ja epäjärjestyksessä, perillinen kykenemätön tarmokkaasti asioihin käsiksi käymään — silloin tulee hän vaatimuksineen! Aina olen sanonut sen teille, tuo Hartonen on meille nuoli lihassa. Työmiehet ovat hyviä, eikä sovi heitä moittia, jos he viimein vaativat jotakin vakuutta hengelleen purnussa ja välttämättömiä elämän tarpeita. He ovat kauan kyllä kestäneet rasittavia suhteita ja ovat niinikään tehneet järjellisiä vaatimuksia, joihin käy myöntäminen. Mutta mitä he tahtovat määrätä meille tämän johtajan kautta, sehän menee yli kaiken terveen järjen, sehän on täydellistä kapinaa kaikkia oloja vastaan.

— Mitähän nuori herramme nyt aikoo tehdä? kysyi joksikin alakuloisesti Wilpponen, joka neuvottomain ja levottomain joukossa oli neuvottomin ja levottomin kaikista.

— Mitä hänen nykyisissä suhteissa täytyy tehdä, vastasi Sihvonen vakaisesti, — myöntyä vaatimuksiin.

— Suokaa anteeksi, sitä ei hän voi! puhkesi yli-insinööri sanomaan. Sepä kukistaisi kaiken järjestyksen ja muutaman ajan kuluessa hävittäisi hänen peräti. Minä ainakaan en jää tehtäisiin, jos niin käypi.

— Ja kuitenkin häntä muu keino ei auta, sanoi Sihvonen, olkapäitään kohauttaen. Johan olen sanonut, että asiat eivät ole niin loistoisat, kuin huhu tietää sanoa. Meillä on viime aikoina ollut vahinkoja, melkoisia vahinkoja; me olemme olleet pakoitettut kaikilla suunnilla hankkimaan tavaroille menekkiä, uhranneet summia laitoksiin — noniin, me olemme kokonaan teostemme vallassa. Jos tehtaat pidättävät muutamia kuukausia ja jos emme voi täyttää tälle vuodelle tehtyjä välipuheita, niin loppumme on käsissä.

— Tottapa väestö on saanut siitä jotakin vihiä, sanoi insinööri synkeillä mielin, muuten eivät tohtisi tuommoista vastustamista yritellä; mutta tiedättehän kyllä hyvin, ettei käy peruuttaminen, mitä kerta on myönnetty. Hartonen on koettava kaikkia keinoja päästäksensä asian perille, ja jos hän todellakin pakollisen olomme aikana onnistuisi — entäs, mitä herra Artturi sanoi, kun ilmoititte hänelle miten asiat ovat?

Varsin omituista oli, etteivät herrat koskaan kutsuneet häntä "herra Berkowiksi" tahi "isännäksi", ikäänkuin heille olisi ollut mahdotonta asettaa nuorta herraa mihinkään näitten olojen yhteyteen; he kutsuivat häntä yhä vaan "herra Artturiksi" tahi "nuoreksi herraksi", kuten tapansa aina oli ollut häntä nimittää. Tuon viimeisen kysymyksen johdosta kaikkein silmät kääntyivät Sihvosen puoleen.

— Hän ei virkkanut niin mitään, vastasi Sihvonen. "Kiitän teitä, Sihvonen!" Siinä oli kaikki tyyni. Hän otti vaan paperit, jotka pahan pulamme todistuksena otin hänelle viedäkseni ja sulkeutui huoneeseensa. Sittemmin en ole hänestä kuullut mitään.

— Minä olin hänen puheillensa eilen illalla ja esittelin hänelle vuorityömiestemme vaatimuksia, sanoi tirehtööri. — Tosin hän kalmettui, kun Jobin sanoma ensin mainittiin; mutta sitte kuulteli hän ääneti, sanaakaan virkkamatta, ja kun tahdoin tuoda esiin muutamia ehtoituksia ja lohdutuksen perusteita, siinä varmassa uskossa, että nyt ruvettaisiin neuvottelemaan, niin hän toki laski minun menemään tieheni. Hän tahtoi ensin miettiä asiata yksinään. Ole hyvä ja huomaa: herra Artturi tahtoo miettiä! Aamalla sain käskyn kutsua teidät kaikki tänne neuvottelemaan.

Sihvosen suun äärille ilmaantui taas tuo vanha halveksimisen irvistys.

— Luulen voivani edeltäkäsini sanoa teille tämän neuvottelun päätöksen: myöntäkää mitä hyvänsä, suostukaa ehdottomasti, tehkää mitä tahdotte, mutta paras asia tänä hetkenä on takaus siitä, että tehdas pysyy käymässä. Ja sitte julistaa hän, menevänsä kaupunkiin armollisen rouvan parissa ja antaa asiain täällä käydä miten taivaan herralle ja Hartoselle näyttäneeksi hyväksi.

— Mutta nytpä onnettomuudet häntä ahdistavat! Toinen kolaus ottaa kun toinen jättää! virkahti Wilpponen, joka jalomielisellä suuttumuksella otti poissa olevaa puoltaaksensa; väkevämpikin voisi sortua.

— Niin teillä on aina surkuttelemusta heikkoudelle, pilkkasi häntä yli-insinööri. Viime viikolla te puolustitte jyrkästi voimallista. Herra Hartonen sai silloin iloita erinomaisesta ystävydestänne. Vieläkö nytkin haaveksitte mitään hänen uroudestansa.

— En, taivaan tähden! sanoi Wilpponen, miltei inhostuen. Minä oikein kauhistun sitä miestä, ainakin — herra Berkowin kuolinhetkestä alkaen!

— Minä niinikään, sanoi yli-insinööri lyhyesti, ja niinpä luulen meidän kaikkeinkin tekevän. Onpa kauheata, että meidän täytyy juuri hänelle näyttää voimattomuuttamme, mutta kun ei ole todistajia, on paras olla vaiti. — Luuletteko tosiaankin ilkeyttä mahdolliseksi? kysyi Sihvonen, alentaen äänensä.

Tirehtööri kohautti olkapäitään.

— Tutkinto on vaan vahvistanut sen tosi-asian, että köydet katkesivat Ne ovat voineet katketa itsestään, mutta onko se niin ollut, sen tietää Hartonen yksinään. No niin, tutkinto ei ole saattanut mitään valkeuteen, ja jos joku toinen olisi ollut johtajana, niin epäluuloa tosin ei olisi syntynyt. Se mies voi vaikka mitä!

— Mutta ajatelkaapas, eikö hän antautunut suurimman hengenvaaran alttiiksi. Hypäys mikä pelasti hänen, oli ihka hengen uhan työ, jota ei yksi kymmenestä olisi koettanut, ja joka ei toiselle olisi onnistunutkaan. Hän sai olla valmis itse syöstymään syvyyteen ja rusementaan.

— Huonosti tunnute Hartosen, sanoi yli-insinööri, päätä pudistaen, jos luulette häntä silmänräpäyksenäkään aikaa arveluttavan panna henkensä alttiiksi, jos hän tahtoo yrittää jotakin, jossa henki vaaraan joutuu. Olittehan paikalla, kun hän heittäytyi hevosten eteen. Sillä hetkellä hänen mielensä oli pelastaa, ja jos hän tahtoo pahaa tehdä, niin hän varsin vähän huolii siitä, että hänen oma henkensä on vaarassa. Siinäpä juuri sen miehen kauheus onkin, ettei hän huoli itsestään eikä muista, vaan hätätilassa uhraisi itsensäkin, jos —

Hän vaikenä yhtäkkiä, sillä siinä hetkenä astui nuori isäntä huoneeseen. Artturi oli suuresti muuttunut, synkkä murhepuku teki hänen aina kalpeat kasvonsa vielä kalpeammiksi, ja otsa ja silmät osoittivat ettei hän viimeisinä öinä paljon ollut levähtänyt; kuitenkin vastasi hän tyvenesti tehtaan herrain tervehdykseen ja astui heidän keskelleen.

— Olen antanut kutsua teidät, hyvät herrat, keskustellakseni kanssanne asioista, jotka isäni kuoltua ovat joutuneet minun huolekseni. Täällä on paljon järjestämistä ja parantamista enemmän kuin kenties aluksi uskoimmekaan. Minä olen, kuten tiedätte, tähän asti ollut kaukana tästä vaikutus-alasta, enkä tietysti voi niin pian siihen tutustua, vaikka näinä viime päivinä olen sitä koettanut. Odotan siis täysimmässä mitassa teidän hyvyttänne ja mieltymystänne auttamaan minua. Minä olen pakoitettu vaatimaan paljon kumppaakin osaa, ja vakuutan teitä myös täydestä kiitollisuudestani.

Herrat kumarsivat ja useimmat näyttivät hyvin hämmästyneiltä, jota vastoin yli-insinööri loi tirehtöörin puoleen silmäyksen, joka näytti sanovan: "Tuohan oli hyvinkin järkeen puhuttu".

— Muiden asiain, jatkoi Artturi, täytyy aluksi astua taammalle sen satunnaisen onnettomuuden ja vaaran vuoksi, millä vuorityömiehet uhkaavat meitä työn lakkauttamisella, elleimme myönny heidän vaatimuksiinsa. Tässä tietysti ei voi tulla kysymykseen muuta kuin yksi ainoa keino, millä asia ratkaistaan.

Nyt oli herra Sihvonen se, joka yli-insinöörin puoleen loi silmäyksen, joka, yhtä selvästi kuin vastikään yli-insinöörin silmä, sanoi: "Enkö sanonut, hän hellittää ehdottomasti! Kohta hän julistaa lähtönsä kaupunkiin".

Nuori isäntämies ei kumminkaan näkynyt kiirehtivän siinä aikeessa; hän vaan lausui:

— Ensin on välttämätöntä hankkia tieto, miten väestö on järjestetty ja kuka heitä johtaa.

Nyt seurasi hetkisen äänettämyys, ei yksikään herroista tahtonut mainita sitä nimeä, joka tapahtuneessa onnettomuudessa oli saanut niin surkuteltavan merkityksen; viimein sanoi yli-insinööri:

— Se on Hartonen, joka heitä johtaa, eikä olekaan epäilemistä, etteivät ole järkevästi johdetut ja ettei järjestelemässä ole mitään vaille jäänyt.

Artturi katsoi terävin silmin eteensä.

— Sitä pelkään minäkin, ja tottapa silloin taistelemaan tultaneen, sillä täydellinen myöntyminen heidän vaatimuksiinsa tietysti ei voi ensinkään tulla kysymykseen.

— Tietysti ei ensinkään kysymykseen! kertoi yli-insinööri riemuten, näin antaen alun vilkkaalle väittelylle, jossa suurella lujuudella puollusti ennen ilmoitettuja mielenjohteitansa. Herra Sihvonen, joka puollusti vastakohtaa, ei ollut vähemmin innokas kaikenlaisilla vihjoilla ja viittauksilla, jotka nuori isäntä kyllä hyvin ymmärsi, selittämään, kuinka välttämätöntä hellittäminen olisi. Tirehtööri pysyi enemmän puoltamatonna, neuvoi soveliaasta aikaa odottamaan ja sopimusta hieromaan. Muut vaan antoivat johtaja-miestensä puhua ja rohkenivat ainoastaan silloin tällöin virkahtaa jonkun muistutuksen tahi yleisen sanan.

Artturi kuulteli ääneti ja nähtävällä tarkkuudella kaikkia, näyttämättä kallistumista kummallekaan puolelle; mutta kun Sihvonen pitemmän puheensa lopuksi peittelemättä sanoi "meidän täytyy" kohotti hän päänsä semmoisella jäykkyydellä, että kaikki mielenjohteet ympärillään vaikenivat.

— Meidän ei täydy, herra Sihvonen. Asia on katseltava useammalta syrjältä, ei vaan rahan; tässä on lukuun otettava minun asemani väestöä vastatusten, jonka perustus iäksi päiväksi olisi murrettuna, jos antautuisin heidän valtaansa. Niin vähän kuin tunnenkin näitä asioita, ymmärrän kuitenkin, että heidän vaatimuksensa ulottuvat yli mahdollisuuden rajan, ja siinä te kaikki olette yhtä mieltä. Asiassa voi olla väärää käsitystä, työmiehillä voi olla syitä valituksiin. —

— Niitä heillä onkin, herra Berkow, keskeytti insinööri vakavasti. He ovat oikeassa, kun vaativat tutkintoa ja parannuksia purnuissa ja kun pyytävät korkeampia työpalkkoja, ja eräitä helpotuksia ja jako työ-ajan suhteen sopii niinikään olla paikallansa; kaikki muut tuumat ovat yllytettyä uhkausta, mikä yksistään johtaja Hartosen päästä on lähtenyt. Hän on koko tämän liikkeen henki.

— Kuullelkaammepa siis ensiksi häntä! Olen jo antanut sanoa heille, että hänen ja muidenkin asiamiesten läsnä-olo voi tulla välttämättömäksi, ja he ovat siis täällä likellä. Tahdotteko kärkeä heidät tänne, herra Wilpponen.

Herra Wilpponen meni, hän astua tallusti suu auki, ja niin äärettömästi oli hän hämmästynyt, että oli milt'ei tyhmän näköinen. Herra Sihvonen kohautteli silmäkulmiaan, katsoen tirehtöörin puoleen; tämä otti näppiinsä nuuskua ja tähtäsi toisia herroja, jotka tuonnemmin kaikki käännähtivät nuoren isäntänsä puoleen. Tämäpä nyt ties: tehtävänsä, hän jakeli käskyjä, ryhtyi säätelemisiin ja käytti siinä pontevuutta, joka ei laisinkaan ollut heistä mieleen, paitsi ehkä yli-insinööristä, joka oli asettunut Artturin viereen, selin tovereihinsa, ikäänkuin tietäen, minne nyt oikeastaan kuului.

Sillä aikaa tuli Wilpponen takaisin ja heti hänen jälessään astuivat Olli Hartonen, Lauri ja eräs muu vuorityömies huoneeseen; mutta nämä kaksi jälkimäistä seisahtuivat, juuri kuin niin piti ollakin, muutamia askelia taamma, antaen nuoren päällysmiehen yksinään astua esiin.

— Jumalan rauha! tervehti tämä, ja "Jumalan rauha!" sanoivat niinikään molemmat toverit; mutta äänenlaatu tässä vuorityömiesten vanhassa iloisessa tervehdyksessä tuntui merkitsevän toista kuin sanat. Ollin käytöksessä oli aina ollut jotakin pontevaa ja jäykkää, mutta tuo ei koskaan ollut ilmaantunut niin rohkeana, milteipä loukkaavaisena, kuin nyt, kun hän ensi kerran tällä tapaa astui päällysmiestensä eteen, ei enään alamaisena, jonka tuli sääntöjä ja käskyjä vastaanottaa vaan lähettiläänä, joka eteen asetti, jopa oitis määräsi heille vaatimuksensa. Eipä tuo ollut tavallinen kopeus, mikä tuossa ponnassa puhui, vaan röyhkeä ylpeys, perustuva ajatukseen omasta voimasta ja toisten heikkoudesta. Hän antoi tummat, siniset silmänsä verkalleen liukua läsnä olevain ääritse, kunnes ne viimein pysähtyivät isännän puolelle, ja huulensa väännähtelivät nurjuudesta, siinä kun ääneti odotti, että häntä puhuteltaisiin.

Artturi oli koko edellisen keskustelun aikana ollut seisallaan; nytkin seisoi hän vallan vakaisena vastakkain sitä miestä, joka pää-asiallisesti, sen mukaan kuin joka suunnalta väitettiin, oli synnä siihen kukistukseen, mikä nyt uhkasi häntä. Tuosta vielä rajummasta syystä, mikä pantiin isän viimeisten hetkien yhteyteen, poika kaikeksi onneksi ei tiennyt mitään aavistaa, vaan kävi täydellisellä mielenmaltilla keskustelemaan.

— Alapäällysmies Hartonen, te olette eilen minulle ilmoitettavaksi tirehtöörille esityttäneet kaikkein tehtaissani olevain työmiesten vaatimukset ja uhanneet yleisellä työn lakkauttamisella, jollei niihin myönnytä.

— Niin olen, herra Berkow! kuului sangen lyhyt, joksikin jyrkkä vastaus.

Artturi nojasi kätensä pöydälle, mutta äänensä oli kalsea ja toiminnon tapainen; eipä ilmestynyt siinä pienintäkään äreiden liikutusta.

— Ennen kaikkia tahdon tietää, mitä tällä vehkeilemisellä tarkoitatte. Eihän teillä olekaan vaatimuksia, sodan julistustahan tämä onkin! Teidän pitäisi itse kunkin huomata, etten voi semmoisiin myöntyä ja etten tulekaan sitä tekemään.

— Josko voinette myöntyä, sitä en tiedä, herra Berkow, vastasi Olli kylmästi, mutta luulen että tulette sen tekemään, sillä me olemme päättäneet antaa tehtaiden istua, kunnes täytätte vaatimuksemme, ja miehiä sijaamme ette saa koko maakunnasta.

Vastaus oli niin todentakainen, ettei ollut erittäin paljon sitä vastaan väittämistä; mutta ääni, millä se lausuttiin, oli samalla niin ivallinen, että Artturi veti otsansa kurtsuille.

Tarkoitukseni ei ole kieltää teiltä kaikkea. Näissä vaatimuksissa on monenlaista, minkä katson oikeutetuksi ja joihin sentähden tahdon myöntyäkin. Katselmus ja korjaus purnussa, jota vaaditte, on toimitettava; työpalkka ainakin osaksi korotetaan. Minun täytyy sen vuoksi tehdä suuria uhrauksia, ehkäpä suurempia kuin tätä nykyä tehdään isäntänä voin täyttää, mutta kuitenkin pitää ne tapahtumaan. Sitä vastoin ovat siksensä jätettävät ne kohdat, jotka vaan tarkoittavat hallituksen kiskomista minun ja virkamiesten! käsistä ja sen kurin kumoamista, joka toiminnossa, semmoisessa kuin meidän, on hengen asia.

Ylenkatseen osoitus Ollin huulilta katosi, jättäen sijaa kummastuksen ja epäluulon ilmaukselle. Hän katseli ensin virkamiehiä ja sitte nuorta isäntää, ikäänkuin luullen sen sanoneen, mitä muut olivat sille opettaneet.

— On kyllä ikävää, herra Berkow, mutta ne kohdat eivät kumoudu, vastasi hän röyhkeästi.

— Kylläpä uskonkin, että juuri ne kohdat ovat pää-asiana teillä, sanoi Artturi, vakavasti katsoen Ollia silmiin, kuitenkin sanon vieläkin, että niiden täytyy kumoutua. Minä olen myönnötyksissäni menevä mahdollisuuden aina äärimmäiselle rajalle, mutta siellä pysähdyn, enkä astu askeltakaan edemmä. Mihin suostun, se on tyydyttävä jokaisen, joka etsii kunniallista, kannattavaa työtä. Joka ei siihen tyydy, se tarkoittaa kokonaan toista ja sen kanssa ei käy sopimusta toivomineenkaan. Minä annan teille miehen sanani siihen, että kaikki, mikä on välttämätöntä työmiesten turvallisuudeksi purnussa ja heidän työansionsa korottamiseksi, on tehtävä, ja vaadin nyt puoleltani luottamusta sanoihini. Mutta ennenkuin rupeamme niistä keskustelemaan, täytyy teidän luopua vaatimusten toisesta osasta. Noutaa niitä on mahdotonta, enkä millään ehdoilla niihin suostu.

Hän säilytti yhä edelleen toimintomiehen maltillisen äänenlaadun, mutta yhtähyvin tämä puhe siksi poikkesi nuoren perillisen tavallisesta lausetavasta, että se Ollia hämmästytti. Tämä ei uskonut omia korviaan, mutta jota enemmän odottamaton tämä vastustus oli, tilassa, missä hän varmuudella oli odottanut arkaa ja hätäileväistä peräytymistä, joka ehdottomasti myöntyisi mihin hyvänsä, sitä enemmän tämä vastustus häntä yllytti, ja hillimätön luonteensa puhkesi vaan kovin äkkiä valloilleen.

— Tekisitte paremmin, herra Berkow, ettette tuolla tavoin suorittaisi asiata, sanoi hän uhaten. Meitä on kaksituhatta ja tehtaat ovat milt'ei meidän vallassamme. Se aika on mennyt, kun annoimme räivät ja tallata itseämme miten mielenne teki. Me *vaadimme* nyt oikeuttamme, ja jos emme saa sitä hyvällä, niin otamme sen väkisin.

Herroja puoleksi pisti vihaksi, puoleksi huoletti. He aavistivat kohtausta, joka, Hartosen tunnetun hurjuuden johteesta, kentiesi päättyisi väkivallaksi. Artturi oli käynyt tumman punaiseksi kasvoiltaan; hän astui muutamia askelia edelleen ja seisautui Ollin eteen.

— Ennen kaikkia olkaa hyvä ja puhukaa toiseen laatuun, Hartonen, kun mieltänne ilmoitatte isännällemme! Jos tahdotte tulla asiamiehenä täällä vastaanotetuksi ja semmoisena vaatia jonkinlaista yhtävertaisuutta, niin laittakaa niin, että käytättekkin itsenne miten semmoisissa keskusteluissa sopii, älkääkää lasketelko mitään uhkauksia väkivallasta ja kapinasta vasten silmiämme! Te vaaditte kuria ja järjestystä väeltänne ja minä vaadin samaa teiltä. Olkaa siellä ulkona toverienne joukossa vallitsijana niin paljon kuin tahdotte, mutta niin kauan kuin minä olen täällä, minä olen tehtaiden herra, ja aion sinä pöytäkin. Ojentakaa itsenne sen mukaan.

Jos ukkonen olisi lyönyt neuvoittelusaliin, se ei olisi tehnyt suurempaa vaikutusta kuin nämä voimakkaat ja kunnioitusta vaikuttavaiset sanat tekivät. Herrat ensimmältä väistyivät, mutta yrittivät sitte asettaumaan suojelevaksi kehäksi nuoren isännän ympärille, joka kuitenkin kädellään hätäilemättä osotti heidät paikoilleensa. Molemmat vuorityömiehet katsoa tuijottivat töllistyneenä hänen puoleensa, mutta ei yhteenkään heistä nämä sanat niin kovasti koskeneet kuin Olliin. Hän oli muuttunut kalmanvaaleaksi. Puoleksi kumartuneena seisoivat hän siinä, tutisevin huulin ja silmät pullistuneena juurikuin olisi hän kykenemätön tajuamaan, mitä kumminkin näki ja kuuli. Sitte näytti hän yht'äkkiä

huomaavan, kuinka mahdollisesti hän oli erehtynyt tämän miehen suhteen, kun muutamia päiviä sitä ennen oli väittänyt, ettei sitä kävisikään mihinkään lukuun ottaminen, ja nyt näki leimauksen hänen silmissään välähtävän väkevästi. Kun suuttunut jalopeura oli hän hyökäämisillään; mutta samoin kuin jalopeuraa hillitsee nyt häntäkin voimakas silmäys, joka kirkkaana lujana ja levollisena kohtasi häntä. Artturi oli järkähtämättä seisonut paikallaan, hän oli ainoastaan luonut silmänsä auki täysikookkaiksi, ja tällä silmäyksellä valloitti hän päälle yrittävän raivon pysymään rajoissaan. Ainoastaan muutamia sekuntia kesti tätä keskinäistä silmäelemistä, ja heidän välinsä oli ratkaistuna. Verkalleen aukeni Ollin nyrkki; verkalleen katosi hurja uhka hänen kasvoistaan ja silmät alenivat lattiata kohti. Hän oli nuorena isännässä tavannut vertaisensa, ehkäpä väkevämpänsäkin ja — hän nöyristyi hänen edessään.

Artturi astui takaisin. Äänensä oli taas kylmä ja levollinen, kun jatkoi:

— Sanokaa nyt kumppaleillenne, mihinkä voin myöntyä ja mitä minun täytyy kieltää! Sanokaa myöskin, etten peruuta ainoatakaan sanaa, minkä olen puhunut. Tällä kertaa minulla ei ole muuta teille sanomista.

— Noh, mitäpä siis; Ollin ääni kuului sortuneelta, milt'ei sisällisen vihan tukehtuneelta. — Sitte julistan teille tehtaidenne kaikkein työmiesten nimessä, että nämä tehtaot huomispäivästä alkain lakkaavat käymästä.

— Hyvä se! Siihen olen tyyväinen. Mutta nyt varoitin minä teitä vielä kerran, Hartonen, kaikista ajattelemattomista yrityksistä. Teillä sanotaan olevan rajaton valta kumppalienne joukossa. Pitäkää siis siitäkin huoli, että rauha ja järjestys voimassa pidetään, älkääkään luulko, että säikäytätte minua häiritsevilla hankkeilla! Minä ja virkamieheni tahdomme tehdä kaikki mitä voimme välttääksemme kaikkia riitoja, mutta jos meitä niihin pakoitetaan, niin meidän on ryhtyminen toimiin ja puuhiin niitä vastaan, ja hätätilassa käytän isäntävaltaani. Säästäkää sekä minua että itseänne siitä!

Olli kääntyi mennäksensä pois, mutta jäähyvästisilmäyksensä vihaan ja raivoon sekaantui toinen, vielä syvällisempi intotuli, jota ei kukaan liene aavistanut, mutta joka väkevästi rasitti tämän hurjan ja kiihkoisen miehen rintaa. Hän oli niin kauan ylenkatsonut "vennokasta" ja riemuinnut siinä ajatuksessa, että tätä vennokasta — joku toinenkin ylenkatsoisi. Jos hän tämän toisen edessä ilmaantuisi semmoisena kuin nyt tässä, silloin olisi ylenkatse loppunsa saanut, ja nuo suuret, ruskeat silmät, jotka olivat hänen hillinneet, voisivat siltä toiselta ansaita jotakin muuta kuin vihaa ja vastenmielisyyttä. Syvä kalpeus, mikä nuhteiden saatua peitti nuoren vuorityömiehen kasvot, kävi yhä syvemmäksi hänen pois kääntyessään.

Saammehan nähdä, kuka kauemmin kestä. Siksi onnea vaan!

— Hän meni molempine kumppalineen, mutta jälkimäisten kasvoista voi huomata, että vastikään päättynyt keskustelu oli vaikuttanut heihin aivan toisin kuin heidän johtajaansa. Puoleksi arasti, puoleksi kunnioittavasti katsahivat he takaisin nuoren isännän puoleen, ja heidän käytöksessään oli jotakin vitkailevaista ja epäröivää, heidän sieltä erotessa.

Artturin tarkastava silmä seurasi heitä ja hän kääntyi nyt herrain puoleen.

— Tuossa on meillä jo kaksi, jotka seuraavat häntä vaan puolittain! Toivon useimpain malttavan mielensä aikaa saaden; tätä nykyä, hyvät herrat, meidän täytyy mukautua välttämättömyyteen ja antaa tehtaiden istua. Arvaan kyllä vaaran, mikä tässä etäisessä tienoossa uhkaa meitä kahdeltatuhannelta ihmiseltä, joilla on Hartonen johtajana; mutta minä olen päättänyt pitää puoltani eikä peräytyä, siksikin asia on ratkaistu. Tietysti se on teidän vapaassa tahdossanne, tahdotteko tässä seurata minua. Koska te lähes jokainen olette päätöstäni vastaan, niin tietysti en tahdo pakoittaa päällenne sen seurauksia, vaan tahdon kernaasti laskea jokaisen täältä erilleen, joka ehkä katsoo jonkun ajan poissaolon tehtaista välttämättömäksi.

Yleinen innokas kieltäytyminen oli vastauksena tähän ehtoitukseseen. Kaikki herrat tunkeilivat miltei suuremmalla innolla nuoren isännänsä ympärille, vakuuttamaan häntä, ettei yksikään luopuisi paikaltaan. Yksin hämmästyneellä Wilposellakin näytti yht'äkkiä olevan oikea jalopeuran rohkeus, niin tarmokkaasti yhdistyi hän samaan päätökseen. Artturi hengähti syvästi.

— Kiitän teitä, hyvät herrat! Iltapäivällä puhelemme enemmän ja sovimme töistä ja toimista, joihin on ryhdyttävä; tällä kertaa täytyy minun jättää teidät. Teitä, herra Sihvonen, odotan tunnin perästä sinne työhuoneeseeni — vielä kerran, minä kiitän teitä kaikkia!

Vasta hänen mentyänsä ja oven suljettua, puhkesivat kaikki ne hämmästyksen, mieltymyksen ja huolen liikutukset sanoiksi, jotka hänen läsnä-olonsa tähän asti oli pidättänyt.

— Minä vapisen joka jäsenessäni; sanoi Wilpponen, kun nyt, ajattelematta päällysmiestensä läsnä-oloa, heittäysi tuolille; mutta äskeinen seikka näytti tehneen lopun kaikista tavallisista käytöksistä. —

Taivaallinen Jumala, minkälainen kohtaus! Jo luulin Hartosen, tuon hurjan ihmisen, hyökkäävän hänen päällensä; mutta semmoiset silmäykset, semmoinen puheen laatu — kuka sitä olisi nuoresta herrasta aavistanut!

Hän oli kovin tuikea, ylen tuikea! moitti Sihvonen; mutta tässä hänen moitteessaankin ja epäilevässä päänpuistelussaan oli kokonaan toinen luonto, kuin ennen Artturista virkatuissa sanoissa oli ollut. — Hän puhui aivan niinkuin hänellä vielä olisi miljoonia komennettavina, eikä niinkuin tehtaiden käynti olisi hänellä hengen kysymyksenä. Isänsä olisikin tässä ylpeyttään katsomatta ehdottomasti antanut perään, sillä se olisi ollut ainoa keino asiainsa pelastamiseksi ja omaa kunniantansa ja isännän arvoaan hän ei pannut kysymykseen. Pojalla näkyy olevan toinen mieli; mutta ne sanat, joita sopi käyttää vuosi tätä ennen, eivät nyt kelpaa. Hänen olisi pitänyt olla varovaisempi eikä noin jyrkkä puheissaan, niin hänellä aina olisi ollut tilaa mieltänsä muuttaa jos —

— Männikköön turhine pelkoinenne! keskeytti hänen yli-insinööri kiivaasti. Suokaa anteeksi, Herra Sihvonen, että käyn rajuksi; mutta näkyypä, että olette konttoorissa työskennelleet, ettekä työmieslaumoja johtaneet. Hän on arvannut juuri oikean nuotin, hän on vaikuttanut heissä kunnioitusta, ja tämmöisissä tapauksissa siinä on kaikki. Ystävällisen puhuttelemisen he olisivat katsoneet heikkoudeksi, ylhäisen maltillisuuden ylpeydeksi. Heidän omaa kieltänsä: joko — taikka, täytyy heidän kanssansa puhua, ja sen ymmärtää herra Berkow paremmin kuin kukaan muu; sen kyllä näitte Hartosesta.

— Pelkään vaan, että hän, oli miten oli, arvaa edessämme olevan taistelun kovin helpoksi, sanoi tirehtööri vakaisesti. Omin päinsä olisivat työmiehemme tyytyneet siihen, mitä hän myöntää, mutta Hartosen johdattavina he eivät sitä tee. Hän ei rupea mihinkään sopimukseen. Mutta herra on oikeassa, hän on mennyt suostumuksissa ainakin rajojen ääriin; etemmä meneminen olisi hänen itsensä, asemansa ja meidän kaikkein alttiiksi panemista!

Nyt he kaikki yhtä rintaa puhuivat "herrasta", niinkuin tämä ylimys-nimitys seuraisi itsestensä. Muutamissa tunneissa oli Artturi sen valloittanut; nyt ei enään näyttänyt muuta nimitystä heidän isännelleen löytyvänkään. Tottapa lienehän näyttänyt itsensä valtijana.

Ne kolme asiamiestä olivat lähteneet huoneesta ja menivät nyt tehtaita kohden. Olli ei virkannut sanaakaan, mutta Lauri sanoi puoli-ääneen:

— Väitithän kerta, että jos joku ajallansa näyttäisi ikeniään ja ajallansa lausuisi meille oikeat sanat, niin — mutta kuulepas, Olli, minä luulen hänen tuolla ylhäällä sen ymmärtävän!

Olli ei vastannut, hän katsahti ylös akkunoihin ja ukonpilvi peitti hänen otsansa.

— Tämäpä siis olikin se, joka piili hänen silmissään, kun aina näyttivät niin uneliailta, ikäänkuin hän ei olisi kelvannut mihinkään muuhun maailmassa kuin nukkumaan! jupisi hän hammasta purren. "Niinkauan kuin minä olen täällä, minä olen tehtaiden herra!" Luulenpa tosiaankin hänellä olevan siihen luonnonlahjaa.

He kohtasivat nyt joukon vuorityömiehiä, Ollin väkeä, jotka eivät olleet menneet kaivokseen ja nyt piirittivät nämä kolme asiamiestä hätäisillä kysymyksillä.

— Antakaa Ollin kertoa se teille! sanoi Lauri kuivasti.

— Luulen, ettemme olekaan oikeata miestä tavanneet; hän ei aiokaan mihinkään suostua.

— Eikö? — Vuorityömiehet näyttivät kaikki pettyneen. Toista vastausta olivat he toki odottaneet. Muutamia huutoja ja uhkauksia nuorta isäntää vastaan, jonka nimeä useita kertoja halveksimalle mainittiin, joutuivat kuuluviin.

— Vaiti! ärjäisi Olli heille. Te ette tunne häntä semmoiseksi, kuin me nyt olemme hänen nähneet. Ajattelinpa, että nyt niin helposti pääsisimme voitolle, kun isä on poissa; mutta kaikki olemme erehtyneet pojan suhteen. Hänellä on mitä ei yksikään olisi uskonut sillä vennokkaalla olevan, hänellä on tahto! Vakuutan teitä, että se tulee antamaan meille kyllin tekemistä.

* * * * *

Oli vielä joksikin aikaisin aamupäivällä, vielä tuoksuivat ja kimmaltelivat vuoret ja metsät raikkaan keväisen aamun kasteessa, kun Eugenia aivan yksinään ratsasteli metsätietä. Hän oli oivallinen ratsastaja ja rakasti tätä huvitusta innostuksella, ja kuitenkin oli hän täällä maalla nauttinut sitä harvemmin kuin tapansa oli. Ensistäkin oli ilmanlaatu estänyt kaikki huviretket, sitte puuttui häneltä halua siihen, mutta pääsyynä oli se, että hänen kaunis ratsunsa oli hänen miehensä kihlaus-ajalla lahjoittama, ja että hän nyt kerta oli tottunut siirtämään vastenmielisyytensä antajaa kohtaan kaikkeen,

mikä suorastaan tuli häneltä. Ainoastaan vastenmielisyydellä oli hän häpäivänä käyttänyt niitä kalliita timantteja, jotka hän oli saanut morsiuspukunsa koristeiksi; sitte ne eivät olleet enään liikkuneet koteloistaan; ainoastaan pakollisesti liikkui hän siinä ylellisessä komeudessa, mikä ympäröitsi naimisensa jälkeen, ja tämänkin ihanan eläimen, joka oli maksanut niin tarumaisen summan ja joka, hänen ensi kerran kihlattunsa vierellä sillä ratsastaessa, oli saattanut koko kaupungin ihmettelemään, sen valtijat silminnähtävästi laiminloi, jättäen sen kokonansa palvelijain huostaan.

Sitä suuremman kummastuksen nosti se palvelijoissa, kun armo eräänä päivänä käski satuloita hevosen huviratsastukselle, ja sanoi palvelijalle, joka hankkiutui kuin tavallisesti häntä saattelemaan, että hän tällä kertaa tahtoi ratsastaa yksinään. Käsytys tiettysti toteltiin, joskin jollakulla kummastuksella, ja hän ratsastikin tiehensä yksinään. Artturi tiettysti ei tietänyt siitä mitään; Eugenia näki häntä nyt jos mahdollista vielä harvemmin kuin ennen; Artturi jäi monesti pois atrioilta, ja molemmat puoliset elivät ylimalkain niin erillään, että ainoastaan ylen harvinaisissa tapauksissa toinen tiesi mitä toinen tänä tahi toisna päivänä teki.

Eugenia ratsasti ravakkaa juoksua poikki metsän, kohtaamatta yhtään inhimillistä olentoa; täällä tuntuikin hyvin yksinäiseltä, ja tämä yksinäisyys, tämä aamun vilppaus ja ihanuus ei voinut olla elähtävästi vaikuttamatta nuoreen rouvaan, joka moneen päivään ei ollut liikkunut puistoa kauemmaksi. Tehtaat olivat työttöminä ja jonkunlainen petollinen lepo ja hiljaisuus vallitsi tällä muuten niin uutteralla tilalla; mutta sitä vilkkaammin työ kävi nuoren isännän työhuoneessa, josta hän nyt harvoin liikkui mihinkään. Tehtaan herrat tulivat ja menivät; neuvoitteluja pidettiin, kirjoja ja papereita tarkasteltiin; Sihvonen matkusti pääkaupungin ja tehtaan väliä ehtimiseen; sillä välin lenteli kirjeitä ja lennätinsanomia edes ja takaisin; mutta tämä ponnisteleva toimellisuus oli niin vakaisen ja synkeän näköistä, että oli kuin olisi aavistettu jotakin onnettomuutta, jota tahdottiin estää ja jota vastaan ainakin tahdottiin varustautua. Eugenia tiesi työmiesten suhteen oltavan jonkinlaisessa epäsovussa. Artturi oli itse puhunut hänelle siitä ja lisännyt, ettei asia olisi juuri minkään arvoinen ja että se ennen pitkää saataisiin sovituksi. Hän oli sanonut sen hänelle hyvin tyvenmielisesti, kylmästi ja vaan käskenyt hänen satunnaisilla huvirekillään niin paljon kuin mahdollista välttämään niitä kyliä, joissa vuorityömiehet asuivat, heissä kun tätä nykyä muka vallitsi jonkunlainen vihamielisyyys. Tehtaan herratkin lienevät sen ohessa saaneet jonkun vihjan, etteivät huolestuttaisi nuorta rouvaa, sillä Eugenia yritykset saada siltä suunnalta likempää tietoa menivät tyhjään, hän kun vaan sai kohteliaasti kierteleviä vastauksia ja rauhoittavia vakuutuksia. He olivat sanoneet hänelle, ettei hänen pitäisi ensinkään huolehtia, että asia oikeastaan ei ollut minkään veroinen, vaan että sovintoa voitiin joka päivä odottaa — ja kuitenkin Eugenia selvästi tunsu tuon kielletyn vaaran, samaten, kuin hän myös havaitsi sen muutoksen, mikä vanhan Berkowin kuolemasta aikain oli tapahtunut hänen puolisossaan, vaikka tämä ei ollut mitenkään käytöstään häntä kohtaan muuttanut.

Nuori rouva oli luonteelleen rohkeampi ja uljaampi, kuin ettei olisi katsonut tätä säästäväisyyttä kohtaansa jonkinlaiseksi loukkaukseksi. Tiettysti hänellä ei ollut oikeutta miehensä luottamukseen, eikä oikeutta käydä osalliseksi hänen huoliinsa, kentiesi vaaroihinsa; mitä muut naiset saivat vaatia, se oli hänestä kaukana. Kun ero kerta on päätetty ja vaan moniaita kuukausia kärsitään toisiaan näön vuoksi, että niin vähän kuin mahdollista annettaisiin maailmalle rupattamista, silloinhan ollaan oudot toistensa harrastuksille.

Senpä Eugeniakin ymmärsi, ja jos hän ei olisi ymmärtänyt niin Artturi olisi sen hänelle selittänyt, sillä samassa kuin hän, päivä päivältä yhä enemmän irroitti itsensä entisestä velttoudestaan ja voimalla ryhtyi mitä pontevimpaan toimellisuuteen, samassa hän yhä enemmän kylmistyen ja vierastaen vältteli häntä; Eugenia olikin hänelle kiitollinen siitä, että hän koki huojentaa tapahtuvaa tuskallista eroa siten, että nyt kohteli häntä juuri kuin outoa ihmistä.

Eugenia ei ollut ymmärtämättä, että Berkowin kuolema oli poistanut suuren esteen hänen toivotuksiltaan. Berkow tuskin olisikaan suostunut tätä yhdistystä purkamaan, jota kunnianhimonensa niin suuresti oli halunnut ja jonka hän oli maksanut kalliisti kyllä. Poikansa ajatteli tässä toisin. Hänelle tämä yhdistys oli yhtä yhdentekevä, kuin se puoliso, jonka hän entisessä toimeettomassa myöntäväisyydessään oli antanut itselleen pakoittaa. Hän oli vapaatahtoisesti suostunut eroon jo ennenkuin Eugenia oli koettanut taivuttaa häntä siihen, ja tämä ero, joka muuten pian yleensä maksaa niin äärettömän paljon taistelua ja mielikarvautta, niin monta kyyneltä, joka usein herättää kaikki ihmis-sydämen kiihkohimot heidän syvyydestään, valmistui tässä niin rauhallisesti ja kiihkottomasti, niin täydellisessä keskinäisessä sovussa ja semmoisen kylmyyden, kohteliaisuuden ja tunnottomuuden ohessa, että se tosiaankin oli varsin ihmeellistä.

Hevonen pillastui yhtäkkiä. Se ei ollut tottunut ratsuvitsaa maistamaan, vielä vähemmän niin ankara kuin se nyt sai; se sai tänäpänä paljon kärsiä valtiattarensa kärsimättömyydestä, ja jos tämä ei olisi ollut semmoinen mestari ratsastus-taidossa kuin oli, niin tuo tulinen ja äkäinen eläin olisi antanut hänelle tarpeeksi tekemistä. Nyt hän sai sen jollakin ponnistuksella hillityksi, mutta nuoren rouvan hienot kulmat pysyivät kurtussa ja huulet kovasti ummistettuina ikäänkuin sisällisestä närkästyksestä,

oli se sitte hevosen vastustuksen tähden tahi sen tähden, että jossakin toisessa puuttui vastustusta.

Hän oli sillä aikaa ennättänyt arentikartanoon, joka oli puolen tunnin matkan päässä laksossa, ja nyt meni hän vuotta ylös, ei kyllä sitä jyrkkää polkua, jota hän tuonoin asteli Artturin parissa, sillä sitä ei käynyt ratsastamalla kulkeminen, vaan ei kaukana siitä vei kiertävä, mutta huokeasti kuljettava ajotie kukkulalle. Hevonen, joka oli tottumaton semmoisiin mäkilöihin, taipui vaan vastenmielisesti tähän ponnistukseen, ja kukkulalle päästyään täytyi Eugenia seisahtuttaa, suodakseen hevoselle tarpeellista levähdystä.

Nyt oli sumu, joka edellisellä kerralla peitti vuoren, kadonnut, ja kirkas päivä-paiste virtasi valaisevana ja lämmittävänä yli maan, niinkuin ei koskaan olisi aikaa ollutkaan, jolloin sade ja myrsky täällä olivat vallasta taistelleet, ja jolloin maisema yltympäri oli ollut harmaan, muodottoman huurukuvan näköisenä. Vielä lepäsivät laksot aamuvarjojen viileässä, sinerväisessä sumussa, mutta sitä kirkkaampina kohosivat vuoret lukemattomine kukkuloineen, toinen toistansa ylemmä, kuin yksi ainoa viheriä vuorimeri, siintäviin kukkuloihin asti etäällä. Tummat kuuset olivat koristaneet itsensä vereksellä, vaalealla vihannalla, ja täällä metsänvaipalla ja siellä ulompana kallioisella pohjalla, juurien ja kivien välissä, missä ikänä köynnös oli löytänyt paikan tahi taimi voinut juurtua, kukoisti ja lemusi tuhannen muotoisia ja värisiä kasveja. Ja siihen lisäksi ojat vaahtoisina laskeusivat laksoon, lähteet lorisivat, ja kaiken tämän ylitse kaariutui pilvetön, heleän sininen keväinen taivas. Kaikki oli niin loistavan kirkasta, niin vapaata ja suurta, kuin tahtoisu luonto täälläkin äsken herätetyllä elolla parantaa joka haavan, murtaa joka vankiuden, ikään kuin ei mikään täällä voisi hengitellä, mikä ei ollut heimoa vapaudelle ja onnelle.

Ja kuitenkin oli nuoren naisen katsanto niin tavattoman vakainen, kasvonsa niin tuskallisessa jännityksessä, kuin kaikesta tästä ympäröivästä ihanuudesta hänelle olisi jotakin salaista kipua. Kuitenkin olisi hänen pitänyt voida tarpeekseen hengähtää, ajatellessaan sitä luvattua vapautta, mikä hänellä oli oleva, ennenkuin vielä toinenkin kevät tervehti maata. Minkä tähden ei hän voinutkaan sitä tehdä, minkä tähden vihlaasi tämän ajatuksen rinnalle eräs tunne hänen sieluaan, joka oli sukua tuskallekin? Vaikuttiko kentiesi vielä tuska siltä hetkeltä, jona ero tarjottiin ja hyväksyttiin? Hän ikävöi niin hartaasti tätä eroa; hän kärsi niin äärettömästi niissä kahleissa, joita hän tuskin enään jaksoi kantaa; aina siitä asti kuin hän Artturin seurassa oli täällä ylläällä, ei hän sitä jaksanut! Aina siihen asti oli hän ollut luja ja järkähtämätön uhrauksessaan isän hyväksi, alamaisuudessaan pakolliselle kohtalolle, vihassa pakoittajia kohtaan, mutta aina siitä hetkestä asti näytti koko hänen tunteensa laatu muuttuneen. Sinä hetkenä oli salainen vastustusvoima syntynyt hänen sydämessään, taistelu jostakin, mikä piili hämäräisenä ja lausumattomana hänen sydämensä pohjassa ja jota hän ei mihinkään hintaan maailmassa tahtonut päästää itseään vallitsemaan; ja kuitenkin, se oli juuri tämä, mikä oli häätänyt hänen ulos tänä aamuhetkenä ja milt'ei vastoin hänen tahtoaan vienyt hänen tälle paikalle; kuitenkin oli se ainoana syynä siihen, että parooni Windegin tytär taisi unhottaa entistänsä siihen määrään, että jätti kotiin palvelijan, jonka aina oli tapa saatella häntä tämmöisillä huvi-retkillä. Hän ei tainnut eikä tahtonut ottaa todistajaa seuraansa tänä päivänä — ja hyvä oli, ettei semmoista ollutkaan, sillä pysähtyessään hevosinensa sinne kukkulalle ylö yksinänsä, tapasi hänen keskellä kaikkea tätä päiväpaisteista kevätloistoa ikäänkuin hiljainen ikävä sen hetken salavihkoisesta lumouksesta, kun sumu ja pilvet liehuivat hänen ympärillään, kun petäjien latvat suihkivat heidän molempain päällä ja myrsky tohisi vuoren rommakoissa ja laksoissa; siitä hetkestä, jolloin ne suuret ruskeat silmät, jotka silloin ensi kerran loivat verhonsa hänen edessään, antoivat hänelle ensimmäisen aavistuksen siitä, että siitä miehestä olisi voinut tulla paljo kentiesi mitä hyvänsä, jos häntä olisi rakastettu ja hän olisi rakastanut, ennenkuin hänen oman isänsä käsi syöksi hänen siihen pyörteeseen, jossa niin monen kyky on lannistunut. Ja tätä muistellessa heräsi eräs muukin tunne, jota Eugenia Windeg ei koskaan ennen ollut kokenut, joka oli aiottu vasta Berkowin puolison koettavaksi, tuska, paljon hiljaisempi, mutta myös paljon syvällisempi, kuin kaikki mitä hän tähän asti oli kärsinyt, ja hän laski käden silmilleen, joista lämpöinen kyynelvirta hillittömästi valahti.

— Armollinen rouva!

Eugenia hypähti, ja samassa hyppäsi oudosta äänestä säikähtynyt hevonen syrjään, mutta samana hetkenä oli voimakas käsikin tarttunut ohjiin ja pakoitti nyt hevosen asettumaan. Olli Hartonen seisoi juuri hänen vierellään.

— En tiennyt hevosta niin araksi, mutta sainpa heti sen ohjista kiinni, sanoi hän anteeksi pyytävällä äänellä, samalla kun puoleksi levoton, puoleksi ihmettelevä silmäys vilahteli nuoren ratsastajattaren ääritse, joka, vaikka hämmästynyt, oli pysynyt satulassa.

Eugenia pyyhkäisi kädellä sukkelaasti kasvojaan, saadakseen kyynelten jälet pikaa katoamaan, mutta myöhään. Epäilemättä oli Hartonen nähnyt nämä kynelet, ja tämä ajatus ajoi heleän punan Eugenia poskille, ja teki hänen äänensä tyytymättömyyttä osoittavaksi, kun äkisti ja jyrkästi sanoi:

— Päästäkää ohjat! Hevonen ei ole tottunut, että tuntematon häntä pitelee, ja pilttoui pian vieraan

ihmisen kosketuksesta. Te saatatte sekä minun että itsenne vaaraan läheisyydellänne.

Olli totteli ja astahti syrjälle. Eugenia silitteli kädellään hyväillen hevosen kaulaa; hän oli ainoastaan korskuvalalla malttamattomuudella suvainnut tuon vieraan käden, jonka voimaa se kumminkin ensi hetkessä oli totellut, mutta asettui ennen pitkää valtiattarensa hyväilyksistä.

Sillä aikaa olivat Hartosen silmät yhtenänsä luotuina nuoreen rouvaan, joka hevosen selässä näyttikin niin komealta kuin harvat hänen sukupuolestaan. Musta ratsuvaatetus, pieni hattunen huntuneen, vaaleiden palmikoiden ja ihanain, vielä kyynelistä punoittavain kasvoin peittona, keveä ja vakava ryhtinsä, jota hän hevosen levottomuudessa ei hetkeksikään menettänyt, tekivät Eugenian solakkaan vartalon oikein ihastuttavaksi. Koko ilmestys, siinäkun hän istui ihanan eläimen selässä, kirkkaan auringon valon ympärivirtaamana, oli kunnan ja sulon täydellinen kuva.

— Olitteko te täällä kukkulalla, Hartonen? kysyi Eugenia toivoen, että Hartonen olisi tullut sinne samalla hetkellä kuin hän puhutteli häntä, eikä siis ollut nähnyt hänen kyyneliään. En havainnut teitä ennen.

— Minä seisoin vähän tuonnempana! hän viittasi vastapäätä olevaan metsään, jonnepäin Eugenia ei ollut katsonut. Näin teidän ratsastavan tänne ylös ja seisahduin teitä odottamaan.

Nuori rouva, joka aikoi ratsastaa hänen sivutsensa metsään, pidätti hevosesensa kummastuneena.

— Odottamaanko minua? toisti Eugenia. Minkä vuoksi?

Olli ei vastannut.

— Oletteko yksinänne, armollinen, rouva? Aivan yksinännekö? Eikö teillä ole palvelijaakaan muassanne, niinkuin tavallisesti?

— Ei ole, näettehän että olen aivan yksinäni. Olli astui äkisti, mutta tällä kertaa varovammasta kuin sitä ennen, hevosen rinnalle.

— Sitte täytyy teidän palata! Hetikohta! Minä saatan teitä, ainakin kunnes tulette tehtaiden näkyviin.

— Mutta mitä varten kaikki tämä? kysyi Eugenia enemmän ja enemmän hämmästyen tätä tarjousta ja nuoren vuorityömiehen kurttuista otsaa. — Onko mitään vaaraa täällä metsässä, taikka onko täällä jotakin muuta peljättävää?

Olli loi silmänsä alemmalle metsätielle, jonka mutkat osaksi olivat näkyvissä.

— Me olimme masuunin luona tuolla ylhäällä! sanoi hän vihdoin pitkään, minä ja toverini. Minä lähdin yksinäni suorinta tietä sen tähden, että tahdoin olla ennen palanneena, toiset menivät ajotietä. Te voisitte viimein kohdata heidät, armollinen rouva, ja silloin tahtoisin kernaammin olla teitä likemmällä — kävi miten kävi.

— En pelkää, vastasi Eugenia vakaasti, ja minä toivon etteivät he toki loukkaa minua. Tiedän kyllä työmiehissä tyytymättömyyttä vallitsevan, mutta minulle on sanottu, ettei se ole juuri minkään arvoista ja että se kohta saadaan asettumaan.

— Silloin on teille valheteltu! keskeytti hänen Olli tuimasti. Sovinnosta ja vähäpätöisyyksistä nyt ei olekaan kysymystä. Herra Berkow on julistanut meille sodan, taikka me hänelle, joka on yhdentekevä. Se vaan, että olemme tätä nykyä riidassa, ja se ei lopu ennen kuin jompikumpi meistä on hukassa. Sen sanon minä teille, armollinen rouva, ja tottapa minä paraiten sen asian tiedän.

Vieno kalpeus vetäysi nuoren naisen kasvoille, saatuaan nyt vahvistuksen kauan jo vallitsemaan pelkoonsa, mutta samalla loukkasi häntä Hartosen rohkeat, kerskuvat sanat asiata ilmoittaissa, ja tästä sai hänen ylimmysluontonsa joksikin täyden pontevuuden, kun hän varsin kylmästi vastasi:

— Noh, jos asianlaita niin on, niin minun on mahdotonta vastaanottaa johtoa ja vielä vähemmin suojelusta mieheltä, joka noin ilmeisesti ja peittelemättä on julistanut olevansa herra Berkowin vihollinen, — minä ratsastan yksinäni.

Hän yritti laskemaan hevosesensa täyttä karkua menemään, kun Olli tuotapikaa, kiivaasti ja rohkeasti, sulki häneltä tien.

— Seisahtukaa, armollinen rouva! Teidän täytyy ottaa minut mukaanne.

— Täytyykö? Eugenia nostatti ylevästi päätänsä. Ja jos nyt en tee sitä?

— Sitte — pyydän teitä sitä tekemään.

Se oli taas sama pikainen muutos rohkeimmasta uhittelemisesta miltei kerjäävään rukoukseen, mikä jo ennen oli masentanut Eugenian vihan ja nytkin asetti hänen tyytymättömyytensä. Eugenia katsahti alas nuoreen päällysmieheen, joka synkeästi ja vihaisesti ja kuitenkin silmännähtävästi murheellisena silmäili häneen.

— En voi taipua tarjoukseenne, Hartonen! sanoi hän vakaisesti. Jos tosiaankin tovereissamme on niin pitkälle tultu, että kohdatessani heitä en ole loukkaukselta turvattu, niin pelkään että se vaan on teidän tekoanne, ja että kaikki on tullut alkujaan mieheltä, joka noin leppymättömästi vihaa meitä.

— Meitä? keskeytti hänen Olli kiivaasti. Teitä en vihaa, armollinen rouva, eikä teitä loukata, ei sanallakaan! Ei yksikään ole rohkeneva teille mitään virkkaa, kun minä olen paikalla, ja jos joku rohkenisi, niin sitä hän ei tee toisen kerran. Antakaa minun tulla muassa!

Eugenia epäröi hetkisen; mutta pelkäämättömyytensä ja Ollin vihaiset sanat ratkaisivat asian.

— Minä käännyn takaisin ja vältän ajotien! sanoi hän navakasti.
Jääkää te tänne, Hartonen, asemanne herra Berkowin suhteen vaatii sen.

Ikäänkuin tämä nimi olisi laskenut kauan hillityn vihan irralle; Hartosen silmät leimahtivat yhtäkkiä Eugenian puhuessa, ja hurja verinen suuttumus säihkyi niissä.

— Herra Berkow! äänähti hän; — Herra Berkow, joka niin suosiollisesti antaa teidän yksinänne ratsastaa, vaikka tiesi meidän olevan tuolla mäellä ja nyt täytyvän olla täällä metsässä! Eihän Berkow koskaan ole teistä huolinut, se on hänestä yhtä, jos olette onneton taikka ei, ja kuitenkin hän on ainoa, jonka täytyy siitä vastata!

— Hartonen, mitä rohkenette puhua! sanoi Eugenia, närkästyksestä ja mielikarvaudesta hehkuen; mutta turhaan koki hän hillitä häntä; Hartonen keskeytti hänen puheensa ja jatkoi kasvavalla kiivaudella.

— No niin, kyllähän se oli kauhea rikos, että näin teidän itkevän, kun luulitte ettei yhtään ihmistä ollut lähitienoissa; te itkette usein, armollinen rouva, te olette itkeneet monta kertaa sittekuin tänne tulitte, vaikka ei kukaan ole nähnyt sitä niinkuin minä vastikään. Tiedämpä kuka siihen on syynä, ja minä annan hänen —

Hän malttui tuota pikaa, sillä nuori rouva oli oikaissut itsensä korkealle satulassa, ja nyt tapasi hänenkin yksi noita musertavan ylevyyden silmäyksiä, joilla Eugenia osasi tehdä itsensä likenemättömäksi. Äänensä kuului jään kylmältä, ja vieläkin pahemmalta; se oli juuri valtijattaren äänenlaatu alamaista kohtaan, kun hän nyt tiuskasi Hartoselle:

— — Vaiti, Hartonen! Vielä yksi sana, yksi ainoa sana häntä vastaan, ja minä unhotan, että olette pelastaneet hänen ja minun oman henkeni, ja vastaan puheeseen kuten se ansaitsee.

Hän pyöräytti hevosen ja tahtoi ratsastaa hänen sivutse, mutta Ollin jättiläis-runko seiso i keskellä tietä, väistymättä ainoatakaan askelta. Olli oli kalvettunut tuosta haltijan äänestä, jonka hän nyt ensi kerran kuuli Eugenian huuililta, ja viha, joka säihkyi hänen silmissään, näkyi nyt häntäkin tarkoittavan.

— Mene pois tieltä! käski Eugenia entistä lujemmin. Minä tahdon kulkea eteenpäin!

Mutta hänellä oli täällä vastassa mies, jossa käskyt eivät mitään voinneet ja joka hänen käskystä vaan pahemmin raivostui. Sensijaan että olisi totellut, hän yhdellä ainoalla askelella astahti juuri hänen vierelleen ja tarttui toisen kerran, ja tällä kertaa rautakouralla hevosen ohjiin, huolimatta ratsastajan vaarasta, huolimatta että hevonen pystyyn kavahtaisi.

— Älkää puhutelko minua noin, armollinen rouva! sanoi hän alhaisella äänellä. Paljon voin kärsiä, ainakin teiltä, jos ei keltään muulta; mutta tuota äänähdyistä en suvaitse! Älkää häätäkö hevosta, jatkoi hän kiivastuksissaan, kun Eugenia ratsuvitsalla aikoi pakoittaa sitä kiskaisemaan itsensä irti ja karkaamaan sieltä tiehensä. Te ette saa minua kumoon ratsastamalla, mutta minä, minä, Jumala avita, tempaan sen kumoon, niinkuin kerran tempasin ne molemmat toiset hevoset.

Hirmuinen uhkaus oli hänen sanoissaan ja vielä enemmän hänen silmäyksissään. Ensi kerran näki Eugenia Hartosen kaikkia peljättävän hurjuuden kääntyvän itseään kohtaan ja hoksasi nyt asemansa kaiken vaarallisuuden; mutta samassa hetkessä huomasi hän myös ainoan keinon, mikä tässä voi auttaa.

— Hartonen, sanoi hän nuhdellen, mutta äänensä oli tuota pikaa käynyt leppeäksi, miltei vienoksi. Vastikään tarjositte minulle palvelustanne ja nyt uhkaatte jo minuakin? Jopa ymmärrän, mitä minulla on kumppaleiltanne peljättävänä, kun tekin noin kohtelette minua! Enpä olisikaan ratsastanut metsään tänäpäpä, jos olisin tätä aavistanut.

Nämä nuhteet, mutta vielä enemmän tämä ääni näkyi Ollin maltuttavan: hurja äkäisyytensä katosi, niin kuin hän ei koskaan olisi kuullutkaan sitä äänenlaatua, joka sen oli nostattanut. Vielä piteli hän oikealla kädellä ohjia, mutta vasen nyrkki aukesi vähitellen ja uhkaavaisuus katosi hänen kasvoistaan.

— Tähän asti en ole peljännyt teitä, jatkoi Eugenia hiljaa, vaikka teistä niin paljon pahaa on sanottu. Tahdotteko nyt vaikuttaa minussa sen pelvon? Me olemme likellä jyrkännettä; jos yhä noin ärystätte hevostani, tahi täytätte uhkauksenne, niin tässä tapahtuu onnettomuus. Taitaako mies, joka heittäysi hevosteni eteen pelastaaksensa tuntemattoman ihmisen, nyt saattaa minut vaaraan. Päästäkää minua menemään, Hartonen!

Olli hypähti ja loi silmänsä jyrkanteelle, jota olivat aivan likellä; verkalleen päästi hän ohjat ja verkalleen, ikäänkuin väistyen poistumatonta voimaa, astui hän syrjään ja jätti tien Eugenialle auki. Eugenia katsahti välttämättömästi taaksensa; siellä seisoivat hän liikahtamatta, ynseät silmät maata kohden, ilman sanaakaan vastaukseksi tahi jäähyväisiksi, ja antaen Eugenian ratsastaa tiehensä.

* * * * *

Nuori rouva veti syvään henkeänsä, kun, hevosen nopeus oli pelastanut hänen tuosta vaarallisesta lähisyydestä. Siellä oli hän kumminkin vapissut, niin rohkea kuin olikin. Hän ei olisi ollutkaan nainen, ellei hän tämän tapauksen perästä olisi tiennyt, mitä hän jo kauan oli aavistanut, että näetsen tämän miehen selittämätön ja ristiriitainen olento kantoi häntä kohtaan paljon vaarallisempaa tunnetta kuin vihaa. Vielä nöyrystyivät Hartonen hänen valtansa alle, mutta hän oli ollut kahleensa katkomaisillaan. Eugenia oli nyt nähnyt esimerkin siitä, että, jos Hartonen kerta kaikki solmut ja siteet murtaisi, hän järjettömyyden ja raivon suhteen kyllä olisi se hillitön luonnonvoima, mihin hän kerta oli hänen verrannut.

Hän oli ennättänyt laksoon, ja aikoi saadun varoituksen johdosta juuri poiketa ajotieltä, kun sieltä kuului kavionkapseen; ja kun hän kääntyi taapäin, näki hän ratsastajan, joka tuli täyttä laukkaa karauttaen ja muutamissa minuuteissa oli hänen vierellään.

— Jopa viimein! sanoi Artturi hengästyneenä, pyöryttäen hevosesensa kääntymään. Kuinka varomattomasti, että juuri tänä päivänä lähdet yksinään ratsastelemaan! Et liene aavistanutkaan tämän yrityksen vaarallisuutta? Eugenia katsahti hämmästyneenä puolisonsa puoleen, joka pikaisesta ratsastuksesta lähettäen ja palavissa ihoin pysähtyi hänen vierellään. Artturi ei ollut ratsasvaatteissaan, eikä ollut hänellä kannuksia eikä hansikoita; jokapäiväisessä puvussaan oli hän heittänyt hevosen selkään, ajaaksensa Eugenian jälkiin.

— Vasta puoli-tuntia sitte kuulin puhuttavan mielihoiteestasi, sanoi hän, hilliten mielenliikutuksensa. Ranssu ja Antti jo hakevat sinua eri suunnilla; minä kuitenkin yksin pääsin oikeille jälille. Arentikartanossa sanottiin sinun vähän sitä ennen ratsastaneen siitä sivutse. Nuori rouva ei kysynyt syytä tähän levottomuuteen; hän tiesi sen jo kyllin, mutta Artturin levottomuus hämmästytti häntä kumminkin. Olisihan Artturi voinut vaan lähettää palvelijansa hakemaan. Mutta tottapa ajatus, että työmiehet voisivat loukata hänen vaimoansa pitäisi olla herralle kovin harmittava, ja sepä siinä ollenee syynä, kun hän itse riensi häntä hakuun.

— Minä olen ollut tuolla kukkulalla, sanoi hän, osoittaen käymisensä päämäärää.

— Kukkulallako? Jossa etsimme suojaa myrskyä vastaan? Sielläkö olet käynyt?

Eugenia kävi tumman punaiseksi; hän huomasi Artturin silmissä taas tuon kummallisen leimauksen, jota hän moneen viikkoon ei ollut nähnyt. Ja minkä tähden kysymys oli noin kiihkeä, noin hengästynyt? Eikö hän jo aikoja sitte ollut unhottanut sitä hetkeä, jonka muisto vielä niin usein kiusasi Eugenia?

— Sattumosiin saavuin sinne, sanoi hän äkisti, ikään kuin vierittääkseen päältänsä jonkun syytöksen, ja tällä lauseella olikin toivottu vaikutus. Leimaus Artturin silmistä katosi ja ääni taas kylmistyi ja vakaantui.

— Sattumosiinko? Vaiko niin! Kylläpä ymmärsinkin, ett'ei tällainen vuorilla retkeileminen voinut olla tarkoituksenasia; ainoastaan tuskaisestihan hevonen tavallisesti suvaitsee tällamoisia teitä. Mutta sattumosiin olisit myöskin voinut joutua kaupungin tielle, ja sitä juuri pelkäisin.

— Ja mitä siitä oli pelkäämistä? kysyi Eugenia uteliaasti, samalla kun molemmat erosivat tältä leveältä tieltä kaitaisemmalle, joka vei suoraan metsän halki.

Artturi koki vältellä hänen silmäyksiään.

— Muutamia surkuteltavia seikkoja, joita juuri tänä päivänä voisi siellä tapahtua. Vuorityömiehemme ovat siirtyneet ylempään masuuniin, hankkimaan sielläkin melua ja vastustusta. Hartonen on

ylimmilleen yllyttänyt heidät pauhaavilla puheillaan; olen saanut kuulla, että jo eilen liene häiriötä siellä ollut, ja ihmislauma, joka kiukuissaan tulee semmoisten levottomuuksien näyttämöltä, voi valitettavasti tehdä mitä hyvänsä. He kaiketi ovat nyt juuri palaamassa.

— Oli miten oli, niin olisin välttänyt suurta tietä, sanoi nuori rouva huoleti. Minua oli jo varoitettu.

— Varoitettuko? Kuka sinua varoitti?

— Hartonen itse, jonka neljännes tuntia tätä ennen tapasin tuolla kukkulalla.

— Tällä kertaa Artturin hevonen oli se, joka äkisti kavahti pystyyn, säikähtyen kiivautta, millä ratsastajansa riuhtasi ohjia.

— Hartonenko? Ja hän rohkeni lähetä sinua, puhutella sinua, kaiken perästä mitä on tapahtunut näinä viimeisinä päivinä.

— Sen hän teki ainoastaan varoituksensa minua ja tarjoutuksensa minulle saattajaksi ja suojelijaksi. Minä en halunnut kumpaakaan; sen katsoin olevani sinulle ja asemallesi velkapää.

— Sen katsoit olevasi minulle velkapää! toisti Artturi ilkkuisesti. Olenpa sinulle äärettömän kiitollisuuden velassa semmoisesta suosiollisuudesta; mutta hyvä oli, ettet hänestä huolinut, sillä jos olisit antanut hänen saattaa itseäsi — niin olisin minä, niin paljon kuin vältänkin riidan ensimmäisen aiheen antoa, kuitenkin antanut hänen tietää, että koko kapinan alkuunpanija ja johtaja pysyköön loitolla vaimostani.

Eugenia ei virkkanut mitään; kuitenkin hän siksi tunsu puolisonsa, että tiesi, että hän, niin kalsealta kuin näyttikin, nyt oli hirmuisen vihaisena; hän tunsu nuo likistetut huulet, tuon vapisevan käden; juuri semmoisena oli hän seisonut hänen edessään hänen ensi-iltana siellä ollessaan; hän vaan paremmin ymmärsi, mitä tämän kalseuden takana piili.

He ratsastivat ääneti halki auringon valaisemaa metsää; hevosten kaviot tömisivät ainoastaan hiljaa pehmeätä sammalikkoa vasten. Täälläkin oli yleensä keväistä ilmaa ja keväisiä tuulelmiä, täälläkin kaariutui heleänsininen taivas kuusten latvain päälitse, ja täälläkin tunsivat he salaisen kivun sydämissään, he tunsivat sen vaan ankarammin, kipeämmin kuin siellä kukkulalla. Hevoset kulkivat tällä kaidalla tiellä vieretysten. Eugenian ratsasvaatteen syvät laskokset laahasivat pensaiden päällitse ja huntunsa liehahti tuontuostakin Artturin olkapäille. Näin lähellä ollessaan Eugenia ei voinut olla huomaamatta, että Artturi nyt, kun ankarasta ratsastuksesta tullut palavuus oli kadonnut, oli sanomattoman kalpea. Artturilla tosin ei ollut koskaan ollut nuoruuden tervettä, virkeätä muotoa, mutta tämä oli aivan toista kalpeutta kuin kalpeus nuorissa pääkaupunki-keikareissa, jotka viettivät iltansa salongeissa ja pelipöydän ääressä, maataksensa sitte päivillä hervottomina ja ylenkylläisinä sohvillaan yhteenvedettyin kartiinien takana, sen tähden että väsyneet ja turmeutuneet silmät eivät sietäneet päivänvaloa. Tuo kalpeus tuli uskottavasti samasta syystä kuin synkät murhekurtut hänen otsassaan, kuin vakava, totinen mielen-ilmaus hänen kasvoissaan, jotka muuten tavallisesti vaan osoittivat veltoa huolettomuutta. Mutta Artturi Berkowille oli äärettömäksi eduksi tämä muutos, joka olisi rumentanut kaikkia muita. Eugenia huomasi nyt vasta, että hänen miestänsä sopi sanoa ihanaksi. Sitä ennen ei hän ollut tahtonut sitä nähdä; miehen veltoon ja huolettomaan luonteeseen olivat kaikki hänen hyvät puolensa Eugenian silmiltä huvonneet; ne ilmaantuivat vasta nyt yhdistettynä siihen voimuuteen, joka näytti niin uudelta ja oudolta Artturin kasvoissa ja koko ryhdissä, vaikka kyllä tämä voimuuden ilmaus aina oli ollut niissä, ehkä väsymyksestä piilevänä ja sortuneena, niinkuin niin paljon muutakin. Niinpä niin, lumoavainen maailma alkoi jälleen kohota syvyydestään; lähenevä myrsky, se vaan, oli sen eloon herättänyt. Eugenian mieltä miltei karvastellut, ettei hänellä mitään osaa ollut tähän heräämiseen, ettei hän ollut tiennyt niitä noitasanoja, jotka olisivat päästäneet lumouksista. Artturi nousi omalla voimallaan, mitäpä tässä vierasta kättä tarvittiinkaan.

— Mieltäni pahoittaa, että minun täytyi lyhentää huviretkesi, sanoi Artturi, tehden viimein lopun tästä äänettömyydestä, mutta hän teki sen siihen kohteliaan kalseaan laatuun, joka hänen aina oli tapa Eugeniaa kohtaan vaarinottaa, — suvinen päivä on ihana!

— Minäpä arvelen, että ratsastus ulkoilmassa olisi tarpeellisempi sinulle kuin minulle! Nuoren rouvan ääneen sekaantui levottomuutta, josta hän kentiesi ei itse tiennyt mitään. — Sinä olet niin kalpeannäköinen, Artturi!

— Minä olen työhön tottumaton, sanoi hän eräänlaisella tuimalla ivalla. Se tulee siitä, että olen veltostunut! En saa tehdyksi sitäkään, minkä kirjurini joka päivä tekevät.

— Minusta pikemmin näyttää siltä, että ponnistat kykyäsi viimeisiin asti, sanoi Eugenia äkisti. Tuskin päiväkausiin astut työhuoneestasi ulos ja oillä näen, kuinka kynttilät palavat siellä aamuun asti.

Äkillinen punoitus lennähti nuoren miehen kasvoille.

— Milloin aloit lainata akkunoilleni semmoista huomiota? kysyi hän huoleti, mutta hyvin katkeroittuneena. Enpä luullutkaan silmiesi niihin ulettuvan.

Nyt oli nuoren rouvan vuoro punastua, mutta hän hillitsi äkkiä tämän punastuksen ja vastasi vakavalla äänellä:

— Siitä asti kuin sain tietää, että vaara, jota niin jäykästi kiellät, päivä päivältä enenee enenemistään. Minkä vuoksi ko'et uskottaa minua väärin tämän kapinan laajuuden ja sen mahdollisten seurausten suhteen?

— En tahtonut saattaa sinua levottomaksi.

— Enpä olekaan mikään säikkyvä lapsi, jota tarvitsisi noin surkuteltavasti säästellä, ja jos joku vaara uhkaa meitä —

— Meitäkö? keskeytti hänen Artturi. Annapa anteeksi, mutta vaara voi korkeintaan tulla uhkaavaksi ainoastaan minulle. Lapsena en ole koskaan aatteessanikaan sinua pitänyt; mutta velvollisuudekseni olen katsonut, etten vaivaisi paroonitar Windegia asioilla, jotka hänelle tietysti ovat yhtä yhdentekeviä ja ennen pitkää yhtä vieraitakin, kuin nimi, jota hän vielä kantaa.

Ääni tässä vastauksessa soi jääkylmältä; se oli Eugenian oma äänenlaatu, jota hän ainakin aivan usein oli käyttänyt Artturia kohtaan, nähdessään tarpeelliseksi tarkkauttaa häntä sukuperäänsä ja pakolliseen naimiseensa. Nyt antoi Artturikin hänelle huomauksen samasta asiasta. Nuoren naisen silmissä välähti jotakin närkästyksen tapaista, luodessaan ne puolisoonsa.

— Ja sinä kiellät siis minulta kaiken tiedon asioistasi?

— En toki kielläkään — jos sitä haluat.

Eugeniassa näkyi hetkisen aikaa sisällinen taistelu.

— Sinä olet hyljännyt työmiesten vaatimukset, vaiko et? sanoi hän viimein.

— Minä olen myöntänyt mitä niistä on käynyt myöntäminen ja mitä väestö itse on pyytänyt.

Hartosen ylellisistä vaatimuksista oikeastaan ei ansaitsekaan puhua; ne vaan tarkoittavat kaiken kurin kumoamista, vallattomuuden aikaan saamista, ja ovat suorastaan loukkaavaiset. Hän tuskin olisi juljennutkaan niitä esitellä, jollei olisi tiennyt, että minulta tässä taistelussa koko oloni joutuu vaaraan.

— Ja mikä joutuu vaaraan? kysyi Eugenia, hengen ahdistuksessa pelvosta. Omaisuutesiko?

— Vielä enemmän — eloni ja oloni!

— Etkö aio antaa myöten?

— En!

Nuori rouva katsahti äänettömänä miestänsä, tätä miestä, joka kolme kuukautta sitten ei voinut kestää näytelmää, sen tähden että hermonsa eivät sitä sietäneet, ja joka nyt niin vakavana kävi vastamaan ottelua, jossa elonsa ja olonsa oli vaarassa. Oliko hän todellakin sama kuin ennen? Jääkylmältä soi tuo "en"-sana, ja Eugenia tiesi sen yhtä jääkylmänä pantavan hurjimpiakin uhkauksia vastaan.

— Pelkään, että Hartonen jatkaa taistelua viimeisiin asti, vastasi Eugenia. Hän vihaa sinua.

Ylenkatseellinen myhäily väikkyi Artturin huulille.

— Sen tiedän! Viha on päätteeksi vielä molemmin puolinen.

Eugenia ajatteli noita säihkyviä silmiä, joita näki kukkulalla, mainitessaan miehensä nimen, ja äkinäinen mielen tuska valloitti hänen.

— Älä halveksi sen miehen vihaa, Artturi, hän on kauhistuttava into-himoissaan, ihan kuin voimissansakin.

Artturi loi pitkällisen ja synkeän silmäyksen Eugeniaan.

— Tunnetko hänen niin tarkasti? Tuo mekkosankari on tosiaankin aina ollut ihmeteltävä silmissäsi.

Viheliäinen ponsi, joka änkää mahdolltomia ja ennemmin vetää satoja muassaan onnettomuuteen, kuin kuultelee järjellistä puhetta! Mutta itse Hartonenkin löytänee kallion, jota vastaan rauta-otsansa turhaan yrittää iskuansa; minulta hän ainakaan ei ota mitään väkisin, vaikka ryhtyisinkin häntä vastaan aina oloni viimeisiin asti.

Hän pidatti yhtäkkiä hevosensa ja Eugenia teki samaten. Metsätie ja eräs ison ajotien mutka kävivät tässä kohti ristiin, ja tällä jälkimäisellä havaitsivat he, mitä juuri olivat välttää tahtoneet, lauman vuorityömiehiä, jotka olivat tähän seisahuneet ja näyttivät jotakin odottavan. Artturi rypyitti kulmiaan.

— Näyttää kuin emme voisi välttää kohtausta!

— Käännymmekö takaisin? kysyi Eugenia hiljaa.

— Se on myöhäistä! He ovat jo havainneet meidät. Poiketa toisaalle ei käy tässä laatuun, ja takaisin kääntyminen olisi pakenemista. Olipa pahasti, että meidän juuri piti olla hevosinemme, se härsyttää heitä vielä enemmän, mutta arkailemista emme saa näyttää; eteenpäin täytyy meidän mennä.

— Ja kuitenkin olet peljännyt tätä yhtymistä? Artturi katseli Eugeniaa suurin silmin.

— Minäkö? Ei, minä tahdoin vaan, ettet sinä heitä kohtaisi. Nyt sitä ei käy välttäminen, mutta ethän olekaan yksinäsi. Pidä hevosta vakavasti ohjista ja pysy aivan vierelläni! Kentiesi pääsemme ilman mielipahoitta.

Nämä sanat vaihetettiin äkisti ja hiljaa, heidän tuskin minuutin ajaksi pidättäessä hevosiansa. Nyt ratsastelivat he verkalleen eteenpäin suurelle tielle, josta heidät jo oli havaittu.

Artturi oli oikeassa. Huonommalla onnella he eivät ikänä olisi tainneet tätä laumaa kohdata. Väestö oli ärsyksissä, kaikki vihoissaan ja kiukuissaan jo ruukin edustalla tapahtuneen melun johdosta; he jo alkoivat kärsiä kovia seurauksia uppiniskaisuudestaan ja nyt näkivät he isäntänsä, joka ei millään ehdoilla tahtonut myöntyä heidän vaatimuksiinsa, ylhäisen puolisonsa parissa palaavan — kuten arvelivat — huviratsastukselta; suututtava nähtävä ihmisille, jotka jo taistelevat puutteen kourissa! Pahan tapanen hälinä kuului. Jo nakeltiin puoli-äänisiä uhkauksia ja haukunta-lauseita; nämä kyllä vaikenivat ratsastavain ajotielle ennätettyä, mutta koko joukko oli, juurikuin keskinäisen välipuheen johdosta, asettunut tiheäksi ryhmäksi, joka näkyi aikovan estää ratsastajat eteenpäin pääsemästä.

Artturin huulilla näkyi taas tuo vieno hermojen vävähtely, joka hänessä oli ainoa mielenliikutuksen näkyväinen merkki, mutta kätensä ei vapissut ensinkään, kun hän tarttui Eugenian hevosta suitsiin, pitääksensä, tapahtui mitä tapahtui, eläintä juuri vierellensä.

— Hyvää päivää! hyvät ihmiset.

— Tervehdykseen ei vastattu. Ei ainoakaan koko joukosta vastannut siihen mitään. Sen sijaan säihkyi vihaisia silmäyksiä joka suunnalta molempia vastaan, ja likinnä seisovaiset tunkivat vielä likemmä toisiansa.

— Ettekö tahdokaan päästää meitä kulkemaan? kysyi Artturi vakaisesti. Hevoset tulevat levottomiksi, jos noin tungette kohden. Antakaa sijaa!

Niin vaarallinen kuin heidän asemansa olikin, jonka Eugenia täydellisesti käsitti, katsahti tämä kumminkin hämmästyksellä puolisonsa puoleen. Tämä oli ensikerta, kuin Eugenia kuuli tuon puheenlaadun hänen suustansa; se kuului hyvin hiljaiselta, mutta oli yhtähyvin kartanon isännän puheenlaatu alamaisiaan kohtaan. Tämä Artturin käytös oli tosin vaarallinen yritys semmoisella hetkellä, mutta se olisi epäilemättä onnistunut, jos joukko olisi ollut johtajatta. Nyt sitä vastoin kaikkein silmät kääntyivät yhtäälle, ikäänkuin sieltä odottaen merkkiä myöntymykseen tahi vastustukseen. Siellä ulompana näetsen seisoi Olli Hartonen, joka juuri ikään oli tullut kukkulalta ja jota he arvattavasti olivat odottaneet. Hän seisoi järkähtämätönnä, kädet ristissä ja silmät vakaisesti luotuina Berkowiin ja hänen puolisoonsa, mutta näissä silmissä ei ollut mitään hyvää havaittavana.

Artturi silmäsi sinne minne muutkin katsoivat. Hän kääntyi nyt kokonaan sinnepäin.

— Hartonen, tekö olette johtajana täälläkin? Laittakaa siis niin, että pääsemme kulkemaan! Näettehän että odotamme.

Jos näissä sanoissa olisi ollut hiukkanenkaan valtaa tahi rukousta — yhtäkaikki kumpaaako — niin se olisi ollut kuin säde ruuti-astiassa, ja Olli näyttikin tätä sädettä odottavan. Mutta tämä malttavainen kehoitus järjestyksen pitoon, joka samalla vaati Hartosta hyvin ymmärrettyä velvollisuuttaan täyttämään ja samalla myöskin tunnusti hänen valtansa, kummastutti häntä, ehkei kuitenkaan voinut mieltänsä mihinkään taivuttaa. Hän astui vitkalleen likemmä Berkowia.

— Vaiko niin, herra Berkow, te tahtoisitte päästä kulkemaan?

— Niinpä kyllä; näettehän, että aiomme tuonne toiselle puolen.

Ylenkatseellinen pilkka loisti Ollin kasvoissa.

— Ja sen tähden kutsutte minua apuun? Olettehan "herra" tehtaissanne ja työmiehissänne! käskeskää heidät siirtymään! Vai — jopa kävi äänensä koleaksi ja uhkaavaksi — vai huomaatteko kentiesi nyt, että minä täällä olen herra ja vaan tarvitsen sanan antaa näyttääkseni sen teille?

Eugenia oli kalvennut, samalla kun hevosenensa yhä likeni puolisonsa hevosta. Hän kyllä tiesi, ettei nuo uhkaavat silmät häntä uhanneet, mutta eipä hän itsensä vuoksi vapissutkaan. Nyt ei hänellä ollutkaan sitä valtaa, jonka alle Olli sitä ennen oli nöyristynyt; häntä aavistutti, ettei tämä valta mitään voisi, niin kauan kuin Olli näki hänen viipyvän puolisonsa rinnalla.

— Sadat ainakin yhden voittavat! jos tappeluksesta on kysymys, vastasi Artturi jäykästi, mutta ettehan sitä tarkoittanutkaan, Hartonen! Vai ettekö luulisi olevanne suojeltuna, jos sattuisitte yksinänne tehtaan herrojani vastaan? Toivon olevani täällä yhtä hyvässä turvassa kuin huoneissani.

Olli ei vastannut mitään; hän katsoi vaan synkästi nuoren miehenpuoleen, joka näin hätäilemättä piti hevostaan hänen vierellään ja katseli häneen kirkkain ruskein silmin yhtä vakavasti, kuin taistelun ensin alkuun saadessa. Silloin Artturi toki oli kokoushuoneessa tehtaan virkamiehistön ympäröimänä ja suojelemana; nyt oli hän yksinään vihastuneen joukon keskellä, joka vaan odotti merkkiä käydäksensä loukkauksiin, kentiesi väkinäisyyksiin, ja kuitenkin hänen kasvoissaan ei ainoakaan jäntere liikahantanut, ja ryhti oli niin uljas ja rohkea, ikäänkuin hän tietäisi ja tuntisi, että hän tässä oli isäntänä.

Tämä hellämielisyys ja tämä pontevuus ei ollut vaikuttamatta tähän kuuliaisuuteen tottuneeseen joukkoon. Vielä toisen kerran kääntyivät heidän silmänsä kysyväisinä Olliin, joka vielä seisoi siellä ääneti. Vielä hänkin kerran katsahti ylös, ja silmäsi sitte syrjään Eugenian kalpeille kasvoille. Yhtäkkiä astui hän syrjään.

— Siirtykää, niin että hevoset pääsevät menemään! te siellä vasemmalla puolella.

Käskeyttiin täytenä hetikohta niin kiireesti, että näytti, kuin ei se tapahtuisikaan vastahakoisesti. Vähemmässä ajassa kuin minuutissa oli leveä tie aukaistuna, niin että Berkow vaimonensa estymättä ratsasti tiehensä. Toisella puolen tietä he taas poikkisivat metsäpolulle ja katosivat heti sen jälkeen synkeään kuusistoon.

— Kuulepas Olli! — Lauri astui säveästi nuhdellen toverinsa rinnalle — vastikään tuiskit minulle siitä, että tuolla masuunin äärellä puhuin rauhasta, — mitä nyt itse olet tehnyt?

Olli katsoa tuijotti vielä sinne kuusiston puoleen; nyt kun nuori isäntä itse ei enään ollut häneen vaikuttamassa, hän jo näytti katuvaan jalomielistä myönnytystään.

— "Sadat yhtä vastaan!" jupisi hän katkerasti, — ja "minä olen hyvässä turvassa teidän keskellänne!" Niin, niiltä ei puutu kauniita sanoja, kun pelkäävät, ja me raukat näykkäämme aina tuohon vanhaan onkeen.

— Tuopa ei näyttäneykään siltä, että hän pelkäisi! sanoi Lauri vakaasti. Ainakaan ei hän ole semmoinen kuin isänsä. Olli, pitäisi hän meidän toki —

— Mitä pitäisi meidän? keskeytti hänen Olli tuikasti. Antautako, eikö niin? Niin että te vaan pääsette lepoon ja rauhaan ja että hän sitte tekee kinnan pahemmaksi kuin isä koskaan on tehnyt, nähdessään että hänelle kaikki onnistuu. Jos tällä kertaa päästin hänen menemään, niin se oli sen tähden, ettei ollut yksinään, sen tähden, että hänellä oli rouvansa muassaan, ja sen tähden, että — tässä Olli vaikenä yhtäkkiä. Tämä kopea mies olisi ennen purrut kielensä poikki, kuin tunnustanut kumppalleilleen, mikä voima se oli, joka yksinään oli taivuttanut hänen sääliväisyyteen.

Artturi ja Eugenia olivat sillä aikaa ääneti ratsastaneet eteenpäin. Ikäänkuin yhteisesti koettu vaara olisi heidät yhteen rengastanut, antoivat he, vaikka leveämmällä tiellä nyt oli kyllin tilaa, hevosten vieläkin mennä kyljetysten, ja Artturi piteli yhä vielä Eugenian hevosen ohjia kädessään, vaikka ei mitään ollut pelkäämistä ja kaikki enemmän huolet niin rohkeasta ratsastajasta kuin Eugenia oli, jo olivat perin tarpeettomat.

— Huomaatko nyt tämänpäiväisen huviajosi vaarallisuuden? kysyi Artturi vihdoin.

— Huomaan, mutta huomaanpa sinunkin asemasi vaarallisuuden.

— Siihen täytyy minun tyytyä. Olethan nyt itse nähnyt, minkä ehdottoman kuuliaisuuden tuo Hartonen tietää valloittaa itselleen. Yksi ainoa sana häneltä ja me saamme esteettömästi kulkea; ei yksikään rohjennut napista, ja kuitenkin he kaikki odottivat vaan viittausta häneltä, kääntyäkseen meitä vastaan.

— Mutta eipä hän antanut sitä viittausta, sanoi Eugenia lujalla äänen merkityksellä.

Artturi loi taas tuon kummallisen, pitkällisen ja synkeän silmäyksen Eugeniaan.

— Eipä kyllä? Ei tänä päivänä! Tottapa hän paraiten tietää, mikä häntä esti. Mutta hän voi tehdä sen huomenna tahi yli huomenna, jos hän ja minä kohtaamme toisemme; siitä olen aivan varma.

Lähetessään metsän laitaa he juoksuttivat hevosiaan ravakammasti ja seisahtuivat sitte neljännes-tunnin perästä paltan eteen. Artturi heiskahti satulasta alas — kuinka keveästi ja notkeasti hänen entisten kankeiden liikkeidensä suhteen! Hän ojensi kätensä auttaaksensa vaimoaan alas; mutta nuoren rouvan kasvot olivat vielä ylen kalpeat; hän vavahteli vienosti, kun Artturi laski kätensä hänen vyötäisilleen, ja tämä vavahtelu kävi yhä ankarammaksi, kun käsi ympäröi häntä hiukkasta kauemmin kuin tähän palvelukseen olisi tarvittu.

— Olitko peloissasi? kysyi Artturi, ottaen häntä kädestä, saattaaksensa häntä sisälle.

Eugenia vaan ei vastannut. Hän oli kokenut kuolon tuskan tällä huvimatalla; mutta pikemmin hän soi, että hän pidettiin pelkurina, kuin että hän suostuisi antaa Artturin aavistaa, että hän hänen tähtensä oli vapissut, ja kuitenkin näytti Artturi sitä arvelevan.

— Onko huolettanut sinua, Eugenia? kysyi hän vieläkin. Äänensä soi niin vienolta, niin verhoittuna ja samalla likisti hän Eugenian käden yhä lujemma rintaansa vasten. Eugenia loi silmänsä häneen; tuo syvälinen, väkevä loiste oli taas Artturin silmissä, mutta tällä kertaa lempeämpänä, vieläpä viehättävämpänä kuin Eugenia koskaan ennen oli sitä nähnyt, ja hän kallistui syvälle Eugenian puoleen, ikäänkuin ei tahtois menettää ainoatakaan sanaa hänen vastauksestaan.

— Artturi, minä —

— Herra parooni Windeg ja vanhin poikansa ovat tulleet tänne puoli tuntia tätä ennen! ilmoitti eräs äkisti esiin poukahtava palvelija, ja tuskin oli tämä ilmoitus tehtynä, ennenkuin nuori parooni, joka arvattavasti akkunoista oli nähnyt nämä ratsastajat, luikahti alas portailta kaikella kahdeksantoista-vuotisella kiihkeydellä — tervehtämään sisarta, jota hän ei ollut nähnyt hääpidosta päästyä.

— Oi, sinäkö se olet, Klaus! Eugenia tunsi miltei tuskallisen piston isän ja veljen muuten niin hartaasti ikävöitystä tulosta. Artturi oli irtaunut hänen kädestään juuri samassa kun Windegin nimi mainittiin. Eugenia näki kuinka jäinen kylmyys levesi hänen kasvoilleen, ja kuuli kuinka jääkylmältä hänen äänensä soi, kun hän kohteliaasti mutta oudosti tervehti nuorta lankoa.

— Etkö tule parissamme huoneisiin? kysyi Eugenia, kun Artturi jäi portaiden edustalle seisomaan.

— Suo anteeksi, jos pyydän sinua tällä kertaa yksinäsi sanomaan isääsi tervetulleeksi. Minä olen unhottanut jotakin, minkä nyt juuri muistan. Minä tulen niin pian kuin mahdollista herra paroonia tervehtimään.

Hän astui puolemmalle samassa kun Eugenia ja hänen veljensä lähtivät portailta nousemaan. Veli näytti vähän hämmästyneeltä, mutta silmäys sisaren kalpeille kasvoille sai hänen pidättämään kysymyksen, joka jo väikkyi hänen huulillaan. Hän kyllä tiesikin miten asiat täällä olivat. Oliko tuo "heittiö" huviretkellä taas rohennut loukata puolisoaan? Nuori parooni lennäti uhkaavan silmäyksen alas portailta ja kääntyi sitte vielä enemmän herttaisuudella sisarensa puoleen.

— Eugenia, minua niin iloittaa kun jälleen saan nähdä sinut ja sinä —?

Nuori rouva koki saada väkinäisen hymyilyn näkyviin.

— Minuakin iloittaa, Klaus, minä olen sanomattoman iloissani! Hänkin sitte katsahti alas portailta, mutta siellä oli tyhjä. Tottapa Artturi jo oli mennyt sieltä. Loukkautuneena oikaisi hän itseään uljaan suoraksi. Menkäämme isän luokse! Hän odottaa!

* * * * *

Berkowin tilain kaikissa asukkaissa oli kentiesi vaan yksi ainoa, joka katseli tuota isännän ja sen alamaisten välillä alkavaa taistelua toiselta kannalta kuin uhkaavalta, ja tämä ainoa oli Herra Wilpponen. Nuoren kirjurin vaaleatukkaisessa päässä piileskeli niin paljon yllestä ja sekavaa runoutta,

ettei hän voinut olla tuntematta tätä vaarallista asemaa ja sitä tohuista mielenkuohua, mikä minä hetkenä hyvänsä voi muuttua toraksi, ylen miellyttäväksi. Tosin oli hänen ihastuksensa Olli Hartosen suhteen kokonaan poukahtanut nuoren isännän puoleen, sittekuin tämä niin äkkiä itse oli asettunut hallinnon etukynteeseen ja itse käynyt ohjiin käsiksi vakavuudella, jota ei kukaan olisi uskonut niissä käsissä olevan, mutta se ponnistuttava toimekkuus, millä Artturi koki tutustua tähän outoon vaikutusalaan ja vastustaa kaikilta suunnilta uhkaavia vaaroja ja vahinkoja, vaati korkeintaan vanhempain herrain neuvoa ja apua; nuoremmat tehtaan herrat nauttivat nyt, kun heidän tehtävänsä olivat enimmäksi osaksi lakkauneet, vastentahtoisesti työttömyyttä, ja herra Wilpponen käytti sitä vajotaksensa niin paljon kuin mahdollista niin sanottuun innolliseen ylistykseensä armollisen rouvan suhteen, ja siinä tunteakseen itsensä niin onnettomaksi kuin suinkin.

Totta puhuen tämä jälkimäinen kohta kävi hänelle jotensakin työlääksi, sillä oikeittain hän voi sangen hyvin tässä toivottomassa innossaan; rakkauden piti, jos mieli sen olla runollinen, hänen mielestään aina olla onneton; onnellinen rakkaus hänellä ei koskaan johtunut mieleenkään. Tämä etäinen jumaloitseminen tyydytti häntä täydellisesti ja hänellä oli tarpeeksi tilaisuutta antaуда sen nojaan, hän kun harvoin tahi ei koskaan tullut liekkinsä esineen lähisyyteen. Hän oli ollut nuoren rouvan puheille ainoastaan kerran siitä päivästä asti, jona hän saatti hänen puistosta kotiin. Eugenia oli, satunnaisesti häntä kohdatessaan, koettanut saada likempää selkoa äskeisen työnlakkauttamisen tarkoituksesta. Mutta nyt oli hänen mieheltään käynyt kova käsky kaikille herroille, etteivät millään muotoa saattaisi hänen vaimoaan levottomaksi, ja Wilpponen noudatti tätä käskyä siihen määrään, että salasi kaikki, mikä koski nykyistä asemaa ja nykyisiä suhteita; sitä vastoin ei hän voinut olla kuvailematta neuvoittelusalissa hänen puolisonsa ja Hartosen kesken ollutta ottelua ja koska hänen nyt aina piti runollisiksi kaikki asiat käänällä, niin tämä tapaus hänen suussa muuttui niin näytelmäiseksi ja nuori isäntä, äkisti leimahtavane voimuutenensa, yleni semmoiseksi sankariksi, että oli mahdotonta käsittää, mitenkä tämä kuvaus niin taisikaan tarkoituksestaan syrjähtyä.

Tosin oli Eugenia kuullellut nähtävällä innostuksella ja oli silminnähtävästi kalvennut, mutta oli pysynyt kummallisen äänettömänä, ja kertoilija odotti lopulla turhaan lausetta hänen huuliltaan. Sanallakaan sen enempää asiaan koskematta oli Eugenia kylmällä kohteliaisuudella kiittänyt Wilpposta ja sitte kylmällä kohteliaisuudella laskenut hänen menemään, ja vuorimies oli eronnut hänestä kummastuksissaan ja vähän loukkauksissaan hänen puuttuvasta osanottavaisuudesta. Eihän siis nuorella rouvalla ollutkaan käsitystä sellaisen aseman runollisuudesta! Vai tuliko se siitä, että hänen miehensä oli siinä sankarina? Joku toinen olisi arvattavasti riemuinut tästä ajatuksesta, mutta Wilpposen runollinen mielikuviutus oli tavallisesti siitä merkillinen, että se käänsi luonnolliset suhteet ylös alaisin. Hän oli loukkauksissaan siitä, että tämä eloisa esitelmä, hänen esitelmänsä, niin kokonaan oli jäänyt vaikutuksetta; hän tunsu paitsi sitä Eugenian lähisyydessä jotakin siitä jäisestä ilmasta, mikä yli-insinöörin sanain mukaan hänen ympäröitsi. Eugenia oli aina niin etäinen, niin ylevä ja saavuttamaton, ja enimmäin juuri silloin kun hän ilmaantui täynnä hyvyyttä ja alhaisuutta. Tämän alhaisuuden edessä eipä muuta neuvoa ollutkaan, kuin joko ehdottomasti jumaloita häntä, taikka tuntea itsensä hirmuisen mitättömäksi ja vähäarvoiseksi, ja herra Wilpponen, jonka mieleen jälkimäinen ajatus ei koskaan voinut johtua, tietysti katsoi edellisen paremmaksi.

Tähän ja tällaisiin ajatuksiin vajonneena oli hän tullut purnumestarin asunnolle, ja koska hän tavallisesti ei katsellut oikealle eikä vasemmalle puolellensa, sattui hän sillalla niin kovasti yhteen erään nuoren, juuri ikään vastakkaiselta suunnalta tulevan naisen kanssa, että tämä keveästi huudahtaen ja syrjään hyppäämällä pelasti itsensä hänen jalkaansa alta. Nyt vasta katsahti Wilpponen ylös, ujosti änkyttäen anteeksi pyyntöä.

— Suokaa anteeksi, neiti Melania! En nähnyt teitä! Olin niin ajatuksiini vajonneena, etten ollenkaan pitänyt tiestä vaaria.

— Neiti Melania oli yli-insinöörin tytär, jonka kodissa nuori kirjuri toisinaan kävi vieraisa, mutta tämän ajatuksilla oli tavallisesti niin ylhäinen lento, ettei hän juuri paljon huolinut tästä kuusitoista-vuotiaasta työstä, jolla kuitenkin oli kaunis vartalo, pienet ihastuttavat kasvot ja ilkamoiset silmät, mutta jossa muuten ei ollut mitään runollista. Tämä Wilpposesta ei ollut likimainkaan kyllin ylevää, eikä ollut nuori nainenkaan puoleltaan erittäin paljon huolinut Wilpposesta, joka hänestä tuntui joksikin pitkäpuheiselta ja ikävältä. Wilpponen katsoi nyt tarpeelliseksi korjata vastentahtoisien epäkohteliaisuutensa muutamilla kohteliailla sanoilla.

— Varmaan tulette huvi-kävelyltä, neiti Melania? Oletteko käyneet kaukanakin?

— Oi ei, en ole kaukana käynyt. Isä on kieltänyt minulta kaikki pitemmät vaellukset eikä hän toden takaa mielellään sallikaan, että menen yksinäni kävelemään. Sanokaa minulle, herra Wilpponen, onko siis tosiaankin vuorityömiestemme kohta hyvin vaarallinen?

— Vaarallinenko? Mitä sillä tarkoitatte? kysyi Wilpponen perin viisaasti.

— No niin, enpä juuri tiedä; mutta isä on välistä niin vakaisena, että on oikein paha mielestäni; hän on jo maininnutkin aikovansa lähettää äitin ja minun kaupunkiin.

Nuori mies veti kasvonsa alakuloisuutta osoittaville kurtuille.

— Ajat ovat arveluttavat, neiti Melania, hirmuisen arveluttavat! En saata moittia isäanne, että tahtoo nähdä vaimonsa ja lapsensa turvattuina, sillä aikaa kun meidän miesten on paikallamme pysyminen ja viimeiseen mieheen asti taisteleminen.

— Viimeiseen mieheen asti! sanoi nuori nainen säikähtäen. Mitä sanotte! Voi isä-rukkaa!

— Noh, minä puhuin vaan kuvallisesti! rauhoitti häntä Wilpponen. — Mitään ruumiillista vaaraa ei tule laisinkaan olemaan, ja jos niin pitkälle tultaisiinkin, niin herra yli-insinööri vuottensa ja asemansa vuoksi, puolisona ja isänä on siitä vapaa. Me nuoremmat astumme silloin tulen eteen.

— Astutteko tekin? kysyi neiti Melania vähän epäileväisestä

— Totta kai, neiti Melania, minä menen etukynnessä.

Herra Wilpponen, joka, tehdäkseen tämän vakuutuksensa vielä luotettavammaksi, juhlallisesti oli laskenut käden rinnallensa, harppasi yhtäkkiä takaperin ja peräytyi sitte äkisti toiselle puolen, jonne Melania yhtä äkisti seurasi häntä; juuri heidän takanaan seisoivat Hartonen. Hän oli heidän huomaamattaan tullut sillan yli, ja kasvoilleen lensi ylenkatseellinen nauru, nähdessään molempain nuorukaisten säpsähdyksen.

— Ette tarvitse noin peljästyä, herra Wilpponen sanoi hän tyvenesti.

— En aio tehdä teille pahaa.

Nuori kirjuri näkyi toki käsittävän peräytymisensä naurullisuuden, ja huomaavan, että hänen, nuoren naisen johtajana ja suojelijana, välttämättömästi oli toisin itsensä käyttäminen. Hän rohkaisi siis itsensä minkä voi, asettui yhtä paljon säikähtyneen Melanian eteen, ja vastasi joksikin vakavasti:

— Enpä luulekaan, Hartonen, teidän tahtovan käydä päällemme avoimella maantiellä.

— Herrat näkyvät kumminkin luulevan sitä! ivaili Olli. — Te juoksette jokainen tiehenne, heti kun vaan minun näette, juurikuin ryöväri olisin. Herra Berkow yksinään käyttää itsensä toisin. — Hartosen ääni tutisi taas, ikäänkuin hän ei voisi tyvenesti tätä nimeä mainita. — Hän yksinään astuu minua vastaan; vaikka minulla olisi koko työmiehistö takanani.

— Herra Berkow ja armollinen rouva ovatkin ainoat koko tehtaassa, jotka eivät mitään aavista — sanoi Wilpponen varomattomasti.

— Mitä eivät aavista? kysyi Olli, luoden synkeän ja pitkällisen silmäyksen häneen.

Joko että nuori kirjuri oli suuttunut Ollin pilkasta häntä ja hänen virkaveljiään kohtaan, taikka että hän katsoi välttämättömäksi tekeytää sankariksi Melanin edessä, se vaan, että hän sai yhtäkkiä semmoisen raivon puuskan, mikä toisinaan voi saattaa arat luonteet ylenpuolisuuksiin, ja hän vastasi reippaasti:

— Emme juoksekaan tieltänne sen tähden, että yllytätte väkeä ja teette kaiken sopimuksen mahdottomaksi, emme suinkaan sen tähden! Vaan me väistymme tieltänne sen tähden — tässä alensi hän äänensä, niin että nuori tyttö ei voinut ymmärtää mitä hän sanoi — sen tähden että köysi mennessänne alas purnuun herra Berkowin parissa, katkesi — jos nyt välttämättömästi tahdotte tietää, minkä tähden teitä vältämme.

Sanat olivat sangen ajattelemattomat, sangen rohkeat, varsinkin semmoiselta mieheltä kuin Wilpponen oli, eikä ollut hän arvannut niiden vaikutusta. Olli hypähti, päästään raivoisan, ehkä hillityn kiljauksen, josta saatti pelätä vaikka mitä, ja kävi samassa hetkessä kalman kalpeaksi. Uhkaavasti kouristettu käsi vaipui alas, kopaten hätäisesti kiinni sillan rautaristikosta. Hirmuisesti vohottavin rinnoin ja hampaita purren seisoivat hän siinä, ja silmänsä liekitsivät hänen edessään seisovaan Wilpposeen ikäänkuin tahtoen rusentaa hänen.

Tämä oli ylen kova koetus molempain nuorukaisten rohkeudelle. Kumpika heistä oikeastaan ensin juoksi pakoon ja veti toisen muassaan, sitä eivät he tienneet, mutta kumpikin juoksi minkä jaksoi, ja vasta sitte kuin useita huoneuksia oli heidän ja tuon peljättävän välillä ja he selvästi näkivät, ettei hän heitä takaa ajanut, he hiljensivät juoksunsa.

— Mutta sanokaapa, herra Wilpponen, mitä tuo merkitsi? kysyi Melania hätäisesti. — Mitä sanoitte hirmuiselle Hartoselle, koska hän noin purki vihaansa? kuinka taisitte niin hurjasti suututtaa hänen!

Nuori kirjuri naurahteli, vaikka kalpein huulin. Tämä oli ensi kerta kuin hän sai nuhteita hurjapäisyydestä, ja hän tiesi kyllä ansainneensa nämä nuhteet. Nyt vasta oivalsi hän vaarallisen tekonsa kaiken laajuuden.

— Loukattu jalouteni! sanoi hän, vielä läähättäen; velvollisuuteni suojella teitä, neiti Melania; näittehän, ettei toki uskaltanut päällemme.

— Ei, juoksimmepa juuri parahiksi sieltä pois! sanoi Melania kaunistelematta. — Ja onneksemme sen teimmekin, muuten olisimme kenties saaneet panna henkemme.

— Minä juoksin vaan teidän tähtenne, selitti Wilpponen närkästyneenä. — Muuten olisin pitänyt paikkani, vaikka henkeni kaupalla.

— Olisipa kuitenkin ollut ikävä asia, arveli nuori tyttö. — Te kirjoitatte niin kauniita värsyjä.

Wilpponen punastui ihastuksesta.

— Tunnetteko runoelmiani? Enpä uskonut teidän kodissanne — tottapa herra yli-insinöörillä on jotakin runollista suuntaani vastaan.

— Isä puhui äskettäin tirehtöörille siitä! sanoi neiti Melania, mutta vaikenä jyrkästi. Mahdotontahan hänen oli sanoa nuorelle runoilijalle, että ne värsyt, mitkä hänen kuudentoista-vuotinen makunsa tunsikin liikuttavaisiksi, oli hänen isänsä pistelevän pilkan ja ilveellisten muistutusten ohessa lukenut tirehtöörille ja sitte viskannut paperin pöydälle ja huudahtanut: "ja tuommoisilla hullutuksilla se mies aikansa kuluttaa!" Tämä olikin Melanian mielestä ollut kovin julmasti ja väärin sanottu tätä nuorta miestä vastaan, joka hänestä nyt ei enään ollutkaan ikävä, sittekuin onneton rakkaus oli alkanut häntä vaivata, mikä selvästi näkyi hänen runoelmistaan. Tämä seikka selitti ja puhdisti kaikki hänen olentonsa kummallisuudet. Melania kiirehti vakuuttamaan hänelle, että hän kohdaltaan oli havainnut hänen värsynsä sangen kauniiksi, ja alkoi vilpittömällä osanottavaisuudella, joskin vähän ujosti, lohdutella häntä hänen onnettomuudessaan.

Herra Wilpposeen lohdutus pystyikin; hänestä tuntui niin sanomattoman suloiselta, että toki viimein tapasi olennon, joka ymmärsi hänen, ja vielä suloisemmalta, että tämä olento lohdutti häntä. Oikeinpa tuntui pahalta hänen mielestään, että he jo olivat enättäneet yli-insinöörin asunnolle, ja että tämä herra itse seisojakkunassa ja hämmästyksellä katseli tätä nuorta paria. Wilpposella ei ollut halua antautua yli-insinöörin pilkkapuheille alttiiksi, jos Melania rupeaisi kertomaan heidän kohtaustaan Hartosen parissa ja heidän yhteistä kilpajuoksuaan. Hän sanoi siis hyvästi nuorelle tytölle, vakuuttaen, että tämä oli vuodattanut palsamia hänen sydämeensä, ja neiti Melania meni portaita ylös, kiusaten päätänsä miettimällä, kukahan olisi tuo nuoren kirjurin ylen miellyttävän, onnettoman rakkauden esine.

* * * * *

Purnumestari Hartosen asunnossa istui ukko itse pöydän ääressä, pää käden nojassa; ei kaukana hänestä akkunan luona seisovat Martta ja Lauri, kun Olli aukaisi oven arki-tupaan. Keskustelu sisällä olevain välillä keskeytyi niin äkkiä ja jyrkästi, että nuoren vuorityömiehen olisi pitänyt arvata heidän hänestä puhuneen; hän ei kumminkaan näyttänyt sitä huomaavan, vaan sulki oven peräänsä, viskasi hattunsa pöydälle ja heittäysi, sanaakaan virkkaamatta ja tervehtämättä, isoon nojatuoliin kakluunin ääressä.

— Jumalan rauha! sanoi purnumestari, verkalleen kääntyen hänen puoleensa. — Etkö katso enään kannattavan tervehtää meitä? Minun mielestäni toki saisit noudattaa sitä tapaa.

— Älä kiusaa minua isä, tiuskaisi Olli kärtyisesti, heittäen päänsä taapäin ja painaen kättä otsalleen.

Purnumestari nyykäytti hartioitaan ja kääntyi hänestä pois; Martta lähti paikaltaan akkunan luota ja istui enon viereen, ruvetaksensa taas työhönsä, jonka puhutellessaan Lauria oli antanut pöydällä levätä. Ahdistava äänettömyys vallitsi nyt tuvassa hetkisen aikaa; viimein astui nuori vuorityömies ystävänsä luokse.

— Päällysmies Wilmi on käynyt täällä saadakseen puhutella sinua, Olli; hän tulee tänne taas tunnin perästä. Hän on käynyt kaikissa tehtaissa näillä tienoin.

Olli pyyhkäisi kädellä otsaansa, ikäänkuin tahtoen karkoittaa pois jonkun kiusallisen unelman.

— Noh, miten asiat ovat? kysyi hän, mutta kysymys kuului haluttomalta, puoleksi oudoksuvalta, ikäänkuin hän tarvitsisi ensin mieltä, mistä oikeastaan kysymys olikaan.

— Ne liittyvät meihin, kertoi Lauri. — Esimerkkimme näyttää rohkaisseen heitä. Nyt kapina syttyi joka paikassa. Rautatehtaat tuolla mäellä aloittavat ja sitte tulevat kaikki muut tehtaat, ellei niille

hetikohta myönnetä kaikkia — sitä ei tarvitse ajatella. Kahdeksan päivän kuluessa työ on seisautunut kaikissa purnuissa ja masuuneissa koko piirikunnassa.

— Joko viimein! — Olli lensi pystyyn kuin sähköytetty. Poissa oli tuossa paikassa kaikki haluttomuus ja kaikki uneileminen. Miehen koko pontevuus palasi. — Joko viimein! sanoi hän vieläkin, syvään hengähtäen. — Jopa oli aikakin; he ovat jättäneet meidät kauaksi aikaa yksinämme!

— Niin, sentähden, että yksinämme teimme alun.

— Olkoonpa niin! Mutta meidän ei käy odottaminen. Asia oli täällä toisin kuin muissa tehtaissa. Joka työpäivä vei Berkowia askeleen eteenpäin, ja meitä askelen taapäin. Onko Wilmi tuolla kylissä? Hänen täytyy hetikohta ilmoittaa asia kumppaleille, se on antava heille uskallusta.

— Sitä tarvitaankin! sanoi purnumestari tyvenesti. — Eipä näytäkään uskallus enään niin erinomaiselta. Neljääntoista päivään ei ole kuultu ainoatakaan vasaranlyöntiä. Te odotatte ja odotatte rukousta tahi ainakin kokoonkutsumusta, joka teidän arvelunne mukaan on tuleva, mutta tuolla mäellä ei havaita siihen minkäänlaista merkkiä. Tehtaan herrat väistyvät tieltänne, eikä suinkaan herra itsekään näytä siltä, että aikoi peräytyä tuumankaan leveyttä. Sen sanon sinulle, Olli, jo on aika että saat apua.

— Sen hyvin tiedän! vastasi nuori mies. — Tuskin on neljääntoista päivää siitä kun herkesimme työtä tekemästä, ja minä olen sanonut heille, että saavat valmistautua kahden kuukauden puutteen, jos tahdomme voittaa, ja voittaa meidän täytyy.

Vanha isä pudisti päätänsä.

— Kaksi kuukautta! Tällä aikaa sinä, minä ja Lauri tulemme toimeen, mutta ei ne, joilla on vaimo ja lapsia.

— Niiden täytyy, vastasi Olli kylmästi. Minäkin luulin pääsevämme helpommin ja pikemmin asiasta, mutta minä erehdyin. Jos he tuolla mäellä tahtovat häätää meidät viimeistä keinoa koettamaan, niin annammekin heidän maistaa sitä viimeistä viimeiseen pisaraan asti.

— Taikka he antavat meidän! virkahti Lauri. — Jos herra tosiaankin —

Olli polki raivoisasti jalkaansa.

— "*Herra!*" aina ja alinomaa vaan "*herra!*" Eikö teillä siis olekaan muuta nimitystä tuolle Berkowille? Ette ole ennen niin häntä kutsuneet, mutta sittekuin hän sanoi teille mikä hän on ja mikä hän tahtoo olla, ette muusta nimestä tiedäkään. Sen sanon teille, että jos saamme asiamme aikuiseksi, niin me olemme herroja; silloin on hänellä vaan nimi ja meillä on valta! Hän tietää hyvin kyllä, että sitä tarkoitamme. Sentähden kinaa hän vastaan, ja sentähden ovat kaikki vaatimuksemme myönnytyiksi saatavat — maksoi mitä maksoi.

— Koeta vaan! sanoi purnumestari lyhyesti. — Saathan nähdä, käännätkö yksinäsi maailman ylös alaisin! Siitä on jo kauan kuin olen mitään virkkanut tässä asiassa.

Lauri otti hattunsa akkunakoukulta ja yritti lähtemään.

— Sinäpä tiennet paraiten, mitä siitä voitamme. Sinähän olet johtajamme.

— Niin olenkin, vastasi Olli, ja kasvonsa synkistyivät; mutta helpommaksi olin luullut pitää teidät koossa. Te teette asian kyllä raskaaksi minulle!

— Mekö? sanoi nuori vuorityömies ja oikaisi itsensä loukattuna. — Et suinkaan meistä saata valittaa; kaikkihan tottelevat sinua joka asiassa.

— Tottelevat! — Ollin synkeät, surkkaavat silmät liukuivat ystävän kasvoille. — Niinpä niin, kuuliaisuutta ei puutu, enkä siitä valitakaan, mutta välimme on käynyt toisenlaiseksi, meidän kahdenkeskinenkin väli, Lauri, perin toisenlaiseksi entisen suhteen. Te olette kaikkityyni niin vieraita, niin kalseita ja arkoja, että minusta näyttää, kuin vaan pelkäisitte minua — eikä sen enempää.

— Ei, ei, Olli! — Lauri puollusti itseään tältä moitteelta kiivaudella, josta miltei voinut arvata, että Olli oli sanonut totta. — Me luotamme yksistään sinuun, kokonansa sinuun. Mitä ikänä lienet tehnyt, niin sen olet tehnyt meidän hyväksi, etkä itsesi hyväksi, sen tiedämme kaikki; sitä ei yksikään meistä unhota!

— "Mitä ikänä lienet tehnyt, niin sen olet tehnyt meidän hyväksi!" sepä kuului vallan viattomalta ja voi olla niin ajateltukin, mutta kuitenkin tuntui näissä olevan joku salainen merkitys, ja Olli näytti sen aavistavankin, sillä hän loi nyt läpätunkevan silmäyksen puhujan kasvoihin. Lauri väistyi tämän

silmäyksen edestä.

— Minun täytyy mennä! sanoi hän äkisti. — Minä lähetän Wilmin tänne. Olethan kotona, niin että hän varmaan tapaa sinun?

Olli ei vastannut. Punoitus poskilla, minkä mielenliikutus viimeisinä hetkinä oli niille ajanut, oli taas yhtäkkiä jättänyt sijansa samalle harvinaiselle kalpeudelle, mikä jo hänen tupaan astuissaan peitti hänen kasvonsa; hän vaan nyökäytti myöntymyksensä ja kääntyi akkunan puoleen.

Nuori vuorityömies kumarsi purnumestarille ja meni. Martta nousi ylös ja meni ulos hänen jälkeensä. Tyttö ei ollut koko keskustelun aikana virkkanut sanaakaan, hän oli vaan alinomaa katsellut miehiä. Hän jäi ulos kotvan ajaksi, mutta se ei herättänyt mitään huomiota tupaan jääneissä. He kyllä tiesivät tulevalla morsiusparilla olevan paljon toisilleen kuiskuttamista, eivätkä he oikeastaan näyttäneetkään suuresti sitä ajattelevan.

Isä ja poika olivat yksinään; mutta äänettömyys, joka nyt vallitsi, oli kenties tukalampi, kuin se Ollin sisään astuttua oli ollut. Hän seiso i akkunan vieressä, otsa ruutua vasten painettuna, ja katsoa tuijotti ulos, mitään näkemättä. Purnumestari ei liikkunut paikaltaan; hän istui yhä vielä pöydän ääressä, pää käden nojassa; mutta vanhuksen kasvot olivat viime viikoilla merkittävästi muuttuneet. Ne olivat täynnä surua ja huolta; rypyt, mitkä vanhuus oli niihin piirtänyt, olivat syvenneet, ja silmä katsahteli niin raukeasti ja surullisesti, kuin jos hänen entinen reippautensa ja riidanhimonsa, joka ennen oli saanut hänen pitämään niin monta nuhdesaarnaa pojalle, olisi iäksi päiväksi rauennut. Nyt istui hän siellä hiljaisena ja rasitettuna, eikä yrittänytäkään keskustelua jatkamaan.

Tämä äänettömyys kävi viimein mahdottomaksi Ollin kestää ja hän teki pikaisen käännähdysen.

— Ja sinä et sano mitään, isä, siitä sanomasta, minkä Wilmi on tuonut? Onko sinusta todellakin yhdentekevää, jos voitamme tahi sorrumme.

Purnumestari kohotti verkalleen päätänsä.

— Yhdentekevää se minulle ei ole, mutta eipä sekään ole minulle iloista, että käynte päälle uhkauksilla ja väkivallalla. Tahdonpa kumminkin nähdä, kuka viimein lannistuu, herrat vaiko me! Siitä sinä tietysti et huoli, kunhan olet saanut tahtosi tapahtumaan! Sinä olet nyt herra ja valtija koko tehtaassa. Sinun luoksesi he kaikki tulevat; sinua he kumartavat; sinua tottelevat kaikki norjina kuin vesi — sitä hän sinä alusta aikain pyrit jo saavuttaa, sitä hän koko hanke oikeastaan onkin tarkoittanut.

— Isä! virkahti nuori mies.

— Älä niin mitään! sanoi purnumestari väistäen, — sitä et kyllä tunnusta minulle etkä itsellesikään, mutta niin se kumminkin on. He ovat seuranneet sinua kaikki, minäkin olen tehnyt samaten; enhän viime lopussa saattanut varsin yksinäiseksi jäädä; katsopa nyt, minne viet meidät! Sinä, joka kannat edesvastauksen.

— Minäkö yksin olen pannut asian alkuun, kysyi Olli kiivaasti. — Eikö päätös ollut yksimielinen, että asiat olivat toisenlaisiksi saatavat, ja emmekö ole toisillemme luvanneet pitää yhtä, kunnes niin käypi.

— Jos ei mitään myönnettäisi, niinpä niin! Mutta nyt on kaikki eli pian kaikki myönnettynä, sillä mitä kielletty on, se ei ole työmiestemme vaatimia; se on semmoista, mitä sinä olet lisännyt, sinä yksinäsi, Olli, ja sinä olet myöskin ainoa, joka sitä yhä vaadit. Ilman sinutta he jo aikoja olisivat jälleen töihinsä ryhtyneet, ja meillä olisi taas lepo ja rauha tehtaissa.

Nuori päällysmies keikautti ynseästi päänsä taapäin.

— No niin, minusta se lähti, enkä tosiaankaan lue häpeäkseeni, että näen kauemmaksi, ja että enemmän ajattelen tulevaisuutta kuin muut. Jos he tyytyvät siihen, että vanha viheliäisyys saadaan vähän huokeemmaksi ja että hengenkitku vähän paremmin on turvattuna purnussa — niin minä en tyydy siihen, eivätkä uskaliaimmat meistä. Paljoa vaadimme, se on tosi — me tahdomme milt'ei kaikkea, ja jos Berkow vielä olisi miljoonanmies, joksi koko mailma häntä luulee, niin hän kumminkin varoisi antaumasta meidän valtaamme. Mutta miljoonanmiespä hän ei enään olekaan, ja koko hänen onnensa on meidän kättemme varassa ja siinä, josko ne tahtovat liikkua hänen hyväkseen tahi ei. Et tiedä, isä, miltä konttoorissa ja kokous-salissa näyttää, mutta minä sen tiedän ja sanon, että kinatkoon vastaan niin paljon kuin tahtoo, mutta myöntyä hänen täytyy, kun kaikilta suunnilta hyökätään häntä vastaan.

— Ja minä sanon sinulle, hän ei tee sitä! sanoi purnumestari. Ennen hän lakkauttaa tehtaiden käynnin! Tunnenpa tuon Artturin. Jo poikana oli hän senmoinen, perin toisenlainen kuin sinä. Sinä menettelit uhkauksella aina, tahdoit väkisin vallita kaikissa, oli se työ, puutarhan häkki tahi toveri — hän ei mielellään käynyt mihinkään käsiksi, ja kauan viipyi ennenkuin hän sai jotakin alkaneeksi, mutta

jos hän sen kerta sai, silloin ei hän helpoittanut ennenkuin oli voittanut. Nyt on hän näyttävä teille, mistä hän käy. Kun hän kerta on ohjat käteensä saanut, silloin ei kukaan tempaa niitä hänen käsistään. Hänellä on osaksi sinun jäykkä pääsi; muista sanani, kun joskus vielä saat sen kokea!

Olli katseli synkeästi eteensä; hän ei nyt vastustanutkaan tavallisella kiivaudellaan, mutta silmännähtävää oli, kuinka närkästys kuohui hänessä, juuri sentähden ettei hänellä ollut mitään vastaan sanomista. Ehkäpä oli jo jonkun kerran saanut kokea tuota "jäykkää neroa."

— Ja käyköönpä asia miten hyvänsä, jatkoi isä — luuletko että kaiken perästä mitä nyt on tapahtunut vielä vastakin saat olla päällysmiehenä, että sinua yhtähyvin vielä suvattaisiin tehtaissa?

Nuori mies nauraa virnisteli.

— Enpä luule, en tosiaankaan, jos se on tuolla mäellä olevain vallassa. He tietysti eivät ota minua armoihin! Mutta eipä armosta tulekaan puhetta olemaan, me määräämme heille vaatimuksemme, ja ensimmäinen vaatimuksemme tulee olemaan että minä jään alalleni.

— Tiedätkö sen niin varmaan?

— Älkää häväiskö tovereitani, isä, sanoi Olli — he eivät jätä minua yksinäni!

Eikö sittekään, jos tuolla mäellä olevain vaatimus tulee olemaan, että sinun pitää pois. Ja sen ehdon herra tulee tekemään, luota siihen!

— Ei ikänä! Sitä ei hän ikänä saa aikaan! He tietävät jokainen, etten ole itseni hyväksi tähän hankkeeseen ryhtynyt; minun ei ole ollut niin huonosti asiat; minun ei tarvinnut nälkää nähdä, ja minä saan leipäni missä hyvänsä. Se oli heidän viheliäisyytensä, jonka tahdoin korjata. — Älkää puhuko tuolla lailla, isä! Usein he tuottavat minulle huolta kyllin, mutta jos asiasta kerta tosi tulee, niin tungen perille eikä yksikään minua pulaan jätä. Jonne minä johdan heitä, sinne he menevät, ja minne minä pysähdyn, sinne hekin pysähtyvät, oli se missä hädässä ja pulassa hyvänsä!

— Ennen — niinpä kyllä! Ei nyt enään. Vanhus oli noussut istualta, ja vasta nyt, hänen täyttä päivänvaloa vasten käännettyä, oli nähtävänä, kuinka murheelliset hänen kasvonsa olivat ja kuinka kumarassa se vähän aikaa sitä ennen vielä vankka ruumis oli.

— Olethan itse sanonut Laurille, että asiat ovat muuttuneet, jatkoi hän hiljaa — ja sinä tiedät myös päivän ja hetken milloin se tapahtui. En tarvitse sanoa sinulle, Olli, mutta minulta — minulta se päivä on vienyt kaiken sen hitusen lepoa ja iloa, jota vielä vanhoille päivilleni toivoin. Nyt se on mennyt, iäksi päiväksi.

— Isä! huudahti nuori mies. Purnumestari teki poistavan liikahduksen.

— Samapa on! En tiedä siitä mitään, enkä tahdokaan mitään tietää, sillä jos saisin sen selvästi ja säntilleen kuulla, silloin olisi loppuni tullut. Minä saan jo kyllikseni paljaasta siitä, kuin ajattelen sitä; se on jo miltei vienyt älyni.

Ollin silmät välähtivät taas, yhtä uhkaavina kuin sitä ennen ystävänkin sanoista.

— Ja jos nyt sanon sinulle, isä, että köysi katkesi, että käteni ei —

— Parempi ettet virkkaa mitään, keskeytti hänen vanhus karvailla mielin. — En usko sinua kuitenkaan, ja muutkaan eivät usko sinua. Ainahan olet ollut hurja ja väkivaltainen, ja olisit raivossasi lyönyt kuoliijaaksi paraan ystäväsiikin. Koetapa vaan, astupa toveriesi keskelle ja sano: Se oli vaan vahingon tapaus! — ei kukaan usko sinua!

— Ei kukaan! toisti Olli matalalla äänellä. — Etkä sinäkään, isä?

— Purnumestari loi surulliset silmänsä vakaasti poikaansa.

— Saatko tässä minun edessäni pysyä väitöksessäsi, ettet ole syypää, et laisinkaan syypää siihen onnettomuuteen? että sinä — hän ei päässyt kysymyksensä loppuun, sillä Olli ei kestänyt hänen katsantoon; hänen vielä liekitsevät silmänsä painuivat lattiata kohden; hänen kasvojaan riuhtoi, hän kääntyi pois — ja äänettömyys vallitsi tuvassa; ainoastaan vanhuksen raskas hengitys kuului. Kätensä, kun hän sillä pyyhkäisi otsaansa, ja ääni vapisi vielä enemmän, kun hän viimein hiljaa sanoi:

— Kätesi ei koskenut siihen? Oli se käsi tahi ei, ja lienee se ollut miten hyvänsä — kaikki sanovat, että asiata ei käy tutkiminen eikä mitään todeksi näyttäminen, Jumalan kiitos, ainakaan ei tuomio-istuimen edessä. Saat, Olli, tehdä tunnossasi tilin siitä, mitä siellä alhaalla tapahtui, mutta älä vaadi enään tovereitasi väkisin! Oikein olet nähnyt; siitä päivästä asti he vaan pelkäävät sinua; saathan nähdä kuinka kauan pelkällä pelvolla pakoittaa heitä voit!

Hän meni. Poika yritti hyökkäämään hänen jälkeensä; mutta hän pysähtyi yhtäkkiä, lyöden nyrkkinsä otsaansa. Ääni, joka sen ohella tunki hänen rinnastaan, oli kuin pidätettyä ähkäämistä. —

Kymmenen minuuttia lieenee kulunut, kun ovi taas aukesi ja Martta astui sisään. Eno oli poissa ja Olli istui nojatuolissa, kasvot käsien peitossa. Tämä ei enään näkynyt Marttaa hämmästyttävän; hän vaan silmäsi Ollin puoleen ja meni sitte pöydän äärelle ja kävi käsiksi. Olli oli kuullessaan hänen askelensa oikaissut itsensä. Hän nousi nyt verkalleen tuoilta ja meni Martan luokse; muuten hänen tapansa harvoin oli huolia tytön asioista, ainakaan ei puhua hänelle niistä. Nyt hän teki sen. Kentiesi oli tällekin jäykälle ja umpinaiselle luonteelle se hetki tullut, jona halusi merkkiä osanottavaisuudesta, juuri sillä hetkellä, jona kaikki väistyivät — kaikki pakenivat häntä.

— Sinä ja Lauri olette siis sopineet asiasta? alotti hän. En ole vielä puhutellut sinua siitä, Martta. Minulla on ollut niin paljon muuta ajattelemista. Oletteko kihloissa?

— Olemme; — soi lyhyt, puoleksi poistava vastaus.

— Ja milloin häät tulevat?

— Kyllähän siihen vielä ennätetään.

Olli katseli tyttöä, joka läähättäen ja vapisevin käsin työskenteli, katsahtamattakaan hänen puoleensa, ja salainen tunnon nuhde näkyi liikkuvan hänessä.

— Oikein olet tehnyt, Martta, sanoi hän hiljaa, — aivan oikein! Lauri on ripeä mies ja pitää sinua rakkaana, kentiesi rakkaampana kuin — muut olisivat voineet pitää. Ja kuitenkin annoit hänen mennä ilman vastauksetta vielä kerran sen jälkeen kuin toisiamme puhuttelimme. Milloin sai hän suostumuksesi?

— Kolme viikkoa sitten tästä päivästä.

— Kolme viikkoa sitten tästä päivästä! Vai niin! Se oli päivällä — onnettomuuden jälkeen purnussa! Silloin siis annoit hänelle suostumuksesi?

— Juuri silloin! Siihen asti en tainut sitä. Mutta juuri sinä päivänä tiesin taitavani ruveta hänen vaimokseen.

— Martta! — Nuoren miehen ääni paisui ikäänkuin yhtäkaa vihasta ja tunnon tuskasta. Hän yritti laskemaan kätensä Martan käsivarrelle; Martta hypähti ja syrjäytyi välttämättömästi, Olli antoi kätensä pudota ja astahti takaisin.

— Ja sinäkin? sanoi hän sortoisella äänellä — No niin, sepä minun olisi pitänyt arvatakin.

— Olli! puhkesi tyttö julmalla mielikarvauksella sanomaan, — mitä olet tehnyt meille, mitä olet tehnyt itsellesi! Oi, Jumala nähköön!

Olli seisoi vielä häntä vastakkain. Käsi, jonka hän nojasi pöydälle, vapisi; mutta kasvonsa osoittivat hirmuista kovuutta ja tuimuutta.

— Mitä olen itselleni tehnyt, siitä kyllä huolen pidän. Mitä teille olen tehnyt, sitä vastoin? Noh, eihän kukaan tahdo edes kuulla minua! Mutta nyt sanon teille — tässä muuttui hänen äänensä taas uhkaavaksi — noita tarkoittelemisia ja kiusailemisia on jo kylliksi — en kestä niitä kauemmin. Uskokaa mitä tahdotte ja ketä tahdotte. Minulle se tästä lähtien tekee saman. Minkä olen alkanut, sen saatan perille, teidän kaikkein tahtoa vastoin, ja jos nyt luottamus onkin loppunsa saanut — niin kuuliaisuutta kyllä osaan itselleni hankkia!

Hän meni; Martta ei yrittänytkään häntä pidättämään ja se olisikin ollut turhaa työtä. Olli paiskasi kiivaasti oven kiinni, niin että koko tämä pieni rakennus tärisi; kohta sen jälkeen oli hän sieltä poissa.

* * * * *

Sinne ylemmä Berkowin huvilaan oli vierasten tulo kyllä tuottanut vähän enemmän eloisuutta, mutta ei sen enempää yhteyttä molempain puolisoitten niin jyrkästi eroitetuissa huoneellisissa suhteissa. Vaikka tämä vieraisa käynti oli määrätty ainoastaan muutamia päiviä kestäväksi, keksi Artturi kyllin aiheita ja estelyksiä ollakseen niin paljon kuin suinkin heistä erillään, josta huomaavaisuudesta niin hänen appensa kuin nuori lankonsakin olivat hänelle erittäin kiitolliset. Parooni palasi nyt vasta pääkaupunkiin noista Rabenauen kartanoista, jotka nyt olivat hänen omansa. Hänen oli, sitä ennen tyttärensä luona käydessään, täytynyt erota hänestä jo seuraavana aamuna, huolimatta siitä peljättävästä kapinasta, joka juuri hänen siellä ollessaan oli syttynyt, sillä velvollisuus kutsui häntä, likimmäisenä sukulaisena, orpanan kuolinuoteelle; mutta tämän velvollisuuden täytettyäkin oli jällelle

jääneen omaisuuden ja tilain suhteen vielä ollut niin paljon järjestämistä, mikä oli vaatinut uuden isännän siellä viipymään. Nyt vasta oli hän vanhine poikanensa, jonka oli kutsunut luoksensa, paluumatkalla; tietysti ajettiin tälläkin kertaa se lyhyt matka Berkowin tilain kautta, ajettiinpa sitä mieluummin, kuin nuori Klaus parooni ei vielä ollut nähnyt sisartaan häiden jälkeen.

Päivällä tulon jälkeen, oltaissa Eugenia salissa, jossa tilassa Artturi kuten tavallisesti ei ollut saapuvilla, näytti kumminkin niinkuin olisi kysymys jostakin enemmästä kuin vaan terveisillä käynnistä ja jälleen näkemisestä. Nuori rouva istui sohvalla, kuullessen isäänsä, joka seiso i hänen edessään ja juuri nyt näytti lopettaneen pitemmän puheen. Klaus istui nojatuolissa, katsellen kiinteällä odotuksella sisartansa.

Eugenia oli laskenut otsan kättänsä vasten, niin että käsi peitti kasvot; hän ei muuttanut asentoaan eikä katsonut ylös, hiljaa vastatessaan.

— En tarvitse, isä, noita vihjauksia ja tähtäilemisiä, arvatakseni, mitä tarkoitat — sinä puhut avioerosta!

— Niin, lapseni, sanoi parooni vakaisesti, — avioerosta, oli se millä peittosyy n nimellä ja mihin hintaan hyvänsä. Mikä väkisin otetaan, se tavallisesti ainoastaan pakolla säilytetään; se olisi ollut Berkowien ajateltavana. Nyt, kun taas kykenen työni ja tekoni ohjaamaan, kun en kauemmin tarvitse olla hänen velallisenään, nyt tahdon koettaa kaikkea, irroittaakseni sinun niistä kahleista, jotka ainoastaan minun tähteni otit kantaaksesi ja jotka, kieltänet sen tahi et, tekevät sinun äärettömän onnettomaksi.

Eugenia ei vastannut; isä otti hänen kätensä ja istui hänen viereensä.

— Tämä ajatus lienee sinulle outo ja hämmästyttävä? Minussa nousi se hetikohta, kun sain sen paljoa sisältävän sanoman, joka niin äkki-arvaamatta teki muutoksen varoissani. Silloin tätä ajatusta ei kumminkaan käynyt toteuttaminen. Mitä keinoja eikö tuo Berkow käyttänyt, saadaksensa tämän yhdistyksen välillänne aikaan! Mahdotonta oli ajatellakaan, että hän olisi suostunut aviopurkuun, joka kokonaan olisi sulkenut hänen pois niistä seuroista, joihin hän meidän kauttamme väkisin tahtoi päästä, ja miestä, joka tunnottomuudessaan voi tehdä vaikka mitä, ei käynyt riitaan haastaminen. Kuolemansa on kerrassa muuttanut kaikkityyni, ja nyt on vaan pojan vastustus voitettava. Alusta asti hän on pysynyt joksikin toimeettomana koko tässä asiassa ja vaan ollut isänsä aseena; toivon siis hänen antavan perään, kun me puoleltamme pontevasti ryhdymme asiaan.

— Hän on antava suostumuksensa, vahvasti nuori rouva; nuo sanat tuli miltei äänen kuulematta. — Ole huoleta siitä!

— Senpä parempi! arveli Windeg. — Sen pikemmin pääsemme tarkoituksemme perille!

Näytti siltä kuin tahtois i hän liiankin pikaan päästä tarkoituksensa perille, ja niinpä se olikin. Velkautuneella parooni-paralla, joka näki häviön edessään, ei ollut muuta neuvoksi, kuin ottaa Eugenia uhri hyväkseen, pelastaakseen siten itselleen ja pojilleen nimen ja aseman; niin työlästä kuin tämä olikin, oli hän mukautunut välttämättömyyteen, ja välttämättömyys oli opettanut hänen sitä kärsimäänkin. Rabenauen perillinen, joka oli jälleen päässyt itsevaraiseksi ja itsensä tajuavaksi, joka nyt helposti voi maksaa jälleen saadun rahasumman, katsoi tätä pakkoa polttavaksi häpeäksi ja tyttärensä avioliittoa julmaksi vääryudeksi, jonka hän itse oli tehnyt hänelle ja jonka hän millä hinnalla hyvänsä tahtoi palkita. Koko olonsa aikana uusilla tiloillaan oli hän alituisesti näitä ajatellut, ja keksintö oli nyt valmiina toimeen pantavaksi.

— Tottapa sinun niinkuin meidänkin tahtomme on — jatkoi hän — että nämä kiusalliset asiat niin pikaisesti kuin mahdollista käsille otetaan ja loppuun saatetaan. Tahtoisin ehdotella sinulle, että nyt jonkun peittosyy n nimellä tulisit seurassanne kaupunkiin ja sieltä ryhtyisit tarpeellisiin puuhiin ja toimiin. Sitten et muuta tarvitse kuin kieltäyt palaamasta puolisisi luokse ja vaadit eroa. Me pidämme huolen siitä, ettei hän väkivallalla koeta saada aikomuksiaan menestymään.

No niin, Jumal' auta, sen teemme, Eugenia! virkahti Klaus kiihkoisesti. Jos hän nyt ei tahtois i purkaa tätä häpeällistä kauppaa, niin veljiesi miekat kyllä pakoittavat hänen siihen. Nyt ei hän enään voikaan uhata meitä häpeällä ja julkisella pilkkaamisella, niinkuin isänsä teki. Se on ollut ainoa, josta joku Windeg joskus lienee vapissut, ainoa, millä väkisin tytär on otettu heidän heimostansa!

Nuori rouva liikahti tuskaisesti veljeänsä kohden. — Heitä nuo uhkauksesi, Klaus, ja sinä isä, herkeä huolehtimasta. Huolet ovat tässä tarpeettomat. Minkä luulette ainoastaan taistelulla ja pakolla voitettavaksi, se on minun ja Artturin välillä jo ammo in aikoja sovittu asia.

Windeg kavahti seisaalle, ja Klaus astui hämmästyen askelen likemmä. Eugenia teki nähtävää väkivaltaa itselleen saadakseen ääntään lujemmaksi, mutta eipä se tahtonut onnistua, ääni vapisi

tuntuvasti hänen jatkaessaan:

— Jo ennen Berkowin kuolemaa olimme siitä sopineet, mutta tahdoimme välttää kaikkea hälinää, minkä liian aikainen ja liian äkillinen ero olisi nostanut, ja sitoudimme siis vielä ulkonaisesti elämään yhdessä. —

— Joko ennen Berkowin kuoltua? keskeytti veli häntä äkisti, se tapahtui siis kohta häidenne jälkeen!

— Siispä olet itse ottanut asian puheeksi? kysyi isä yhtä äkisti.
Siis olet itse sitä vaatinut?

Ei kumpikaan miehistä näkynyt ymmärtävän sitä, mikä kumminkin niin selvästi kuvautui nuoren rouvan kasvoihin; tämä silminnähtävästi käytti kaikki voimansa ja malttinsa vastaukseen, ja äänensä olikin aivan vakainen, kun vastasi:

— En ole milloinkaan koskenut tähän asiaan! Se oli Artturi, joka vapaa-ehtoisesti tarjosi minulle eron.

Parooni ja hänen poikansa katselivat toisiaan, niinkuin tämä selitys kävisi yli heidän käsitysvoimansa.

— Tuotapa en tosiaankaan olisi odottanut! sanoi parooni hämillään.

— Hänkö itse? Sitä en olisi uskonut.

— Saman se tekee! sanoi Klaus hellästi, kun hän antaa sinun meille takaisin, Eugenia! Ei kukaan meistä ole vielä voinut iloita perintötiloistamme kun olemme tienneet sinun onnettomaksi meidän toimestamme. Vasta sinun palattua luoksemme taidamme, isä ja me, iloita tästä uudesta onnesta; sinua olemme aina kaivanneet!

Hän pani kätensä sisarensa vyötärille ja tämä kätki kasvonsa hetkisen ajaksi hänen olkaansa vasten, mutta nämä kasvot olivat yhtä kalmankalpeat ja kalmankylmät kuin mimmoisina veli jo kerran ennen oli nähnyt ne alttarin edessä, ja nyt hän kumminkin oli palaava isän kotiin, josta silloin oli erinnyt.

Parooni katseli vähän hämmästyneenä tytärtään, joka nyt oikaisi itsensä, pyyhkäisten nenäliinasella otsaansa.

— Anna anteeksi, isä, jos tänäpänä näytän eriskummalliselta. En voi oikein hyvästi, ainakaan en tarpeeksi hyvästi taitakseni puhua tästä asiasta. Salli että menen huoneeseni, minä —

— Paljon olet kärsinyt tänä viime aikana, keskeytti hänen isä hellästi; sen näen, lapseni, jos et tahtoisikaan sitä tunnustaa. Mene sinä ja jätä kaikki minun huolekseni! Minä olen säästävää sinua niin paljon kuin mahdollista.

— Kummallista tämä kumminkin on, isä! sanoi nuori parooni, sittekuin ovi sisaren mentyä oli kiinni lykätty. Ymmärrätkö tuota Berkowia? Minä en häntä ymmärrä!

Windeg kävi, otsa kurtuilla, kerran lattian poikki. Hänessä yhtyi hämmästykseen tuosta ilmoituksesta jotakin loukkaavaistakin. Tämä kopea ylimys näki hyvinkin helposti selitettäväksi asiaksi, että onnen kohottama mies, joka vallitsi miljoonia, ei ollut kammonut uhrauksia eikä juonia päästäkseen hänen perheensä sukulaisuuteen, vaikka hän itse kosti tämän pakon ainoastaan vihalla ja ylenkatseella; mutta ei ollut hän koskaan voinut porvariselle vävyllään anteeksi antaa, että tämä semmoisella halveksimisella oli vastaanottanut paroonittaren Windeg aviokseen, ikäänkuin tämä avioliitto olisi ollut aivan tavallisia, eikä myöskään voinut hän anteeksi antaa, että Artturi sittemmin oli näyttänyt itsensä tämän kunnian suhteen, yhtä tunnottomaksi kuin isä oli ollut sen suhteen herkkätuntoinen. Ja nyt hän, tuo Artturi Berkow, peräytyi tästä avioliitosta, ennenkuin häntä siihen oli pyydettykään! Sepä oli liikaa parooni Windegin ylpeydelle, hänen, joka kyllä oli valmis taistelemaan takasin saamista, mutta ei ensinkään voinut kärsiä, että sai tyttänsä takaisin hänen puolisonsa halveksimisesta tahi jalomielisyydestä.

— Minä puhuttelen Berkowia, sanoi hän viimein, ja jos hän tosiaankin taipuu, jota vastoin Eugenian vakuutusta epäilen, niin asia viipymättä pannaan toimeen.

— Viipymättäkö? kysyi Klaus. He ovat tuskin kolmea kuukautta olleet naimisissa, ja minun mielestäni he tekevät oikein siinä, että välttävät varsin aikaista eroa.

— Se on tietty! ja minä kohdaltani ehdottomasti yhtyisin samaan mieleen, jollei minulla olisi täydellisiä syitä jouduttamaan asiata. Täällä tehtaissa kaikki kohdat eivät ole niinkuin pitäisi olla; olenpa luotettavalta suunnalta saanut vihjan siitä, että alkanut levottomuus työmiehissä voi antaa kuolemankolauksen Berkowin varallisuudelle, jota tähän asti on luultu äärettömäksi. Jos hän todellakin joutuu häviöön, niin vaimonsa ei voi samassa erota hänestä, se ei käy laatuun maailman silmissä; vaikka meillä olisikin todellisempia ja syvällisempiä eron syitä, niin se yhtähyvin katsottaisiin syyksi, ja niin ei saa olla! Parempi että otamme päällemme näin aikaisen eron silmiin pistäväisyyden, kuin että sidomme

kätemme, jos peljätty mullistus tapahtuu. Yritys semmoinen kuin työmiesten ei lakkaa muutamain viikkoin kuluessa, sitä kestää ainakin vuoden ajan, ja puolella sitä aikaa ero on valmiina, jollei hän tee esteitä. Eugenian täytyy palata luoksemme, täytyy olla vapaa, ennenkuin pääkaupungissa aavistetaan, miten asiat täällä ovat.

— Odotinpa sisareni käyvän tuumaamme osalliseksi vilkkaammasti ja iloisemmasti kuin kävikään, sanoi Klaus mieltäväisesti. No niinpä niin, jos he jo tätä ennen ovat päättäneet asian, niin ajatus ei ollut hänelle mikään outo, mutta kumminkin hän on niin kylmä ja umpimielinen, niinkuin kaikki nämä asiat olisivat etäisiä, niinkuin hänen omasta vapaudestaan ei olisikaan puhetta.

Parooni tempaisi hartioitaan. — Eugeniaa huolettaa kun ajattelee välttämättömästi nousevaa hälinää sekä oikeudenkäymisestä olevaa vaivaa ja harmia, asioita, joista ei saada häntä säästetyksi! Semmoinen ero on aina vaikea askel naiselle, ja kuitenkin se on astuttava. Meillä on siinä tapauksessa ainakin koko pääkaupunki puolellamme. Eipä valitettavasti ollut mikään salaisuus, minkä syystä tämä naimiskauppa tehtiin, ja ihmiset näkevät sen hyvin ymmärrettäväksi, että nyt kiirehdimme sitä purkamaan.

— Tuolla tulee Berkow, sanoi Klaus puoli-ääneen, lähisen huoneen oven auetessa. Sinä tahdot puhutella häntä; jätänkö teidät yksinänne?

Windeg teki kieltävän liikennön.

— Sinä olet vanhin perheessä, ja tämmöisissä keskusteluissa kolmannen henkilön läsnä-olo tavallisesti panee keskustelevana päälle terveellisen pakon; jää tänne, Klaus!

Sillä aikaa kun nämä sanat hiljaa ja kiireesti vaihetettiin, oli Artturi astunut likimmäisen huoneen kautta ja tuli nyt sisälle. Tervehdys oli kohtelias ja kylmä kuin tavallisesti ja alkoi tavallisilla puheenparsilla. Vieraat lausuivat mielipahansa, että niin harvoin saivat nauttia isännän seuraa, ja tämä toi esteiksi monenlaisia tehtäviään, jotka eivät sallineet hänen isännän hupaista tointa tehdä — keskinäisiä kohteliaisuuksia, joita tietysti molemmin puolin epäiltiin ja joiden taa he pakosivat, jotta olisi toki jotakin sanomista.

— Toivon Eugenian alituisen läsnä-olon palkitsevan teille minun pakollisen poissa-oloni! jatkoi Artturi, samalla kun silmänsä lennähtivät salin ympärille, ikäänkuin puolisoa etsien.

— Eugenia on paennut huoneisinsa, kun ei voi oikein hyvästi, selitti parooni, ja minä halusin käyttää tätä tilaisuutta esittääkseni teille erään toivotuksen, herra Berkow, jonka toteenkäyminen pääasiallisesti rippuu teistä.

— Jos toteen käyminen rippuu minusta, niin käskekää, herra parooni! Nuori mies istuutui appeansa vastakkain, jota vastoin Klaus, joka tiesi mikä asia oli puheeksi tuleva, ikäänkuin sattumoisesti syrjäytyi akkunan puolelle ja, kuten näytti, hyvin tarkallisesti katseli ulos paltalle. Windegin käytös oli niin mittamääräinen ja ylhäinen kuin mahdollista; arvattavasti näki hän välttämättömäksi sillä vaikuttaa kunnioitusta tyttärensä porvarillisessa puoliossa ja siten ennakoita lannistaa jokaisen mahdollisen vastustuksen, hän kun arveli Artturin tarjoaman eron joksikin mielen kuohuksi jonkun kiivaan kiistan perästä; todelliseksi tarjoukseksi ei hän sitä uskonut.

— Levottomuuksille täällä teidän tiloillanne näyttään antavan suurempi merkitys kuin niillä kenties oikeittain onkaan, alkoi hän. Kun eilen kulin kaupungin kautta ja samalla kävin linnavaen päällikköä, erästä nuoruuden ystäväni, tervehtimässä, kuvailtiin minulle työmiestenne mieliala ylen uhkaavaksi ja levottomuuksien syntyminen hyvin todenmukaiseksi.

— Kaupungissa näkyy olevan tehtaistani ja työmiehistäni enemmän tekemistä, kuin olen luullutkaan, vastasi Artturi kylmästi. En ole ainakaan vielä etsinyt apua herra everstiltä.

Parooni ymmärsi näiden sanain poistavan tarkoituksen.

— Minä kohdaltani tietysti en tiedä asiaa arvostella, vastasi hän äkisti. Tahdon vaan huomauttaa teitä siitä, ettei olisi soveliasta asettaa Eugeniaa alttiiksi täällä mahdollisesti sattuville tapauksille. Soisin saavani ottaa tyttärentäni pääkaupunkiin seurassani ainoastaan joksikuksi ajaksi, kunnes asiat täällä on saatu selvinneiksi.

— Nuoren puolison kasvot vienosti liikahtelivat; hän silmähti oven puoleen, joka vei hänen vaimonsa huoneisiin, ikäänkuin tahtoen tietää, oliko tämä pyyntö sieltä kotoisin; mutta vastauksensa oli aivan levollinen:

— Eugenialla on täydellinen vapaus tehdä kuin tahtoo. Jos hän katsoo tarpeelliseksi lähteä pois — niin en pane estettä.

Windeg kallisti varsin tyytyväisenä päätänsä.

— Hän lähtee siis seurassamme huomenna! Mitä hänen viipymiseensä siellä tulee, niin yhdymme tässä semmoiseen kohtaan, joka meille kummallekin lienee yhtä ikävä; mutta kumminkin katson paremmaksi suullisesti puhua siitä, etenkin kun tiedän toivotuksemme pää-asiassa käyvän yhteen.

Artturi näytti yrittävän kavahtamaan tuoilta seisaalle, mutta maltui ja pysyi paikallaan.

— Vai niin! Eugenia on jo puhunut teille asian! — On! kummastuttaako se teitä? Tottapa hänen sopi ja täytyi isälleen ensistäkin uskoa asiansa.

— Minä ajattelin, sanoi nuori mies ja huulensa vapisivat — että asia saisi pysyä salaisuutena meidän välillämme, kunnes aika olisi käydä sitä toimeen panemaan. Erehtynytpä olenkin, kuten näen!

— Miksi jättää toistaiseksi kerta tehty päätös? kysyi parooni huolehti. Aika sen toimeen panemiseen on nyt juuri sovelias. Nykyiset suhteet tiloillanne tietysti antavat paraan ja mutkattomimman syyn tyttäreni poislähtöön. Että poissa-olo tulee olemaan ikuinen, sitä maailma ensimmältä ei tarvitse tietää. Nyt kesällä, kun kaikki lähtevät pääkaupungista pois, sopii valmistaviin toimiin paraiten käydä. Kun nyt kaikissa tapauksissa hälinää ei käy välttäminen, niin on aina parempi että maailman eteen saatetaan laskea tosi tapaus; silloin juoruhimo tavallisesti pikemmin saa kyllänsä.

Lyhykäinen seisahdus puheessa seurasi; Artturi loi taas silmänsä vaimonsa huoneen-oven puoleen, tällä kertaa selittämättömällä mielen-ilmauksella kasvoissaan; sitte kääntyi hän taas isän puoleen.

— Lähtikö tämä pyyntö asian jouduttamisesta alkujaan Eugenialta itseltään?

Parooni katsoi soveliaaksi tällä kertaa salata totuuden; sillä keinoin päästäisiin muka pikemmin tarkoituksen perille, ja kävi miten kävi niin Eugenia aina olisi hänelle siitä kiitollinen.

— Minä puhun tyttäreni puolesta! selitti hän mittamääräisesti.

Artturi kavahti niin äkisti ja niin kiivaasti seisaalle, että tuoli keikahti kumoon.

— Minä myönnyin kaikkeen, herra parooni, kaikkeen! Luulin ilmoittaneeni tyttärellenne syyni asian viivytykseen, ne olivat etunenässä häntä kohtaan vaarinotettavan karttavaisuuden vaatimia; itseäni en ottanut siinä laisinkaan lukuun. Jos hän sittekin haluaa asian jouduttamista — niin kernaasti minulta — käyköön niin.

Äänenlaatu näissä sanoissa oli niin omituinen, että Klaus, jolta ei ollut jäänyt yhtään sanaa keskipuheesta huomaamatta, vaikka hän yhä näytti palttaa katselevan, tuota pikaa käännähti puoleen ja kummastuksella katseli lankoa. Näyttipä parooni Windegkin vähän hämmästyneeltä; eikähän tässä oikeastaan ollutkaan syytä vihastua, koska vaan tahdottiin vähän joutuisammin lakkauttaa kummallekin puolisolle kiusallinen pakko.

— Te suostutte siis eroon empimättä? kysyi parooni vähän epäilevästi.

— Ehdottomasti!

Parooni hengähti syvästi. Eugenia oli siis ollut oikeassa, kun oli sanonut miehensä ehdottomasti tulevan myöntymään. Mitä muuten vielä olisi esteitä poistettavina, ne paroonin arvellen eivät tuottaisi vastuksia.

— Olen teille suuresti kiitollinen taipuvaisuudestanne, sanoi hän kohteliaasti; se on kummallekin teille huojentava tämän ikävän askeleen. Nyt on vielä yksi kohta, joka kyllä ei kuulu asiaan, mutta joka kumminkin on järjestettävä. Herra isänne, tumma puna lennähti tämän muiston ohella tämän nyt rikkaan paroonin otsalle, herra isänne oli hyvä ja takasi minua sitoumusten suhteen, joita en silloin voinut maksaa. Nyt olen tilaisuudessa sen korvaamaan, ja minä soisin saavani niin pian kuin suinkin —

Hän vaikenä, sillä Artturi aukaisi silmänsä niin suuriksi ja tuimiksi, että silmäyksensä kielsi puheen jatkamisen.

— Emmekö kernaammin antaisi sen asian olla sinään? Minä kohdaltani pyydän sitä.

— Se saattoi olla sinään, niin kauan kuin keskinäiset sitouksemme olivat voimassa, selitti Windeg vakaisesti, mutta ei nyt enään kun ne puretaan. Ette suinkaan tahdo pakoittaa minua yhä edelleen pysymään velan-alaisenanne.

— Velkaa tavallisessa merkityksessä eihän tässä ollutkaan olemassa. Isä vakuutti vaan omat saamisensa, ja näitä saamisista koskevat paperit minun tietääkseni hävitettiin, kun — tässä puhkesi nuoren miehen viha ainakin hetkeksi valloilleen tuon pakollisen maltillisuuden takaa — kun te niistä annoitte tavarat.

Parooni nousi seisaalle pahastuneena.

— Silloin sitomus tehtiin — vastasi hän kylmästi — erinomattain herra Berkowin tahdosta; nyt on se purettava, erinomattain meidän pyynnöstämme. Suhteet ovat siis nyt perin vastakkaiset.

— Onko siis aivan välttämätöntä, että eronkin hetkenä käytleemme asiata kauppa-asiana, keskeytti hänen Artturi, pistävällä tuimuudella. Toivon ettei toki toista kertaa tahdota tehdä minua ja vaimoani kauppatavaraksi. Siinä on kyllin, että kerran niin on tehty.

Parooni käsitti perin väärin nämä sanat, niinkuin hän väärin selitti sen mielenliikutuksen, josta ne olivat lähteneet; hän rupesi niin ylhäisen näköiseksi kuin mahdollista, ja sanoi:

— Olkaa hyvä ja muistakaa, herra Berkow, että sana "kauppa", jota näette hyväksi käyttää, sopii vaan toiseen asianomaiseen — meihin ei se sovi.

Artturi astui askelen takaperin, mutta ryhtinsä oli niin uljas ja kunnioitusta vaativa, että herra parooni itse tuskin olisi voinut semmoista näyttää.

— Jopa tiedän miten tästä naimisesta sovittiin, ja tiedänpä niinkään miten ne velkasitomukset syntyivät, joiden tähden te pakoitettiin siihen myöntymään. Siispä helposti ymmärtänette, minkä tähden pyydän, ettei sitä velkaa sanallakaan mainittako. *Vaadin* teiltä, parooni, ettette pakoita poikaa punastumaan isänsä muistosta.

Windeg oli jo kerran ennen joutunut hämmille vävyensä edessä; se oli silloin kun tämä rohkeni hyljätä aatelisen arvokirjan, mutta se oli toki tapahtunut entisen Artturi Berkowin tyvenellä, puoleksi huolettomalla laadulla. — Tämä käytös ja tämä kopeus sitä vastoin kivitytti paroonin kokonansa; hän katsahti välttämättömästi poikansa puoleen, joka jo oli astunut pois akkunan luota ja jonka kasvat osoittivat ääretöntä hämmästyä, jota hän ei koettanutkaan salata.

— En tiennyt teidän niin asiasta ajattelevan, sanoi Windeg viimein. Tarkoitukseni ei suinkaan ollut pahoittaa mieltänne, mutta —

— Sen uskonkin. Siis jätämme asian unhotuksiin!

Mitä naimis-eroon tulee, niin käsken asiamieheni mukautua kaikkiin vaatimuksiinne. Jos tulisi itse minustakin kysymys, niin pyydän, että ratkaisette solmun mielenne mukaan. Minä olen valmis kaikkeen, että asia niin pikaisesti ja hennosti kuin mahdollista päättyisi.

Hän kumarsi molemmille herroille ja lähti huoneesta. Samassa seiso i Klaus-parooni isänsä vieressä.

— Mitä tämä kaikki merkitsee, isä? Mikä taivaan nimessä näinä kolmena kuukautena tuosta Artturista on tullut! Tosin havaitsin hänen eilen illalla entistä totisemmaksi ja vakaammaksi, mutta tuommoiseen käytökseen en olisi uskonut häntä kykeneväksi!

Parooni ei ollut vielä tointunut hämmästyksistään. Nämä pojan sanat vasta tekivät sen hänelle mahdolliseksi.

— Eipä näytä hän tosiaankaan tienneen, miten isänsä keinoitteli meidän suhteemme! Sepä asian kokonaan muuttaa, sanoi hän hämmästyneenä; jospa hän vaan olisi pyytänyt minua yhä edelleen velan-alaiseeseen.

— Hän tekee aivan oikein, sanoi Klaus intoisesti, hän kun tietää, millä tavoin Berkow koronkiskonnallaan syöksi meidät onnettomuuteen! Ei neljättä osaa siitä summasta, mikä sittemmin näytti meille niin suunnattoman suurelta, ole hän maksanut, suoritettavikseen otetuista veloista, eikä penniäkään siitä saata poika vastaanottaa, jos ei tahdo pilata kunniaansa. Olihan silmin nähtävää, kuinka häpeä koko tästä asiasta raivosi hänessä. Kuitenkin tämä keskustelu päättyi hyvin kummallisesti. Hän kieltämättä ensinnä oli se, joka toimitti kehnommat ja halveksivimmat tehtävät, mutta hän saattoi asian lopullisesti siksi, että me saimme miltei hävetä tarjoustamme.

Windeg näytti ottavan tämän muistutuksen jommoisellakin epäsuosiolla vastaan, kentiesi sentähden, ettei voinut sitä vääräksi näyttää.

— Jos tähän asti olemme tehneet hänelle väärin, sanoi hän, niin olen nyt valmis tekemään hänelle oikeuden, senpä täydellisemmin, kuin nyt avio-eron suhteen tosiaankin jääme hänelle kiitollisuuden velkaan. Enpä luullut asian käyvän näin helposti, vaikka hän kyllä aina näytti haluttomalta tähän naimiseen.

Klaus'in kasvoihin ilmaantui taas tuo epäileväisyys, joka muuten ei ollut niissä tavallinen.

— En tiedä mistä syystä, isä, mutta asia ei näytä minusta niin aivan varmalta. Berkow ei suinkaan ollut niin levollinen, kuin hän oli olevinaan, eikä Eugeniakaan. Kiivautensa, kun sanoit, että se oli Eugenia, joka vaati tätä pikaista eroa, ei osoittanut huolimattomuutta ja Eugenian kasvoin muoto lähtiessään luotamme vielä vähemmin. Minussa on tämän johdosta noussut omanlaatuinen ajatus.

Parooni naurahteli kuin mahtavampi ainakin.

— Oletpa toisinaan todellakin lapsi, Klaus, niin kaksikymmentä vuotias ja upseri kuin oletkin. Luuletko siis tosiaankin, että päätös, minkä he molemmat, sen mukaan kuin nyt voi ymmärtää, jo aikoja sitten ovat tehneet, on syntynyt ilman edellisiä kohtauksia ja tapahtumia? Oli miten oli, Eugenialla on ollut paljon niistä kärsimistä, ja kentiesi Berkowillakin. Mitä niin viisaasti olet huomannut, ei ole muuta kuin entisten myrskyin hyökyä. Jumalalle olkoon kiitos, että nyt molemmin puolin olemme selvillä ja että myrskyt ovat loppuneet.

Taikka jos ne nyt vasta alkavat! mumisi Klaus puoli-äänen, lähtiessään isänsä jälkeen salista.

* * * * *

Ilta oli tullut ja talossa vallitsi jonkunlainen levottomuus. Vielä samana iltana oli parooni Windegin ja hänen tyttärensä välillä ollut joksikin pitkä keskustelu, ja heti sen jälkeen sai kamarineitsy käskyn, panna emäntänsä vaatetukset kokoon. Jo sitä ennen oli herra Berkow ilmoittanut palvelusväelle, että vaimonsa seuraavana aamuna oli lähtävä isänsä seurassa pääkaupunkiin, siellä moniaita viikkoja olemaan, ja että siis tarpeellisiin hommiin tämän matkustuksen vuoksi oli käytävä, joka ilmoitus tietysti hetikohta levisi tehtaan koko virkamiehistöön ja yleensä nosti pikemmin arastelemista kuin kummastusta. Selvästi ymmärrettävähän oli, että herra lähetti armollisen rouvan pois, sentähden että tiesi kapinan kohta syttyvän tehtaissa. Hän tahtoi nähdä rouvansa turvattuna pääkaupungissa ja oli todenmukaisesti itse niin hankkinut, että isä oli tullut häntä noutamaan. Windeg oli oikein aprikoinnut: tekosyy oli niin todenmukainen, ettei kellekään johtunut mieleen sitä epäillä. Nuoren parikunnan kankeasta, kummallisesta keskinäisestä välistä oli kyllä ensimmältä paljon puhuttu tehtaissa ja koettu selittää syitä siihen; nyt olivat nämä puheet vähitellen lakanneet. Tiettiinhän, ettei tämä naiminen ollut taipumuksesta tapahtunut, mutta kun ei koskaan mitään kuultu tuimista torista ja rettelöistä, mitkä tuskin olisivat jääneet palvelusväeltä huomaamatta, kun Berkow aina oli sula kohteliaisuus puolisoaan kohtaan ja puoliso pelkkä maltillisuus käytöksessään Berkowia vastaan, niin tottapa he olivat tottuneet toisiinsa ja olivat nyt tyytyväiset — mikä mukavuus olikin semmoisten, vieraslaskujen perästä tehtyin avioliittojen tavallinen seuraus. Heidän eriskummallista keskinäistä elämänlaatua luultiin vaan suuren maailman tavaksi; tottapa pääkaupungin ylhäisissä seuroissa enimmiten elettiin näin erilaisella ja kohteliaalla kannalla, ja että paroonitar Windeg ja pohatta Berkowin poika tekivät samaten, eihän se enään pitäisi ketään kummastuttaa.

Ei kukaan aavistanut, että tämä matkalle lähtö, jonka edellä ei ollut käynyt minkäänlaista kiistaa, tarkoitti avio-eroa, eikä sekään kummastuttanut, että herrasväki oli viettänyt iltansa erillään toisistaan. Molemmat vieraat herrat söivät yksinään ruokasalissa; nuori rouva oli, kun ei voinut hyvästi, tuotattanut ruan kammionsa, mutta kamarineitsyen kummastukseksi ei koskenutkaan siihen, ja herra Berkow ei syönyt ollenkaan, vaan pakeni "toimintojen vuoksi" työhuoneesensa, sittekuin oli antanut palvelijoille käskyn, ettei kukaan, oli se minkä syyn nimellä hyvänsä, saisi häntä häiritä.

Ulkona oli pilkkopimeä ja huoneessa loi kirjoituspöydällä palava lamppu valonsa miehelle, joka enemmän kuin tunnin ajan rauhatonna käveli kävelemistään ja joka nyt viimein suljettuina ovien takana loi haluttomuuden kauan kannetun valemuodon päähänsä ja antoi sisällään riehuvan myrskyn purkautua ilmiin. Hän ei ollutkaan enään tuo veltostunut, uneilevaan hentouteen vajonnut nuori perillinen, mutta eipä liioin tuo nuori isäntäkään, joka yhtäkkiä nousneella tarmolla ja maltillisuudella tiesi vaikuttaa kunnioitusta alammaisissaan ja vuodattaa rohkeutta virkamiehiinsä. Noissa kasvoissa vallitsi raivoisa into, jonka voimaa hän itse ei ollut aavistanut, ennenkuin sinä hetkenä, jona hän iäksi päiväksi oli menettävä sen esineen. Se hetki oli nyt tullut, ja nyt se vaati vaatimustansa. Tuolla kalpealla otsalla, noilla vapisevilla huulilla ja noissa tulisissa silmissä oli selvästi kirjoitettuna, mitä oli maksanut tämän päivän keskustelu, josta parooni Windeg oli sanonut, ettei hän ollut uskonut asian niin helposti suoriavan.

Siis oli se tullut, se niin kauan peljätty eron hetki, ja hyvä oli että se tuli sillä neuvoin, että vieras mies ryhtyi asiaan, kun oma kykenevyys näytti hapertuvan voimattomaksi. Kuinka usein viimeisinä neljänätoista päivänä eikö Artturi ollut aikonut käyttää samaa tekosyytä, minkä parooni nyt hänelle ehdoitti, siten lyhentääksensä tämän yhdessä-olon tuskallisuutta; sillä tätä mittamääräistä ulkonaista kylmyyttä ei ollut enään mahdollinen kestää; hehku hänen sydämessään rankaisi joka hetki tätä valheellisuutta; se kävi miltei yli inhimillisten voimain — ja kuitenkin ei ollut mitään tullut tehdyksi. Kieltämätön totuus kyllä on, että parasta on kun välttämättömät asiat tapahtuvat pian, mutta eipä jokaisella, jolla on rohkeutta vakavalla kädellä laskea veitsen myrkytetylle haavalle ruumiissaan, ole samaa rohkeutta, kun kalvaava poltto on sydäimestä kiskottava; polttoon liittyy ainakin välttämättömästi

kadottamisen pelko. Olivathan nämä molemmat aikoja sitten erinneet toisistaan; mutta olihan Artturi toki vielä näkevä tuon ihanan, vaaleatukkaisen pään jalone, nyt toki valkoisine kasvoineen ja eloisine, tummine silmineen, olihan Artturi toki vielä tuon äänen kuuleva; ja tulihan siihen vielä salaman nopeudella välähtäviä onnenkin hetkiä, jotka vastasivat kokonaisia, mielikarvauksella täytettyjä päiviä ja viikkoja; esimerkiksi pari päivää sitä ennen metsässä, kun Eugenia niin silminnähtävällä hätäisyydellä tunki hevosensa hänen hevosensa rinnalle, kun hän vapisi Artturin sylissä, tämän auttaissa häntä hevosen selästä — olkoonpa vaan että se oli hentevyyttä, mutta Artturi ei ollut voinut vapaa-ehtoisesti luopua Eugeniasta ennen kuin nyt, koska häntä siihen vaadittiin.

Ovi aukesi hiljaa ja palvelija seisoikin kynnyksellä.

— Mitä se on? tiuskaisi Artturi. Enkö ole sanonut —

— Antakaa anteeksi herra Berkow! rukoili säikähtynyt mies. Tiesin kyllä, ettei saisi häiritä teitä — mutta kun — kun armollinen rouva itse —

— Kuka?

— Armollinen rouva itse on täällä ja haluaa — Palvelija ei saanut aikaa lopettaa sanojaan ja hämmästyikin sitä kiivautta, millä hänen herransa riuhtaisi oven auki ja suhkaisi etuhuoneeseen, missä todellakin näki puolisonsa, joka näytti häntä siellä odottavan. Seuraavana hetkenä oli hän sen äärellä.

— Palveliatako kysymällä? Sepä tarpeetonta koreilemista!

— Kuten kuulin, sinä et tahtonut nähdä ketään, ja palvelija sanoi, että kielto koski kaikkia ilman eroitusta.

Artturi kääntyi nuhtelevin silmin palvelijan puoleen, joka puollustaen tekoansa sanoi:

— En tosiaankaan tiennyt miten minun piti tehdä. Tämähän on ensi kerta kun armollinen rouva täällä käypi.

Oikeastaan näissä sanoissa vaan oli hätäinen anteeksi pyyntö, mutta Eugenia käännähti kumminkin äkisti, ja nuhteet, jotka jo pyörivät hänen puolisonsa huulilla, jäivät antamatta. Mies oikeittain sanoi totta; näin erinäiseen tapaukseen, kuin armollisen rouvan käynti herran huonekerrassa oli, tämän käskyt eivät sopineet; ja ensikerranhan Eugenia nyt astuikin tähän huonekertaan. Tähän asti oli häntä nähty ainoastaan isossa salongissa, ruokasalissa ja seurahuoneissa; ei siis kumma jos hänen täällä käyntinsä nyt hämmästytti palvelusväkeä.

Artturi viittasi palvelijan menemään ja astui vaimonsa parissa työhuoneeseen. Eugenia näytti viivyskelevän kynnyksellä.

— Halusin puhutella sinua! sanoi hän ahtaalla äänellä.

Artturi sulki oven ja lykkäsi nojatuolin esiin viitaten Eugeniaa istumaan. Nämä vähät hetket olivat tuottaneet takaisin nuorelle miehelle kaiken tajunsa, josta kyllin oli saanut ponnistella näinä viimeisinä viikkoina; vastaukset ja käytökset olivat totiset ja mittamääräiset aivan kuin oudoimpaa naista kohtaan oudossa salongissa.

— Etkö halua istua?

— Kiitän! En tahdo sinua kauan viivyttää. Nuoren rouvan käytöksessä oli jotakin arkamaista ja epävakaa, mikä merkittävästi tapaan erotti hänen niin varmaan vakavasta asemasta. Kentiesi oudoksui hän näitä huoneita, ja kentiesi hänen myös oli vaikea aloittaa keskustelua. Artturi ei auttanut häntä kummassakaan kohdassa; hän näki, kuinka Eugenia kahdesti yritti puhumaan eikä tavannutkaan sanoja, mutta hän seisoikin vaan ääneti ja kolkkona häntä vastakkain kirjoitus pöydän ääressä ja odotti.

— Isä on sanonut minulle, mitä on puhellut sinulle, sanoi Eugenia vihdoinkin, — ja samaten keskustelunne päätöksen.

— Sitä olen odottanut, ja juuri sentähden — suo se minulle anteeksi, Eugenia — minä ensin niin hämmästyin näkemästäni sinun täällä. Luulin sinun jo lähtöäsi valmistelevan.

Nämä sanat olivat hyvin valitut, menettääkseen vaikutuksen siitä mielenliikutuksesta, minkä Artturi tunsikin kun näki Eugeniaa, ja ne näyttivät vastaavaan tarkoituksensa. Kului muutama hetki ennenkun nuori rouva vastasi:

— Olet jo tänä iltapäivänä maininnut lähdestäni palvelusväelle?

— Olen! Luulin siten täyttäväni tahtosi ja katsoin paraaksi, että käsky valmistukseen lähti minulta.

Olitko aikonut toisin tavoin alottaa asian? Siinä tapauksessa mieleni on paha, etten tiennyt tarkoituksiasi.

Ääni oli kalsea, ja näyttipä kuin kylmävä tuulahdus olisi koskettanut Eugeniata; hän astahti välttämättömästi askelen taakse.

— Minulla ei ole mitään sitä vastaan muistuttamista. Minua hämmästytti vaan nähdä lähdölleni sovittu määrä-aika lyhennetyksi. Sinulla oli kuitenkin asiasi pysyä siinä kiini.

— Minullako? Se oli sinun tahtosi, sinun vaatimuksesi, jota siinä paikassa noudatin. Niin ainakin parooni Windeg sanoi minulle.

— Eugenia kavahti. Näytti, niinkuin sillä syvällä helpoittavalla henkäyksellä, joka nyt kohautti hänen rintaansa, kaikki arkuus ja epävakaisuus olisi kadonnut, niinkuin tämän vastauksen ohessa kaikki hänen uskalluksensa olisi palannut.

— Sitä aavistinkin! Isäni on puhunut liikoja, Artturi; hän on puhunut minun nimessäni, missä vaan on esittänyt oman tahtonsa. Olen tullut tänne poistamaan tätä väärinkäsitystä ja sanomaan sinulle, etten lähde — ainakaan en ennen, kuin olen sinun suustasi kuullut, että sen tahdot.

Eugenia oli luonut silmänsä vakavasti, mutta ikäänkuin pelollisessa ja henkeä salpaavassa odotuksessa Artturin kasvoin, juurikuin nyt tahtosi ja olisi pakoitettu hänen silmistään lukemaan vastauksen; mutta nämä silmät pysyivät verhoittuneina ja Eugenian sanat oikeastaan eivät mitään vaikuttaneet. Tosin hänen kasvojaan väväytteli kun Eugenia selitti "väärinkäsityksen", mutta kenties se vaan näytti Eugeniasta siltä, sillä liikunto katosi yhtä pikaa kuin oli tullutkin, kasvot pysyivät muuttumattomina ja ääni oli kalsea kuin ennenkin, kun Artturi hetkisen ääneti oltuaan kysyi:

— Et siis tahdokaan lähteä? Ja miksi et? Nuori rouva astui täydellä uskalluksella puolisonsa eteen.

— Sanoithan minulle eilen, että nyt uhkaavassa taistelussa elosi ja olosi saavat joutua vaaraan. Että siinä taistelussa tullaan ottelemaan viimeisiin asti, sen tiedän. Hartosen viimeksi tavattuani tiedän niinikään, että asemasi on vielä suuremmassa vaarassa kuin mitä minulle tunnustatkaan. En voi enkä tahdo jättää sinua semmoisella ajalla, se olisi pelkurimaisuutta ja —

— Oletpa sängen jalomielinen, keskeytti hänen Artturi; ja nyt piili hänen äänensä kalseuden takana huonosti salattu kitkeryys. — Mutta että taitaisimme jalomielisyyttä osoittaa, vaaditaan, että on joku, joka sen vastaan ottaa, ja minä en ota sitä sinulta vastaan.

Eugenian käsi kouristi, suuttumustansa hilliten, sametilla peitettyä tuolin selkäintä.

— Etkö?

— En! tuuma on isäsi alkama — olkoonpa niin! Hänellä tietysti on oikeus tyttärelleen, joka ennen pitkää on oleva kokonaan hänen, vaatia turvaa ja takuutta ilkeyttä ja vallattomuutta vastaan, jota todenmukaisesti täällä on ilmaantuva. Minä annan hänelle täyden oikeuden ja tyydyn ehdottomasti huomispäivän eroon.

Nuori rouva kohotti tarmokkaasti vaaleatukkaista päätänsä.

— Ja minä tyydyin siihen, ainoastaan niin kauan kuin luulin sen sinun tahdoksesi; yksin isäni tahtoa en ole totteleva. Olen nyt kerta sitounut puolison velvollisuuksiin, ainakin maailman edessä; maailman edessä tahdon ne täyttääkin, ja ne vaativat, etten saa, nähdessäni mitä tulemassa on, pelkoisesti luopua sinusta, vaan jäädä luoksesi kunnes vaara on ohitse ja alkuperäisesti määrätty eron aika on tullut. Silloin olen lähtevä enkä ennen.

— Etkö sittekään, jos nimenomaan pyydän sinua.

— Artturi!

Nuori mies seisoi puoleksi toisaalle kääntyneenä, oikea kätensä rutisteli kiivaasti paperia, jonka oli ottanut kirjoituspöydältä; väkinäisesti saavutettu mielenmalti ei tahtonutkaan kestää tuota silmäystä ja ääntä.

— Olen jo kerran ennen pyytänyt sinua, ettet näyittelisi mitään jaloutta minua kohtaan, sanoi hän katkerasti. — Luontoni ei ole suostuva semmoisiin. Velvollisuuksiako? Naisella, joka vapaasta tahdosta antaa miehelle arvonsa ja sydämensä, hänellä on velvollisuuksia kärsimään yhteisyyden vastuksia ja käymään osalliseksi yhteisyyden onnettomuuksissakin ehkäpä surmassakin, niinkuin on oltu yhteisyyden onnellisuudessa —; mutta niinpä ei olekaan tapahtumat meidän välillä ollut. Meillä, ei ole velvollisuuksia toisiamme kohtaan ensinkään, sentähden ettei ole ollut meillä oikeuksiakaan toistemme

suhteen. Ainoa, minkä tässä pakollisessa avioliitossa taisin sinulle tarjota, oli mahdollisuus saada se puretuksi. Se on ollut purettuna aina siitä hetkestä asti, kun päätimme erota. Tämä on vastaukseni tarjoukseesi.

Eugenian mustenevat silmät vavahtamatta yhä vielä rippuivat Artturin kasvoihin kiinnitettynä. Sitä tulista, kavaltavaa kiiltoa, mikä joka kerta salaman nopeudella oli paljastanut tuntemattomia aarteita, ei nyt näkynytäkään, ja juuri nyt olisi Eugenia, mihin hintaan hyvänsä, tahtonut sen näkymään. Mitä hän noissa välähyksissä lieneekin nähnyt tahi aavistanut — ja tottapa tämä pöyhkeä nainen oli aavistanut jotakin, ennenkuin päätti käydä täällä ja tehdä tätä tarjousta — eipä suonut hänelle Artturi riemua sitä kerran vielä nähdä, tahi tulla siitä selville; hän hillitsi täydellisesti itsensä, jättäen Eugenian kiusallisiin epäilyksiinsä.

— Älä tee viipymistäni täällä niin raskaaksi minulle — Eugenian äänessä oli samaa kiusallista epävakaisuutta, mikä hänen sydämensä täytti; hän horjaeli kopeuden ja suostuvaisuuden välillä. — Minun on täytynyt paljo tukahuttaa ja voittaa ennen tänne tultuani, sen ymmärrät, Artturi; säästä minua myös sen tähden. Sanat soivat piankin kuin rukous; mutta Artturi oli nyt sillä kannalla, ettei hän huomannut sitä. Hurja tuimuus ja kauhistuttava suututus, joka raivosi koko hänen olennossaan, saattivat hänen tässäkin väärin ymmärtämään Eugenian sanat ja hän vastasi katkeran terävällä äänellä:

— En epäile ensinkään, että paroonitar Windeg antautuu suunnattoman matalaksi kun hän vielä, vaikka vapauskin on hänelle hetikohta tarjona, päättää kolmen kuukauden ajan kantaa vihattua halpasukuista nimeä ja viipyä näin tuiki ylönkatsovan puolison sivulla. Minun on jo kerran täytynyt kuulla, kuinka halpana sinä pidät molemmat, ja siitä voin päättää mitä tämä itsesi valloittaminen tietysti on sinulle maksanut.

— Sinä soimaat minua sanoistani sinä iltana kun tänne tulimme, sanoi Eugenia hiljaa. — Minulta — minulta se keskustelu jo oli unhoittunut.

Nyt vihdoinkin viimein leimahtivat Artturin silmät; mutta ei se ollut se välähys, jota Eugenia oli etsinyt ja halannut; se oli jotakin vierasta ja vihamielistä, mikä nyt liikkui Artturissa.

— Oletko tosiaankin sen unhottanut? Et kysykään, olenko minäkin sen unhottanut? Silloin täytyi minun kuulella sitä, mutta siinäpä olikin raja, minne asti kesti kärsimykseni. Luuletko miehen niin antavan itseään maahan poleksia, kuin sinä siinä iltana minulle teit, ja sitten mistään huolimatta nostattaa itsensä taas pystyyn, milloin sinä näet hyväksi muuttaa ajatuksesi? Enpä ollutkaan se perin viheliäinen vennokas, miksi olit katsonut minun; sen hetken perästä en vennokas enään ollutkaan, se oli ratkaiseva hetki elämälleni, mutta se oli ratkaiseva tulevaisuudellemmekin. Mitä hyvänsä minulle tapahtuneekin, niin aion yksinäni sen kärsiä. Paljo olen oppinut näillä viimeisillä viikoilla; minä olen myös aikaan paneva mitä tahdon, mutta — tässä oikaisi hän itsensä helaisevalla pöyhkeydellä — naista, joka hääpäivänämme niin kopealla ylenkatseella sysäsi minun luotansa, huolimatta oliko puoliso, jolle hän kumminkin oli avioksi antautunut, todellakin niin syyllinen kuin hän hänestä luuli; — naista, jonka mielestä selitykseni, vakuutukseni, että hän erehtyi, ainoastaan oli valehtelijan välttelyksiä — joka, kysyttyäni, eikö hän luulisi kannattavan koettaa parantaa "hukkaantunutta", toki ylenkatseellisesti vastasi minulle *en* — sitä naista en tahdo likelläni silloin kun taistelen tulevaisuudestani — minä tahdon olla yksinäni!

Hän kääntyi äkisti toisaalle. Eugenia jäi hämmästyksissään äänettömänä seisomaan; niin paljon kuin hänen puolisonsa luonne viime ajalla olikin muuttunut, niin ei hän kumminkaan ollut nähnyt häntä kiihkoisena, ja nyt oli Artturi siihen määrään kiihkoutunut, että se miltei peljätti häntä. Myrskystä, mikä tässä leimusi häntä vastaan, saattoi hän aavistaa, mikä oli häntä pahoittanut, mikä kuukausittain oli hänessä riehunut, kunnes se viimein tempasi hänen tuosta haluttomuudesta, Joka oli muuttunut hänen toiseksi luonteekseen. Niinpä se, tuo kalsea, ylenkatseellinen sana *en* — hän tiesi paraiten, kuinka väärin hän sillä oli tehnyt Artturia kohtaan; ja nyt, kun hän näki, kuinka syvälle se oli häntä loukannut, nyt olisi tämä hetki kentiesi voinut parantaa mitä toinen oli rikkonut, ellei nuo viimeiset onnettomat sanat olisi väliin tulleet. Ne koskivat nuoren rouvan kopeuden suonta, ja kun pöyhkeys sekaantui asiaan, silloin oli ajatus ja mietintö hunnikolla, joskin hän tiesi väärässä olevansa.

— Sinä *tahdot* olla yksinäsi; toisti Eugenia. — No, sitte en tahdo väkisin tunkea äärillesi. Tulin vaan saamaan tarkempia tietoja, onko isäni tuuma myöskin sinun. Asianlaita on niinkuin näen, — minä lähdän siis.

Hän kääntyi mennäksensä. Ovella viipyi hän vielä vähäsen; hänestä tuntui, niinkuin olisi Artturi sinä hetkenä, milloin kätensä tarttui lukkuun, liikahtanut paikaltaan, niinkuin olisi hän aikeissa syöksiä häntä pidättämään; mutta tottapa tuo olikin hairaus, sillä käännettyänsä takaisin näki hän Artturin vielä seisovan kirjoitus pöydän ääressä, tosin kuoleman kalmeana, mutta hänen suorassa muodossaan ja kasvonsa jokaisessa soppelossa näki hän olevan kirjoitettuna sen sanan, millä hän kerran oli sysännyt hänen luotansa — jäykkä, taivuttamaton *en*.

Eugenia ponnisti viimeisen hermonsa jäähyvästi sanoakseen.

— Huomena me tapaamme toisiamme ainoastaan isäni läsnä ollessa ja kentiesi ei koskaan enään — voi hyvästi, Artturi!

— Voi hyvästi! sanoi hän tukalasti.

Eugeniaa jälkeen sulkeutui ovi; — hän oli nyt kadonnut. Tämä viimeinen toinen toistansa näkeminen oli mennyt hyödyttömästi hukkaan, viimeinen porras sovintoon oli katkaistu. Ei ollut kumpikaan tahtonut nöyrystyä, ei ollut kumpikaan lausunut sitä sanaa, mikä tässä yksistään olisi voinut pelastaa ja auttaa, sitä mutkatonta vähäistä sanaa, joka olisi palkinnut kaikki, vaikkapa heidän olisi ollut kymmenen kertaisesti pahemmin; tyly pöyhkeys yksinään johti puhetta — ja sillä oli tuomionsakin heille lausuttuna.

Harmaana ja pilvisenä koitti seuraava aamu vuorten takaa; mutta kartanossa vallitsi vireyttä ja liikettä päivän alkuun katsomatta. Lähtö oli täytynyt näin varhaiseksi määrätä, että oikeaan aikaan voitaisiin saapua rautatien pysäyspaikalle ja vielä samana iltana ennättää pääkaupunkiin. Ensimmältä oli vaan Klaus von Windeg salissa. Parooni oli vielä huoneessaan. Eugeniata ei myöskään näkynyt, ja nuori upseeri näkyi malttamattomasti odottavan jotakin. Hän oli jo astunut useita kertoja salin permannot halki ja poikki, käynyt balkongille ja sittemmin istahtanut nojatuoliin, josta ravakkaasti kavahti jaloille, kun Artturi Berkow astui huoneeseen.

— Ah, jopa olette täällä, sanoi Berkow, tervehtien nuorta lankoaan tuohon kylmään kohteliaisuuden laatuun, joka heidän välillään oli tavallista.

Klaus riensi vilkkaasti häntä vastaan.

— Haluaisin saada puhua teille muutamia sanoja kahden kesken, — mutta, herra Jumala, mikä teitä vaivaa; Oletteko sairas?

— Minäkö? kysyi Artturi levollisesti. — Mitä ajattelette? Minä vain aivan hyvästi.

— Niinkö on! vastasi Klaus, katsahtaen langon kalpeihin, valvomisesta veltostuneihin kasvoihin, — minä joudun toista aatelleeksi.

Artturi nyökkäytti vähän kärtysti hartioitaan.

— En ole tottunut nousemaan näin varhain; silloin ollaan aina velton näköiset. Muuten pelkään matkustuksen tulevan teille ikäväksi, sillä aamu on kauhean pilvinen.

Hän meni akkunalle, ilmaa muka katsastakseen, mutta oikeastaan vaan välttääkseen sitä harmittavaa kasvojen tarkastusta, millä Klaus kävi hänelle surkeaksi. Tämä ei kuitenkaan niin hevillä häntä heittänyt; hän astui häntä supi likelle.

— Tahdoin olla ensimmäisenä täällä huoneessa, alotti hän vähän äpläköiten — syystä että vielä halusin puhutella teitä kahden kesken, Artturi!

Puhuteltu kääntyi kummastuneena yhtä paljon tästä pyynnöstä, kuin Klaus paroonin laadusta häntä puhutella. Tämä ei ollut nimittäin koko sukulaisuuden aikana kertaakaan kutsunut häntä ristämänimellä. Hänen oli tapa tehdä kuin isänsä ja nimittää häntä "herra Berkowiksi".

— No mitä? kysyi Artturi kummissaan, mutta hyvin ystävällisesti.

Nuoren upseerin muodossa taisteli silmin nähtävästi ujous ja hämi muita tunteita vastaan, mutta yhtäkkiä nosti hän aukeat, kauniit kasvonsa langon puoleen ja katsoi häntä uskollisesti silmiin.

— Me olemme tehneet teille väärin, Artturi, minä kenties enimmin! Minua suretti tämä naiminen, ja pakko, joka päällemme pantiin — ja tahdon suoraan sen tunnustaa — minä olen perin pohjin vihannut teitä, aina siitä hetkestä kun tulitte langokseni. Eilisestä aikain tiedän, että olemme erehtyneet, ja siitä aikain vihani on menneenä. Minä olen pahoillani, sangen pahoillani, ja sitä — sitä juuri tahdoin sanoa teille! Annatteko minulle anteeksi, Artturi?

Hän ojensi uskollisesti ja sulimmasta sydäimestä kätensä. Artturi tarttui siihen.

— Kiitän sinua, Klaus, sanoi hän suoraan.

— Jumalan kiitos! no niin on siis siitä päästy; en ole koko yönä saanut unta, vakuutti Klaus. — Ja usko minua, isänikin on myöskin oleva sinulle kiitollinen. Hän ei kyllä tule sitä suoraan tunnustamaan, mutta minä tiedän, miten hän ajattelee.

Pikainen hymy väikähti Berkowin kasvoissa; tosin otsa ei valostunut, silmä ei kirkastunut; molempia peitti vielä synkkä pilvi, hänen tyvenesti vastatessa:

— Sepä minulle on hupaista kuulla. Siis emme toki eroa vihamiehinä.

— No niin, mitä lähtöön tulee, virkahti Klaus, — niin isä vielä on huoneissaan ja Eugenia nyt juuri yksinään kammiossaan — etkö vielä kerran tahtoisi puhutella häntä?

— Mitä varten? kysyi Artturi kummastuen. — Herra parooni on tänne tuleva millä hetkellä hyvänsä, ja Eugenia tuskin —

— Minä asetun oven eteen enkä päästä ketään tulemaan, vakuutti Klaus innokkaasti. — Minä viivytän isää niin kauan täällä huoneessa, kunnes te siellä olette valmiit.

Pikainen puna peitti hetkisen ajaksi Artturin otsan, kun hän kohtasi langon tarkasti utelevan silmäyksen, mutta hän pudisteli epäilevästi päätänsä.

— Ei, Klaus, ei siitä ole mitään hyvää! Jo eilen illalla puhuttelin vielä kerran ja kauan sisartasi.

— Puhuttelitko? lähdestäkin?

— Lähdestäkin!

Nuori upseeri näkyi vähän äimistyvän, mutta aikaa ei ollut enempiin ehdoituksiin, sillä ulompana jo kuuluivat paroonin askelet, ja heti astuikin hän jo huoneeseen. Klaus siirtyi puoleksi ynseällä silmänluonnilla peremmälle huonetta, jupisten itsekseen: "Ei tässä asiassa sittekään kaikki ole selville".

Aamuinen, jota syödessä kaikkein oli yhdessä oleminen, oli nautittuna. Paroonin mittailtu kohteliaisuus ja palvelijain alinomainen läsnä-olo oli helpottanut tätä yksissä-oloa; nyt ajoivat vaunut paltan eteen. Herrat ottivat päällysvaatteensa ja kamarineitsy ojensi Eugenialle hänen hattunsa ja ison huivinsa. Artturi tarjosi vaimolleen kätensä saattaaksensa häntä alas. Täydellisen sovun ulkonäkö tietysti oli viimeiseen hetkeen kannettava.

Harmaana ja synkkänä oli aamu koittanut vuorille, harmaana ja synkkänä usva laskeutui laksoon; ulkopuolella akkunoita lainehti kaasumeri, sisäpuolella hämäräinen päivänvalo teki huoneet oneiksi, kainaloiksi ja ikäviksi; näyttipä niinkuin koko tuo uhallinen komeus, mikä koristi nämä huoneet, tuota pikaa olisi menettänyt loistonsa ja värinsä, ja tyhjinähän ne tulivatkin olemaan, aivan tyhjinä — nuori valtijatari oli niistä iäksi päiviksi lähtenyt.

Klaus havaitsi, että hänen sisarensa muoto oli samanlainen, kuin mikä sitä ennen Artturissa oli häntä huolettanut, mutta muuten hän ei kummankaan olossa voinut keksiä mitään outoa. He näyttivät voivan hyvästi suorittaa tehtävänsä, johon kerta olivat ryhtyneet, vaikka heidän kasvonsa kyllä todistivat, että aikeensa oli tuottanut heille unettoman yön.

Miehensä käsivarresta pitäin astui Eugenia portaita alas, tietämättä oikeastaan mitä tekikään, tahi minne menivät. Ikäänkuin unessa nähtynä olivat hänelle nuo vaatteilla peitetyt portaat, joita oman matkustuspuvun liepeet koskettivat, ne korkeat oleanderi-puut, joilla porstua oli koristettu, palvelijat, jotka seisovivat kumarrellen armolliselle rouvalle, kaikki liukuivat epäselvinä ja varjon tapaisina hänen sivutsensa. Hän saapui vaunuille. Vielä kerran kohtasivat puolisoiden silmät toinen toisensa, mutta ne eivät sanoneet mitään toisilleen. Sumu liikkui sakeana ja kylmänä heidänkin välillään. Sitte tunsu nuori rouva kuinka käsi, kostea ja kylmä, tapasi hänen kättänsä, hän kuuli muutamia vieraita, kohteliaita jäähyvästi sanoja, joita ei ymmärtänyt, mutta se oli kumminkin Artturin ääni, joka ne lausui, ja siinä lennähti taas tuo tuikkaava tuska poikki koko tämän sekavan unelman — sitte hevosten kavionkapse ja ratasten pyörintä — ja pois oli lähteminen, pois tuohon harmaasen huuruun, joka häilyi ja laskeutui yltympäri, samoin kuin sinäkin keväisenä hetkenä, kuna avio-ero päätettiin tuolla kukkulalla — ja mitkä silloin eriävät, ne iäksi päiväksi eriävät.

* * * * *

Niinkuin sanoin teille, vakuutti yli-insinööri tirehtöörille, kun he yhdessä astuivat kotiinsa, — on nyt tottakin toista tulossa! Herra johtaja näyttää antaneen ryntäyskäskeynsä, mutta mepä estämme heidät, mepä emme annakaan heille aihetta siihen. Aivanhan varmaan meitä taisteluun vaaditaan ja loukkaukset ovat tapana joka päivä. He ovat aivan oikein yllyttäneet koko seudun meitä vastaan, kaikki tehtaajat istahtavat, meillä on vaan ollut kunnia alottaa. Siinä on vettä Hartosen myllylle. Hän kantaa nyt päätänsä kahta ylempänä kuin muullosti.

— Herra Berkow näkyy aikovan vastustaa vaikka mitä, arveli tirehtööri. — Hän on vienyt rouvansa turvattuun paikkaan; sepä paraiten todistaa, mitä hän arvelee omasta väestään.

— Joutavia! väestämmekö? virkahti toinen. — Ne pian nöyryttäisimme, jollei vaan tuota yhtä olisi! Mutta niin kauan kuin hän on etunenässä ei ole lepoa eikä rauhaa tehtaissamme ajattelemistakaan. Jos vaan Hartonen olisi kahdeksan vuorokautta pois täältä, niin kyllä vastaisin että sovinto syntyisi meille.

— Jopa olenkin sitä ajatellut — tirehtööri katsahti tämän ohessa varuisasti ympärilleen ja alensi äänensä — olen ajatellut, eikö sopisi käyttää eduksemme sitä epäluuloa, jota jokainen kätkee sydämessänsä hänestä, ja jolla ei mitään vääryyttä häntä vastaan tapahtune. Mitä siitä sanotte?

— Ei kelpaa! Epäluulo meillä kyllä on, mutta missä ovat todistukset? Koneissa ja köysissä ei ole voitu mitään muuta keksiä, kuin että ne ovat katkenneet, ovathan herrat tuomarit paikalla pitäneet tarkempia tutkintoja. Miten se kävi ja mitä siellä purnun pohjalla tapahtui, sen tietää Hartonen yksinään, ja hän kyllä kykenee valehtelemaankin. Saisimme vaan, asian tyhjään raueten, jälleen päästää hänet irti.

— Mutta rikosasian tutkinto tekisi hänen kykenemättömäksi vahingoittamaan. Jos tehtäisiin kanne häntä vastaan, niin muutamain viikkoin vankeus —

— Ottaisitteko työmiestemme raivon vastataksenne, jos heidän johtajaansa käsiksi käytäisiin? Minä en sitä tekisi! Ne ryntäävät huoneeseen, jos tietävät siellä semmoista hankittavan, ja sen he tekevät varmaan.

— Sepä juuri kysymyksenä onkin. Hänellä ei ole enään heidän entistä luottamusta.

— Mutta entinen pelko on kyllä paikallaan. Sillä hän hallitsee yksinvaltaisemmin kuin koskaan ennen, ja — te teette työmiehillemme väärin jos luulette, että he ainoastaan epäluulon nojalla jättäisivät johtajansa pulaan. He voivat kammoa häntä ja ajan kuluessa luopua hänestä, mutta samalla hetkellä kun kävisimme häneen käsiksi, he keräytyisivät kaikki hänen ympärilleen ja suojelisivat häntä kaikesta vaarasta. Ei, ei, se ei käy laatuun. Mitä tahdomme välttää, veristä rynnäkköä, se juuri tapahtuisi, ja vieläpä olen varmaan vakuutettu, ettei herra Berkow siihen suostuisi.

— Eikö hänellä vielä ole aavistustakaan näistä epäluuloista.

— Ei; tietysti ei kukaan rohkene virkata asiasta hänelle mitään ja luullakseni on parasta, että vastakin säästämme hänen siitä. Hänellä on muutakin kyllikseen kantamista.

— Onpa tosiaankin, enemmän kuin kyllin — ja viimeisten viikkoin surusanomat ja Sihvosen kirjeet pääkaupungista eivät kumminkaan näytä jäävän vaikutuksetta. Minä luulen, että hän todellakin aikoo suostua anomuksiin.

— Miksi hän sen tekisi? sanoi yli-insinööri, — siihen on aika muunkin puolesta myöhäinen. Ennen väelle vastattuaan, hänen kävi valitseminen, uskaltaisiko uhrata rahojaan vai ottaisiko päällensä sen ikeen, minkä Hartonen on nähnyt hyväksi asettaa meille; mutta sittekuin hän kerta kohteli häntä sillä tavoin, se ei voi enään tulla kysymyksenkään. Joka rahtu valtaa on auttamattomasti kadotuksessa, jollei hän nyt ole jäykkänä pysyvä. Hänen täytyy olla etupäässä, ja se *täytyminen* on aina eduksi taistelussa.

— Entäs jos siinä kysytään kaikkia hänen varojansa!

— Entäs jos siinä kysytään miehen kunniata!

Molemmat herrat joutuivat taas tuohon kiivaaseen ja hyödyttömään kiistaan, jonka tavallinen seuraus oli että kumpikin sai pysyä siinä mielessä, mikä hänellä oli ollut; niinpä kävi tälläkin kertaa, kun kohta sen jälkeen erosivat toisistaan.

— Onpa oivallinen asia, tuo kaksipuolisuus, mumisi yli-insinööri virkaveljensä mentyä, astuessaan omaan huoneesensa. — Kunhan vaan ollaan oikein varuisat ja pelkääväiset, niin ettei loukata kumpaakaan puoluetta, sillä kukapa tietää, kelle ohjat viimein joutuvat. Soisin että kaikki nuo vaapsiaiset, — Wilpponen, mitä maailman mokomia sinä tyttärestäni laadit.

Molemmat nuorukaiset, joita tämä ärähdys tarkoitti, suhkaisivat säikähtyneinä kumpikin eri suunnalleen, ikäänkuin rikoksen teosta tavattuina, vaikka se oikeittain vaan oli mutkaton käden suuteleminen, minkä Wilpponen oli rohjennut suorittaaksensa ottaa; mutta Wilpponen silmäili sen ohessa niin hellästi Melania ja tämä puoleltaan näytti olevan niin liikutettuna, että isänsä, joka jo oli vihoissaan ja ärtyksissä edellisestä puheesta tirehtöörin parissa, hyökäsi heitä välittämään kuin rajuilma.

— Pyydän kaikkein nöyrimmästi anteeksi! änkytti nuori kirjuri, jota vastoin neiti Melania, tietäen että kädellä painettu suutelu ei millään muotoa ole mitään pahaa, joksikin karskisti katsoi häntä silmiin.

— Minä vaadin todentakaista selitystä! sanoi yli-insinööri vihaisesti. — Mitä teillä on tekemistä täällä porstuassa? Miksi ette mene vierashuoneeseen kuten teidän pitäisi.

Vaadittua selitystä ei käynyt parilla sanalla antaminen, vaikka molemmat nuorukaiset olivat varsin syyttömät tähän toisiansa kohtaamiseen. Herra Wilpponen oli tullut sinne, herra Berkowin käsky mielessä ja syvä surkutuspöytä sydämessä. Surkutuspöytä tietysti tuli nuoren rouvan poislähdöstä, josta hän jo illalla ennen oli kuullut puhuttavan, mutta jonka hän aamupuoleen oli saanut levollisessa unessa unhottaa. Herätessään hän taas oli tuntenut itsensä niin äärettömän onnettomaksi ja sitte kaiken viikon kävellyt niin alakuloisena, että neiti Melania, joka sattumasta porstuassa joutui häntä vastaan, ei voinut olla säällivästi kysymättä, mikä häntä vaivasi.

Nuori runoilija oli juuri sillä mieli-alalla, että halusi laskea mielihaikeutensa valloilleen jonkun säällivän olennon helmaan; hän huokaili siis useita kertoja, sitten hän ensinnä vaan viittauksilla ilmoitti mielentilaansa, ja vihdoinkin hän purkasi koko sydämensä, saadakseen yhtä todellisesti vastaan ottaa vielä suuremman säällimisen. Jos nuori nainen tätä ennen oli ollut utelias, niin hän nyt joutui sanomattoman surkuttelevaksi. Hän näki asian niin ylen ihantavaksi, Wilppos-paran ansaitsevan hänen hellimmän huolensa, eikä siis ollut millänsäkään, kun Wilpponen kaikkein näitten ilmoitusten ja lohdotus-perusteitten lopulla tarttui hänen käteensä, sovittaaksensa siihen kiitollisuuden suukoksen; eihän siinä ollut rahtuakaan vaarallista, hän kun rakasti toista.

Keskeyttämään tätä liikuttavaista näytelmää pönähti nyt herra yli-insinööri kaiken isällisen valtansa nojalla paikalle, pyytäen saada tietää, mitä varten nämä sydämen tyhjennykset tapahtuivat täällä alhaalla porstuassa eikä vierashuoneessa, missä äitin läsnä-olo ymmärrettävästi olisi pysyttänyt heidät rajoissansa. Käsittäen mikä suuri vääryys hänellä nyt tapahtui, rohkaisi Wilpponen mieltänsä.

— Minulla on käskettävää herra Berkowilta, — sanoi hän.

— Vai niin? sepä onkin toista. Mene sinä huoneillesi, Melania. Kuulethan, että on puhe tehtaan asioista.

Melania totteli, ja isä jäi seisomaan portaitten sivulle, kutsumatta kuten tavallisesti nuorta kirjuria huoneisinsa, niin että tämä oli pakoitettuna täällä asiansa ajamaan.

— Hyvä, sanoi yli-insinööri levollisesti. — Pyydetty piirroksia herra Berkow saa haltuunsa, minä itse tuon ne hänelle. Ja nyt muuan sana teillekin, Wilpponen! Minä olen, vaikka keskenämme vallitsee molemmin puolinen nurous, kuitenkin aina pitänyt teitä arvossa.

Herra Wilpponen kumarsi. — Minä pidän teidät hyvin kelvollisena nuorukaisena. — Herra Wilpponen kumarsi toisen kerran. — Mutta arvelen teidän myöskin olevan hiukan löylyn lyömän.

Nuori mies, joka juuri oli hankkeissa valmistamaan kolmatta kumarrustansa, kavahti suoraksi ja tirkisteli aivan ällistyneenä yli-insinööriä, joka järkähtämättömällä malttisuudella jatkoi:

— Minä tarkoitin vaan sitä, mitä runoihinne tulee. Se ei koske minuun, te ajattelette. Sitäpä minäkin toivon. Nyt olette lauluillanne ylistäneet Hartosta, armollista rouvaa ja herra Berkowia; sen saatte tehdä jos se teitä huvittaa; mutta olkaa varuillanne, ettette vaan rupea ylistämään Melaniaani — sitä vaadin teiltä! Minä en soisi että mitään semmoista hourutusta pöllähtäisi hänen päähänsä. Jos tarvitsette uutta esinettä runolliselle tajullenne, niin ottakaa minut, tahi tirehtööri, me olemme valmiina siihen palvelukseen.

— Minä luulen, että jätän sen, sanoi Wilpponen närkeästyneenä.

— Niinkuin hyväksi näette, mutta muistakaa: tyttäreni ei saa olla siinä jupakassa. Jospa jolloin kulloinkin käsiini joutuisi joku laulu "Melanialle", niin *minä* tulen sekaantumaan jambeihinne ja aleksandrineihinne, vai miten niitä mokomia kutsuttaneen. Tämän vaan tahdoin sanoa teille. Hyvästi!

Ja niin jätti hän pyhimmissä tunteissaan loukatun runoilijan itsekseen, ja nousi itse portailta huoneeseen; siellä tuli hänen tyttärensä häntä vastaan.

— Oi isä! kuinka saatat olla noin kova ja nurja tuolle Wilppos-rukalle. Hän on niin onneton.

Yli-insinööri purskahti suureen nauruun.

— Onnetonko? Hän! Onnistumaton runoilija on hän, hirmuisia värsyjä hän sotkee kokoon, mutta jota enemmän koetan saada häntä sitä tajuamaan, sitä hullummin hän sointujaan sovittelee. Mikä muuten käden suutelemiseen tulee —

— Isä kulta, jopa olet peräti eksytys-tiellä! keskeytti hänen Melania vakavasti. — Se oli vaan

kiitollisuutta. Hän rakastaa armollista rouvaa, onrakastanut häntä ensi hetkestä aikain; todellakin turhaan, koska hän jo on naimisessa, mutta arvattava kuitenkin on, että Wilpponen paheksi sitä, ja että rouvan poislähtö on syössyt hänen peräti toivottomuuteen.

— Siis suuteli hän sinua kädelle ainoastaan surusta ja toivottomuudesta? sepä oli merkillistä! Mutta, kuinka kaiken sen tiedät. Näytpä aivan kummallisen hyvin tutustuneen tuon vaaleatukkaisen sulosuun sydämen asioihin.

Nuori nainen kohotti silminnähtävällä mielen tyydytyksellä päätänsä.

— Minä olen hänen uskottunsa; hän on avannut minulle kaiken sydämensä. Olen koettanut lohduttaakin häntä, hän ei ota lohdutusta huoleensa; hän on ylen onneton.

— Sepä on hupaisa juttu! puhkesi yli-insinööri suutuksissaan sanomaan. — Siis on jo ennätetty niin pitkälle kuin uskotuksiin ja lohdutuksiin? Sitäpä en tosiaankaan olisi tuosta Wilpposesta arvellut. Se joka teissä naisissa alottaa surkutuksen herättämisellä, se — mutta siitä asiasta kyllä ensitilaisuudessa teemme lopun. Sinä et saa tästä puoleen enään ottaa vastaan semmoisia sopimattomia uskomuksia, Melania, ja mitä lohduttamisiin tulee, niin kiellän ne sinulta kerrassaan kaiketi. Ensistäkin on niin laittaminen, ettei hän enään käy meillä, ja sillä lopen.

Melania kääntyi nyrehtyneenä toisaalle; mutta hänen herra isänsä näytti sangen vähän tuntevan ihmislunnetta, jos todellakin luuli tällä jyrkällä "sillä lopen" sanalla saaneensa asian päättymään sekä karkoittaneensa sen hirmukuvan, minkä sointuja sepittelevän ja kitaria soittelevan värsyn muodossa yhtäkkiä oli hänelle ilmestynyt. Hänen olisi toki pitänyt ymmärtää, että neiti Melania nyt vasta oikein todella rupeaisi lohduttamaan kovin halveksittua Wilppos-parkaa, missä ja milloin se vaan niin sopisi, ja että Wilpponen vielä samana iltana istuutuisi laatimaan laulua "Melanialle"; eihän semmoista käynyt paljaalla "sillä lopen" sanalla estäminen.

Päivä oli päättymäisillään. Aurinko pilkoitti laskeissaan kirkkaasti ympäröitseväin pilvien lomitse, luoden lyhykäisen ja hupenevan valon metsille ja vuorille. Tätä kesti vaan muutamia minuuttia, sitte vajosi tämä kirkas tulipallo verkalleen taivaanrannan taakse, ja samalla katosi myöskin se valo ja väriloiste, minkä se vähäksi ajaksi oli lainannut maalle.

Artturi Berkow oli juuri aukaissut puiston rautaista porttia, ja astui sieltä nyt maisemalle; siellä pysähtyi hän, näytelmään vastustamattomasti viehättyneenä, pitkään ja synkeästi silmäilemään katoavata maailman valovaltijata. Kasvonsa osoittivat täydellisesti saavutettua levollisuutta, mutta ei se ollut sitä mielen pontevuutta, millä mies itsensä nostattaa, luodessaan pois voitetun heikkouden ja lähteäkseen uudelle polulle. Kun yksinään jäädään vajoavalle laivalle ja etäällä nähdään sen veneen katoavan, joka vie parasta kalua ja paraita kalliuksia turvalliselle rannalle, laivan alinomaa ajellessa kalliota kohden, jota vasten se on särkyvä, silloin miehen uskallus kyllä vielä voi kestää, mutta iloinen ei hän enään ole. Vasta viimeisen toivon kadottua tulee levollisuus, joka ei mitään pelkää. Tämä levollisuus näkyi nytkin Artturin kasvoissa; unelma oli loppuun uneksittu, ja likimmäinen tulevaisuus vaati häntä valveilla olemaan.

Hän meni halki niityn ja poikkesi tielle, joka vei tehtaan virkamiesten asunnoille. Leveä vesikaivanto, joka kulki pitkin puiston yläpäättä, ulottui tänne asti, mutta sen sijaan että siellä edempänä pääsi sievän sillan kautta kaivannon poikki, oli täällä samaa tarkoitusta varten ainoastaan kapea lauta, tosin vankka ja luotettava, mutta niin kaitainen, että vaan yksi kerrallaan pääsi siitä kulkemaan. Artturi astui kiivaasti laudalle, huomaamatta, että toinen ihminen yhtä aikaa tuli toiselta puolelta, ja hän oli jo astunut muutamia askelia, kun äkki-arvaamatta seiso Olli Hartosta vastakkain, joka niinikään vasta nyt näkyi hänen huomaavan.

Nuori isäntä seisahui, luullen alapäällismiehen peräytyvän ja jättävän hänelle tien auki; mutta tottapa niin oli kuin yli-insinööri oli sanonut "vaatimisista", sillä, lienee nyt toinen todellakin etsinyt syytä toraan, tahi että hän nyt vaan noudatti uppiniskaista lunnettaan, se vaan, että hän jäi järkähtämättömänä seisomaan eikä näyttänyt aikovankaan mennä tieltä pois.

— Noh, Hartonen, näinkö jäämmekin tähän seisomaan? kysyi Artturi tyvenesti, hetkisen ajan turhaan odotettuaan. Lautta on kovin kapea kahdelle; toisen täytyy peräytyä.

— Minäkö se toinen olisin? kysyi Olli korkeasti.

— Niinpä luulisin!

Hartosella näytti olevan taisteluun vaativa vastaus kielellä, mutta hän maltoi mielensä yhtäkkiä!

No niin, me olemmekin teidän pohjalla ja alustalla. Sitä en muistanutkaan!

Hän peräytyi ja päästi Artturin menemään; päästyään toiselle puolen ojaa tämä taas kääntyi.

— Hartonen!

Puhuteltu, joka juuri oli laudalle astumaisillaan, jäi seisomaan ja kääntyi.

— Olisin näinä päivinä kutsuttanut teidät luokseni, ellen olisi peljännyt sen antavan aihetta nurjamielisyyteen. Mutta koska tässä olemme toisiimme yhtyneet — niin haluaisin puhutella teitä.

Voittoriemullinen myhäys lennähti Ollin kasvoihin, mutta siinä samassa ne myöskin taas osoittivat, kuten tavallista, umpimielisyyttä.

— Täällä niitylläkö?

— Paikalla ei väliä, täälläkin olemme yksinämme. Olli lähenei verkalleen ja asettui vastatusten isäntäänsä, joka nojasi erästä ojan varrella olevaa jalavaa vasten. Niityllä alkoi ilta-usva nousta, ja kaukana metsän takana, missä aurinko oli laskenut, hohti iltarusko.

— En tarvitse sanoa teille, mitä on tapahtunut näinä aikoina, alotti Artturi — te tiedätte sen yhtä hyvästi kuin minä, ja paremmin kuin minä. Muut tehtaat ovat noudattaneet esimerkkiänne; kaikesta nähden käymme laajempia ristiriitoja vastaan. Onko kumpupaleihinne luottamista?

Olli kavahti tästä kysymyksestä.

— Mitä tarkoitatte, herra Berkow?

— Tarkoiton, että jos täällä voisimme itsekeskenämme sopia asiasta sekottamatta siihen ketään muuta. Sitä ei ole voitu muissa tehtaissa. Monihin on jo pyydetty kaupunkistakin apua; ette liene tietämättä mitä rauhattomuuksia siellä on, ja sentähden tiedätte paraiten, kuinka välttämätöntä se on ollut. Minä tosin ainoastaan viime hädässä turvaisin siihen neuvoon, mutta voi se siksikin mennä. Useita virkamiehiäni on jo loukkailtu; oltiinpa joku aika tätä ennen tehdä minulle väkivaltaa metsässä; älkää luottako kärsivällisyyteeni tahi heikkouteeni! Ehkä kyllä haluankin välttää taistelua, niin tulen panemaan väkivallan väkivaltaa vastaan.

Olli oli jo nuo ensimmäiset sanat kuultuaan hämmästyen nostanut silmiään. Tottapa hän oli odottanut jotakin toista kuin tuommoista selitystä, mutta tyvenmielisyys, millä tämä selitys annettiin, otti siitä pois kaiken vaativaisuuden ja pakoitti vastustajan sävyisyyteen; oli vaan hienoa ivaa hänen äänessään, kun vastasi:

— Se ei ole mitään uutta. — Väkivalta väkivaltaa vastaan! Tiesin jo edeltäkin, että meidän kerran niin pitkälle oli tuleminen.

Artturi katseli häntä vakavin silmin.

— Ja kenenkä on syy, jos tulemme niin pitkälle, väestönkö vastahakoisuus vaiko yksityisen niskotteleminen?

— Yksityisen niskotteleminen! aivan oikein, herra Berkow! Te tiedätte, että jos vaan sanotte yhden ainoan sanan — ja tehtaanne ovat huomenna taas käymässä.

Ja te tiedätte, ettei minun sovi sanoa sitä sanaa, koska siinä on mahdottomuuksia seurauksena. Nyt on teidän vuoronne tehdä mitä voitte; vielä kerran tarjoan teille käteni sovinnoksi.

— Tosiaankin! sanoi nuori vuorityömies, tällä kertaa nähtävällä ilkulla. — Tottapa se on sentähden, että kapina jo on noussut koko maakunnassa ja että meillä siis on tukea ammattiveljiltämme?

Berkow oikaisi itsensä äkisti, ja hänenkin silmänsä nyt liekitsivät.

— Ei, vaan sentähden, että teitä ase kädessä muuten pakoitetaan järjestykseen, jota nyt tallaatte jalkainne alle, ja sentähden että tahtoisin säästää väkeäni semmoisesta kohtalosta. Herjetkää tuosta kopeudesta, johon ette itsekään luota. Mitä ollenekin tapahtunut ja vieläkin tapahtunee välillämme, niin luulen, että me kummallakin puolella toki voimme toistamme todistaa kyllä rohkeaksi.

Taas oli äänenlaatu ja silmäys sama kuin neuvottelusalissa. Olli katseli osaksi nurjuudella osaksi kummastuksella nuorta isäntämiestänsä, joka tämmöisessä tilassa rohkeni puhua hänelle tuohon laatuun, ja joka kumminkin metsässä olleen tapauksen perästä hyvin kyllä tiesi mitä oli pelkäämistä kohtauksesta semmoisesta kuin tämä; todistivatpa hänen sanansa, että hän tiesi sen, ja kuitenkin oli hän toki pakiparastaan tätä kahdenkeskistä kohtausta hakenut. Puisto oli aivan tyhjä, niityllä ei näkynyt ketään ja kaukana täältä olivat ihmisten asunnot. Ei yksikään tehtaan herroista olisi uskaltanut mennä kahdenkesken puhuttelemaan peljättyä Hartosta, eihän urhea yli-insinöörikin; noh, siinäpä kyllä selvä

todistus Artturin vihamiehelle, että pelkoa hän ei lainkaan kantanut povessaan.

Artturi näkyi havaitsevan minkä vaikutuksen pontevuutensa teki; hän astui askelen likemmä.

— Ettekö ymmärrä, Hartonen, että surmaatte oman onnenne tuolla käytöksellä? kysyi hän vakaisesti.
— Luulette kentiesi, että kun tullaan lopulliseen päätökseen, niin pitäisi kumppalinne voivan jotain hyväksenne vaikuttaa? En muutu minä kenenkään käskystä, olkaa siitä varma; mutta teissä minä kunnioitan väkevää vaikka harhailevaakin miestä. Tähän asti teistä on ollut minulle vaan vahinkoja, mutta niistäpä olen nähnyt, mitä te voitte saada aikaan, jos te vaan luopuisitte kantamasta vihaa minua vastaan. Antakaa nyt miehen mieli tulla valtaan, tyytykää kun saatte mitä on mahdollista — ja minä tarjoan teille vapaa-ehtoisesti, että jätte paikallene ja saatatte nousta virka-arvossa. Tiedän kyllä, mitä uskallan, kun pysytän miestä semmoista kuin teitä työmiesteni joukossa, mutta minä uskallan sen, jos luottamukseeni vastaatte luottamuksella.

Tämä tarjous oli jo itsestään joksikin rohkea koetus miehelle, joka oli tottunut katsomaan kaikki sovinnon yritykset voimattomuuden todisteena; mutta Berkow ei näyttänyt ensinkään erehtyneen. Tosin Olli ei vastannut mitään, hän ei liioin osoittanut mitään sovinnontaipumusta, mutta kovaluontoinen kuin hän oli, niin oli sitä jo siinäkin, kun ei hän tarjoustaan heti työntänyt takaisin synkällä epäluulolla?

Luottamusta olen tätä ennen teiltä turhaan odottanut, jatkoi Artturi. — Te olette sen kieltänyt minulta ainakin tähän hetkeen asti. Minä olen tullut tänne vieraana miehenä, joskin en ollut vieras paikalla, niin olin kuitenkin vieras tehtaissani ja teille kaikille. Te olette vastaanottanut minua sotaa julistamalla, kysymättäkään, mitä omasta ehdostani voisin muuttaa tahi parantaa. Te olette vihollisena minua tervehtänyt ja vihollisena olette minua kohdellut, ettekä ensinkään tiennyt, josko minäkin tahdoin olla vihollisena teille.

— Me olemme jo alkaneet sodan! sanoi Olli lyhyesti, — nyt ei auta muu kuin se, että jokainen käyttää hyväksensä mitä voi.

Artturi kohotti ennestään jo kalpeet kasvonsa, joihin nyt iltarusko loi leimuavan purppuransa, jonka valo peitti heidät molemmat.

— Täytyykö siis välttämättömästi sota olla välillämme? En tarkoita tätä nykyistä taistelua, joka ennen tai myöhemmin saa loppunsa; tarkoitan vaan sitä salaista, tuimaa sotaa, joka nostattaa kovuutta ja pakkoa toiselta puolen ja alituista kaihelmaa ja vihaa toiselta. Niin on asianlaita ollut vuosikausittain, sen tiedän, ja semmoiseksi on se jälleen tuleva, jos pakko tulee olemaan ainoa mikä teidät johdattaa. Meidän olisi rauha tehtävä, ennenkuin molemmat riitapuolet kaiken verensä menettävät; vielä nyt voimme sen tehdä; ei vielä ole mitään tapahtunut, mikä tekee epäsovun mahdottomaksi; muutamain päivän kuluessa se kentiesi on myöhäistä.

Nuoren isännän äänessä, niin levollinen kuin se olikin, oli jotakin sydämelle kovasti koskettavaa, ja Hartosen kasvojen vaihtelevista liikunnoista näkyi, ettei hän ollut sille tunnoton. Tämä uppiniskainen vuorityömies näki itsensä täällä joutuneeksi astimelle, jonne ei kukaan ennen ollut häntä asettanut. Hän tiesi hyvin kyllä, ettei Artturi olisi näin puhutellut ketään alustalaistaan, kentiesi ei ketään tehtaan esimiestäkään, että hän sai ainoastaan omaa itseään kiittää tästä kohtelusta. Isäntä puhutteli häntä niinkuin mies puhuttelee miestä asiassa, josta kummankin onni tai onnettomuus riippuu, ja hän olisikin kentiesi nyt voittanut, ellei hän olisi ollut juuri Artturi Berkow. Olli oli liian taipumaton ja rajaluontoinen voidakseen menetellä oikeuden mukaan siinä, missä hän kaikesta sydämestään yksin kantoi vihaa.

— Huonolle kannalle on luottamus joutunut, sanoi hän karvaasti. — Isänne on vuosien kuluessa meiltä siitä hävittänyt niin paljon, ettei ole pojalle enään mitään jälellä. Uskon, herra Berkow, että tarjouksenne ei lähde pelosta; jostakin toisesta en olisi sitä uskonut, mutta teistä sen uskon! Mutta koska nyt olemme tulleet niin pitkälle, että tahdomme itse ottaa etujamme turvataksemme, niin tottapa taistellemme loppuun asti ainakin. Kävi miten kävi, — tottapa toinen tahi toinen viime lopussa oikeuden puolellaan pitää.

— Entä kumppalinne? Otatteko vastataksenne kaiken sen surun ja kurjuuden, kentiesi viheliäisyydenkin minkä tämä taistelu tuottaa seurassaan.

— Siihen en voi mitään! Se on tapahtuva heidän tähdensä.

— Ei hän se! heidän hyväksi ei se tapahdu, sanoi Artturi vakavasti, — vaan ainoastaan tydyttääksi johtajaansa, joka tahtoo anastaa vallan, hallitakseen sitte heitä paljoa yksivaltaisemmin, kuin vihatut herrat koskaan ovat hallinneet. Jos vielä turvaatte niin sanottuun lähetykseenne, minua ette sillä lumoo, sittekun olen nähnyt oikeuden, että hylkääte kaikki mihin olen sanonut itseni valmiiksi, parantaakseni kumppalienne tilan, ja että sen hylkääte ainoastaan yhdestä syystä, minkä nyt oivan hyvästi tiedän. Te tahdotte tästälähtien nähdä minut ja tehtaan hoitajat voimattomina kaikessa mikä koskee päätöksiä ja

tehtävien täyttämistä, jotka te yksinänne tahdotte määrätä; puhuessanne tietämättömän väestön nimessä, te vaan tahdotte anastaa teille yksinänne kaikki tehtaan isännän oikeudet ja jättää minulle ainoastaan nimen ja velvollisuudet; puolueenne etuja ette tarkoita, vaan — ainoastaan vastapuoluen sortoa — juuri sentähden te panette kaikki arvalle — te joudutte tappiolle!

Tämä oli karskeata puhetta tämmöiselle miehelle, ja Olli leimahti vihan vimmaan.

— Noh, jos niin tarkoin kaikki tunnette, herra Berkow, niin aivan mielellään minun puolestani. Te olette oikeassa; kysymys ei koske yksin korkeampia palkkoja ja rahtusen parempaa turvaa purnussa. Siihen tyytykööt ne, jotka vaan riehuaavat vaimonsa ja lastensa elatuksesta, eivätkä tiedä mistään muusta kaikkena elinkautenaan; kykenevämmät meissä pyytävät enempää. Me tahdomme ohjat käsiimme; meitä opittakoon vertaisina kunnioittamaan! Käyköön kyllä sen oppiminen työlääksi itsevaltaisille herroille, mutta nyt on meidän vuoromme. Jo viimein olemme tulleet ymmärtämään että se on meidän tekemämme työ, mikä hankkii heille kaikkia, josta he nauttivat hedelmät. Kauan kyllä olette orjantöihin kykyämme käyttäneet, nyt tulette tuntemaan sitä.

Nämä sanat laskettiin niin hirvittävällä kiivaudella, ikäänkuin jokainen niistä olisi ollut ase, aiottu osaamaan ja tappamaan. Ollin koko suunnaton kiihko puhkesi taas ilmi, ja vimma, joka tarkoitti herroja yleisesti, tavoitti tällä hetkellä vaan tuon yhtä, joka juuri nyt seisoi hänen edessään. Tämän tila oli arveluttava kyllä vastatusten miestä, joka, suonet otsassa pullistuneena ja nyrkit takanansa puristettuina, näytti olevan valmis sanoistansa ryhtymään työhön.

Mutta Artturi ei silmiäänkään räpäyttänyt eikä askeltakaan väistynyt tästä kauhistuttavasta lähisyydestä.

Hän seisoi taas häntä vastatusten kylmänä, jäykkänä olennoiltaan, ja suuret silmät luotuna vastustajaansa, ikäänkuin tämä hänen silmänluontinsa yksistään olisi ollut voimallinen häntä hillitsemään.

— Luulenpa, Hartonen, että ensistäkin saatte jättää ohjaket hallittavaksi niille, jotka ovat tottuneet ja kykenevät niitä hallitsemaan. Siihenkin on oppi tarpeen! Törkeällä nyrkkivoimalla on kahakkaa tapana nostaa ja rakennuksia hävittää, mutta uusia ei sillä rakenneta. Koettakaapa johtaa näitä tehtaita omilla neuvoillanne, hakematta siihen apua siitä vihattavasta puolueesta, joka kumminkin suuntaa nuo nyrkit, joka antaa järjestyksen koneille ja valaa elävän hengen työn toimiin; tämä etu vielä on meidän omanamme. Asettukaa samalle kannalle, eikä kauemmin kieltäytä pitämästä teitä yhtä oikeutettuina. Mitä teillä tähän aikaan on vaakalle pantavaa, miesvoima ainoastaan, se ei vakuuta teille hallintoa.

Olli tahtoi vastata, mutta vielä salpasi mielenkiihko hänen äänensä. Artturi pyörähytti silmänsä metsälle, missä iltarusko hupeni hupenemistaan ja kääntyi pois mennäksensä.

— Jos olisin tätä ennen tietänyt että jokainen sovintoa tarkoittava sana oli hukkaan menevä, enpä olisikaan etsinyt tätä keskustelua. Olen tarjonnut *teille* rauhaa ja että saisitte jäädä tehtaan alalenne; sitä tarjousta kentiesi ei kukaan muu olisi teille tehnyt, ja työläs kyllä on minunkin ollut siihen ruveta. Senkin olette pilkaton hyljänneet. Te tahdotte olla viholliseni — no hyvä, sen saatte olla! mutta itse saatatte myös vastata kaikesta mitä nyt tapahtuu; turhaan olen kokenut sitä estää. Miten taistelu päättyneekin — välillämme asiat nyt ovat päätöksessä.

— Onneapa siksi! huusi Hartonen kolealla äänellä hänen jälkeensä. Sanoissa kuului olevan vihlova iva, ja iva niissä lieneekin ollut tarkoituksena. Nuori isäntä ei näyttänyt niitä kuulleen. Hän oli jo muutamia askelia paikasta ja poikkesi nyt asuinhuoneille menevälle tielle.

Olli jäi paikalleen seisomaan; päänsä päällitse heiluivat jalavan oksat illan tuulelmissa. Niityllä häälyi valkoinen usva ja loitolla kuusien takana välähti vielä iltarusko, kummallisesti ja punoittavasti kuin veri, sitte vaaletaksensa. Nuori vuorityömies katsoa tuijotteli järkähtämättömänä tuota leimuavaa iltataivasta; tuo kummallinen valo paistoi hänen kasvoillensa.

— Välillämme asiat ovat päätteessä? Eipähän niin, herra Artturi Berkow, vastapa nyt ollaankin alussa. En ole tahtonut tunnustaa sitä arkuutta, mikä tähän asti on minua pidättänyt; en ole rohennut käydä häntä likemmäksi, niin kauan kuin *rouva* oli hänen äärellään. Nyt on tie auki — nyt ovat välillämme tilit tehtävät.

Pääkaupungissa vilisi ihmisiä kesäisenä päivänä kaikessa kirjavassa vilkkaudessaan. Isommilla kaduilla tungeksi huvikuleksijoita, askaroitsijoita ja työväkeä yhä vaihtelevassa kihinässä; sillä välin kuului loppumaton hälinä ja yhtä loppumaton vaunujen kolina; joka suunnalta tuprusi pölyä ilmaan, ja iltapäivän auringon kuumat säteet, jotka jo alkoivat aleta, valaisivat kaikkia kokonaisuudessaan.

Windegin hovin akkunasta, joka oli erään pääkadun varrella, silmäili nuori nainen tätä sekasortoa, joka oli käynyt hänelle miltei oudoksi, yksinäisenä kun hän oli oleskellut metsä-kumpujensa keskellä. Eugenia oli palannut isänsä kotiin, ja hänen avioliittonsa lyhyt aika näytti nyt olleen pois vuoltuna, unohtuneena. Perheessä tätä asiaa ani harvoin kosketettiin, ja ainoastaan silloin, kun tehtävänä oleva avio-ero tuli puheeksi. Pojat noudattivat siinä isänsä esimerkkiä, joka oli päättänyt olla ainakin omassa kodissaan siitä sanaakaan virkkaamatta, vaikka hän kyllä sen ohella hiljaisuudessa kävi tarpeellisiin askaroimisiin, laillista eroa toimittaaksensa. Siihen asti ei muka oltaisi maailman silmissä asiasta milläänkään. Palvelusväki, samaten kuin pääkaupunkiin jääneet harvat tuttavat, eivät tieneet muuta, kuin että nuori rouva oli vaan käymässä omaistensa luona, johon vierailamiseen miehensä tiloilla vallitsevat olot olivat muka syynä.

Eugenia asui jälleen samassa huoneessa kun ennen naimistaan; huoneen kalustossa ei ollut mitään muutettu, ja kun hän nyt niinkuin ennenkin seisoi alttaanin akkunassa, kohtasivat hänen silmänsä kaikki entiset hyvin tunnetut esineet, ikäänkuin hän ei koskaan olisi ollut sieltä poissa. Eiväthän nämä kolme viimeistä kuukautta tainneetkaan hänelle muuta olla kuin vaikeata ja tuskallista unelmaa, josta hän nyt oli herännyt entiseen tyttövuosiensa vapauteen, silloista onnellisempaan aikaan, sillä nyt ei vaaninutkaan surun uhkaava aave joka askelella, minkä hän ja omaisensa ottivat; nyt ei jokainen tuleva päivä tuottanut uusia nöyrytyksiä ja uusia uhria; nyt ei pelko huomispäiväisen häviön ja kaikkein sen kauhistuttavain seurausten häpeästä myrkyttänyt joka hetkeä perheen oloissa. Windegin vanha jalo suku taisi jälleen näyttäytyä mahtavuutensa ja rikkautensa täydessä loistossa. Joka oli perinyt Rabenaue'en tilat, oli kyllin rikas niillä peittämään kaikki velkansa sekä valmistamaan loistavan tulevaisuuden itselleen ja omaisilleen. Eugenia oli jälleen omassa vallassaan; se nyt varakas, suurten tilain perillinen taisi vakuuttaa häntä runsaista myötäjaisista; parooni tiesi useamman kuin yhden säätyveljen, joka oli valmis mielellään, vaan ei ainoastaan voiton himosta, jälleen solmimaan kerta katkenneet siteet ja siten saattamaan pois unhotukseen tuon avioliiton nimen ja viimeisen muiston, sekä yhtäsäätyisellä yhdistyksellä jälleen korottamaan nuoren paroonittaren samaan, kentiesi korkeampaankin arvoluokkaan kuin mihin hän synnyltään kuului. Silloin olisi tuo viimeinen tahra Windegin vaakunakilvestä pois puhdistettuna, tämä loistaisi vastakin taas kaikessa kirkkaudessaan.

Mutta nuori rouva ei näyttänytkään niin iloiselta ja toiveiselta kuin olisi saattanut odottaa. Hän oli jo ollut kokonaisia viikkoja isänsä kodissa, eikä tahtonut verevä puna sittekään palata hänen poskilleen, eivätkä huulet oppia hymyilemään. Hän pysyi täällä, vaikka omaistensa rakkauden ja huolten keskellä, yhtä kalpeana ja hiljaisena, kuin hän oli ollut hänelle pakoitetun puolisonsakin sivulla, ja tälläkin hetkellä katseli hän akkunasta alla olevaan vilinään, ehkei ketään noista siellä liikkuvista, vaihettelevista nähtävistä hetkeksikään olisi voinut kiinnittää hänen huomiotansa. Se oli semmoista tyhjää uneilevaa katselemista, jolta likisin ympäristö hupenee näkymättömiin ja joka sen sijaan näkee ihan toisia, etäisiä esineitä. "Pääkaupungissannehan tavallisesti unhotetaan kaikki, jopa kaipuun metsän yksinäisyyteenkin." Se ei näyttänyt tässä toteutuvan. Eugenia näytti, kuin hän todellakin hartaasti olisi sinne ikävöinyt.

Ennen huviratsastusta, jolle parooni tavallisesti illan puoleen lähti, oli hänen tapana tulla tyttärensä puheille tunnin ajaksi; niin kävi tänäkin päivänä, mutta tänäpäpä oli hän mieltivemmän näköinen kuin muulloin, ja hänellä oli paperi käärros kädessä.

— Minun täytyy tällä kertaa vaivata sinua toimintoasioilla lapseni, alkoi hän, lyhyesti tervehdettyään. Minä olen äskettäin käynyt asiamiehemme puheille, ja asia on käynyt erinomaisen hyvästi. Vastapuolen asiamiehellä on valtuuskirja tehdä kaikessa mielemme mukaan; herrat ovat jo sopineet välttämättömistä puolista, joihin on käytävä ja koko asia tulee arvattavasti suoriamaan paljoa pikemmin ja helpommin, kuin olemme rohjenneet toivoakaan. Pyydän sinua olemaan hyvä ja kirjoittamaan nimesi tämän kirjoituksen alle.

Hän ojensi kirjoituksen näkyviin, nuori rouva näytti nopeasti älyvän sitä ottaa, mutta samassa antoi hän kätensä laskea takaisin.

— Pitääkö minun —?

— No niin, panna nimesi tämän kirjoituksen alle, ei mitään muuta? sanoi parooni tyynesti, laskien paperin pöydälle ja lykäten tuolin etemmä. Eugenia vitkasteli.

— Tämä on asiakirja — eikö minun ensin pitäisi lukea sitä?

Windeg naurahteli.

— Jospa olisi tämä täydellinen asiakirja, niin tietysti olisimme antaneet sen sinulle luettavaksi; mutta nythän se vaan on eron pyyntösi, jonka oikeusneuvos sinun nimessäsi on esittävä ja johon hän tarvitsee sinun allekirjoituksesi — ainoastaan apunaan, jolla lainkäyminen pannaan alkuun. Erityisseikat tulevat sitte. Jos todellakin haluat kuulla kuinka sanat kuuluvat. —

— En, en! keskeytti hänen nuori rouva, sitä en tahdo. Minä kirjoitan alle, mutta eihän sen nyt paikalla tarvitse tapahtua; en ole nyt tällä kertaa siihen kykenevä.

Parooni katseli häntä kovin hämmästyneenä.

— Kykenevä? Eihän tässä muuta tarvita kuin nimen kirjoitus; senhän voit tehdä tulisesti kyllä, ja minä olen luvannut lähettää paperin oikeusneuvokselle jo tänä päivänä, sillä hän aikoo jättää sen jo huomenna oikeuteen.

— Noh, sitte jätän sen sinulle vielä tänä iltana, nimelläni varustettuna. Vaan ei kuitenkaan nyt, sitä en *saata* tehdä.

Nuoren rouvan ääni oli kummallisen sortoinen, miltei kolea. Isä pudisteli mielipahoissa päätänsä.

— Tämä on eriskummallinen oiku, Eugenia, jota en ollenkaan ymmärrä. Minkä tähden et saata tehdä tuota vähäistä kynäystä heti täällä ollessani? Mutta olkoonpa niin, jos niin haluat — minä odotan paperia takaisin illalla, rualle ollessamme; ennättäneehän sen vielä silloinkin lähettää.

Hän ei huomannut tyttären huojentavia henkäyksiä näitä viimeisiä sanoja kuultuaan, vaan meni huoneen akkunalle, ja katsasteli sieltä kadulle.

— Eikö Klaus saattaisi tulla luokseni? kysyi Eugenia vähän aikaa puhumatta oltua. Olen puhutellut häntä ainoastaan päivällispöydälle käydessämme.

— Tottapa hän on väsyksissä matkasta ja lienee jo mennyt levolle. — Ah, tuossahan Klaus onkin; parastaikaa puhumme sinusta!

Nuori parooni, joka ihan samassa oli tulossa, lienee odottanut yksinään tapaavansa sisartaan, sillä hän sanoi nähtävällä ehkei kyllin mielyttävällä kummituksella:

— Täälläpä isäkin on? Kuulin sinulla olevan keskustelemista kirjastohuoneessa lakimiehemme seurassa.

— Me olemme, kuten näet, keskustelun jo päättäneet.

Klaus näytti suovan, että mainittua keskustelua olisi kauemminkin kestänyt, mutta ei virkkanut mitään, vaan meni sisartansa likemmälle ja istahti hänen viereensä. Hän oli samana päivänä palannut maakunnasta; omituinen ja paroonille toki katala sallimus oli säätänyt, että rykmentti, missä vanhin poikansa palveli, oli siirretty Berkowin omaisuuksia lähimpään kaupunkiin, ja siirretty juuri nyt, kun kaikki kansakäymiset siinä olivat katkaistu! Pitempää kotiin pääsemistä nuorelle upseerille ei voinut tulla kysymyksenäkään, kun niillä tienoin äskettäin alkanut työmiesten kapina oli saattanut koko maakunnan levottomuuteen. Rauhattomuuksia oli odotettavana ja niiden ohessa myös sotaväen marssinta sinne — silloin Klaus'in ei käynyt palveluksesta poissa oleminen. Hän oli sentähden mennyt uuteen palveluspaikkaansa (missä Berkow tietysti hyvin tunnettiin), isän antamalla käskyllä vastakin pitää hankkeessa olevaa avio-eroa salassa. Parooni oli sitä mieltä, että maailman nähtäväksi olisi paras asettaa todellisen tapauksen ja muun puolesta oli hänellä salainen toivo siitä, että poika niin paljon kuin mahdollista pitäisi välttää kaikkea välitöntä joutumista entisen sukulaisen seuraan.

Tämä toivo näytti toteutuvankin; ainakaan ei Artturin nimeä näkynyt kirjeessä, ja suhteista hänen tiloillaan mainittiin ainoastaan sivumennen, kunnes Klaus jonkin virkatoimituksen vuoksi määrättiin pääkaupungissa käymään. Niiden harvain tuntien aikana, mitkä hän nyt oli kotona ollut, ei ollut sopinut kaikista puhua. Päivällisellä oli muutamain vieraiden läsnä-olo estänyt perheen asiaan koskemasta, mutta nyt, kun tuota muuten niin tarkoin vältettyä kohtaa Eugenialta pyydetyllä allekirjoituksella oli puheeksi otettu, kysäisi parooni niin tylsämielisesti kuin olisi kaukaisesta tuttavasta ollut kysymys, miten oikeastaan asiat olivat Berkowin tiloilla.

— Huonosti, isä, varsin huonosti! vastasi Klaus, kääntyen isän puoleen liikkumatta kuitenkaan sisaren viereltä. Artturi astuu kuin mies vastustamaan onnettomuutta, joka kaikilta suunnilta tahtoo hänen rynnätä, mutta pelkään hänen viimein sortuvan väkivoiman alle. Tila on hänelle kymmentä vertaa pahempi kuin ammattiveljillä muissa tehtaissa. Kaikista synneistä, mitkä hänen isänsä kahtakymmentä vuotta pitkä itsevaltaisuus ja viimeisten vuotten mielettömät keinottelemiset ovat keränneet, hän nyt saa kärsiä. Joku toinen olisi jo vähemmälläkin heittänyt hengensä.

— Jos tämä yltyy niin ylen ankaraksi, niin kummapa ettei hän ole pyytänyt sotaväen apua, sanoi parooni joksikin kalseesti.

— Siinäpä se nyt on! Juuri siinä kohdassa hän ei taivu järjelliseen päätökseen! Minä — tässä puhkesi ilmi nuoren perinnönottajan Windegin koko ylimyksellinen rajumielisyys — minä olisin jo aikoja antanut ampua miehet moskaksi ja väkisinkin hankkinut rauhan! Syitä siihen ei suinkaan ole puuttunut, ja jos

heidän johtajansa yhä vieläkin yllyttää heitä niinkuin tähän asti edelleen on tehnyt, niin he toisten pistävät asunnonkin tuleen — vaan ei ole siitäkään apua. "En", ja aina vaan "en"; "niin kauan kuin kykenen puollustamaan itseäni, älköön kukaan vieras panko jalkaansa aluelleni." Siinä ei auta rukoukset ei viitatukset. Ja totta puhuen, isä, rykmentissä suodaan hyvinkin mieltä mielin että päästään siitä asiasta, sillä viime ajalla olemme saaneet yltä kyllin käydä apuamme tarjoamassa. Muissa tehtaissa asiat eivät olleet puoleksikaan niin pahalla kannalla kuin Berkowin tehtaissa, ja kuitenkin ne kiirehtivät hakemaan sotaväkeä avuksensa ja panivatkin hetikohta sotaraivon toimeen omia alamaisiansa vastaan. Sielläpä on ollut kauheita tapauksia. Kovuudella ei ole menetteleminen, missä suinkin sitä voidaan välttää; valtaa ei saa myöskään käsistään heittää, koska kuitenkin on vastattava kaikista mitä tapahtuu. Senpä tähden ovatkin översti ja kumppalit Artturille kiitolliset siitä, että hän aina tähän asti yksinään on näyttänyt voivansa kähäkkää vastustaa ja tästäpuolenkin aikoo selitä siitä, vaikka asiat juuri hänen alallaan ovat pahemmalla kannalla kuin muualla.

Eugenia kuulteli henkeä salpaavissa mielenahdistuksissa veljeänsä, joka ei näyttänyt luulevan hänen huolivan mitään koko asiasta, hän kuin kertoessaan oli kääntyneenä yksistään isän puoleen. Tämä sitä vastoin, joka yhä enemmän nurpastuen oli huomannut kuinka poika tuontuostakin käytti "Artturin" nimeä, sanoi oikaisevalla kylmyydellä:

— Sinä ja kumppalisi näytte hyvin tarkoin tietävän mitä siellä Berkowin luona tapahtuu.

— Koko kaupunki puhuu siitä! vakuutti Klaus suorastaan. Mitä minuun tulee, niin kävinkin siellä joksikin taajaan.

Parooni oli ilmaan poukahtaa tämän tunnustuksen kuultua.

— Oletko tosiaankin käynyt siellä? Ja vieläkö taajaankin?

Tokkohan upseeri oli havainnut sitä salaista värähdystä, mikä hänen viimeisten sanainsa johdosta oli vilahtanut Eugenian kasvoissa, hän pusersi hänen kättänsä lujemmin omaansa ja sanoi yhtä vierastaneella äänellä kuin ennenkin:

— No niin, isä! Käskithän minun vielä pitää avioeroa salassa, ja olisihan se huomiota nostanut, jos en olisi ollut langostani tietävinänikään erittäinkin hänen nykyisessä asemassaan; eihän minua ollutkaan kielletty siellä käymästä.

— Sentähden, että luulin tarkan tuntosi estävän sinun siitä, sanoi Windeg ylen pahastuneena. Luulin että välttäisit jokaista häneen lähestymistä; sen sijaan näyt etsineen tilaisuutta tavata häntä, ja etsineen sitä, ilman että sanaakaan kirjoitit siitä minulle. Sepä tosiaankin Klaus on joksikin rohkeata!

Toden sanoakseen Klaus'in olisi täytynyt tunnustaa, että oli peljännyt suoraa kieltoa ja sentähden viisaasti kyllä katsonut paremmaksi, ettei ainakaan kirjeessään virkkata mitään koko rikoksesta. Muuten hän antoi ehdottoman arvon isän ryytitetylle. otsalle, mutta tällä kertaa näytti Eugenian läsnä-olo antavan hänelle pelkoansa vastavan rohkeuden. Silmänsä yhtyivät Eugenian silmiin ja tottapa se mitä hän niissä näki, teki nämä isälliset nuhteet huokeimmiksi kestää, sillä eipä paljon puuttunut ettei naurahtanut, kun aivan riuskamielisesti vastasi:

— No niin, isä, siihen en voi mitään, että nyt minäkin pidän Artturista! Samoin olisit sinäkin tehnyt minun asemallani. Saatpa olla varma siitä, että hän voi olla viehättävän armas, jos vaan ei olisi niin kumman vakava, mutta onhan sekin hänelle oivallisen suureksi kaunistukseksi. Sanoin hänelle eilen illalla juuri erotessamme: jospa olisin ennen tuntenut sinun tuommoiseksi, Artturi —

— "Sinun"? keskeytti hänen parooni mitä tuikemmalla äänen korolla.

Nuori upseeri kallistutti joksikin ynseästi päänsä taaemalle.

— No niin, meistä on tullut veljet! Se on, minä pyysin häneltä sitä, enkä voi ymmärtää miksi emme sanoisi toisiamme sinuksi; lankoni hän kumminkin on.

— Lankous on loppunut; vastasi parooni kylmästi, osottaen kirjoituspöydälle, tuolla on eron hakemus.

— Klaus ei luonut juuri suopeata silmäystä osotetulle paperille.

— Vai niin, hakemus! Joko Eugenia on kirjoittanut sen alle?

Hän aikoo juuri tehdä sen!

Nuori mies katsoi taas sisarensa puoleen, jonka käsi vapisi hänen kädessään ja huulet välähtelivät ikäänkuin vaivoin pidätetyistä tuskista.

— No isä, minun mielestäni Artturi juuri siinä kohdassa on käyttänyt itsensä niin, että kaikki nuhteet ja kaikki mielen-kitkeryys olisivat vajennettavat. Turhamaista olisi ettei nyt tehtäisi hänelle oikeutta. En ikänäni olisi uskonut ihmisen voivan niin päästä velttoudestaan, kuin nyt näen hänen pääsneen. Mitä hän näillä viikoilla on toimeen saanut, kuinka hän yleensä oikealla ajalla ja oikealla paikalla on käynyt asioihin käsiksi, ja mitä hirmuisia tapauksia ja riitaisuuksia hän on estänyt, hän yksinänsä, sen kapinallisen joukon keskellä, ainoastaan tarmokkaalla käytöksellään ja omalla kunnollisuudellaan — sitä kaikkea täytyy nähdä, jos mieli on voida uskoa. Hänestä on tullut oikea sankari, sanoo översti ja kumppalit, sen sanoo koko kaupunkikin. Hänen tehtaansa virkamiehet käyttävät itsensä niinikään oivallisesti, kun näkevät hänen joka paikassa johtavan asioita; ei yksikään ole luopunut virastansa, mutta minun siellä käydessäni kaikki näytti olevan hyvin täpärällään. Sepä siinä onkin onnettomin, että Artturi on pannut päähänsä, ettei kukaan vieras saa tulla sinne riitoja välittämään, ja että hän kivenkovalla totuudella panee tämän päätöksen toimeen. Luulen, että jos piukalle käy, niin kyllä hän virkamiehistönsä parissa turvaa salpatuihin huoneisinsa, josta sitte torjuu vihollisiansa niin kauan kuin jokikin pystyssä pysyy, pikemmin kuin hän kutsuu meitä avuksi. Siksi hän on mies!

Tässä nyhtäisi Eugenia nopeasti kätensä veljen kädestä. Hän kavahti jaloilleen ja meni akkunalle; parooni taas nousi istuimelta näyttäen tuiki nyrkästyneen muotoiselta.

— En ymmärrä, Klaus, miten mutkattomaan kysymykseeni, kuinka asiat Berkowin tiloilla ovat, olet tullut vastanneeksi tuommoisella tulvaavalla ylistyksellä. Se on julmuutta sisartasi kohtaan, jota en suinkaan olisi uskonut sinusta, joka aina olet rakastanut häntä niin sydämmellisesti. Kuinka aikoneet selittää ylenmiehellisen ihastuksesi tämän miehen suhteen, kun ero tulee maailmalle tiedoksi, sen jätän omaan huoleesi. Tällä kertaa pyydän sinua herkeämään puhumasta. Näethän kuinka tuskallisesti se on koskettanut Eugenia mieltä. Käy täältä pois, Klaus!

— Anna Klaus'in jäädä tänne ainoastaan muutamaksi hetkeksi, hyvä isä, pyysi nuori rouva hiljaisesti, tahtoisin kysyä häneltä jotakin.

Parooni nykähytti hartioitaan.

— Noh, sitte pitää hänen kumminkin olla niin hyvä, ettei hän enään koske tähän asiaan eikä enään huolestuta sinua. Tuokion hetken perästä hevoset ovat valmiit, Klaus, silloin odotan sinua varmaan. Jäähyvästi siksi!

Tuskin oli ovi suljettuna ennenkuin nuori upseri riensi akkunalle sisarensa luokse ja todentakaisella, ehkä kyllä riuskallakin sydämmellisyydellä loi kätensä hänen vyötärilleen.

— Oletko minullekin vihaisena, Eugenia? kysyi hän. Olinko tosiaankin julma?

Eugenia ylensi silmänsä häneen palavalla mielihaikeudella.

— Olet ollut Artturin luona — olet usein puhutellut häntä — ja eilen jäähyvästi sanoessasi — eikö hän ole antanut sinulle mitään käskyä käydäksesi, eikö ensinkään mitään?

Klaus katsahti maahan ja vastasi joltisen raskaasti:

— Hän käski tervehtää sinua ja isää.

— Mihin laatuun? kuinka hän käski sen?

— Hän virkoi minulle, kun jo olin astunut vaunuihin: Pyydän sinua viemään terveiseni herra paroonille ja sisarellesi!

— Ja siinäkö kaikki:

— Kaikki!

Eugenia kääntyi hänestä pois; hän ei tahtonut että veljensä näkisi sitä kamalaa pettymystä mikä kasvoihinsa kuvautui, mutta Klaus ei irroittanutkaan hänestä. Hänellä oli sisarensa kauniit tummat silmät; hänen olivat ainoastaan hilpeämmät ja iloisemmat, mutta tällä hetkellä — hänen kumartuessaan syvältä Eugenia helmoille — ilon sijaan astui tavaton vakavuus.

— Tottapa joskus olet loukannut häntä sattuvasti, kovin sattuvasti, Eugenia, ja tämä siihen tapaan, ettei hän vieläkään voi sitä unhottaa. Olisin mielelläni tuonut sinulle jonkun kirjerivin tahi jäähyvästisanan, mutta sitä ei ollut mahdollinen saada. Hän ei koskaan tahtonut vastata minulle, kun mainitsin nimeäsi, vaan kalmettui joka kerta ja kääntyi pois, ja otti valtaväkisin toisesta asiasta puhuakseen, aivan siihen laatuun kuin sinäkin teet, puhuessani hänestä. — Oi hyvä Jumala, vihaatteko te toisianne niin suunnattoman kauheasti?

Eugenia kiskaisi itsensä polttavalla hillittömyydellä hänen syleilyksestään.

— Anna minun olla, Klaus, Jumalan tähden, anna minun olla, minä en kestä sitä kauemmin.

Puoleksi voittoriemullinen valo ilmestyi nuoren upseerin kasvoissa, ja äänensä soi miltei kuin valloille päässyt ilon henki, vastatessaan:

— No enhän tahdokkaan tunkea salaisuuksiinne! Nyt täytyy minun mennä. Isä tulee muuten levottomaksi; hän on jo ennestään pahalla mielellä. Siis jätän sinut yksinäsi nyt, Eugenia! Pitäähän sinun ainakin — kirjoittaa eron hakemuksen alle! Tultuamme takaisin se lienee tehtynä. Hyvästi!

Hän riensi menemään. Hevoset olivatkin jo kartanolla ja parooni heitteli malttamattomia silmäyksiä akkunoille. Huviratsastus ei ollut tällä kertaa hupaisempia, sillä sekä vanhin poika että molemmat nuoremmat saivat sillä aikaa palkita isän pahaa tuulta. Parooni Windeg ei muka suvainnut laisinkaan, että ketään Berkow nimellistä hänen läsnä ollessaan kiiteltiin; ja koska hän tietystikin luuli, että oli samaten hänen tyttärensäkin laita, niin hän katsoi sekä häntä että itseänsä loukatuksi, ja Klaus sai sentähden kuulla monenlaista taitamattomuudestaan ja karttamattomuudestaan. Ratsastus pitkitettiin kauas ja vasta hämärän tullessa nämä neljä herraa palasivat pääkaupunkiin.

Eugenia oli sillä aikaa ollut yksinään kotona. Ovi oli ollut lukittuna — hän ei voinut eikä tahtonut nähdä ketään likellänsä. Huoneen seinät ja ne suvun muotokuvat, jotka niitä kaunistivat, olivat jo sitäkin ennen olleet todistajina moniin kyyneliin, moniin katkeroihin hetkiin, kun kysymys oli ollut nuoren naisen naimisesta, mutta eipä milloinkaan aikaan niin vaikeaan kuin tämä oli, sillä tänä päivänä Eugenia oli itsensä valloittaminen, ja tämä taistelu ei ollut vähällä lopetettu.

Tuossa kirjoituspöydällä oli paperi, jossa vaimo vaati laillista eroa miehestään; ainoastaan allekirjoitus vielä puuttui. Jos se kerta oli tehtynä, niin oli erokin samalla tapahtunut, sillä puolison suostumus ja paroonin vaikuttamiset ja tuttavuudet takasivat tälle asialle toivotun lopun ja pikaisen päätöksen. Eugenia ei haluttanut tehdä tätä ylen tähdellistä kynäystä isän läsnä ollessa; nyt oli se kumminkin tehtävä. Mitä hyvää oli muutamain tuntien viivytyksestä? Samahan oli, jos välttämättömästi tehtävä askare tapahtui ennen tahi myöhemmin. Mutta nytpä oli Klaus juuri tullut ja kertomuksillaan oli hän taas saattanut särkymään sen haavan, josta muka veri ei vielä tänäkään hetkenä herjennyt vuotamasta.

Ja kuitenkin veli ei tuottanut hänelle mitään lähetystä eikä mitään tervehdystä. "Pyydän sinua viemään terveiseni herra paroonille ja sisarellesi!" siinä kaikki. Miksi ei halukkaammin: terveiseni rouvalliselle armolle? sehän olisi ollut vielä kylmemmin, vieläpä koskemattomammin. Eugenia oli mennyt kirjoituspöydän äärelle ja silmänsä käämivät asiakirjan sisällystä. Sielläkin sanat soivat niin kylmiltä, niin asiaan kuulumattomilta, ja kuitenkin tällä kirjoituksella kahden ihmisen tulevaisuus ratkaistiin! Mutta eihän Artturi ollut toisin tahtonutkaan! Hänpä se, joka ensiksi oli ottanut erosta puhuakseen, hänpä se, joka hetikohta ja vastustamatta oli ruvennut sitä kiirehtimään, ja kun Eugenia oli tullut hänen puheilleen ja sanonut tahtovansa jäädä hänen omaksensa, silloin oli hän kääntynyt pois ja käskenyt hänen mennä. Veri nousi taas kuohuen nuoren naisen ohimoille ja kätensä tarttui kynään. Kuitenkin oli hän siksi nainen, että ymmärsi kuinka syvälle tämä allekirjoitus oli koskeva Artturiinkin, vaikkapa hän olisikin sitä varonnut, hän ymmärsi kuitenkin selittää silmäyksiä ja ne varomattomat hetket, jolloin Artturi oli ilmaissut itsensä; mutta että Artturi viimeiseen hetkeen asti oli hillinnyt tämän heikkoutensa, ettei hän ollut ymmärtävinään sitä viittausta, jolla Eugenia oli näyttänyt hänelle sovinnon mahdolliseksi, että hän oli pannut kopeuden kopeutta vastaan, kovuuden kovuutta vastaan, sen saisi hän palkita, vaikka Eugenia itse kymmenen kertaiseksi siitä tulisi sakkoja kantamaan. — Parempi tehdä kaksi ihmistä onnettomaksi, kuin tunnustaa että kerran on oltu väärässä.

Kopeuden paha henki nousi hänessä taas eleille kaikessa surmaavassa vimmassaan. Kuinka usein eikö se ollut, vastoin kaikkia parempia tunteita, jäänyt voitolle, joskin ei aina siunaukseksi hänellekään eikä muille. Mutta tällä kertaa sekaantui Klaus veljen sanelmiin eräs toinenkin ääni: "Artturi taistelee kuin mies onnettomuutta vastaan, joka kaikilta suunnilta käy häntä ahdistamassa, mutta viimein se väkivoimalla sortaa hänen!" Ja jos hän sortoon joutuisi, niin hän *yksinään* menehtyisi, yksinään, niinkuin oli ollut kaiken taistelujan; hänellä ei olisi ketään ystävää, eikä ketään uskottua, ei ketään! — Niin uskolliset kuin apulaisensa tehtaassa hänelle olivatkin, niin suuresti kuin oudot ihmiset häneen ihastuivatkin, ei kukaan olisi hänen likellään, ei kenkään sydän sykkisi hänen onneksensa; ja puolisonsa, jonka nyt pitäisi olla hänen apunansa, kirjoitti tällä hetkellä anomuskirjansa, jolla vaati eroa niin pikaista kuin suinkin siitä miehestä, josta hän oli luopunut ja joka nyt, päivä päivältä, taisteli surmaustansa vastaan.

Eugenia antoi kynän luiskahtaa kädestään ja lähti pöydältä. Miten Artturi oikeastaan olikaan rikkonut? Hän oli näyttänyt olevansa huolimatta, oli jättänyt naisen, jonka luuli antaneen ainoastaan ehdot rikkaaksi päästä houkutellessa itsensä tähän tekoliittoon, ja kun tämä nainen otti hänen siitä erehdyksestä, silloin nainen samalla myöskin osoitti hänelle ylenkatsetta, josta ei kukaan mies voi

kärsiä, etenki jos hänessä on pieninkin rahtu kunnan tuntoa povessaan. Artturi oli silläkin kertaa saanut palkita isänsä syntiä, olipa runsaastikin saanut maksaa niitä lyhyen avioliittonsa aikana. Tuon iltakeskustelun jälkeen ei ollut Eugenialle sen enempää tapahtunut, kuin että puolisonsa kylmänä ja outona vältti häntä; mutta mitä eikö Artturille tapahtunut? Eugenia tiesi paraiten, mitä nämä kolme kuukautta olivat helmassaan kantaneet hänelle; loukata saatetaan joka silmäyksellä, joka hengähtämälläkin, ja niin oli tässäkin tapahtunut. Säätyensä ja omansakin kaikella kopeudellaan oli Eugenia tahtomatta kokenut ahdata häntä takaisin siihen mitättömyyteen ja kataluuteen, mihin hän hänen mielestään kuului. Päivä päivältä oli hän käyttänyt aseitaan ja käyttänyt niitä sitä säälimättömämmin kuin hän oli havainnut, että Artturia oli mahdollinen semmoisilla loukkauksilla tavata; hän oli hänen kodistaan tehnyt kärsimisen luolan, hänen avioliitostaan kirouksen, kostaaksensa hänelle isän tunnottoman menetyksen hänen perhettään kohtaan. Hän oli tahallaan häätänyt häntä siihen, että hän pyysi eron kun ei hän kauemmin saattanut kestää sitä elämää yhdessä hänen parissa —; jos hän nyt viimein oli noussut ja luotaan sysännyt sen käden, joka niin usein oli kiusannut ja vaivannut häntä, kuka siihen oli syynä?

Nuori rouva kavahti jaloilleen tuoilta, johon oli heittäytynyt, ja astui astumistaan kauheassa tunnon tuskassa huonettansa halki ja poikki ikäänkuin paetakseen omia mietteitään. Hän tiesi hyvin kyllä mitä ne kysyivät, mihin ne häntä vaativat; oli vaan yksi ainoa neuvo, mikä tässä voi välittää ja auttaa, ja sehän oli mahdoton, sitä ei käynyt tekeminen. Ja jos hän ottaisi kantaaksensa sen suunnattoman uhrin, että luopuisi, kopeudestansa, ja uhria ei otettaisi vastaan niin kun se tarjottaisiin; jos Artturi nyt taas kohtaisi häntä jäisellä silmäyksellä, joka kysyisi, mikä oikeutti hänen sitä tekemään; jos hän vielä kerran sanoisi hänelle, tahtovansa olla ja sortua yksinänsä; jos hän toisen kerran käskisi hänen mennä — ei! ei ikäpäivinä! Mieluisemmin ero, mieluisemmin koko elämä, täynnä tuskaa ja kataluutta, kuin mokoman tapanen nöyrystyminen! —

Ilta-aurinko, joka oli kultaillut puiden latvoja, oli aikoja sitte laskenut; hämärä tuli, tuomatta kumminkaan lepoa ja varjostusta ihmisistä täytetyille kaduille. Siellä ulkona viileässä ilta-ilmassa yhä hälisi ja vilisi vilisemistään; lakkaamatta virtaeli väkeä sinne ja tänne, ja ihmis-ääniä ja vaunuin kolinaa kuului sikisokin akkunoilta huoneeseen. Mutta kaikessa tässä ääntäeli jotain muutakin, ensin etäisenä ja epäselvänä, sitte likeempänä ja selvempänä. Oliko se lennehtänyt tänne metsäkukkuloilta ja raivannut tiensä halki pääkaupungin solinaa aina nuoren rouvan korviin. Hän ei tiennyt mitä se oli, mutta se oli kuin suhinaa kuusen oksissa, kuin metsän tuulelmaa salaisine sointuneen, ja samassa syntyi hänessä taas aavistus keväestä ynnä siitä haikian suloisesta poltosta, minkä hän oli tuntenut kuusen oksain alla hetkisen oltuansa. Sumu häälyi taas näkyviin, myrsky pauhasi, vedet sorisivat, ja tuosta harmaasta verhosta astui nähtäväksi ainoastaan yksi hahmu, joka sittemmin ei ollut luopunut hänestä, ei yöllä unta nähdessään eikä päivällä valveilla ollessaan, ja joka silmäili häntä niin vakavasti ja nuhtelevasti suurilla tummilla silmillään. Joka vaan kerran on käynyt taistelua, missä kaikki sielun voimat ponnistellaan päätöstä tehdessään, hän tuntee myöskin semmoiset muistot, jotka viivähtämättä astuvat esiin, ilman aihetta tahi yllykettä, mutta voimalla, jota ei mikään vastusta. Eugeniakin tunsu nyt semmoisten muistojen leyhkäilevän ympärillään, tunsu kuinka ase asean perästä väännettiin hänen kädestään, viilteet viilleitten perästä hänen sydämestään, kunnes ei muuta jäänyt kuin sen hetken voima, jolloin hän oli tuntenut, että oli loppu vihasta tullut ja että sen sijaan jotakin uutta oli eloon virennyt, jota vastaan hän oli hengen uhalla taistellut ja kuitenkin nyt allekyntyn joutunut.

Tuo vanha paha henki, kopeus, joka ei voinut anteeksi antaa kerran tapahtunutta hylkäämistä, ja naisen sydän, joka vastoin kaikkea tätä tiesi itsensä rakastetuksi, yhtyivät nyt lyhykäiseen taisteluun; mutta metsän humina ei ollut tällä kertaa suotta puhunut, sepä viimein otti voiton. Paperi, joka oli aiottu eroittamaan kaksi ihmistä, jotka olivat vannoneet ollakseen iäti toistensa omat, oli rikki revittynä lattialla, ja puoliso oli polvillaan, nostaen kuumilla kyynelillä vaaleltuneet kasvot korkeutta kohden.

— En voi sitä, en voi sitä tehdä hänelle ja itse minulle; se koskee meihin molempiin — käyköön miten hyvänsä, Artturi, minä tulen jäämään omaksesi! — — —

* * * * *

— Missä Eugenia on? kysyi parooni, kun tunnin aikaa myöhemmin astui valaistuun salonkiin, jossa poikansa jo olivat. Eikö armolliselle rouvalle olekaan ilmoitettu, että odotamme häntä? jatkoi hän, kääntyen palvelijoihin, jotka juuri olivat järjestäneet iltaispöydän ja aikoivat lähteä huoneesta.

Klaus esti vastaamisen. Hän viittasi palvelijan menemään, ja sanoi.

— Eugenia ei ole kotona, isä!

— Eikö kotona? toisti parooni kummastuneena. Onko hän lähtenyt ajelemaan näin myöhään, ja minnekkä?

— Sitä en tiedä, vastasi Klaus, olkapäitään nykähyttäen. Minä menin heti ratsailta astuttuani hänen

huoneesensa, mutta hän ei ollut siellä; sen sijaan tapasin tämän lattialta.

Hän otti paperilevyn näkyviin; nuoren upseerin huulilla tepasteli jotakin hyvin omituista, ikäänkuin pidätetty naurahdus, samalla kun hän mokoman vakavasti koki mahdollisen tarkasti asettaa toisiinsa sovitetut paperin puoliskot nähtäväksi isälle, joka ei näyttänyt mitään aavistavan.

— Tämähän on kyhäys eron hakemuksesta minkä oikeusneuvos on kirjoittanut, paperi, jonka alle Eugenia oli määrä nimensä panna, ja sitä hän ei olekaan vielä tehnyt, kuten näen.

— Eipä niinkään, ei näy olevan allekirjoitettuna, sanoi Klaus asiasta tietämättömämpi kuin muu kukaan maailmassa, mutta se on kahtialle revitty. Merkillistäpä kyllä! Katsokaapa, isä!

— Mitä tämä merkitsee? kysyi Windeg korkeimpaan määrään suutuksissaan. Missähän Eugenia on? Pitää minun kysyä palvelijalta; jos hän todellakin on mennyt ajelemaan, niin tottapa tietävät minnekä.

Hän yritti kellon nauhaa tapaamaan, mutta poika virkahti sukkelasti sanoiksi:

— Minä luulen, isä, että Eugenia on lähtenyt puolisolotansa tapaamaan.

— Oletko mieltä vailla, Klaus? puhkesi parooni sanomaan. Eugeniako olisi lähtenyt puolisolotansa tapaamaan?

— No niin, minä vaan arvelen sen, ja kohtahan saanemme siitä todistuksenkin, sillä kirjoituspöydällä oli tämä kirjelappu, päällekirjoituksella sinulle. Otin sen mukaani! tottapa siinä kumminkin on jonkunlainen selitys.

Windeg mursi sinetin eikä innossaan havainnut, kuinka Klaus rikkoi taidon vaatimuksen, rohjeten astuskella likelle ja lukea kirjoituksen isän olkapään päällitse. Nuoren paroonin kasvot osoittivat sen ohessa niin täydellistä voitto-iloa, että molemmat nuoremmat veljensä, jotka asiasta eivät mitään ymmärtäneet, kyseskellen silmäilivät milloin häneen, milloin isään.

Kirjoitus sisälsi ainoastaan muutamia riviä:

Minä lähden puolisolotani tapaamaan! Annapa anteeksi isä, että lähden niin salaa ja niin tulisesti, mutta en tahdo menettää ainoatakaan hetkeä, enkä tahdo saavuttaa kieltoasi, jonka minun kumminkin on rikkominen; sillä päätökseni on pysyvä lujana. Älä käy enempiin puuhiin avio-eron asiassa, peräytä nekin, mihin jo on käyty! En anna niihin suostumustani, en luovu Artturista!

Eugenia.

— Onko maailmassa mokomaa kuultu? puhkesi parooni nyt sanomaan, pudottaen kirjeen kädestään. — Peräyttämisen, todellinen karkaaminen perheestäni; ja sen uskaltaa tyttäreni tehdä minulle! Irroitaa suojeluksestani, kaikista toiveistani ja tulevaisuuden hankkeistani hänen hyväksensä sekä palata tuolle Berkowille, nyt, kun hän jo on astumaisillaan häviönsä äyräälle; lähteä hänelle, juuri metelin raivotessa hänen tiloillaan, kapinallisten työmiesten keskelle; tuopa jo on miltei mielen hurjuutta! Mitähän on tapahtunut? Minun täytyy se tietää; mutta ensiksi on tuo hurja mieletön päätös mitättömäksi tehtävä, niin kauan kun aikaa vielä on. Minun täytyy tuossa paikassa —

— Pikajuna M. kaupunkiin on lähtenyt puolitutuntia tätä ennen, keskeytti hänen Klaus vakavasti. — Ja juuri nyt näkyvät vaunut palaavan asemapaikalta. Oli miten oli, niin se on myöhäistä.

Samassa kuuluivatkin vaunut, epäilemättä ne, joilla nuori rouva oli lähtenyt, palaavan portista kartanolle. Parooniki huomasi nyt, että kaikki oli myöhäistä, ja koko vihansa kääntyi nyt poikaan. Hän soimasi hänen tähän olevansa yksinään syypäänä; hänpä se, joka naurettavalla ylistyksellä oli ottanut langosta puhuakseen ja liioitetuilla kertomuksillaan hänen surkeasta olostaan oli häirittänyt Eugeniaa tuntoa, kunnes tämä väärästä velvollisuuden tunnosta oli häätynyt rientämään puolisonsa luokse, ainoastaan sentähden, että luuli hänen onnettomaksi; ja jos Eugenia kerta oli siellä, niin kukapa silloin tiesi, eikö viimein täydellinen sovinto voisi syntyä, jos Berkow olisi niin omaa puoltaan katsova, että tarjotun uhrin vastaan-ottaisi. Mutta Windeg vannoi yhtähyvin kovasti ja kalliisti, että sittekin saattaisi avio-eron aikaan; asia oli jo alkuun pantuna, olipa se jo oikeusneuvoksen hallussa, ja Eugenia täytyisi palata järjelleen. Hän, parooni, tahtoisi nähdä, eikö enään hänen isällistä valtaansa toteltaisikaan, joskin kaksi hänen lapsistaan — tässä kohtasi musertava silmäys Klaus raukkaa, joka tällä kertaa oli yksinään saapuvilla — näkyivät kokonaan sitä ylenkatsovan.

Klaus antoi tämän myrsky-tuulen mennä ohitse, koettamatta sanallakaan puollustaa itseään; hän tiesi kokemuksesta sen paraaksi neuvoksi. Allapäin ja nulosilmin hän näyttikin tuntevan erinomaisen katumuksen erehdyksestään ja sillä lähtevästä vahingosta. Mutta kun parooni, vielä kokonaan vihan vimmassa, meni salista omaan huoneesensa tätä ääretöntä onnettomuutta tuskittelemaan, teki nuori

upseeri äkkinäisen hyppäyksen korkealle ja kerskauksen osoitteet hänen kauniissa kasvoissaan ja nuo iloiset silmät todistavat, ehkä kyllä pahasti, kuinka vähän isällinen rajuus oli käynyt hänen sydämelleen.

Huomen aamulla varhain Eugenia on miehensä huostassa! sanoi hän veljille, jotka nyt kysymyksillään ja nuhteillaan riensivät häntä ahdistamaan. — Ja sitte isä koettakoon isällisen valtansa ja oikeuden palvelijoitaan asian välittämiseksi! Kyllä Artturi vaimonsa turvaa, kun kerta huomaa, että se on kuuluva hänelle; tätä ennen eihän sitä tiennytäkään. Meillä, — — tässä oli hän silmänsä oveen, jonka kautta isä oli mennyt — meillä kestäne myrsky vielä kahdeksan päivää, ja tottapa pahin melskaus tullene vasta silloin kun isä havaitsee, millä kannalla asiat molempain välillä ovat ja että kysymys nyt todellakin koskee jotakin muuta kuin tunnon häiritystä ja säättämä-huolen villitystä, mutta sen sijaan tulee nyt Artturi saamaan sulaa päivän hellettä, ja siinä ja Eugenian lempeydessä hän on voittava kaikki vastuksensa. Oikeudenkäymisistä, Jumalan kiitos, nyt olemme päässeet, ynnä siihen kuuluvasta tuomiosta ja oikeusneuvoksista — ja kuka vaan teistä tästäpuolen langostani vihjaa pahan sanan, hänen pitää huomaaman että asia on minuakin koskeva!

* * * * *

Varhain seuraavana aamuna pysähtyivät postivaunut, jotka olivat tulleet kaupungista Berkowin alueelle lakson päähän, missä tehdas oli ja jonka ensimmäiset rakennukset näkyivät juuri likellä.

— Älkää sitä tehkö, armollinen rouva! sanoi ajaja, vaunuihin puheensa kääntäen. — Kääntykää pikemmin takaisin, niinkuin jo edellisellä pysäyspaikalla sanoin. Sen kuulin jo siellä, ja talonpoika, jonka tapasin, sanoi samaa. Tänäpäpä hankitaan murhaa ja kuolemaa tuolla tehtaissa; ne ovat menneet varhain aamulla kylistä sinne ja nyt otellaan tuimasti. Paraalla tahdollani en voi kyyditä teitä edemmä; hevoseni ja vaunutkin saattaisin vaaraan; jos ovat jo kapinaan ryhtyneet, niin he eivät säästä ystävää eikä vihollista. Ettehän tarvinne juuri tänä päivänä tulla sinne; odottakaa vaan huomiseen!

Vastauksen sijaan töytäsi nuori nainen, joka istui yksinään vaunuissa, oven auki ja astui maalle.

— Ei käy minun odottaminen, sanoi hän vakavasti, — mutta en tahdo saattaa teitäkään enkä vaunujanne vaaraan. Neljänneksen virstaa, mikä vielä on jälellä, saatan aivan hyvästi jalkaisinkin kävellä. Te saatatte lähteä takaisin.

Ajaja koetti parastaan varoittelemalla ja muistutteleamalla vieläkin; hänestä oli varsin kummallista, että tämä outo ylhäinen nainen, joka runsailla juomarahoilla oli kehoittanut häntä riuskasti ajamaan, aivan yksinään uskalsi sekautua melskeihin; mutta puheillaan ei hän voinut muuta matkaan saattaa, kuin äkäisen nykäyksen lähtemään tiehensä, ja hänen täytyi viime vihdoin taipua kääntymään takaisin.

Eugenia oli käydäksensä valinnut polun, joka, viemättä itse tehtaasen, kulki niityn poikki puiston ulkoportille, ja jossa arvattavasti ei vielä vaaraa ollut. Pahimmassa tapauksessa oli hän sillä suunnalla löytävä suojelusta ja saattajia lähisissä, tehtaan virkamiesten asuttavissa huoneuksissa. Kuinka välttämätöntä oli täällä saada suojelusta ja saattajia hän ei suinkaan tullut ennustaneeksi, kun hän, noudattaen ainoastaan hetkisen mielenjuolahdusta, lähti yksinään sinne astumaan, eikä hän liioin nyt tuntenut koko sen vaaran-avaruuksia, johonka hän vaelluksellaan oli joutumaisillaan. Tarjolla oleva vaara kuitenkin ei lie ollut se, joka muutti ihon hänen poskillaan hilpeämmäksi, joka tuotti hänen silmiinsä tuon välähtelevän tulen ja sai hänen sydämensä sykkimään niin ankarasti, että hänen tuostakin täytyi seisahtua hengähtämään; pikemmin tuo lienee ollut pelko, miten lähenevä ratkaiseva hetki päättyisi. Tuo raskas mielen uneksiminen, joka oli häntä vaivannut siitä hetkestä alkaen, kun hän jätti puolisonsa kodin, eikä tahtonut paeta koko ajalla, minkä he olivat toisistaan erillään olleet. Ei oma kotinsa, eikä omaistensa rakkaus, eikä liioin kaikki ne äänet, jotka nyt puhuivat uudesta suotuisasta elämästä, voineet vapauttaa häntä siitä; uneksiminen oli pysynyt sinään painavine tuskineen ja salaisine huolestumineen. Nyt viime vihdoin oli herääminen tapahtuva, ja kaikki hänen mietteensä supistuivat tuohon ainoaan kysymykseen: Miten on hän minun vastaanottava?

Hän oli juuri joutunut eräälle pienelle yksinäiselle asuinhuoneelle, joka oli ikäänkuin tehtaan äärimmäinen etuvartia, kun hän siellä havaitsi miehen, joka tuli kiirehtien häntä vastaan ja hänen nähtyään hypähti, silminnähtävästi säikähtyen.

— Armollinen rouva! Kuinka Jumalan nimessä olette tänne tulleet ja juuri tänä päivänä?

— Ah, tekö olette, purnumestari Hartonen! sanoi Eugenia ja meni häntä vastaan. Jumalan olkoon kiitos, että juuri teidät tapasin! Täällä on kuten olen kuullut, pahoja häiriöitä tehtaissa tekeillä. Minä jätin vaununi tuonnemmalle, ajaja ei uskaltanut tulla likemmälle, ja minä aion nyt jalkasin mennä kotiin.

Purnumestari teki äkillisen kieltävän viittauksen.

— Sitä ette saa aikaan, armollinen rouva; se ei käy laatuun.
Kentiesi huomenna, kentiesi illan puoleen mutta vaan ei juuri nyt.

— Minkä tähden ei? kysyi Eugenia kalvettuen. — Onko kartanomme vaarassa? Puolisoni —

Ei, ei; tänäpäpä ei huolita Berkowista; hän on tuolla ylhäällä tehtaan herrain parissa. Kahakka on noussut itse työmiesten kesken. Osa heistä on tänä aamuna tahtonut jälleen ruveta työhön; poikani — tässä riuhtaisi haikeasti vanhuksen kasvoja — noh, kyllähän lopulla saatte tietää, mikä osa hänellä kaikissa näissä on, — Olli on vimmassaan siitä. Hän ja hänen puollustajansa ovat väkisin ajaneet väen takaisin ja ottaneet kaivokset haltuunsa. Tämä ei ole toisille mieleen, ja ne jättäytyvät niinikään yhteen; koko tehdas on mylläyksessä, toinen kumppali toistansa vastaan! Oi Jumala laupias, kuinka, tämä kaikki päättynee!

Purnumestari väenteli käsiään. Nuori rouva kuuli nyt toiselta suunnalta melua ja hälinää, joka, niin kaukana kuin olikin, kuului heille asti.

— Minä aionkin välttää työhuoneita, vastasi Eugenia. — Aioin koettaa päästä niityn poikki puistoon, ja sieltä —

— Ei Jumalan tähden, älkää sinne menkö! virkkoi siihen vanhus. — Siellä on Olli joukkoinensa; he neuvottelevat tuolla niityllä. Olin juuri sinne menemässä, vielä kerran pyytääkseni häntä, että viime vihdoin kuultelisi järjellistä puhetta ja antaisi kumminkin kaivosten olla rauhassa; jopa nyt on siksi mennyt, että oma henkemme ja veremme ovat vaarassa! mutta ei hän näe eikä kuule nurjamielisyydessään mitään. Älkää vaan sitä tietä menkö, armollinen rouva! Se on pahin kaikista.

— Kotiin minun täytyy, vastasi Eugenia jäntevästi, — maksoi mitä maksoi! Tulkaa saattamaan minua, Hartonen, ainoastaan konttoorirakennukselle. Pahimmassa kohtauksessa jään sinne, siksikuin tie on auki, ja teidän rinnalla lienen toki turvattu väkinäisyysiltä.

Vanhus puisteli surullisesta päätänsä.

— En kykene teitä auttamaan, armollinen rouva. Tänä päivänä, kun toinen sotii toistansa, tuskin oma henkenikään on turvassa, ja jos teidät tunnettaisiin, silloin ei auttaisi mitään, vaikka olisinkin vieressänne. Nyt on vaan yksi ainoa, jota he vielä kuulevat ja jota he hätätilassa tottelevat, se on Olli-poikani, ja hän kantaa veristä vihaa herra Berkowille, ja vihaa teitäkin, sentähden että, olette hänen vaimonsa. — Suuri Jumala, tuolla tulee hän puhkesi ukko tulisesti sanomaan. — Taas on hänelle joku nolous tapahtunut, sen näen hänen kasvoistaan. Väistyköön hänen tieltään nyt, nyt vaan, minä rukoilen teitä!

Hän työnsi nuoren rouvan pienen huoneuksen puoliavonaisesta ovesta sisään, ja nyt kuuluikin askelia ja kiivaita ääniä. Laurin ja muutamain muiden vuorityömiesten parissa tuli Olli astuen, isää huomaamatta. Kasvonsa olivat tulipunaiset, otsallaan näkyi taas myrskypilvi, joka mikä hetki hyvänsä uhkasi haljeta ja äänensä soi kuohuvan hurjasti.

— Jos *ovatkin* kumppaleitamme ja veljiämme — niin kuolema heille kohta kuin rupeavat petollisiksi meille! Me olemme vannoneet toisillemme pysyäksemme yhdessä, seisoaksemme toistemme rinnalla, ja nyt he konttaavat armon turviin ja antavat itsensä ja asiansa alttiiksi! Sen he tulevat maksamaan. Oletteko asettaneet miehiä kaivoksiin?

— Olemme, mutta —

— Mutkistusta ei tarvita, ärjäsi nuori johtaja miehelle, joka oli rohjennut tehdä tuon väitteen. Puuttui vaan petosta omissa riveissämme, nyt, kun juuri olemme voittamaisillamme! He ovat väkisin sieltä ajettavat, sanon minä teille, jos vielä kerran koettavat lähennellä. Heidän täytyy oppia ymmärtämään, missä heillä on paikkansa, ja mikä heidän velvollisuutensa on, vaikka saisivatkin otsansa veriin!

— Mutta heitä on jo kaksisataa, sanoi Lauri vakaisesti. — Huomenna heitä on kenties neljäsataa, ja jos nyt herra Berkowkin puuttuu asiaan ja puhuttelee heitä — niin kyllä tiedät mitä *se* vaikuttaa. Sen olemme usein kyllä viime ajalla havainneet.

— Ja vaikkapa heitä olisikin neljäsataa, — äyhkäisi Olli, — vaikkapa puoli koko työmiehistöstä, niin me otamme heistä voiton me toiset. Tahdonpa nähdä, enkö saa heitä tottelemaan; mutta nyt eteenpäin! Sinä Markku, saat käydä työhuoneissa; anna minulle tieto, josko Berkow puuttuu asiaan, josko hän vielä kirotuilla puheillansa tahtoo houkutella meiltä pois sata miestä. Ja te muut, kaivoksiin takaisin! Laittakaa niin, että ne ovat tarpeeksi salpatut älkääkö päästäkö sinne ketäkään, joka ei meihin kuulu; minä tulen kohta paikalle, — menkää.

Käskyä toteltiin tulisesti. Vuorityömiehet riensivät sieltä osoitetulle suunnalle, ja Olli, joka nyt vasta huomasi isänsä, astui joutuisasti häntä likemmäksi.

— Sinäkö täällä, isä! Parempi kun — hän vaikenä äkillisesti. Jalka jäi kuin kenttään kiinikasvanneeksi;

vastikään tulisena palavat kasvot muuttuivat jauhovalkeiksi, kuin olisi niistä jokainen verimärkänen lähtenyt pakoon, ja silmät törröttelivät kuin olisivat kummituksen nähneet. Eugenia oli astunut ovenaukosta näkyviin ja seisoi häntä vastakkain.

Nuoren rouvan aivoihin oli lennähtänyt ajatus, jonka sinä hetkenä pani toimeen. Hän ei tullut ajatelleeksi rohkeuttaan, eikä vaaraa tästä uljuuden teosta; hän tahtoi mihin hintaan hyvänsä puolisonsa luokse ja sillä hänen täytyi hillitä sen kauhun, jonka hän tunsu tuota Olli Hartosta kohtaan, huomattuansa, mistä valtansa tätä miestä suhteen oli saanut alkunsa; nyt oli käytettävä tätä valtaa, jonka vaikutuksen hän jo useita kertoja oli kokenut.

— Minä se olen, Hartonen, sanoi hän, hilliten välttämättömän vavahduksen, ja ulkopuolisesti näyttäen aivan rauhalliselta. — Isänne varoittaa minua menemästä tämän edemmäksi ja meneminen minun on kumminkin!

Vasta äänen kuultuaan näkyi Olli ymmärtävän, että todellakin Eugenia Berkow seisoa häntä vastatusten, eikä ainoastaan kiihosta hurmautuneen mielen kuvastus. Hän astui tuimasti muutamia askelia häntä likemmälle; mutta Eugeniaa ääni ja silmät vaikuttivat häneen yhtä voimallisesti kuin ennenkin; ikäänkuin rauhallisuuden loisto levisi Ollin kasvoille.

— Mitä tekemistä on teillä täällä, armollinen rouva? kysyi hän vireästi, mutta tuo äskeisin röyhkeä, isotteleva äänikin oli muuttunut; olipa ottanut miltei hetyneimmän muodon. — Meillä otellaan julmasti tänäpä; ottelu ei ole aiottu vaimoväelle, sitä vähemmin teille. Te ette saa jäädä tänne.

— Minä tahdon mennä puolisoani katsomaan! sanoi Eugenia äkisti.

— Puolisotanne — katsomaan? toisti Olli. — Vaiko sinne?

Tämä oli ensi kerta, kun nuori rouva käytti tuota nimitystä; hän oli muulloin aina sanonut herra Berkow, ja Olli näytti aavistavan mitä tämä nimitys nyt merkitsi. Ensi hämmästyksissään ei hän tullut ajatelleeksi kuinka Eugenia oli tullut tänne, taikka mikä aikomuksensa liene ollut; nyt silmäsi hän hänen matkavaatteitaan, ja katsahti sitte ympärilleen missä matkavaunut tahi joku saattaja olisi.

— Minä olen yksinäni, selitti Eugenia, joka oivalsi hänen silmäyksensä, ja juuri sen tähden en saata jatkaa kulkuani. Vaaraa en pelkää, mutta tahdon välttää loukkauksia, joita ehkä kyllä valmistetaan minulle. Olette kerran ennen tarjonneet minulle varjelustanne ja tahtoneet ottaa minua saattaaksenne, silloin kun ei sitä tarvittu; nyt pyydän teitä sitä tekemään. Vieköä minut turvallisesti kotiin, te sen voitte varmaan.

Purnumestari oli tähän asti tuskaisena seisonut Eugeniaa äärellä. Hän odotti joka hetki että poikansa ryhtyisi johonkin sopimattomuuksiin tuon äärettömästi vihatun isännän puolisoa vastaan, ja oli valmis hätätilassa astumaan väliin. Hän ei voinut käsittää tämän nuoren naisen helläisyyttä mieheen, jonka hän tiesi koko tämän melskeen ainoaksi aikaansaattajaksi, mutta kun Eugenia nyt pyysi häntä saattajakseen, silloin vanhus kokonaan hämmentyi ja katsoa tällötteli häneen täydellä kummastuksella.

Olli tuosta pyynnöstä myöskin oli kauheasti hurjastunut. Suopeuden ja suostumuksen muuttuva valo oli kadonnut hänen kasvoistaan ja entinen isotteleva uhka oli siihen taas ilmautunut.

— *Minäkö* teidät sinne veisin? kysyi hän kolealla äänellä. — Ja sitä pyydätte minulta, armollinen rouva, juuri *minulta*?

— Tottakin teiltä! — Eugenia ei kääntänyt silmiään hänestä. Hän tiesi koko voimansa olevan niissä; mutta tässä hän näyttikin olevan tämän voimansa viimeisellä äyräällä.

Olli kavahti ylös vimmastuneena.

— Enpä milloinkaan! Ennen annan rynnäköllä sortaa huoneukset, annan purkaa ne pohjineen ja juurineen, ennenkuin vien teidät sinne. Hän siellä kartanossa saisi rohkeutta tekemään meille hurjinta vastusta, jos hän näkee teidän olevan äärillään. Hän riemuitsisi, jos näkisi teidän tulevan tänne, aivan yksinänne pääkaupungista ja kapinan ylimmällä ollessa lähteneen tänne, ainoastaan ettette jättäisi häntä yksinään. Mutta siihen saatte hakea toista saattajaa, ja jos täällä joku toinen on — nyt sinkahutti hän uhkaavan silmäyksen isäänsä — niin hän ei pääse kauaksi menemään, siitä kyllä pidän huolen.

— Olli malta taivaan tähden mielesi, nainenhan tämä on! sanoi purnumestari, joka tuskissaan astui väliin. Hän tietysti tässä ottelussa näki puuskahtavan ainoastaan sen hillittömän vihan, jota poika jo kauan oli kantanut koko Berkowin sukua vastaan, ja sentähden asettui hän ikäänkuin suojelijaksi nuorelle rouvalle, joka kuitenkin hiljaa, mutta vakaasti työnsi hänen syrjälle.

— Ette tahdokaan siis saattaa minua, Hartonen?

— En ja kymmenen kertaa en!

— No, olkoon niin, minä menen yksinäni.

— Hän lähti astumaan puistoa kohden; mutta kahdella harppauksella oli Olli saavuttanut hänen ja asettanut hänen tiellensä.

— Takaisin, armollinen rouva! Te ette pääse mihinkään, ette ainakaan sen kautta missä kumppalini ovat. Olkoon nainen tahi mies, niin on asia yksi. Nimenne on Berkow, ja siinä on kyllä. Heti kun tuntevat teidät, he karkaavat teitä vastaan. Sinne kartanoon ette taida tulla ettekä tulekaan. Te jäätte tänne!

Uhkaavat olivat sanansa, mutta Eugenia ei ollut tottunut antamaan itseään mihinkään lykätä, ja tuo miltei hurjamainen kiihko, millä Hartonen koki estää häntä Artturin luokse pääsemästä, herätti hänessä kuoleman tuskaa siitä, että Artturin kenties oli pahemmin asiat, kuin annettiin hänen aavistaakaan.

— Minä tahdon mennä mieheni luokse! toisti hän lujasti. — Tahdonpa nähdä, salvataanko tie väkisin minulta. Antakaapa kumppalinne tehdä väkivaltaa naiselle! Antakaa te itse käsky päällekkarkaukseen, jos semmoinen urosteko teistä on haluttavaa! Minä kumminkin menen!

Ja hän menikin; hän riensi hänen ohitsensa ja lähti poikki niityn vievälle polulle. Hartonen jäi seisomaan, ja katsoen hänen jälkeensä hehkuvin silmin huolimatta isän rukouksista ja muistutuksista; hän tiesi paremmin kuin isä mitä nuori rouva tällä uhka-yrityksellä tarkoitti, mihin hän sillä tahtoi häntä pakoittaa; mutta tällä kertaa ei hän tahtonut antaa tälle pakolle valtaa. Mutta jos nyt Eugenia saisi surmansa kotinsa kynnyksellä, puolisonsa nähden, ennenkuin ennättäisi tuon vihatun puolison syyliin, ennenkuin — siellä etempänä näkyi lauma vuorityömiehiä, jotka meluten ja räyhäten astuivat johtajansa jälissä. Ensimmäiset olivat vaan noin sadan askelen päässä; he jo havaitsivat tuon yksinäisen naisen; ensi hetkenä he tulisivat tuntemaan hänen, ja itse oli hän puolituntia sitä ennen yllyttänyt miehiä rajattomaan raivoon kaikkea vastaan, mitä Berkowin nimellä mainittiin. Eugenia astui suorastaan vihollisiansa vastaan, peittämättä edes kasvojaan. — Kuin vimmuttu polki Olli jalkansa maahan; sitte riuhtaisi hän itsensä isästä irti ja samana hetkenä oli hän Eugenian rinnalla.

— Pudottakaa huntu kasvoillanne! käski hän ja tarttui häntä rautakouralla käteen.

Eugenia totteli syvään hengähtäen; nyt oli hän turvattu. Hän tiesi, ettei Hartonen luopuisi tästä kädestä vaikka koko työmieslauma ryntäisi heitä ahdistamaan. Hän oli täydellä ymmärryksellä astunut sortoansa vastaan, mutta myöskin täydellä vakuutuksella siitä, että ainoastaan tuo silminnähtävä sorto, johon hän olisi joutuva, oli pakoittava Hartosen tarjomaan hänelle tuon kielletyn turvan. Eugenia oli voittanut, mutta voittanut juuri viimeisellä nikaralla.

He lähenivät nyt miesparvea, joka heti kohta oli valmis pidättää johtajansa ympärille; mutta lyhyellä ja samalla tuiskaasti lausutuilla sanoilla käski hän heidät väistymään, ja osoitti heidät menemään kaivoksille. Niinkuin sitä ennen toiset kumppalit, niin tottelivat nyt nämäkin paikalla, ja Olli, joka ei ollut hetkeksikään seisahtunut, veti muassaan Eugeniata, joka nyt vasta näki, kuinka mahdotonta hänen täällä olisi ollut päästä yksinään kulkemaan taikka kenenkään muun suojelemana kuin juuri sen, joka nyt oli hänen rinnallaan.

Tämä muuten niin rauhallinen niitty oli tänä päivänä rauhattoman melskeen näyttämönä, vaikka varsinainen taistelu oli ollut kaivoksilla. Työmiehiä seisoj joukottain, mikä siellä mikä täällä, tiheään keräytyneinä — joka paikassa levottomasti liikkuvia miesryhmiä, joka paikassa vihaisia kasvoja, melua ja melskettä. Tämä hurja meteli näkyi vaan etsivän jotakin esinettä, päästäksensä paikalla törkeäksi väkivallaksi puhkeamaan. Kaikeksi onneksi polku koukerteli niityn laidatse, missä meteli oli verrattain vähempi, mutta sielläkin oli Olli, heti näkyviin tultuaan, kaikkein huomion esineenä ja keskuksena. Mutta meluisiin huutoihin, joilla häntä yleensä tervehdettiin, sekaantui tällä kertaa jonkunlainen hämmästys. Kokonainen lauma ällistyneitä, epäluuloisia ja vihaisia silmäyksiä viskattiin hänen vierellään olevaan naiseen. Mustan matkavaatteitten ja tiheän hunnun alta tosin ei kukaan tuntenut isännän vaimoa, ja jos joku olisi luullut tuntevansa hänen liikkumisesta ja käytöksistä niin semmoinen luulo olisi vaan pilkalla ja naurulla ajettu takaisin. Olli Hartonenhan se oli, joka häntä saattoi, ja hän ei suinkaan suojellut mitään mikä Berkowin taloon kuului; mutta nainenhan tuo kumminkin oli, joka astui hänen rinnallaan, purnumestarin tuiman ja hillimättömän pojan rinnalla, joka muuten ei koskaan piitannut naisista mitään, eipä Martta Ellasestakaan, josta kaikki tehtaan poikamiehet niin paljon pitivät. Olli, joka tämmöisissä tiloissa katsoi oma in toveriensäkin vaimot tarpeettomiksi haitoiksi, jotka olisivat niin paljon kuin mahdollista poistettavat, hän nyt saatteli tätä outoa naista, semmoisen näköisenä kuin tahtois hän lyödä kuoliijaaksi jokaisen, joka rohkenisi läheta häntä askeltakaan liaksi likelle. Kukahan tuo oli — ja mitä tästä olisi ajateltava?

Tämä lyhyt tuskin kymmentäkään minuutia kestävä vaellus oli vaarallinen itse johtajallekin, mutta

hän näytti, että hän ainakin täällä oli rajaton valtias ja ymmärsi käyttäa valtaansa. Milloin hajoitti hän muutamilla jyrkillä sanoilla jonkun heidän tiellään seisovan ryhmän, milloin antoi hän käskyn jollekin vastaantulevalle laumalle ja niin suuntasi sen toisaalle; milloin tyydytti hän jonkun yksityisen, joka tahtoi lähetä häntä kysymyksineen tahi kertomuksineen, sanoen "sitte" tahi "minä tulen takaisin", ja kaiken tämän ohessa laahasi hän nuorta rouvaa ehtimiseen ja niin kiiruusti muassa, että kaikkalainen selvempi havainto ja viivyttäminen kävi mahdottomaksi. Viimevihdoin pääsivät he puistolle, joka täällä oli suljettuna ainoastaan puiselle ristikkoportille. Olli tokasi sen auki ja astui kumppalinensa puitten varjoon.

— Kyllähän jo välttänee; sanoi hän ja päästi hänen kätensä. Puistossa on teille vielä turvaa, ja viidessä minuutissa pääsette perille.

Ohitse päästy vaara vielä vienosti vapisutti Eugeniata ja kättänsä särki Ollin rautakourainen pitely; hän nosti verkkaan hunnun kasvoiltaan.

— Joutukaa vaan, armollinen rouva! jatkoi Olli karvastavalla ivalla. — Olenhan rehellisesti auttanut teitä miehellenne pääsemään. Eihän toki pidä pitkittää hänen vartomistaan?

Eugenia katsahti häneen. Ollin kasvot osoittivat, mihin tuskastumiseen Eugenia oli hänen johdattanut, kun hän oli asettanut hänen valitsemaan josko hän tahtois nähdä kumppalinsa tekemää väkivaltaa, taikka itse ottaisi saattaaksensa häntä puolisonsa turville. Nuorella naisella ei ollut rohkeutta kiittää häntä; hän vaan ojensi hänelle vaiti kätensä. Mutta Olli vähässä tuupahti hänen kättänsä pois puolestansa.

— Te olette niin paljon vaatineet minulta, niin paljon, armollinen rouva, ettei paljosta puuttunut ettei se käynyt onnettomasti. Nyt on käynyt kuin olette tahtonut, mutta olkaatte koettamatta toisten minua pakoittaa, niinkuin tänä päivänä, ei ainakaan jos hän on saapuvilla — silloin — silloin — minä, Jumal' avita! menetän teidät molemmat!

Toisella paltalla seisoivat molemmat palvelijat, katsellen huolestuneesti, mutta samalla uteliaasti tehtaille päin, ja säikähtyivät yhtä paljon kuin sitä ennen purnumestari, kun armollinen rouva, jonka tietysti luulivat olevan pääkaupungissa, yhtäkkiä seiso heidän edessään ilman että vaunuja oli kuulunut, ja ilman että palvelijaneitsyttä tahi ketään muuta näkyi hänen seurassaan. Tehtaiden kautta nuori rouva ei ollut millään muotoa voinut tulla, vielä vähemmin puiston kautta, sillä sen takana niityllä, oteltiin vielä kiivaammin, ja kuitenkin oli hän täällä. Molemmat miehet olivat niin ällistyksissään että tuskin saivat vastanneiksi Eugenian äkilliseen kysymykseen; kuitenkin sai hän tietää, että miehensä oli sisällä huoneissa, ja nyt riensi hän pikaa portaita ylös. Palvelija, joka seurasi häntä sinne, sai vielä enemmän syytä kummastella armollista rouvaa, tämä kun porstuassa tuskin suvaitsi hänen ottaa hattua ja nuttuansa, ja kun palvelija aikoi kiirehtiä huoneisiin, missä Artturi asui, ilmoittamaan rouvan tuloa, käski rouva hänen seisahtua ja sanoi aikovansa itse etsiä miehensä. Tulonsa oli kuin myrskytuuli; mitähän pääkaupungissa olikaan tapahtunut?

Eugenia oli piankin rientänyt poikki salin ja molempain ensimmäisten huoneiden, kun yhtäkkiä seisahtui; sillä Artturin lähisestä työhuoneesta kuului ääniä. Eugenia oli niin varmaan luullut saavansa tavata miehensä yksinään: odottamattomana ja ilmoittamattomana oli hän tahtonut astua sisään, ja nyt piti hänen tavata häntä vieraiden keskellä. Ei, ei vieraiden läsnä-ollessa! Hän viivyskeli epäröiden, kääntyisikö takaisin vai jäisikö sinne. Viimein astui hän syrjälle taakse risahtamattomia oviverhoja, jonka laskokset enimmäksi osaksi hänen peittivät.

— Mahdotonta, herra Berkow! kuului yli-insinöörin selkeä ja kimeä ääni. — Jos vieläkin annatte sääliväisyyden vallita, niin he hätyyttävät niitäkin, jotka jo ovat alkaneet järjestykseen palata. He ovat tällä kertaa peräytyneet, sentähden että olivat heikommat, mutta kahakat tulevat uudistumaan, rajumpana ja verisempinä kuin aamulla, kun tora päättyi käsirysäkkään. Hartonen on näyttänyt, ettei hän säästä omia tovereitaankaan, jos ne asettauvat hänen hirmuvaltaansa vastaan. Hän antaa ystävän ja vihollisen vuodattaa vertansa, kun omat mielenjohteensa vaan ovat kysymyksessä.

Avonainen ovi antoi Eugenialle tilaisuuden esteettömästi katsella huoneesen. Artturi seiso häntä vastakkain avonaisen akkunan suussa, ja koko kirkas päivänvalo kävi hänen kasvoilleen, jotka olivat paljon synkistyneet siitä kun Eugenia viimeksi oli hänen nähnyt. Murheen pilvi, joka jo silloin oli näkynyt otsallaan oli nyt muuttunut kahteen syvään menevään vakoon. Kaikki kasvojen piirteet olivat teräveämmät; murros, mikä jo ennen oli alkanut vivahdella ja ainoastaan eräinä pontevampina hetkinä oli ollut oikein selvästi nähtävänä hänen kasvoissaan, vallitsi niissä ehdottomasti rauhallsuudenkin hetkinä ja oli kokonansa haihduttanut entisen uneilevan muodon; asema ja äänikin osoittivat samaa lujutta — silminnähtävää oli, että nuori isäntä muutamana viikona oli oppinut sen, mihin muut tarvitsevat vuosikausia.

— Minä kyllä olen viimeinen puhumaan vieraasta avusta, jatkoi yli-insinööri, — mutta ajattelen että

me kaikki, ja isäntämme etukynnessä, olemme tehneet kyllin estääksemme tappelua syttymästä. Meitä ei kyetä moittimaan, jos viimein ryhdymme keinoon, johon muut tehtaavat, ilman niin suurta hätäpakkoa kuin meidän jo aikoja ovat ryhtyneet.

Artturi pudisteli synkeästi päätänsä.

— Mitä muissa tehtaissa on tapahtunut, se ei tarvitse olla meille ohjeena; niissä on asiasta päästy muutamilla vangitsemisilla ja vähäpätöisillä haavoilla; niissä ei ole tarvittu kuin viisikymmentä miestä ja muutamia tyhjiä ampumisia ilmaan koko kapinan lannistamiseen. Täällä on Hartonen johtajana, ja me tiedämme kaikki, mitä siitä on odotettavaa. Hän ei peräydy vaikka paineteilla käytäisiin rynnäkölle, ja hänen rinnallaan seisoo ja kaatuu koko hänen ryhmänsä. Nämä saattaisivat asiat viimeisillensä — meillä kulkee rauhan tie poikki kuoleman.

Insinööri ei virkannut mitään, mutta synkistynyt kasvonsa todistivat, että hänkin oli puolustava isännän arvelua.

— Mutta jos ei rauha muun neuvoin ole voitettava — alkoi hän puhumaan.

— Jospa vaan olisi voitettava! Mutta sitä ei voiteta, ja uhrin olisi suotta menetettävät. Minä tukehdutan toran täksi hetkeksi, mutta tulevana vuonna, kentiesi tulevalle kuulla nähdään se uudestaan alkavan, ja te tiedätte yhtä hyvin kuin minäkin etten semmoisessa tapauksessa voisi tehtaita kunnossa pitää. Muissa paikoin nähdään toki älyä kunnollisuuteen ja luottamukseen, ja väestö alkaa viime vihdoin helymään; meillä ei ole sitä toivomistakaan; kauan kylvössä ollut nurjuus ei ole niin helposti voitettu. Viha ja vaino oli välisanana, jaettuna kullekin minun tänne tullessani; se se on vielä tänäkin päivänä, ja jos nyt laskisin verta itseni ja väestöni välillä, niin silloin olisi kaikki lopussa. Hartonen ehkä rohjennee häätää väkensä kuuliaisuuteen julkisessa taistelussa, hän rohjennee väkisin, ehkäpä vertakin vuodattamalla pakoittaa heidät tahtoonsa mukautumaan; mutta hän tulee ainakin olemaan se apostoli, jolta pelastustaan odottavat.

Mutta jos antaisin mennä yhdenkin laukauksen, jos vaan varustan itseni aseilla ainoastaan henkeni turvaksi, niin olen minä hirmuvaltias, joka röhkeällä mielellä murhautan heitä, sortaja, jolla on ilonsa heidän tuhostaan. Vanha purnumestari ei sanonut turhaan: "jos kerta meillä kahakka syttyy, silloin Jumala meitä auttakoon!"

Ei ollut vaikeroimista, eikä alakuloisuutta näissä sanoissa, ainoastaan tuo haikea mielikarvaus, mikä saa sijansa ihmisessä, joka viime vihdoin näkee itsensä temmatuksi tuon hurmauksen partaalle, jota on koettanut kaikin voimin välttää. Kentiesi nuori isäntä ei olisikaan näin puhunut jollekulle toiselle, mutta yli-insinööri oli ainoa, joka viime aikoina oli päässyt häntä likemmä, hän kun kaikissa vaaroissa ja neuvotteluissa oli pysynyt järkähtämättä hänen rinnallaan; hän oli niin'ikään ainoa, joka isännän suusta kuuli muuta kuin käskyä ja kehoituksia, mitkä olivat ainoat, joita isäntä muille virkamiehille jakoi.

— Väestö on kuitenkin osaksi tahtonut ryhtyä työhön, sanoi insinööri.

Ja sekö juuri pakoittaisi minun julistamaan toisille sodan? sanoi Artturi oikaisten itsensä suoraksi. — Hartosta on mahdoton saada sovintoon — turhaan olen vielä kerran sitä koettanut.

— Ketä? mitä olette koettaneet, herra Berkow? kysyi insinööri niin älykkäästi, että nuori isäntä oikein kummeksien katseli häntä.

— Hartosta saada sovintoon. Tuo asia toki ei julkisesti tapahtunut; olisipa se sitte voitu kehnoudeksi sanoa; tapahtui se kerran, kun sattumasta kohtasimme toinen toisemme, kun olimme kahden kesken ja minä vielä kerran tarjosin hänelle käteni sovinnoksi.

— Sitä teidän ei olisi pitänyt! virkkoi siihen toinen, miltei kiihkossaan. — Ojentaa sille miehelle kättänsä sovinnoksi! Oih Jumala, te ette siis tiedäkään vielä mitään.

— Eikö olisi pitänyt? kysyi Artturi tuikeasti. — Mitä tarkoitatte, herra yli-insinööri? Olkaa vakuutettu, että kyllä ymmärrän varjella asemani semmoisissakin tiloissa.

Yli-insinööri oli jo malttunut.

— Antakaa anteeksi, herra Berkow! sanoillani en tahtonut moittia isäntämieheni tekoja! ne tarkoittivat ainoastaan poikaa, jolla ei liene aavistustakaan noista huhuista, jotka ovat liittyneet hänen isänsä kuolinhetkeen. Olimme luvanneet toisillemme, ettemme virkkaisi niistä teille mitään; sen teimme paraimmassa tarkoituksessa. Mutta nyt näen, että olemme tehneet väärin, että teidän olisi pitänyt saada niistä tiedon. Te tahdoitte ojentaa kätenne sovinnoksi, ja minä sanon vieläkin, ettei se olisi pitänyt tapahtua.

Artturi katsoa tuijotti häneen. Kasvonsa olivat yhtäkkiä käyneet verettömiksi ja huulet värisivät.

— Te puhutte Hartosesta ja isäni kuolin hetkestä. Onko mitään yhteyttä niitten välillä?

— Pelkään sitä: me pelkäämme sitä kaikki. Yleinen epäluulo ei ainoastaan meidän vaan hänen kumppaniensakin kesken syyttää päällysmiestä.

— Silloin kulku-aukossako? kysyi Artturi kovin liikutettuna. —
Turvattomanko salamurhaaminen? Sitä en usko Hartosesta!

— Hän vihasi vainajaa, sanoi yli-insinööri viitaten, — eikä ole hän koskaan kieltänyt vihaansa. Herra Berkow on voinut suututtaa hänet jollakin sanalla tahi haasteella. Lienevätkö köydet todellakin ainoastaan sattumuksesta katkenneet, ja käyttikö hän sitä vaarallista hetkeä pelastaakseen itsensä ja syöstäkseen toisen syvyyteen, vai lieneekö koko tämä tehtävä ollut jo aikasemmin keksittynä, tämäpä peittyi sakiampaan pimeyteen, mutta syytön hän ei ole, siitä olen valmis takaamaan.

Nuoren esimiehen kasvoista näkyi kuinka syvälle tämä ilmoitus hänen mieltänsä viilsi; hän nojasi raskaasti pöydän laitaan.

Tutkinnossa asia nähtiin olevan onnettomuuden saattama, vastasi hän arastavalla äänellä.

— Tutkinnossa ei päästy minkään perille! Sentähden otaksuttiin kaikki onnettomuuden tapaukseksi ja jätettiin semmoiseksi. Ei kukaan tohtinut julkista kannetta tehdä, todistuksia ei ollut ja välttämättömiä riitaisuuksia olisi syytetty työmiestemme oloissa, jos tämän epäluulon nojalla heiltä olisi otettu heidän johtajansa, joka todenmukaisesti kuitenkin olisi syyttömäksi julistettu. Me tiesimme että asiain ollessa niin kuin olivat, ette voisi välttää tämän vastustajan nostamia yrityksiä ja tahdoimme säästää teidät ainakin mielipahasta, joka olisi syntynyt samassa kun olisitte saanut tietää, mikä mies vastustajanne oli. Tämä oli syytä siihen, ettemme mitään asiasta virkkaneet.

Artturi pyyhkäisi kädellä hikistä otsaansa.

— Sitä en aavistanut? Enpä aavistanut! Ja vaikkapa hän olisikin syytön — te olette oikeassa, sille miehelle minun ei olisi pitänyt kättä ojentaa.

— Ja sama mies, jatkoi siihen yli-insinööri vakavasti, — on toveriensa johtajana kerännyt kaikki onnettomuudet teille ja meille; sama mies on herkeämättä liehtonut ja pitkittänyt toraa, ja koettaa nyt, kun valtansa on vähenemässä, tehdä riidan auttamattomaksi. Taidatteko ja tahdotteko vielä sääliä häntä?

— Häntäkö? En! sen päätin jo silloin kun hän niin jyrkästi hylkäsi rauhan-ehdoitukseni, mutta tämän päiväisten tapausten nähtyäni en saata säästää niitä muitakaan, ne vaativat minun viimeistä keinoani koettamaan. Ne kaksisataa, jotka aamulla tahtoivat työhön ruveta, ovat nyt oikeutetut saamaan suojelusta työssänsä. Purnut ovat turvattavat mihin hintaan hyvänsä, sitä en voi enään yksinäni, siis —

— Siis — odotamme käskyjänne herra Berkow.

Hetkisen äänettömyys seurasi, mutta Artturin kasvoissa selvästi nähtävä taistelu antoi viimein sijan näkyviin astuvalle synkeälle päätökselle.

— Minä kirjoitan sotamiesten päälikölle kaupungissa. Kirjeen pitää joutua sinne, jo tänä päivänä — niin *täytyy* käydä.

— Viime vihdoin! sanoi yli-insinööri puoli-ääneen ja ikäänkuin puoleksi nuhdellen. — Jopa olikin aika.

Artturi kääntyi kirjoituspöytänsä puoleen.

Menkää nyt ja katsokaa, että tirehtööri ja muut herrat jäävät paikoilleen, kuten heille osoitin käydessäni tehtaissa. He eivät saa mennä sieltä, ennenkuin minä tulen. Aamulla ei olisi auttanut mitään käydä meteliä vastustamaan; kentiesi menestyy asia nyt paremmin. Puolen tunnin päästä olen minäkin siellä. Tapahtuuko jotakin vaseti merkillistä sillä aikaa, niin lähettäkää minulle hetikohta sana.

Kun yli-insinööri, joutusasti kumartaen, lähti huoneesta, oli hänellä liiain kova kiiru ja pää liiain täynnä ajatuksia, havaitaksensa nuorta rouvaa, joka hänen lähetessään painui syvälle oviverhojen lymyyn. Katsahtamatta ollenkaan syrjään meni hän poikki lähisen etuhuoneen ja sulki oven jälkeensä. Molemmat puoliset olivat nyt yksinänsä.

Artturi oli vaan kitkerästi myhähtänyt insinöörin viimeisille sanoille.

— Se on kovin myöhäistä; sanoi hän raskaasti itsekseen. — Ne eivät väisty ilman verta vuodattamatta — minun täytyy niittää mitä isäni on kylvänyt!

— Hän heittäytyi nojatuoliin, ja laski pään kätensä nojaan. Nyt, kun hänellä ei enään ollut vastaamista

kenellekään, kun hänen ei enään ollut täytymys näyttäytä isäntämiehenä, jonka nerosta kaikkein muitten onni rippui, nyt kaikki ponsi näytti poikkeavan hänestä ja hän jäi tuon kuolleen hermottomuuden näköiseksi, johonka väkevinkin on menehtynyt sittekun hän viikkokaudet on ponnistanut ruumiinsa ja hengensä voimia mitä jäntevämmille. Olipa tuo syvän ja tuskallisen älyttömyyden hetki, mikä kyllä voi lähestyä miestä, joka lakkaamatta ja turhaan vastaan sotii kirousta menneestä ajasta, jolloin hän kumminkaan ei rikkonut muussa missään, kuin siinä, että pysyi osaa ottamatta silloisiin pyrintöihin, ja jonka onneakukistava perintö kuitenkin kaikella kovuudella oli ottanut rasittaaksensa häntä yksinään. Isäänsä kovat syyttämiset, jotka huulillaan väikkyvät, tosin vaiensivat samana hetkenä, kuultuansa mikä kauhea luulo ihmisten kesken oli noussut hänen kuolemastaan, ja kuitenkin oli isä yksinään synnä siihen, jos poika nyt, tuon tuskallisen sodan yhteydessä, kumminkin viime vihdoin näki itsensä pakoitetuksi viimeiseen kauheaan välttämättömyyteen, jos hän, häviönsä tarjona ollessa, vaimonsa hylkäämänä, kaikista entisistä ystävistään kaukana, ryhtyi viimeiseen keinoon turvatakseen itsensä ja mitä hän vielä kumminkin hetkeksi nimitti omaksensa, vastustaaksensa sitä vihaa, jota vuosikausina oli kylvetty ja kasvatettu ja joka nyt hänelle tarjosi kaiken katkeran hedelmänsä. Artturi ummisti tuiki väsyneet silmänsä ja nojasi päänsä tuolin selkäimeen — hän ei muuta mitään kyennyt.

Eugenia oli hiljaa lähtenyt lymy-paikastaan ja astunut kynnykselle. Unhotettuna oli vaara, missä hän oli ollut, unhotettuna insinöörin syytös, jota hän äskeisin kauhistuen oli kuulellut, unhotettuna hänkin, jota syytös tarkoitti, ja kaikki mitä häneen oli liitettyä; nyt, kun hän puolisoaan lähestyi, näki hän ja kuuli ainoastaan häntä. Hunnut, jotka niin kauan ja niin tiheänä olivat rippuneet heidän välillään, olivat nyt viho vihdoin rikki raastettavat. Jos hän oli erehtynyt, jos häntä ei niin vastaanotettaisi, kuin hän, väkipakolla kopeudesta luovuttuansa, tahtoi ja täytyi tulla — veri syöksi hurjan väkisellä voimalla nuoren naisen sydämeen, ja tämä sydän sykki sanomattoman tulisesta tuskasta — seuraavana hetkenä oli koko hänen elämän onnensa päätettävä.

— Artturi! sanoi hän hiljaa.

Artturi kavahti pystyyn kun olisi joku luonnottaren ääni korvaansa koskettanut, ja katsoa tuijotteli ympärilleen. Tuolla kynnyksellä, missä hän iäksi oli sanonut hänelle jäähyväiset, siellä seisoi hänen vaimonsa, ja samana hetkenä kuin hän näki hänen katosivat kaikki hurmeet ja mietteet. Hän teki liikahduksen ikäänkuin heittäytäkseen häntä kohden, ja autuas äänähdyks, joka välähti hänen suustaan, salaman säihky hänen silmissään, todisti hänelle kaikki mitä kuukausien maltti aina tähän hetkeen asti oli kokenut peittää.

— Eugenia!

Nuori rouva tapaili syvälle henkeään, ikäänkuin rautanen paino olisi nostettu rinnaltaan. Silmäily ja tuo ääni, millä Artturi mainitsi hänen nimeään, antoivat hänelle nyt viime vihdoin tuon niin kauan epäillyn todistuksen, ja vaikka hän pidätytti hurjamaisen aikeensa, vaikka hän ikäänkuin omaksi turvakseen koettikin taas pukeutua vanhaan valelliseen verhoonsa ja peittää tuon toden puhuvan silmänsä, tuo kaikki oli jo myöhäistä, hän oli jo nähnyt kylläkseen.

— Mistä tulet? kysyi Artturi vihdoin, vastuksella voitettulla ky'yllä, — näin odottamattomasti — ja kuinka olet päässyt näihin huoneihin? Tehtaassa ollaan täydessä metelissä, mahdotoin sinun on ollut sitä tietä tulla. Eugenia astui hiljakseen likemmälle.

— Olen tullut muutama hetki tätä ennen. Tien tänne minun on täytynyt valloittaa itselleni, äläpä nyt kysy millä neuvoin — siinä kyllä, että menestyin. Tahdoin tulla puolellesi, ennenkuin sorto saavuttaisi sinun. Artturi koetti kääntyä toisaalle.

— Mitähän tuo tietänee, Eugenia? Mikä on tarkoituksesi helevällä äänelläsi? Klaus kaiketiki kertomuksillaan on sinua huolestuttanut, vaikka kyllä rukoilin ja vasetinki kielsin häntä sitä tekemästä. Minä en välitä säätämäkäsken ja jalouden tarjouksia, sen tiedät.

— No sen minä tiedän! vastasi Eugenia vakaasti. — Olethan jo kerta ennenkin torjunut minun pois niitä tuottamasta. Sinä et voinut anteeksi antaa, että kerran tein sinulle väärin, ja sitä kostaaksesi olit vähässä menettää sekä minun että itsesi. Artturi, kuka meistä molemmista oli hurjempi ja rajumpi?

— Eihän se ollut kosto, — sanoi hän hiljaa. — Minä laskin sinun vapaaksi; — itsehän sitä halusit.

Eugenia seisoi nyt aivan hänen uumillaan; tunnustus, joka ennen ei mihinkään hintaan olisi luiskahtanut hänen huuliltaan, kävi nyt senpä keveämmäksi, kun tiesi olevansa rakastettu. Hän nosti tummat, kyyneltulvaamat silmänsä ylös Artturiin.

— Ja jos nyt sanon puolisolteni, etten tahdokkaan vapautta ilman hänettä, että olen tullut tänne tekemään itseäni osalliseksi kaikessa, mitä meille voi tapahtua, että olen oppinut — rakastamaan häntä; onko hän silloin toisen kerran käskevä minun pois?

Sanoilla hän ei saanut vastausta, mutta hän levähti jo Artturin sylissä, noissa syyleilyissä, jotka niin lämpöisesti ja tukevasti sulkivat hänen, ikäänkuin eivät milloinkaan tahtoisi laskea luotaan mitä viime vihdoin oli voitettuna. Tulisista hyväilyksistä joita hän tuhlaten jakeli hänelle, huomasi Eugenia, kuinka syvälle katomisensa oli koskenut Artturiin ja mikä takaisin tulonsa tämmöisellä ajalla oli hänelle. Noissa suurissa ruskeissa silmissä hän näki helleyden, jota hän ei koskaan ennen niissä nähnyt. Tuo lumouksissa oleva kadonnut maailma oli kohonnut syvyyksistään täyteen hehkuvaan päivänvaloon, ja nuori nainen lienee ehkä saanut näissä jonkun aavistuksen kaikista aarteista, jota tämä maailma lupasi hänelle, sillä hän laski mitä hellimmällä suopeudella päänsä miehen rinnalle, kun tämä kumarsi hänen helmoilleen ja hiljaa kuiskahti:

— Puolisoni! kaikkeni!

Avonaisesta akkunasta luikaili huoneesen ikäänkuin suihkina ja tervehdys tuolla etäällä olevalta metsäkukkulalta. Näitten äänien täytyi välttämättömästi ottaa osaa tähän äsken saavutettuun riemuun; olivathan ne olleet sitä synnyttämässäkin. Ne olivat jo aikoja tunteneet nämä molemmat, silloinkin kun he eivät vielä tunteneet toisiaan, kun he vielä olivat kopeina ja sotaisina ja puhuivat luopumuksesta aivan samana hetkenä, kun sydämensä tapasivat toinen toisensa. Mutta eihän tuo mitään auta, että ihmislapset kopeilevat ja sotivat, jos he sydämillään ja toiveillaan ovat joutuneet siihen lumoukseen, johonka vuorenhaltijat väikkyvällä terhenneliä saartavat valtakuntansa kevään ensi taitoksessa — sillä mikä silloin iskee yhteen, se on yhdessä pysyvä iankaikkisesti!

* * * * *

Päivä, joka oli alkanut näin myrskyisenä Berkowin tehdas-asunnoilla, päättyi verrattain tyvenenä, tyvenempänä kuin aamun tapauksista päättäen olisi saattanut odottaa. Suhteisin outo olisi kentiesi luullut sen tyvenen, mikä illan puoleen näytti vallitsevan kaikissa tehtaissa, sitkeimmäksi rauhaksi, ja kuitenkin oli tuo vaan tyven edellä myrskyn, joka huovahteli hetkisen aikaa sitte uudella rajuudella jälleen alkaakseen.

Purnumestarinikin kotona vallitsi tuo tukala, raskas hiljaisuus, joka kätki niin paljon onnettomuutta helmassaan. Purnumestari itse istui nojatuolissaan lietensä edessä; Martta askaroitsi sitä ja tätä tuvassa, silmäten tuontuostakin Olliin, joka vaieti ja ristissä käsin lakkaamatta mittaili huoneen lattiata. Ei kukaan sanonut hänelle mitään, eikä hänkään muille. Entinen ystävällisyys, jota nuori päällysmies jäykällä luonteellaan piukalle käydessä monta kertaa oli saattanut häiriöön, mutta joka yhtä monesti oli johdatettu sovintoon, oli aikoja sitte kadonnut. Olli hallitsi nyt täällä kotona yhtä itsevaltaisesti, kuin toveriensäkin keskellä; ei tohtinut enään isäkään puhua hänen päätöksiansä ja yrityksiänsä vastaan; mutta täällä, niinkuin muittenkin kesken, oli pelko ainoa, mikä tuotti hänelle kuuliaisuuden; rakkaus ja luottamus olivat kaukana.

Äänettömyyttä oli kestänyt kotvan aikaa ja olisi arvattavasti kestänyt vieläkin kauemmin, jollei Lauri olisi astunut huoneesen. Martta, joka näki hänen akkunasta, meni häntä vastaanottamaan ja aukaisi oven. Näiden kihlattuun väli oli kumminkin omituisesti kalsea; vastoin päivän arveluttavia tapauksia olisi tytön tervehdys voinut olla — olisipa kentiesi juuri niiden tähden pitänytkin olla — herttaisempi, ja tämä ajatus näyttikin olevan nuorella työmiehellä, sillä kasvoihinsa ilmausi tyytymättömyys ja hän pidättyi keskelle herttaista tervehdystään; mutta Martta ei huomannut sitä eikä tätä ja Lauri käännähti Ollin puoleen.

— Noh? kysyi Olli, seisautuen.

— Niinhän se on; kuin jo ennenkin olen sanonut sinulle, vastasi Lauri, hartioitaan nytkäyttäen. Huomenna ilmoituttaa neljäsataa miestä itsensä työhön otettavaksi, ja yhtä monta epävakaisena väipistelee. Tuskin voit puoleenkaan luottaa.

Tällä kertaa Olli ei kiivastunutkaan niinkuin hänen semmoisissa tiloissa oli tapana; hurja vallattomuus, jonka hän aamulla oli osoittanut, milloinkaan oli puhe toverien verrattain vähäisestä luopumuksesta, näytti tummasti eroittavan tuosta miltei luonnottomasta hiljaisuudesta, millä hän otti puhuakseen.

— Vaiko ei puoleenkaan? Ja kuinka kauan hekään pysyvät vakavina?

Lauri vastasi kierrellen:

— Niihin kuuluu koko nuorempi työmiehistö. He ovat alusta aikain liittoutuneet sinuun ja he kyllä pysyvät yhdessä, vaikka huomenna tapahtuisikin jotakin kaivoksissa. Aiotko tosiaankin antaa asian niin pitkälle mennä, Olli?

— Hän antaa asian mennä niin pitkälle, sanoi vanha purnumestari nousten seisaalle —, että kaikki luopuvat hänestä ja hän jää yksinään. Olen jo sanonut sen teille. Te ette tule mihinkään mielettömällä

vaatimuksellanne ja vihallanne, joka kyllä voi olla paikallaan mitä koskee isään, mutta jota poika ei ole ansainnut. Mitä hän tarjosi teille, siinä oli kyllin, sen tiedän minä, joka myös olen tehnyt työtä purnussa ja jolla myös on sydän vertaisteni kärsimykselle; useimmat olisivatkin tyytyneet hänen tarjouksiinsa, mutta he kiljuttiin korvat täyteen ja heitä uhattiin, kunnes ei yksikään enään uskaltanut paikaltaan ainoastaan sen tähden, että Olli oli pannut päähänsä vaatia mahdottomia. Nyt on viikkokausia kestänyt kaikkea tuota kurjuutta, kaikkea tuota murhetta ja puutetta, eikä ole tuosta mitään apua ollut. Sinä, Olli, olet sen aikaansaattanut, sinä yksinäsi; tee nyt siitä loppukin.

Vanhus oli noussut seisaalle ja katseli nyt miltei uhkaavasti poikaansa, mutta Olli pysyi yhtä kolkkona ja puhumattomana tässäkin äänettömässä, nuhtelevassa katselussa, joka arvattavasti muussa tilassa olisi nostattanut kaiken hänen röyhkeytensä.

— Sinun sanoillesi, isä, ei kannata väitteitä panna, vastasi hän karsaasti, sen olen tietänyt jo aikoja! Sinä olet tyytyväinen kun vaan saat syödä kovaa leipääsi rauhassa, mikä sitä ylemmäksi menee, sen sanot hurjuudeksi tahi rikokseksi. Kaikki minä olen pannut sattumuksen nojaan! Minä olen aikonut panna sen toimeen ja olisinkin sen tehnyt, ellei tuo Berkow äkkinäisesti olisi tullut ja näyttänyt meille teräksistä neroaan. Jos nyt ei menestyisikään — noh, saatanhan vielä luottaa puoleen tovereistani ja puolellakin näyttää hänelle, mitä sortamisemme maksava on. Voittonsa pitää tulla hänelle kyllä kalliiksi!

Purnumestari katsahti Lauriin, joka seisoj siellä alakuloisena, käymättä keskusteluun osalliseksi, ja otti sitte pojallensa puhuakseen:

— Katso ensin, pysyykö tämä puolikaan sinulle uskollisena, jos herra taas astuu väliin, niinkuin hän teki puolenpäivän aikana. Se maksoi sinulle toisen puolen, Olli. Luuletko, ettei hänen käytöksensä, ensi päivästä aikain kun aloitte uhata häntä, ole mitään vaikuttanut? Luuletko, etteivät he näe, että hän kyllä pystyy vastustamaan sekä sinua että heitä, kun kerta herkeät olemasta heidän päälükönsä? Tänä aamuna ovat ensimmäiset työhön hankkineet; sen he olisivat tehneet kolme viikkoa tätä ennen, jos he vaan olisivat tohtineet. Kun nyt alkua kerran on tehty, peräytymistä ei enään olekaan toivominen.

— Voitpa olla oikeassakin, isä, sanoi Olli matalan kolealla äänellä. Peräytymistä ei enään ole toivominen! Olen luottanut heihin niin kuin kallioon, ja nyt on se pelkkää, kätteni alla valuvaa hiekkaa. Berkow kyllä ymmärtää, miten hänen tulee houkutella pelkureita raukkoja puolelleen puheillaan ja kiroitulla käytöstavallaan keskenämme, aivan kuin ei löytyisikään kiviä, jotka voisivat sinkota häntä päähän, tahi jotakin nuijaa, joka piukalle käydessä voisi tavata korkeasti kunnioitettua isäntämiestä; ja senpä tähden ei kukaan uskalla häntä lähestyä. Kyllä tiedän, minkä tähden hän tänäpäni yhtäkkiä nosti päätänsä niin korkealle, minkä tähden hän syöksi joukkomme keskelle iloisena, ikäänkuin ei nyt enään voitto ja onni häneltä tulisi puuttumaan, ja tiedänpä senkin, että se jo nyt on hänen huostassa — olenpa itse vienyt sen hänen helmaansa tänä aamuna.

Viimeiset sanat katosivat hänen paiskatessa kiini oven, jonka hän puhellessa oli aukaissut; ei niistä kukaan läsnä olevista mitään ymmärtänyt. Olli lähti pihalle ja heittäytyi lavitsalle istumaan. Tavaton ja käsittämätön vakavuus täytti tänäpäni koko hänen olentonsa, tuopa tuntui miltei pelottavalta mieheessä, jonka muuten aina oli tapa laskea kiivautensa valloilleen. Joko niin, että hänen toveriensa pettämys oli niin kovasti koskenut hänen sydämeensä, taikka että oli jotakin muuta, joka aamusta aikain oli vaivannut hänessä, siinä kyllä, että pöyhkeä voittotoivonsa, johon tähän asti oli luottanut, nyt näytti olevan löyhtyneenä, milteipä peräti launneenaki.

Pienen puutarhan sivutse juoksi leveä puro, joka etempänä pani käymään tehtaita, mitkä nyt kumminkin istuivat. Väkevävirtainen oli tuo oja ja sillä ei ollut mitään sitä surisevaa hopean heleätä juoksua, josta sisarensa tuonempana vuoren välillä olivat tunnetut, ja kuitenkin hänelläkin oli alkunsa vuorten syvyyksistä, juuri sieltä kauemmalta, missä kaivokset olivat tehtynä. Tämä virta näytti niin kolkolta, siinä kun se juoksi illan hämärässä; ja vielä kolkommalta kuului sen porina. Se kuiski ja huusi niin ilkuksena ja pahan-nauroisena kuin jos siellä syvyydessä olisi keksinyt kaiken vuorenhaltijan ilkuksisuuden, millä se ympäröi ne ihmiset, jotka alinomaa kokivat ryöstää häneltä hänen aarteitaan, ja jolla se jo oli vaatinut niin monen nuorukaisen hengen ja haudannut sen sinne kaivoksen yöhön. Tässä porinassa ja pauhussa ei kuulunut hyvää, eikä se ollut hyvällä hetkellä kuin se kuuluminen tapasi nuoren työmiehen korvaan, siinä kun hän istui ja tuijotti ojaan, ikäänkuin jotakin salamielistä ääntä kuullelleen.

Kotvan aikaa lienee hän istunut niin, kun askelia kuului juuri hänen takanaan, ja heti sen jälkeen seisoj Marita hänen vieressään.

— Mitä tahdot? kysyi Olli, kääntämättä silmiään purosta.

— Tahdoin katsella, minne jouduit menemään, Olli! Tytön äänessä kuului kuin pidätettyä mielentuskaa. Olli kiskahti hartioitaan.

— Minnekä minä jouduin? siellä sisällä on sulhasesi, hänestä saatat huolta pitää. Anna minun olla missä olen!

— Lauri on jo mennyt! sanoi Martta äkisti, ja hän tietää paraiten, ettei hänelle vääryyttä tapahdu jos puhuttelen sinua.

Olli kääntyi tytön puoleen ja katseli häntä; olipa niinkuin olisi tahtonut kiskoutua irti niistä ajatuksista, joita puron kohina hänessä herätti.

— Kuulepas Martta, mitä Lauri sinulta hyvänään pitää, siihen ei tyydy kukaan muu. En kärsisi, että noin kohtelisit minua. Sinun ei olisi pitänyt antaa suostumustasi, jos et rakasta häntä.

Nuori tyttö kääntyi pois, miltei ynseyttä näyttäen.

— Sen hän tietää, sen sanoin hänelle kihlautuessamme. Kuitenkin hän niin tahtoi, ja minä en voi muuttaa sitä, en ainakaan nyt; kentiesi häiden jälkeen käy huokeammaksi.

— Kentiesi! toisteli Olli katkeruudella, joka oli vihlovampi, kuin että se vaan olisi Martan sanoja tarkoittanut Häiden jälkeenhän opitaan paljo, niin se ainakin muissa on, miksi ei niin sinussakin.

Hän käännähti silmänsä taas pimeään liikkuvaan veteen, ikäänkuin ei voisi siitä irti kiskoutua. Siellä alhaalla sohisi ja kohisi taas, juurikuin olisi siellä kuiskailtu hänelle pahoja, ilkeitä ajatuksia. Martta seisoi vielä muutamia askelia hänestä; tuo arkamaisuus, mikä aina siitä hetkestä asti, jona "onnettomuus aukossa" tapahtui, oli vallinnut Ollin koko lähisyydessä, esti häntäkin lähenemästä Ollia. Useat viikkokaudet oli hän välttänyt joutumasta yksinänsä hänen pariinsa; mutta tänäpäivänä oli tuo vanha kaipaus taas vironnut väkeväksi, ja veti häntä miltei väkisin hänen puoleensa; tuo kummallinen mielen vakavuus ei voinut häntä pettää; hän aavisti mitä sen takana piili.

— Sinä et voi unhottaa kumppalien luopumista sinusta? kysyi hän hiljaa. Onhan puolet heistä vielä sinun puolellasi, ja Lauri jää puolellesi viimeiseen asti.

Olli myhäili ynseästi.

— Tänäpäinä heitä vielä on puolet, huomenna on neljäs osa ja ylihuomenna — älä huolikaan siitä, Martta! Ja mitä Lauriin tulee, niin hän tällä ajalla on suostunut kaikkeen ainoastaan puolittain. Hän on liittynyt minuun, sentähden että olen hänen ystävänsä, mutta ei asian vuoksi, ja ystävyyskin kohta saanee loppunsa. Hän pitää sinua niin rakkaana, voidaksensa nyt enään minusta piitata kunnollisesti mitään.

— Olli! virkahti Martta tuimassa mielenliikutuksessa.

— Noh, eihän se enään sinua loukanne! Ethän suostunut, kun pyysin sinua vaimokseni. Jos olisit taipunut, niin moni kohta olisi paremmalla kannalla kuin se nyt on.

— Ei olisi ollut paremmalla! sanoi Martta jyrkästi. En ole luotu kärsimään, mitä Lauri päivä päivältä noin kärsivällisesti suvaitsee ja samanlainen kuin hänen ja minun väli nyt on, olisi meidänkin välimme tullut olemaan; minä vaan olisin ollut se, joka olisi saanut suvaita sitä. Eihän minulla ollut pienintäkään hitusta sydämestäsi! rakkautesi oli kokonansa menevä toiselle.

Kovaa moitetta oli näissä sanoissa; mutta eipä tämäkään viittaus nyt voinut suututtaa Ollia, hän oli noussut seisomaan ja katseli pimenevään puistoon, ikäänkuin keksiäksensä sieltä jotakin puiden välistä.

— Sinä tarkoitat, että olisin löytänyt paremman edun ja likempää, jos olisin etsinyt, ja siinä sanot totta. Mutta semmoista ei etsitä, Martta; se tapaa meidät yhtäkkiä eikä päästä meitä, niin kauan kuin henki liikkuu. Sen olen kokenut! — Olen saattanut sinulle muretta, Martta, mitä muretta, sen nyt vasta ymmärrän! mutta usko minua, semmoisessa rakkaudessa ei ole siunausta; se on monesti raskaampaa pitää kuin katkerin viha!

Tämä oli puoleksi anteeksipyyntöä ja kuului kummallisen oudolta Olli Hartosen suussa, hänen, joka niin vähän otti punnitaksensa satuttiko hän ketään tahi ei, ja paitsi sitä oli hänen sanoissaan jotakin, joka erotti luonteestaan, joku rasi mielenmalti, joku poltto, kussa ei enään löytynyt tuimuutta eikä hurjuutta, mutta joka juuri sentähden vaikutti senpä enemmän sattuvasti. Martta unhoitti sekä arkuuden, että pelvon, ja astui tuiki likellä häntä.

— Kuinka sinun on, Olli? Sinä näytät olevan niin kummastuttava tänäpäinä, tämmöisenä en ole koskaan ennen nähnyt sinua! vaivaako sinua mikään?

Olli lykkäsi kädellä vaalean tukan ohimoiltaan ja nojasi selkäimensä säle-aitaan.

— En tiedä! On vaan jotakin, joka ahdistaa minua kaiken päivän, josta en pääse erilleni ja joka

hivuttaa kaikki voimani. Kyllä ne huomenna tarvitsen; mutta kohta ajatellessa niitä, kaikki mustenee; ikäänkuin ei mitään enään olisi tuonnempana huomispäivää, ikäänkuin huomispäivänä kaikki loppuisi minulta, kaikki! kaikki! — Olli oikaisi itsensä yhtäkkiä, ja näkyviin pisti taas tuo vanha pöyhkeys. Tyhmiä ajatuksia! Luulenpa veden tuolla alhaalla lumonneen minun kiroitulla kohinallaan. Minullako aikaa kuullella semmoisia; hyvästi!

— Ketä menette hakemaan? Kumpaleitaneko?

— Ei, minun täytyy vielä tehdä yksinäinen vaellus, hyvästi!

Olli, minä rukoilen sinua, älä mene! Nuoren päällysmiehen lyhyt-aikainen helteys oli kadonnut; hän kiskoutui malttamattomasti erilleen.

— Päästä minua! Minulla ei ole aikaa pakinoimiseen — sitte toisella kertaa!

Hän sysäsi puutarhan portin auki ja katosi kohta kauemmalla hämärässä puistossa.

Martta jäi ristissä käsin seisomaan ja katseli hänen jälkeensä. Mielen karvastus ja katkera sydänsärky taistelivat hänen kasvoissaan, mutta sydänsärky sai voiton. "Semmoisessa rakkaudessa ei ole mitään autuutta!" — Nämä sanat soivat vielä hänen sydämessään — hän huomasi, ettei mitään autuutta vallinnut hänen omassakaan sydämessään.

Sillä aikaa oli Eugenia Berkow yksinään puolisonsa työhuoneessa. Molemmat puoliset eivät saaneet paljon aikaa antautua äsken saavuttamansa rakkauden- ja elämän-onnen helmaan. Jo kahdesti tänäpäivänä oli Artturin täytynyt väkisin lähteä puolisonsa luota, ensisti puolenpäivän aikana, kun hän heittäytyi keskelle meteliä ja onnistuikin sen asettamaan, ja nyt taas, kun neuvottelu tehtaan hoitajain seurassa kutsui hänen pois.

Tässä aukeni ovi, ja askeleita kuului vierashuoneesta. Eugenia nousi istualta, kiirehtiäksensä vastaan tulijata, jonka hän aivan varmaan luuli Artturiksi, mutta hämmästyksensä nähdessään oudon miehen muuttui kauhistukseksi, kun hän tulijassa tunsu Olli Hartosen. Olli kavahti niinikään ja seisahtui kummastuksissa nähdessään Eugenian.

— Tekö täällä olettekin, armollinen rouva? Minä haen herra Berkowia.

Hän ei ole täällä, mutta minä odotan hänen hetikohta tulevaksi, vastasi Eugenia hätäisellä, vapisevalla äänellä. Hän tiesi, kuinka vaarallinen tämä mies oli Artturille ja mikä mies hän täällä tehtaissa oli; kuitenkin ei hän ollut empinyt uskoutua hänen suojeltavaksi, kun hänellä tänä aamuna ei muuta neuvoa ollut; mutta aamun ja tämän hetken välillä oli se hetki, jona hän oli joutunut kuulemaan yli-insinöörin ilmoittaman syytöksen. Epäluulohan tuo toki kyllä olikin, mutta vaan epäluulokin turvattoman ihmisen salamurhaamisesta on toki kauhistuttavaa; tulisella hirmulla oli tuo tungennut nuoren naisen sydämeen. Puolionsa lepyttämättömälle vihamiehelle oli hän tainnut uskoa itsensä; mutta häntä kauhistutti tuo käsi, joka kentiesi oli tahrattu hänen appensa verellä.

Olli huomasi hyvin kyllä syyn tähän ajatukseen. Hän jäi kynnykselle seisomaan, mutta äänessään soi epäilemättömän suora ilkku.

— Olen kentiesi säikäyttänyt teidät tulollani? Ei ollut minun syyni etten tainnut ilmoituttaa itseäni. Ei portailla eikä käytävässä ollut ketään palvelijoistanne.

Olisinkin arvattavasti heidät syrjään siirtänyt, jos olisivat minulta tien sulkeneet, mutta jyske olisi kumminkin käynyt ilmoituksesta.

Eugenia tiesi, ettei kukaan estänyt Hartosta sisään tulemasta; molemmat palvelijat olivat, Artturin jyrkästä käskystä, hänen oman huonekertansa etusalissa. Nyt, kun kaikkein mielet olivat kuohussa, kaikki järjestyksen siteet puretut, eihän voinut tietää, jos yksinäisten vallattomuus kävisi niinkin pitkälle, että huoneisin ryntäisivät. Levottomuus oli nyt häätänyt nuoren rouvan miehensä huoneisiin, jotka olivat toisessa kylkirakennuksessa ja joiden akkunoista hänen sopi nähdä milloin miehensä palasi; mutta täällä olivat ovet vartioimatta ja Eugenia siis yksinään.

— Mitä täältä tahdotte, Hartonen? kysyi hän, rohkaisten mieltänsä. Enpä uskonut, että tämän kaiken tapahduttua, koettaisittekaan tulla huoneisimme ja tunkea tänne asti isäntänne työhuoneeseen. Tiedättehän, ettei hän enään saata ruveta teidän puheille.

— Senpä tähden juuri haenkin häntä, muutama sana hänelle virkatakseni! Luulin tapaavani hänen yksinään. Teitä en hakenut armollinen rouva!

Viimeisiä sanoja puhuessaan oli hän astahtanut likemmä. Eugenia väistyi ehdottomasti, huoneen perimmäiselle puolelle: Hartonen nauroi ääneen.

— Miten pari tuntia voi kaikki muuttaa! Aamulla anoitte minulta suojelusta ja kuljitte käsikynkässäni, viedessäni teitä puhki hälinän, nyt menette minua pakoon niinkuin ette olisi hengestännekään turvattu minun likelläni. Tottapa herra Berkow on käyttänyt tämän ajan näyttääksensä teille, etten ole rosvoa enkä murhaajatakaan parempi, eikö tosi?

Nuori rouva rypyitti hienoja silmäkulmiaan, kun, valloittaen pelkonsa, lyhyesti ja vakaasti sanoi:

— Menkää tiehenne täältä, Hartonen! Mieheni ei ole täällä, näettehän sen; ja jos hän olisikin, niin tuskin jättäisin teitä yksinään hänen seuraan.

Minkä tähden ette? kysyi Olli pitkään puhuen ja kolkosti katsellen Eugeniaa. Minkä tähden ette? kysyi hän kiivaammin, kun Eugenia yhä oli puhumatta.

Eugenia rohkea luonto oli vietellyt hänen usein varomattomaksi, eikä hän nytkään ajatellut sanainsa mahdollisia seurauksia, kun hän vakaasti vastaten soi suunsa sanella tuon vaarallisen vastauksen.

— Sen tähden, että likemmälle päästyänne jo kerran ennenkin olette näyttäneet, miten voitte olla Berkow nimelle vaarallinen!

Hartonen vavahti ja kalvettui. Näytti ensi hetkenä kun olisi hänen mieli ollut purkaa sydäntänsä entisellä raivoudellaan, mutta hän ei tullut niin pitkälle. Kalsea vakavuus vallitsi yhä edelleen hänen kasvoissaan ja äänensä oli yhtä koleana ja verhottuna, kuin se kaiken keskustelun aikana oli pysynyt.

— Tuoko se siis olikin! sanoi hän puoli-ääneen. Noh, olisipa minun pitänyt ymmärtää, että tuon viime vihdoin tulisi löytää tien teillekin!

Eugenia näki kummastuksella tuota vakavuutta, jota hän tässä ei odottanut, ja joka kuitenkin oli onnettomuutta ennustava; mutta tuopa juuri saikin hänen rohkaisemaan vielä vaarallisemman koetuksen. Tämän päivän aamupuoli oli näyttäneet hänelle miten valtansa oli rajaton ja hänen halutti nyt Artturin hyväksi saada selvälle kuka tämä Artturin vastustaja taistelussa oli. Hän arveli, että totuutta ei kiellettäisi häneltä, jos kiellettäisiinkin se koko muulta maailmalta.

— Te tiedätte siis mitä ajatukseni on? alkoi hän uudelleen. Te ymmärrätte mitä minä tarkoitan? Saatatteko valheena kieltää sen huhun, joka on liitettyä tuohon onnettomaan hetkeen, Hartonen?

Hartonen laski käsivartensa ristiin ja katsoi synkein silmin lattiaan.

— Ja jos nyt tekisin sen, uskoisitteko minua?

— Eugenia oli ääneti.

— Uskoisitteko minua? kysyi hän kerta vieläkin, mutta äänellä, kun olisi henkensä ja elämänsä vastauksesta rippuva.

Eugenia suvaitsi silmänsä luikahtaa hänen kasvoilleen, jotka näyttivät samaa tuskallista mielen ponnetta kuin äänensäkin; nuo kasvot olivat vielä kalmakat, mutta kokonaan ja avoinna käännetty Eugeniaan.

— Rikokseen luulen teidät kykeneväksi, jos vihanne on herätettyä — mutta valheeseen en!

Ollin rotevaa rintaa paisutti syvä henkitys — ja ikäänkuin päästäkseen Eugeniaan kaikesta pelvosta, astui hän askelen takaisin.

Noh, kysykää, sitten, armollinen rouva! Tahdon vastata teitä.

Nuorta rouvaa vapisutti vienosti, siinä kun nojahti sohvan laitaan, hän ymmärsi mikä vaara hänellä siinä oli, jossa hän rupesi tuommoisen miehen puheille, mutta hän teki kuitenkin tuon painavan kysymyksen.

— Puolisolleni puhutaan, että se oli jokin muu kuin vain paljas tapaturma, joka katkosutti köyden onnettomuuden päivänä. Sekö sen teki, Hartonen?

— Sen teki tapaturma, taikka ehkä pikemmin, jos niin tahdotte — sen teki sallimus! Entinen isäntämme oli korjatuttanut hina-laitoksensa, ja tämä niinkuin kaikki mitä hän teki, tarkoitti ainoastaan palvelusta, eikä työntekijäin turvaa. Ja mitäpä siitä jos muutama sata työmiestä, joitten, oli joka päivä siinä kulkeminen, joutuikin vaaraan! Kuljetettiinhan siinä kahdesti ja kolmasti heitä raskaampia painoja, suunnattomia malmimöhkäleitä hinattiin ylös samalla koneella, ja nämä välikappaleet täyttivätkin viime vihdoin virkatoimensa, mutta tällä kertaa työmiehistä ketään ei sattunutkaan, vaan itse herraan. Siinä ei ollut ihmisen sormi, joka pani köyden katkeamaan juuri sinä hetkenä kun sen oli määrä kannattaa hänet; minun käteni siinä ei ainakaan ollut, armollinen rouva! Minä näin vaaran

lähestyvän; me olimme juuri tulossa viimeiselle penkerelle. Minä rohkenin tehdä pitkän askeleen ja hänen —

— Hänen syöksitte syvyyteen? keskeytti hänen Eugenia, henkeänsä vetämättä Hartosen viivähtäessä.

— En ainakaan! minä vaan soin hänen syösähtää sinne. Olisin toki voinut pelastaa hänen jos olisin tahtonut. Olihan minulla siihen säpsän verran aikaa. Oma henkeni kyllä oli vaarassa; hän olisi voinut temmata minun penkereeltä tultuani hänelle avuksi, vaan sitä en olisi epäillyt tehdä minkä kumppalin, minkä työjohtajan hyväksi tahansa, mutta — sitä miestä auttaakseni en sitä tehnyt. Samana hetkenä välähti päähäni kaikki mitä hän meille oli tehnyt, että itse hänelle nyt vaan tapahtui sama, mitä hän joka päivä meille oli suonut, ainoastaan säästääkseen rahaa, ja ettei minun pitäisi sekaantua taivaan toiminnoihin, jos nyt muka kerran kävi siksi, että oikeutta jaettaisi hänellekin. En kättäni liikahtanut, ehkä kyllä kuulin hänen porunsa ja seuraavana hetkenä kaikki jo oli myöhäistä, — tynnyri syöksii syvyyteen ja hän sen ohessa!

Hartonen vaiken. Eugenia katsahti häneen sydän täynnä kauhistusta ja säälimystä. Hän tiesi aivan hyvin, että syytökset, mitkä Hartonen linkoili vainajaa vastaan; olivat paikallaan, ja jos olisikin hän itse, vaaran tarjona ollessa, ojentanut vihatulle Berkowille pelastavan käden, niin ei toki toinen, joka nyt seisoi hänen edessään, muka tiennyt anteeksi antaa eikä unhottaa kärsimystään! hän antoi vihamiehensä silmin nähden surmautua.

— Oletteko puhuneet minulle täyden totuuden, Hartonen? Uskonne ja kunnianne menettämättä?

— Uskoni ja kunniani menettämättä, armollinen rouva!

Silmäyksensä, synkeä mutta vakainen, yhtyi Eugenian silmiin; ei ollut mitään enään epäilemistä, kun hän nuhdellen sanoi:

— Ja miksi ette epäluulon kumoamalla saata asiaa selville? Miksi ette sano muillekin, minkä nyt olette minulle sanoneet?

Kopea ylenkatse vivahti hänen kasvoissaan.

— Sentähden, ettei kukaan uskoisi minua. Ei yksikään, eikä liioin isänikään. Hän on oikeassa; kaiken aikani olen ollut hurjapäinen ja hillimätön, kumonnut kaikki mitä tielleni on tullut, enkä ole huolinut, mitä minusta on sanottu; siitä olen nyt saanut vetää sakkoja. He tiesivät jokainen minun vihaavan vainajaa, ja kun nyt onnettomuus tapahtui yksin minun läsnä ollessani, niin tiettyä se, että minä olin siihen syyppää. Eihän siitä ollut epäilemistäkään. Oma isäni on omain korvani kuullen sen sanonut minulle, ja kun en voinut vastata hänelle hänen kysymyksiensä, josko olin ihan puhdas Berkowin kuolemaan — enhän muuta olisi tarvinnut kuin ojentaa käteni pelastaakseni häntä, enkä kumminkaan tehnyt sitä — kun en voinut vastata hänelle: olen, niin hän ei ensinkään tahtonut minua kuulella. Eikä hän olisi uskonutkaan minua, vaikka olisin itseni puhtaaksi vannonutkin. Sitte kuulustelin asiata sieltä ja täältä toverienkin kesken, ja jos eivät he mitään puhuneet, niin huomasin kuitenkin heidän käytöksestään, että luulivat minun valehtelijaksi. Kerjuun heidän puolustustaan minun ei sopinut ruveta, ja siis soin minä asian kallistua minne halunsa oli; kylliksi oli minulla muunkin puolesta heidän ystävyyksistään ja toveruksistaan. Olisiko oikeudessa minua hengeltä ahdistettu, niin siinä kyllä olisin sanonut, miten asia oli, mutta kysymys on, olisiko sittekään kukaan uskonut minua?

Eugenia pudisti leppeästi päätänsä.

— Teidän täytyy puhdistaa itsenne tuosta epäluulosta, Hartonen, ja te olisitte voineet sen tehdä, jos täyttä totta olisitte sitä koettaneet, mutta kopeutenne ja röyhkeytenne kaiketiki esti teidät sitä tekemästä. Te olette vastustaneet epäluulon ylpeydellä, ja silläpä se juuri on saatettu vahvistukseen. Nyt olette hyljätty tehtaista, kaikilta johtajamiehiltä ja puolisoiltani — —

— Mitä minun tulee herra Berkowia kysyä! katkasutti hän röyhkeästi, mitä minun tulee kaikista muistakaan huolia! Kirotkoot minua tahi älkööt, se on minulle yhtä. Mutta sitä minä en salli, että te armollinen rouva käännytte minusta pelvolla ja ynseydellä, pahaa kun ette luule minusta, liioinkaan nyt kun näen silmistänne että uskotte minua — ja kaikki muu on minusta yhdentekevä!

— Minä uskon teitä, sanoi Eugenia vakavasti. Ja minun pitää puhdistaa teidät mieheni silmissä, ainakin pahimmasta epäluulosta. Että jätitte auttamatta siinä kun olisitte voinut auttaa, siitä en tahdo päättää. Asiasta teidän on vastaaminen omassa tunnossanne! Mutta Artturin ei pidä kauemmin uskoa, että isänsä murhaaja on se, joka seisoo häntä vastassa. Sovinto ei nyt enään voi tulla kysymykseen, siksi olette saattaneet hurjuuden liika pitkälle. Vasta muutamia hetkiä tätä ennen olen oppinut tuntemaan, mitä on ollut tapahtumassa ja mitä ehkä vieläkin voi tapahtua, jos ryntäys huomenna on uudistuva purnua vastaan. Hartonen — nuori rouva oli nyt heltynyt niin varomattomaksi, että astui likemmälle häntä ja laski suotuisasti kätensä hänen käsivarrelleen, — Hartonen, me olemme joutunut

kauhistuttavan tapaturman äärelle. Te olette pakoittanut mieheni turvan hakuun, kun hän itse ja väkensä on saatettu vaaraan, ja hän on päättänyt käydä avun hakuun. Jos verta on vuotaminen huomenna, jos täytyminen on niin käydä, niin ajatelkaa kenenkä siitä on vastaaminen.

Eugenian lähestyminen ja käsi hänen käsivarrelleen eivät jääneet Ollista ilman vaikutuksetta; mutta tällä kertaa tuo ei ollut hyvällistä. Ollin äänestä katosi katoamistaan entinen kolea vakavuus hänen vastatessa: — Minunko vastaaminen? Olkaa varoillanne, armollinen rouva! Asiasta on ehkä teidänkin vastaaminen, jos se kohtaisi esimerkiksi semmoista, ketä te rakastatte. Herra Berkow ei varmaankaan tule huoneissa viipymään, jos tuolla pihalla on otteluun käyminen, senpä tiedän, ja tiedän kyllä senkin, ketä ensin käyn hakuun, kun kahakka kerta on saanut alkunsa!

Eugenian käsi jo kauan oli pois tempaistu, kun hän itse otti väistäöksensä Ollin vierestä. Tuon äänen hän kuuli ja näki samassa silmäilyinkin, joka oli varoitettava hänelle: ainiaanhan se oli tuo masennettu kontio, joka siinä hetkenä vielä totteli hänen ääntänsä, kentiesi osoittaaksensa hänelle jo tulevana kaiken kauhistuttavan raivonsa; ja tuo peljätty hetki näytti nyt tulleeaksi; Ollin silmät uhkasivat myöskin häntä.

— Hartonen, muistakaa että olette isäntänne puolison puheilla, puhkesi hän sanomaan, suotta koettaen taivuta häntä järkeen; jos te vihaatte häntä. —

Isäntääkö? puuttui hän hurjalla ivalla hänen puheeseen. Hänestä tässä ei ole kysymystä; hänen puheille minun on ryhtyminen toveri joukkoni etunenässä. Artturi Berkow on se, jota vihaan, siitä syystä että te olette mennyt hänelle vaimoksi, että te rakastatte häntä, ja minä, minä rakastan teitä, Eugenia, enemmän kuin ketään koko avarassa maailmassa. Älkää noin säikähtykö siitä! Varmaan te olette huomanneet sen aikoja sitte; enhän ole ensinkään voinut hillitä itseäni, kohta kun olen joutunut likellenne. Olen koettanut polkea ja tukehduuttaa sen valtaväkisin — mutta ei ollut miksikään; eikä ole miksikään nytäkään, vaikka vasta tänä päivänä olen saanut kokea tuon vanhan tarinan, että vertaiset sujuvat ainoastaan vertaisilleen, ja että moisellevä kuin minä tuskin toki suodaan pienen ylimyksellinen hartioitten nykähys, ehkä henkikin rohjetaan menettää. Mutta josko nyt taas hengen hukkaaminen tulisi kysymykseen, niin siinä minä en uhraa omaani, siihen hurjaan tapaan kun tein teidän tänne tullessanne hevostenne kavioiden alla; silloin se koskee toisen. Olen jo kerta ennenkin Berkowille kantanut kuoleman vihaa, silloin en luullut voivani enään pahemmin vihata ketään ihmistä. Mutta nyt on toisin. Toisen murhaajaksi tosin en joutunut, mutta onpa olemassa toinen, jonka saattaisin tappaa, hänen yksin! Isästä ei niin mitään, mutta tapaanko kerran pojan yksinään semmoisessa tilassa, siinähän sanottakoon: hänkö vai minä, vaiko me molemmat!

Kauhistuttava hetki tuo oli, kun miehen miltei yltynyt kiiho särki sulkunsa, valloilleen päästetty, turmiota tuottava koski, jota ei mikään enään voi tyrehdyttää eikä estää. Eugenia näki, että joka sana, joka änähdys tässä olisi turhaa, ja että kaikki valtansa nyt oli mennyt loppuun. Hän ei olisi pakoon pääsevä. Olli oli häneltä anastanut tien ovelle, mutta hän riensi kellon nauhaa tapaamaan ja riuhtoi sitä ankarasti. Palvelijat tosin olivat toisella puolella kartanoa, mutta ainahan voi kello sinnekin kuulua.

Hartonen oli astunut hänen jälissään. Hän tahtoi temmata hänen kätensä irti kellon nauhasta, mutta samassa oli itse häntä pois tempaamassa käsi, joka innostaan sai voiman lennättää tuon jättiläisen miehen syrjälle kuin lapsen. Artturihan oli tuo, joka nyt seiso heidän välillään, ja ilosta huudahtaen, mutta samassa myös kuoleman tuskaisena otti Eugenia pakonsa puolisonsa turviin; hän arveli mitä nyt olisi tulossa.

Olli oli noussut jaloilleen mitäänkään äännähtämättä, mutta raivosta tuntemattomaksi julmistuneena. Tuli, joka leimahti hänen silmissään, huomattessaan kuka vastustajansa oli, aavisti välttämättömän surman; mutta Artturi oli jo äkillisellä mielenjanteella siepannut käteensä yhden pistuoleista, jotka rippuivat kirjoituspöytänsä takana, ja laskien vasemman kätensä puolisonsa vyötäisille ojensi hän tämän surmaavan aseensa valloittajata vastaan.

— Pois takasin Hartonen! Äläkä vaan rohkene toisten lähestyä! ainoakin askel puolisoitani likemmälle ja te oikoillette kuolleena lattialla!

Hartonen malttui; ehkä kyllä julman raivoksissa, millä hän aikoi heitä masentaa, niin näki hän kumminkin että pistuolin suu oli vakavaan ja tarkkaan ojennettuna häntä puoleen, ja ettei tutissut käsi, joka sitä suuntasi; jo toisella askelella olisi lyyjy häneen tarttuva ja vastustaja olisi häntä voittava; hän puristi vaan oman kouransa, joka oli aseensa puutteessa.

— Minä olen pistuolia vailla, minä — sanoi hän hampaitaan kiristellen; olisi minulla niitä, olisimme tasahyvät, herra isäntä, mutta — no ei! semmoiseksi emme tule koskaan. Te olette katsoneet puoltanne paremmin kuin minä; tyhjät minun ovat käteni teidän aseitanne vastaan, ja onhan sitte huokeata nähdä, kummanko onneksi tuo lyhempi korsi joutuu.

Artturi ei päästänyt häntä silmistään.

— Te, Hartonen, olette pitäneet huolen siitä, että nyt aina jännitetyt aseet pitää olla käsillä. Asumukseni ja vaimoni minun toki pitää varjella teiltä, vaikka kuolemankin maksulla. Pois takaisin, sanon vieläkin kerran!

Taas vaiheteltiin tuo molemmin puolinen palavan tulinen silmäys näiden kahden kesken, samoin kuin edellisessäkin tähdellisessä yhteentulossa, jossa he molemmat näyttivät punnitsevan toistensa voimia, ja nyt niinkuin silloinkin oli nuori isäntä se, joka joutui voittajaksi, vaikka nyt olikin käynyt niin pitkälle, että hänen tarvitsi käyttää toisia aseita kuin silmiänsä. Hän seiso i vielä liikahtamatta, sormi kirpaisimella, ja silmillään seuraten jokaista vastustajansa liikettä, kunnes tämä otti peräytyäkseen.

— En ole koskaan pitänyt henkeäni suuressa arvossa, sanoi Olli pöyhkeästi; sen luulen teidän molempain kylläksenne nähneen, mutta ei sittekään haluta minun antaa itseäni kynnyksellänne tappaa; välillämme tilit vielä eivät ole tehtynä. Älkää noin tutisko, armollinen rouva! Olettehan hänen sylissään, ja hän on turvattuna; vielä nyt on hän turvattu, mutta emme me vielä ole lopussa. Ja jos nyt seisottekin siinä, niin kuin ei voisi mikään erottaa teitä toisistanne, niinkuin olisitte toisiinne liitetyt kaikeksi iankaikkisuudeksi, niin kyllä kerta tulee *minunkin* aikani ja silloin teidän tulee minuakin ajatella!

Hän meni. Raskaat askelensa kopsahtivat vierashuoneessa, ulkopuolisessa huoneessa, ja ääni niistä katosi loppuksi ulkona. Nuori rouva likistyi likemmä puolisonsa rintaa; hän oli nyt nähnyt, kuinka Artturi osasi suojella häntä.

— Tulitpa hyvään aikaan, Artturi! sanoi hän, vielä vapisten peljästyksestä. Olin lähtenyt huoneistani vastoin varoitustasi; se oli varomattomasti tehty, sen ymmärrän; mutta minä tahdoin odottaa sinua täällä, luullen toki huoneissa vielä olevani ilman vaaratta.

Artturi laski aseensa ja syleili häntä innokkaasti.

— Mutta etpä ollutkaan, sen olemme nyt nähneet. Mitä Hartosen oli tehtävä täällä työhuoneessani?

— En tiedä. Hän haki sinua, arvattavasti ei hyvässä tarkoituksessa.

— Minun pitää olla varoillani vaikka viimeisiin, sanoi hän hiljaisesti ja laski pistuolin kirjoituspöydälle. — Näethän, että jo olen hankkinut aseita tuommoisiinkin tapahtumiin, mutta arvelen että tämä vaan oli alkajaisia huomispäivälle, jolloin varsinainen ryskytys alkaa. Pelkäätkö, Eugenia? Anottu apu voi vasta illan puoleen olla täällä; meidän täytyy yksinämme kestää koko päivä vihollistemme rynteitä.

— Sinun rinnallasi en pelkää mitään. Mutta, Artturi, — äänensä todisti rukoilevaista tuskallisuutta — älä vaan enään yksinäsi mene ryskeen keskelle niinkuin puolenpäivän aikana! Hän on siellä, ja hän on vannonut kuolemasi.

Artturi nostahti hiljaa nuoren puolisonsa päätä ylemmälle ja katsahti uskollisesti ja vakaasti häntä silmiin.

— Elämä ja kuolema eivät toki yksistään ole Hartosen käsissä; totta löytyy toinenkin, joka asiasta päättää. Älä murehdi, Eugenia! Minä olen täyttävä kaikki vaatimukset, mutta toisin nyt on käyminen kuin ennen; nythän tiedän miten vaimoni huolehtii minusta; sitä ei ole niin vähällä unohtamista.

Tuolla ulkona, paltalla seiso i Olli Hartonen. Hämärä oli käynyt synkeämmäksi; hänen kasvoistaan ei enään käynyt näkeminen mitä mielessään, hengähti kun silmiänsä käännähti huoneiden akkunoihin, joista äskeisin oli lähtenyt; mutta äänensä todisti sen, kun hän puoli-ääneen, ikäänkuin vannaen, jupisutti samaa uhkausta, jonka hän jo Artturille oli lausunut. Hän tahi minä, taikka jos niin on täytyminen käydä — me molemmat.

* * * * *

Toisena aamuna! Tuopa oli ajatus, joka huolestutti ei ainoastaan Artturin puolisoa, vaan koko hänen talonväkeänsäkin. Nythän oli tulossa tuo peljätty aamu ja näytti toteuttavankin sen pelvon, millä oli käyty sitä vastustamaan. Niin varhainen kuin aika vielä oli, olivat tehtaan virkamiehet jo isäntänsä luona. Olivatko he kokoontuneet sinne neuvottelemaan vai olivatko he paenneet sinne? — näyttipä miltei niinkuin olisivat sen tehneet, sillä kasvonsa olivat kalpeat ja pöyhistyneet, ja puheet ja vastaukset, ehdoitukset, voitotukset ja änkkykset kuuluivat sekaantuvan toinen toisiinsa.

— Minä pidän vieläkin siitä, mitä jo sanoin: paha oli, kun ne kolme miestä vangittiin! intti Sihvonen, tirehtöörin puoleen kääntyneenä. Se kyllä olisi voitu tehdä, jos sotaväen apu jo olisi ollut täällä, mutta ei ikänä omin neuvoimme. Nyt he ryntäävät huoneeseen pelastamaan vankeja, ja me häädymme laskemaan ne vapaiksi.

— Suokaa anteeksi, mutta sitä emme saa tehdä! sanoi yli-insinööri, joka tavallisesti oli vastaista mieltä kuin molemmat kumppalinsa. Kyllä kestäimme ryntämisen ja kovalle käydessä otamme puolustautaksemme näissä huoneissa; paitsi sitä on herra Berkowkin päättänyt sen tehdä.

— No niin, tepä tiedättekkin paraiten hänen päätöksensä; teidän olette hänen ainoa neuvon antajansa! arveli tirehtööri vähän noukastuneena, kun ei saattanut kerskata semmoisesta isäntänsä luottamuksesta, vaikka virkansa ehkä pikemmin olisi pitänyt oikeuttaa häntä siihen.

— Herra Berkowin on enimmäiten tapa yksinään tehdä päätöksensä, vastasi yli-insinööri karmiasti. Olen vaan nyt, kuin tavallisestikin samaa mieltä kuin hänkin. Olisipa se vastoin oikeuden ja velvollisuuden vaatimuksia, ja päälliseksi todistaisi se vaivaisenkin kurjuutta jos päästettäisiin irti ne kolme pahantekijää. Tarkoituksensa oli hävittää työkoneet meiltä.

— Hartosen käskystä! virkkoi siihen Sihvonen.

— Yhtä kaikki! he yrittivät panemaan sitä toimeen. Herra Berkow joutui oikeaan aikaan konnantekoa estämään, ja tahtoisinpa nähdä ken olisi päästänyt heidät rankaisematta. Hän panetti heidät kiini ja siinä teki hän oikein. Hartonen toki ei ollut tässä työssä; hän oli vielä purnussa, missä meteli oli täydessä kiihkossa, ja missä hän ei kauemmin voinut estää miehiä menemästä työhön, kun oma isänsä rupesi häntä ahdistamaan.

— No niin, ja onneksemme joutui purnumestari meille avuksi, sanoi tirehtööri. Tottapa hän näki, ettei ollut hänellä enään muuta neuvoa estääksensä julmuuksia, koska aamulla itsestään tarjoutui viemään väkeä työhön, vaikk'ei tuo toimi olekaan hänelle kuuluva. Kylläpä hän tiesi ettei poika rohkenisikaan vastukseen ryhtyä, ja muitten joukossa ei ollut ketään, joka liikahti sormeakaan kumppaleitten neuvoksi, kun näkivät johtajan väistyvän. Ainoastaan vanhusta saamme kiittää, että kaivoksen suun saimme vapaaksi.

— Sitähän sanonkin, vakuutti Sihvonen vieläkin; kaivoksen aukko otettiin väkisin, enempi kuin puolet työmiehistä pysyivät jo hiljaisena, ja ellei heitä olisi yllätetty kumppaleitansa kiini panemalla, niin olisi seikka kokonaan päättynyt siivoon ja rauhaan.

— Siivoon ja rauhaanko, Hartosen vallan aikana? pilkkaili yli-insinööri; siinä te perin petytte. Hän haki ryntäykseen syytä, minkälaatuista tahansa, ja olisi toki syyn puutteessa alottanut kahakan ilmanakin. Kuitenki lienee tämä aamu hänelle näyttänyt että valtansa on kukistuva hornan liukkaasti, että tänäpänä kentiesi hän viime kerran on hallitsemassa joukkojansa, ja silläpä hän nyt viimeisiänsäkin rohkenee. Mies on nyt ymmärtävä, miten hänen on käyminen, ja silläpä hän järjettömän tapaisina laahaa muassaan onnettomuuteen kaikkia, ketkä vaan vielä pelvosta tahi vanhasta tavasta häntä tottelevat. Hänellä ei ole enään mitään menetettävänä, ja meitä hän kaikista vähimmin säälii.

Heidät keskeytti herra Wilpponen, joka kasvoistansa kalpeana peräytyi akkunaa ääreltä, jonne hän äsken oli asettautunut.

— Melu käy yhä jyntevämmäksi, sanoi hän vapisten; ei ole enään epäilemistä, he aikovat rynnäköillä huoneisiin, jos ei vaan herra Berkow suostu pyyntöihinsä. Puiston ristikko on jo sapsahutettu maahan, kaikki aljo-istutukset tallatut ja lannistetut. Oih! tuota tekoa, entä tuo mieltä ylentävä kukkaisryhmä paltalla —

— Pitäkää nyt takananne tuo hellyytenne; sanoi yli-insinööri, samalla kun tirehtööri ja Sihvonen kiiruhtivat akkunalle. — Nyt, kun melskeen tekijät ryntäävät huoneisiin, te ajattelette tallatuita kukkaispensaita. Ettekö halukkaammin istahtaisi pöydän äärelle laatimaan kujerruksianne runosanoiksi. Senpä luulisin runoilijalle oikeaksi asemaksi.

— Kovaksi onnekseni olen minä jo jonkun aikaa huomannut herättäväni herra yli-insinöörin tyytymättömyyttä, puhuisin taikka tekisinkö mitä hyvänsä, vastasi herra Wilpponen loukkautuneena, mutta kuitenkin salaisella älyn nurjuudella, joka näytti esimiestä vielä enemmän suututtavan.

— Sillä, ettette puhu ettekä tee mitään sen oivempaa! mumisi hän, kääntyen häneen selin ja menen likemmälle toisia herroja, jotka akkunasta katselivat yhä yltyvää meteliä.

— Käypä arveluttavaksi; sanoi tirehtööri levottomasti. — Ne uhkaavat jo porstuan ovia. Meidän on asiasta ilmoittaminen herra Berkowille.

— Suokaa hänen olla muutama hetki rauhassa! väitti yli-insinööri. Minun mielestäni hän on päivänkoitteesta alkaen ainiaan hellittämättä valvonnut puoltamme, että meidän pitäisi suoda hänen olla hetkisen vaimonsakin puheille. Onhan meillä käyty kaikkiin välttämättömiin toimiin, ja kovan onnen tullessa hän kyllä on paikallaan; senhän tiedämme.

Hän olikin oikeassa. Artturi, jolla varhain aamusta oli ollut alinomaista tointa käskyjen antamisesta, sääntöjen jakelemisesta ja itsen-omaisesta asioihin puuttumisesta, oli tähän asti tuskin nähnytään vaimoan ja oli vasta muutama hetki tätä ennen seurannut häntä läheiseen huoneeseen. Siellä lienee hän ilmoittanut hänelle millä kannalla asiat olivat, sillä nuoren puolison käsivarret olivat tuskallisesti luotuina hänen kaulallensa.

— Et vaan saa mennäkään pihalle, Artturi: se on turhaa, hillittömän rohkeata yritystä! Mitä yksinäsi voit raivostuneelle joukolle? Eilen he sotivat keskenään, kun otit mennäksesi heitä hillittämään, mutta tänäpäni he kaikki tarkoittavat sinua. Sinä saat kalliisti maksaa rohkeutesi, minä vaan en päästä sinua menemään!

Artturi irroitti itsensä hellästi mutta vakaasti hänen syleilystään.

— Minun täytyy, Eugenia! Se on ainoa keino, millä myrskyä vielä käy pidätyttäminen, eikä tuo ole ensikerta kuin olen semmoiseen ottava osaa. Ja mitäpä itse eilen illalla teit tänne tullessasi?

— Minun teki mieli tavata sinua, sanoi Eugenia äänellä ikäänkuin hän sillä olisi tahtonut todistaa mitä rohkeudellaan oli tarkoittanut. Mutta sinun tekee mieli kiskoutua pois minusta ja antautua Hartosen silmittömälle raivolle. Muista vaan eilen-illallista melskettä ja tekemänsä uhkaukset! Ja onko sinun välttämättömästi meneminen: eikö ole muuta mitään neuvoksi, niin suo kumminkin minun olla seuranasi. Minä en ole pelko; minua tuskistuttaa ainoastaan kun tiedän sinun olevan yksinäsi.

Artturi kallistui totisena mutta lempeydellä hänen helmoilleen.

— Sen tiedän, että olet urhea, puolisoseni, mutta minä muuttuisin raukaksi melskeen parissa, jos vaan tietäisin, että heiltä tuleva kivi olisi mahdollinen satuttaa sinuakin. Tänapäni olen kaiken miehuuteni tarpeessa, ja sitä ei sallittaisi minulle, jos näkisin sinun vaarassa, voimattomana suojella sinua. Tiedän, mistä syystä tahdot olla seuranani; sinä luulet minun olevan turvassa Hartoselta, siinä kun sinä seisot vieressäni. Mutta älä pety; siitä tuli loppu eilen illalla; siitä asti sinullakin on osasi siinä vihassa, millä hän minua vainoaa, ja vaikka ei niin olisikaan — tässä kadotti äänensä lempeisen sulonsa ja otsansa kävi rypyille — niin en tahdo turvastani kiittää tuota miestä, joka on loukkauksena niin sinulle kuin minulle, ja joka on täältä pois pantava jo senkin tähden, vaikka käytöksensä muuten ei sitä vaatisikaan.

Nuori rouva lienee huomannut hänen sanainsa totuuden; hän painoi päänsä alempaan puhumattomalla tottelevaisuudella. — Artturi riensi jaloille.

— Kah nyt! meteli on taas alkava! Minun pitää mennä! Tänapäni on yhdessä olomme supistettu vaan hetkiin, ja nekin joutuvat olemaan häiriöllisiä sinulle, armas vaimoni! Etpä milloinkaan saattanut palata tänne surkiampaan aikaan.

— Olisitko pikemmin minutta tahtonut kestää tämän myrskyn? kysyi Eugenia hiljaa.

Innollinen lempeys valisti nuoren miehen synkeistyneet kasvot.

— Ilman sinuttako? Tähän asti olen sotinut kuin mies toivottomalla maalla. Eilisestä aikain tiedän että ottelu voi olla jommoisestakin arvosta, kun elämäni onni ja tulevaisuus siinä on voitettavana. Sinä olet palauttanut molemmat, ja vaikka myrsky nyt rajuaisi vieläkin kovemmin joka haaralta meitä vastaan, niin luotan taas onneeni, kun olen taas saanut sinun puolelleni.

Tehtaan herrain kesken yhä kiivaammaksi käynyt väittely pysähtyi kun Berkow puolisonensa astui huoneeseen, mutta liike, joka joka kulmalta ilmaistiin, oli enemmän kun ainoastaan kunnioitusta isännän tulolle. Kaikein totiset, murentuneet ja levottomat silmät tarkastelivat hänen kasvojaan, ikäänkuin keksiäkseen niistä toivoa tahi pelkoa. Kaikki tungeksivat hänen ympärilleen niinkuin olisi hän keskus, josta etsivät tukea ja turvaa. Kaikille kävi henkitys huokeammaksi hänen sisään astuttua, ikäänkuin olisi vaara osaksi jo silläkin voitettuna. Tämä kiihko, todellinen kun oli, näytti Eugenialle kylläksi, minkä aseman puolisonsa oli saavuttanut heidän keskellä, ja käytöksensä laatu heidän parissa näytti vielä selvemmin, että hän ymmärsi sen pitää omanansa. Kasvonsa, jotka nuori rouva joku hetki sitä ennen oli nähnyt niin tuiki alakuloisina, osoittivat nyt, kun hän kohtasi kaikki nuo huolestuneet silmäykset, ainoastaan levollista vakaisuutta, ei sen enempeä, ja käytöksessään oli vakavuus, joka välttämättömästi rohkaistutti alakuloisimmankin.

Noh, hyvät herrat, näyttääpä nyt joksikin uhkaavalta ja tuimalta tuolla pihalla. Meidän täytyy varustautua jonkunlaisen piirityksen, kentiesi rynnäkönkä vastustamiseen. Mitä luulette?

— He tahtovat vankeja pois, sanoi tirehtööri, luoden apua anovan silmäyksen Sihvosen puoleen, joka myös astui esiin.

— Niin on, herra Berkow, ja minä pelkään, ettemme voikaan vastustaa kapinaa. Kolmen vuorityömiehen vangitseminen on tällä kertaa siihen ainoana syyinä; mitä jos se poistettaisiin —

— Niin he kohta etsisivät toisen syy — keskeytti hänen Artturi, ja näytetty pelko saattaisi heidät perin hillittömiksi. Emme saa näyttää heikkoutta eikä pelkoa, muuten viime lopussa joudumme hukan perille. Seuraukset ennustelin kyllin, panettaissani kiini ne kolme miestä, mutta tuommoista rohkeutta vastaan ovat kovat kourat välttämättömät. Vangit ovat kiini pidettävät kunnes sotaväki saapuu.

Tirehtööri peräytyi ja Sihvonen nostatti olkapäitään; he olivat tulleet tuntemaan isäntänsä sen verran että tiesivät, ettei auttanut väitellä tällaisista äänenlaatuista vastaan.

— Enpä näekään Hartosta heidän joukossaan, sanoi Artturi yli-insinöörille. Hän tavallisesti on ensimmäinen melussa ja metelissä; tänäpänä hän näyttää vaan kiihottaneen lauman hyökäykseen ja sitte menneen tiehensä. Häntä ei näy missään.

— En ole nähnyt häntä nyt neljännes-tuntiin, vastasi yli-insinööri mietteellisesti. Kunhan vaan ei keksisi jotakin uutta hälinää. Te kutsuite vahdit pois konerakennuksista.

— Totta kaiketi! Ne harvat miehet, mitkä meillä ovat, me tarvitsemme paremmin täällä kotona, ja sittekuin kaivokseen mentiin väkisin, purnu ja koneet ovat suojatut. He eivät voi niille mitään, tuhoamatta omia tovereitaan, jotka ovat siellä alhaalla.

— Kun vaan semmoinen johtaja ottaisi sen ajatellakseen? sanoi insinööri epäillen. Artturin otsa synkistyi.

— Sen toki uskon! Hartonen on hillimätön, onpa raivokaskin kun suuttuu, mutta konna hän ei ole, ja mitä nyt tarkoittelette, olisi konnantekoa. Hän tahtoi hävittää koneet estääkseen kaivoksiin pääsemästä, ja kun ei kauemmin voinut sitä estää, minkä vuoksi luulette siis hänen noin hurjamaisesti hyökänneen asumuksia hätyyttämään. Ei suinkaan hän tehnyt sitä jättääkseen isänsä ja tovereitaan turmioon. Hän tahtoi peräyttää annetut käskynsä, ja vasta kun näki, että olimme häntä estämään ennättäneet, puhkesi hän raivoon pahoin käynneestä hankkeestaan. Ainoastaan lähtönsä kaivoksiin on meille koneet pelastanut. Niihin ei koske kukaan, niin kauan kuin purnumestari ja ne muut ovat kaivoksessa, ja sentähden nyt myrsky kääntyy tänne. Minä menen pihalle ja koetan heitä hillittää.

Herrat olivat viime viikoilla tottuneet näkemään, kuinka heidän isäntänsä tällaisissa tapauksissa ryhtyi toimeen suurimmalla nerolla ja omasta vaarasta huolimatta, mutta nyt kuului joka kulmalta rukouksia ja muistutuksia; jopa yhdistyi yli-insinöörikin tällä kertaa muihin, ja Sihvonen, joka luuli tietävänsä kenenkä puheista tässä parasta apua olisi, kääntyi Eugeniaan, joka seisoj miehensä rinnalla.

— Älkää salliko sitä, armollinen rouva! Vaan ei tänä päivänä — tänä päivänä vaara on suurempi kuin yhtenäkkään edellisenä. Väestö on hirmuisesti vihoissaan ja Hartonen koittaa viimeisiä keinojaan; älkää päästäkö häntä menemään.

Eugenia kävi kalmankalvakaksi tästä kehoituksesta, joka vaan todisti hänen omat varomisensa oikeiksi, mutta hän ei hämmentynyt; näytti kuin Artturin vakamielisyys olisi häneenkin siirtynyt.

— Mieheni on sanonut minulle, että hänen täytyy tehdä tämä koetus, vastasi hän vakaasti, eikä ole kukaan sanova, että kyynelillä ja vaikeroimisella olen pidättänyt hänen siitä, minkä hän katsoo velvollisuudekseen. Antakaa hänen mennä!

— Noh, herrat, ottakaa esimerkkiä vaimoni rohkeudesta! Hänellähän lienee enimmänsä syytä peljätä. Sanon vieläkin: koe on tehtävä! Jättäkää ovi auki.

— Me käymme muassa jokainen! sanoi yli-insinööri, älkää peljätkö, armollinen rouva! En luovu hänen rinnaltaan.

Artturi viittasi häntä hiljaisesti mutta vakaasti paikoillaan pysymään.

— Kiitän teitä, mutta jääkää te tänne ja nämät muut herrat niinkään — minä menen yksinani. Tällaisissa seikoissa korkeintaan yksi vaan on turvattu joukkoa vastaan. Nähdäänkö te kaikki siinä, niin on härsy heille senpä väkisempi. Olkaa vaan valmiit hätätalassa suojelemaan palamistani! Hyvästi Eugenia:

Hän meni, ja yli-insinööri ja muutamat virkamiehet seurasivat häntä portaille. Ei yksikään koettanut häntä palauttaa; he tiesivät kaikki, että tässä hänen käymisessään siellä pihalla oli ainoa mahdollisuus välttää vaaran, jota vastaan kävisi työlääksi, ellei mahdottomaksi useita tunteja täällä sisällä itsensä puollustaa.

Eugenia riensi akkunalle. Hän ei nähnyt, kuinka ne toiset joutusasti tuskalla sydämmin tunkeilivat

toisille akkunoille eikä kuullut niitä puoli-äänisiä muistutuksia, joita tirehtööri ja Sihvonen, jotka seisivat heidän takanaan, vaihtelivat keskenään; hän näki vaan tuon hurjistuneen joukon, joka tiheään tunkeutuneena piiritti huoneuksen ja raivoisella räyhällä vaati vankeja irti päästettäväksi; tuon joukon, jota vastaan hänen puolisonsa nyt aikoi yksinään mennä ja joka kenties jo ensi hetkenä uhkasi hänen henkeänsä. Puiston ympärillä oleva, tosin enemmän komea kun vankka rautaristikko oli jo särkynyt ryntäyksestä, se oli pirstoina kentällä; kalliit ja huolellisesti hoidetut puutarha-laitokset olivat nyt, satain jalkain tallattuna, ainoastaan julma sekasoka multaa, kukanvarsia ja rusennettuja pensaita. Jo olivat joukon etumaiset tunkeneet aina paltalle asti ja olivat siis juuri likellä asunhuoneusta; jo näkyi koko joukko kivillä varustettuja käsiä, ja kaikki valmiina sinkauttamaan niitä akkunoista huoneisiin. Uhkauksia, räyhästystä ja kaikenlaista hurjaa huutoa kuului sekaisin; melu eneni enenemistään ja yltyi tuontuostakin pitkälliseksi ulinaksi, joka tuskin enään näytti ihmisistä lähteneeltä. Nyt seurasi kerrassa sikeä hiljaisuus! Hälinä herkesi niin jyrkästi kuin valtakäsky ylhäältä olisi hiljaisuutta vaatinut; hurjasti liikkuvat laumat asettuivat; joukko kavahti takaisin, niinkuin yhtäkkiä olisi johonkin esteeseen törmännyt, ja kaikkein kasvot, kaikkein silmät kääntyivät yhdelle suunnalle: isot ovet aukenivat ja nuori isäntä astui paltalle.

Hiljaisuutta kesti muutama hetki; sitte nousi, hetkisen hämmästyksen perästä, uusi, edellistä hirvittävämpi vonkutus; kaikki nuo pyöryttävät rääkymiset, kaikki nuo vihaiset kasvot ja heristelevät kädet, jotka tähän asti olivat uhanneet asunrakennusta asukkaineen, kääntyivät nyt yhtä ainoata vastaan, mutta tämä ainoa oli isäntä, tehtaiden päämies, ja mitä isä teollisella nerollaan, sitkeällä kestäväisyydellään ja yksinvaltaisella tahdollaan ei ollut vuosi kymmeninä voinut saavuttaa, sen oli poika muutamissa viikoissa voittanut: rajattoman kunnioituksen; tämä vaikutti tässä tilassa, missä kaikki järjestys oli kumottuna. Huoleti antoi hän myrskyn rajuta loppuun, solakkaa varttansa suorana pitäen, terävästi ja vakaasti silmäillen laumaa, jossa jokaino mies oli häntä etevempi voimassa ja jota vastaan ei mikään muu häntä suojellut kuin tuo kunnioitus, seisoi hän yksinään ja aseettomana heitä vastakkain; mutta hän seisoi siellä kuin patsas, jota vastaan kapinan kuohuvain aaltojen täytyi musertua.

Ja ne masentuivat todellakin. Hälinä vaikenen vaikenemistaan; se muuttui yksityisten kiljannaksi, sitte muminaaksi, viime vihdoin asettui tämäkin ja nyt koroitti Berkow äänensä, joka soi heleänä ja selkeänä kauempanakin seisoville.

— Jumalan olkoon kiitos! mumisi Sihvonen, pyyhkäisten nenäliinalla otsaansa, — nyt pitää hän heitä ohjauksessaan. He kyllä juonittelevat ja mukisevat, mutta tottelevat! Katsokaapa, armollinen rouva, miten vallattomuus asettuu, miten kaikki peräytyvät. He suorivat pois paltaita — ja katsokaapa, kivet putoilevat maahan; Jos vaan taivas pitää Hartosen täältä poissa, niin vaara täksi kerraksi on poistettu.

Hän ei arvannut millä kuoleman tuskalla Eugenia toivotti samaa. Tähän asti oli hän suotta etsinyt tuota peljättyä miestä joukosta, ja niin kauan kuin sitä ei näkynyt, hänen uskalluksensa pysyi kannallaan, niin kauan luuli hän Artturin olevan ilman vaaratta; mutta nyt oli luottamus ja toivo saanut loppunsa. Lieneekö tämä yhtäkkiä vaiennut hälinä, jonka hän itse taki-tahallaan oli valloilleen laskenut, kutsunut sinne sen kaivatun, tai lieneekö aavistus tästä tapauksesta saattanut hänen tänne tällä ratkaisevalla hetkellä — — ikäänkuin maasta nousneena seisoi Olli Hartonen puiston ristikon takana, ja yksi ainoa silmäys sanoi hänelle, millä kannalla asia oli.

— Voi pelkureita ja raukkoja! pauhasi hän kumppaleilleen, siinä kun hän Laurin ja päällysmies Wilmin parissa raivasi itselleen tietä tämän tiheään tunkeutuneen joukon keskellä. — Jopa aavistinkin, että taas tarttaisitte hänen verkkoihinsa, sillä aikaa kuin me kävimme katsomassa minne olivat vangit vieneet. Nyt olemme siitä selvässä! Tuolla oikeanpuolisessa kylkirakennuksessa ne ovat, alakerrassa juuri ison salin vieressä; sinne rynnäkkö on tehtävä. Lyökää akkunat puhki, niin meidän ei tarvitse ensinkään rynnätä oville.

Vielä ei kukaan totellut tätä kehoitusta, mutta vaikutuksetta ei se jäänyt. Ei mikään ole huikentelevampaa ja älyttömämpää kuin hurjistunut väkijoukko, joka on tottunut olemaan yhden ainoan nerokkaan henkilön johdatettavana. Koko melu ja meteli tähän asti kuitenkin oli ollut mieletöntä ja hajallista, eikä siis joutanutkaan käydä mihinkään pätevämpään hyökäykseen. Johtajan kättä ja neroa oli puututtu; nyt oli hän siellä ja samalla kuin hänen kätensä tarttuivat ohjiin, antoi hän joukolle täyden suunnankin. Nyt tiettiin missä vangit olivat; tie sinne tiettiin — tämäpä alotti vaaran vastuudesta.

Olli tällä hetkellä ei juuri huolinut, toteltiinko hänen käskyjään vai eikö. Hän oli avannut tien itselleen paltalle ja seisoi nyt hillittömän luontonsa täydellä vakavuudella ja ylpeydellä aivan nuoren isännän edessä ja jättiläis-vartalonsa näytti miltei päätä pidemmältä kaikkia muita. Hän näytti olevan luotu väkijoukkojen johtajaksi, ja harvinainen tarmonsä ja valloittava tahtonsä vaikutti siinä rajattoman kuuliaisuuden, ja vastoin kaikkia mitä oli tapahtunut ja kentiesi vielä oli tapahtuva, vallitsi hän heissä tänä hetkenä rajattomasti. Koko Artturin vastikään valloittama voitto oli nyt epä tiedossa, miltei mitättömäksi tehty, ainoastaan tämän miehen ilmaantumalla, jonka vaikutus oli yhtä väkevä kuin

isännänkin.

— Missä toverimme ovat? kysyi Hartonen uhkaavasti, astuen yhä likemmä. — Me tahdomme ne pois paikalla! väkivaltaa miehiämme kohtaan emme salli!

— Ja minä en salli, että koneeni hävitetään! keskeytti hänen Artturi kylmästi. — Olen panettanut heidät kiini, vaikka vaan olivat aseina toisen hallussa. Kuka on käsenyt käydä koneihin käsiksi?

Ollin silmät leimahtelivat voittoriemusta, hän oli edeltäpäin arvannut tuon lujuuden ja siihen rakentanut tuumansa. Tosin ei hän enään tarvinnut mitään tekosyytä tähän ryntäykseen, hän kun tahtoi mihin hintaan hyvänsä tyydyttää vihansa, mutta hänen joukkonsa, joka jo oli alkanut horjahtaa ja uhkasi kuin väkkärä kääntyä toisaalle, sepä olikin tekosyyntä puutteessa; tässä oli syy horjuvaisia jälleen kiihoituttaa, ja vastustaja oli rohkea ja kopea kyllä antamaan hänelle siihen aihetta.

— En tarvitse vastata teidän edessäni mitään! huudahti hän pilkallisesti, ja paitsi sitä en annakaan puhuttaa itseäni tuolla mahtavalla äänellä. Vielä kerran antakaa pois vangit! Työmiehet vaativat sitä, muuten — silmänsä vahvasti uhkauksen.

— Vangit jäävät meidän talteemme, — vastasi Artturi liikahtamattomalla jäykkydellä, ja teillä, Hartonen, oikeastaan ei olekaan enään oikeutta puhua työmiesten nimessä: enemmän kuin puolet niistä ovat jo luopuneet teistä. Minulla ei ole teille enään mitään puhumista!

— Mutta olisipa minulla teille! ärjäsi Olli ihan silmittömänä, — toveriemme, perille! kiljasi hän, joukkoon kääntyen — kaatakaa maahan mikä vaan tiellenne asettautuu; perille käykäämme!

Etunenässä seisoen aikoi hän syöksähtää Berkowia vastaan ja tällä neuvoin antaa käskyn hyökäykseen muillekin, mutta ennenkuin ehti sitä tehdä, ennenkuin oli varma, josko joukko häntä tottelisi tahi pettäisi johtajansa, kuului ankara jyminä, joka pani koko seudun tähtämään ja hurjan johtajankin malttamaan mieltänsä, samalla kuin muut seisoivat hengen salvannoissa hämmästyneinä. Oli kuin etäinen, kumahtava jyskähdys, joka tuntui tulevan maan syvyydestä, ja sitte kuului maan-alainen jylinä, jota kesti useita hetken aikoja; sittemmin seurasi kuolon hiljaisuus, ja sadottain kauhistuksesta kalvettuneita miehen kasvoja kääntyivät tehtaita kohden.

— Taivaallinen jumala! Tuo on kuuluva purnusta! Siellä on jotakin tapahtunut! sanoi Lauri hätäisesti.

— Tuo oli räjähdys! huusi yli-insinööri, joka noina viimeisinä vaarallisina hetkinä oli asettaunut porstuaan nuorempain tehtaan herrain ja koko läsnä-olevan virkamiehistön päähän, isännälle avuksi ollakseen jos siksi kävisi. — Joku onnettomuus on tapahtunut purnussa, herra Berkow. Meidän täytyy sinne!

Vielä vähän aikaa näytti säikähys rampauttavan kaikkia. Ei kukaan liikkunut paikaltaan; kehoitus olikin kamala. Juuri samana hetkenä, jona toinen puolue surmaten aikoi ryhtyä toisen valloittamiseen, kohtasi toinen surma heidän veljiään siellä syvyydessä ja kutsui heidät lujalla äänellä ryntäyksestä pelastus-työhön. Artturi oli ensimmäinen, joka hoksasi miten asian laita oli.

— Purnulle! huudahti hän tehtaan virkamiehille, jotka olivat karanneet asunhuoneuksesta pihalle ja nyt seisoivat hänen ympärillään, ja hän antoi heille esimerkin rientäen tehtaalle kaikkein ensimmäisenä.

— Purnulle! karjaisi Ollikin vuorityömiehille; mutta käskyä ei tarvittukaan, sillä koko lauma juoksi jo tulista kiirutta samalle suunnalle, johtaja etukynnessä; hän ja Berkow olivat ensimmäiset, jotka melkein samaan aikaan ehtivät kaivoksille.

Mitään ulkonaisia merkkiä hävittävän elementin vaikutuksesta siellä ei vielä näkynyt; ainoastaan sakea savu-patsas, joka tuprusi kaivoksesta, todisti mitä oli tapahtunut, mutta puhui sekin tarpeeksi. Vähemmässä kuin kymmenessä minutissa oli koko edusta täpö-täynnä ihmisiä, joiden ensi alussa puhumaton säikähys nyt muuttui tuskan, kauhun ja toivottomuuden huudoiksi. Onpa jotakin kauhistuttavaa, mutta samalla ylentävää tämmöisessä suuressa onnettomuuden tapauksessa, joka ei ole lähtenyt ihmiskädestä, sillä miltei ainakin se pelastaa ihmisluonnon kunnian, siten että puhdistaa sen intohimoista, jotka muutoin himmentäen ja rumentaen siihen ryhtyvät. Yleisen mielialan muutos tapahtui tässä niin äkisti, niin salaman nopeudella, ettei enään näyttänytkään olevan sama joukko, mikä vielä vähän aikaa sitä ennen piiritti huonetta, uhaten raivolla ja hävityksellä, kentiesi murhallakin, sentähden ettei heidän hurjia vaatimuksiaan täytetty. Kina, tora ja kuukausia kestänyt viha, kaikki katosi ja tuo ainoa pelastamisen ajatus sai vallan; tähän pelastukseen tunkeili vuorenlohkoja ja insinöörejä, ystäviä ja vihollisia, ja hurjimmat rauhanrikkokat olivat innokkaimmat kaikista. Vielä tunnin aikaa tätä ennen olivat ne uhkaamalla ja väkivallalla ahdistaneet tovereitansa, ja olisivat heidät murhanneetkin, jollei juuri johtajan isä olisi työväkeä johtanut; ja nyt kun samat toverit olivat vaarassa, nyt olisi jokainen heistä pannut henkensä alttiiksi pelastukseen heitä — tuo kauhistuttava muistutus oli vaikuttanut hyvää.

— Peräytykää! huusi Artturi järjettömälle, paikalle tunkeilevalle väkijoukolle. Vielä ette te voi mitään tehdä. Te vaan estätte insinöörejä. Ensin täytyy nähdä kuinka ja mistä meidän on pääseminen aukkoon. Päästäkää insinöörit tulemaan!

— Päästäkää insinöörit tulemaan! huusivat ensimmäiset; huutoa jatkettiin pitkin riviä, ja tiheään tunkeutuneessa joukossa aukesi hetikohta leveä tie yli-insinöörille, joka allensa kuuluvain virka-miesten ohessa oli saapuvilla; ne tulivat vastakkaiselta puolelta.

— Tuolta on mahdotonta mihinkään päästä, sanoi hän Artturille, viitaten alemmalle kaivokselle, joka oli yhdistetty ylempään aukkoon ja jonka suusta savua ja huurua mahdottomina patsaina nousi taivasta kohden. — Emme ole uskaltaneet yrittääkään, sillä noissa helvetin huuruissa ei voi kukaan ihminen hengittää! Hartonen yritti, mutta muutamia askelia tehtyensä täytyi hänen puoli tukahduksissa palata ja sai töintuskin pois lahatuksi Laurin, joka oli mennyt muassa mutta suistunut heti aukon suulla. Ainoa toivomme on nyt tännempi purnu; kentiesi ovat sinne pelastuneet. Pankaa koneet käymään! Meidän täytyy sinne!

Koneenhoitaja, jolle nämä sanat sanottiin, seiso i kalpeana ja liikkumattomana, eikä näyttänyt aikovankaan totella.

— Koneita ei saada käymään, ilmoitti hän tuskissaan, — on jo tunti siitä kun tekivät tenän, ja minä ajattelin heti ilmoittaa asian herroille, tuolla kartanossa ollessanne, mutta sanansaattajani ei päässyt väkijoukon ahtauksesta mihinkään, ja sitte ajattelin että pahimmassa tapauksessa työmiehille olisi tie auki alimmaisen purnun kautta. Kotvan aikaa olemme jo turhaan koettaneet koneita, mutta niitä ei saada paikalta päkähtämään.

Taivaallinen Jumala! tuopa tässä on puuttuva! huudahti yli-insinööri, rientäen konehuoneeseen.

— Entä kulku-aukko? kysyi Artturi, kääntyen tirehtöörin puoleen — emmekö sen kautta pääse menemään?

Tirehtööri pudisti päätänsä.

— Kulku-aukkoon ei pääse sitte eilisen. Tiedättehän, herra Berkow, että Hartonen lyötti rikki kaikki ylimmäiset portaavat, tahtoessaan mihin hintaan hyvänsä estää sinne menemisen. Siinä hän ei onnistunut; väki meni tännemmän purnun kautta, ja se on tällä kertaa ainoa paikka mistä kaivokseen pääsee.

Nyt tuli Ollikin Wilmin ja useiden tavallisten seuralaistensa ohessa.

— Ei tuolta käy laatuun, huusi hän kumppaleilleen, tunkien pois heidän rivistään. — Suotta panemme henkemme alttiiksi, ja parempaa tarvitaan jos auttaa aiotaan. Kenties on huokeempi päästä tämän kautta. Miksi koneet eivät käy? Meidän täytyy mennä tynnyriin. Hän yritti rientämään purnurakennukseen, mutta seiso i yhtäkkiä vastatusten nuorta isäntäänsä, joka vakaisesti astui hänen tiellensä.

— Koneita ei ole kokonaisen tunnin aikaan saatu käymään, sanoi hän lujalla ja tuikalla äänellä, — ja onnettomuus tapahtui vasta kymmenen minuuttia sitten. Näiden kahden tapausten välillä ei siis ole yhteyttä, mutta juuri tuntia tätä ennen tapahtui se, että kolme teidän miehiä pantiin kiini. Mitä siellä on tehty, Hartonen?

Olli keikahti selkäpiilleen, kuin halvautunut. — Minä peräytin käskyni — änkytti hän — samassa kuin isäni meni alas ja ne toiset seurasivat häntä; minä menin itse tänne sitä estämään — tottapa se silloin jo oli tehtynä. Sitä en tahtonut; auttakoon Jumala! sitä en tahtonut!

Artturi kääntyi pois erälle insinöörille, joka samassa tuli ulos, äkisti kysyen:

— Noh, kuinka käypi?

— Koneet eivät tottele, vastasi hän, hartioitaan tempastellen. — Emme vielä ole voineet keksiä mikä syynä on; räjähdystä ei ole syyttämistä; se tapahtui koko tunnin aikaa myöhemmin ja itse rakennus on aivan vahingoittumaton. Vahinko on ihmiskäden tekemä; tottapa aamulla tutkiessamme joku kohta jäi huomaamatta. Jos ei saada koneita käymään niin suoriin tie syvyyteen on salvattuna ja ne onnettomat siellä alhaalla välttämättömästi hukassa, purnumestari Hartonen ja ne muut.

Näitä viimeisiä sanoja sanoessaan hän koroitti äänensä ja silmäili Ollia, joka seiso i kalmankeltaisena ja liikkumattomana; siinä samassa hän hypähti ja lähti yhtäkkiä kävelemään. Artturi astui hänen eteensä.

— Minnekä?

— Minun täytyy tuonne alas, ähkyi nuori päällysmies, — minun täytyy käydä avuksi. Päästääkö minua, herra Berkow! minun täytyy, kuulkaatte?

— Te ette voi auttaa! sanoi Artturi katkerasti. — Paljas nyrkkivoima ei voi täällä mitään. Hävittää te voitte ja tehdä vaaran kahta suuremmaksi, mutta asiain korjaamisen entiselleen saatte jättää insinööreille. He yksin voivat tehdä avun mahdolliseksi, ja heitä ei saa häiritä eikä estää työssänsä. Sulkekaa huone, herra tirehtööri, niin ettei kukaan pääse sinne, ja te Wilpponen, tuokaa tänne ne kolme vankia! Nehän tietävät mitä ovat turmelleet ja kentiesi osaavat insinöörejä ohjata. Joutukaa!

Wilpponen totteli ja tirehtöörinkin alkoi panna annettua käskyä toimeen. Häntä ei siinä vastustettu. Joukko tiesi nyt, kuinka paljo tässä rippui esimiehistä, ja totteli mielellään. Kaikki näkivät todeksi Artturin sanat, mitkä hän kerran oli antanut vastaukseksi heidän johtajansa uhkailevaan vaatimukseen: "Koettakaa tehdä sitä, jos teiltä puuttuu se niin halpana pidetty kyky, joka suuntaa kätenne, panee koneet käymään ja elähyttää työnteon!" Siellä oli sadoittain käsiä, sadottain ihmisiä valmiina auttamaan eikä yksikään kyennyt kättä nostamaan, ei yksikään kyennyt voimiaan yrittämään; kaikki valta ja avun mahdollisuus oli hallussa niiden harvain, joiden täytyi lainata neronsa avun hankkimiseksi tässäkin tilassa, missä joukko johtajallensa ei muuta voinut kuin korkeintaan syöksähtää varmaan kuolemaan. Nuo niin vihatut, niin usein soimatut virkamiehet! Heissä nyt rippuivat kaikkein silmät, heidän ympärilleen kaikki tunkeilivat, heti kun joku heistä tuli näkyviin; nyt olisi, maksoi mitä maksoi, suojeltu heitä ja heidän töitään jos sitä olisi tarvittu.

Aika kului kulumistaan sydäntä särkevässä ja tuskallisessa odotuksessa. Wilpponen oli jo aikoja sitte palannut kolmine vankinensa, joita oli säilyssä pidetty asunhuoneuksen alakerrassa. Ne tiesivät mitä oli tapahtunut; ne tulivat hengästyksissä kiirehtien, ainoastaan seisomaan niinkuin kaikki muutkin neuvottomina ja toivottomina ja mihinkään yritykseen kykenemättöminä. Mutta eipä heitä enään tarvittukaan; vikapaikat koneissa olivat jo löydetyt. Vika havaittiin vähäpätöiseksi ja voitavan pian korjata. Esimiehensä johtamana ponnistivat insinöörit siinä tarkoituksessa kaikki voimansa, samalla kuin ulkopuolellakin käytiin pelastuksen hankkeisin ja sen toimeen panemiseen, jolla koettiin toiseltakin puolen päästä purnuun. Vaara oli ikäänkuin yhdellä silmukalla jälleen solminnut kurin ja järjestyksen purkautuneet siteet. Kaikki tottelivat ja tottelivat pikemmin ja paremmin kuin koskaan ennen työn lakkauttamista. Mutta enemmän kuin kukaan muu teki isäntä työtä. Joka paikassa oli hänen silmänsä ja käskynsä; joka paikassa ymmärsi hän puuttua työhön ja sitä elähyttää. Artturilla oli vaan vähän taikka ei ensinkään sitä oppia ja kokemusta, mitä tässä tarvittiin; nuori perillinen oli kasvatettu täydellisessä tietämättömyydessä juuri siitä, mitä hänen välttämättömimmästi tarvitsi ymmärtää; mutta hänellä oli yksi asia, jota ei suinkaan käynyt oppiminen eikä kasvatuksen kautta saaminen: johtamisen kyky; ja se oli tässä tarpeesen, juuri nyt, kun ainoalla tarmokkaalla miehellä, yli-insinöörillä oli koneista siellä sisällä tekemistä, ja kun tirehtööri, niinkuin muutkin puoli-pyörryksissä asianhaarain pikaisesta muutoksesta, samoin kuin itse tapauksestakin, niin taitava ja ymmärtäväinen kuin olikin, oli perin neuvottomaksi joutunut. Se oli Artturi, joka sai hänen tointumaan, hän joka pikaisella silmäyksellä asetti jokaisen paikalleen, ja pani kaiken hänen kykynsä työhön ja toimeen; joka nerollaan innostutti kaikki ja vei kaikki muassaan.

Jo viimein kuului raskas, vohottava ääni, jolla kone alkoi käydä; sitte puhkauksia ja jäsäyksiä; alussa väliajoittain ja katkonaisesti, sitte säännöllisesti ja tasan; laitos nousi ja laskeutui tavallisella varmuudellaan ja tarkkuudellaan. Yli-insinööri lähestyi Artturia, mutta kasvonsa eivät olleet vielä valistuneet.

— Koneet ovat taas käymässä, sanoi hän vakaisesti, — mutta pelkään kovin aikaiseksi ja kovin myöhäiseksi mennä alas. Savu tunkee nyt ylös täältäkin; enemmän ilmaa on sisään päästettävä ja me saamme luvan odottaa.

— Odottaako? kysyi Artturi malttamattomasti liikahtaen. — Johan olemme kokonaisen tunnin odottaneet ja onnettomain henki voi olla joka hetki vaarassa. Luuletteko mahdolliseksi päästä tännemmäisen purnun kautta?

Mahdollista tuo kyllä voi olla; näyttää niin kuin vaan olisi huurua, mitä sieltä nousee; mutta joka sinne nyt jo tahtoo mennä, panee henkensä alttiiksi. Sitä en uskaltaisi.

— Entä minä! virkkoi Olli synkeällä mielen rohkaistuksella. Samassa kuin kone rupesi käymään, oli hän tunkenut esille ja seisoi jo tynnyrin ääressä.

— Minä menen, sanoi hän vieläkin, mutta ei *yksi* siellä riitä. Minulla pitää olla apua. Kuka lähtee seuraan.

Ei kukaan vastannut; itsekukin näytti kauhistuvan lähtöä tuohon höyryvään kitaan. He olivat nähneet, kuinka ne uskaliaat, jotka olivat koettaneet toisista aukoista tunkea alas, olivat selälleen keijahtaneet tahi silmilleen tupertuneet. Lauri makasi vielä tainnoksissa siitä kokeesta, minkä väkevämpi toverinsa

varsin vaaratta oli kestänyt, mutta seurata tätä toveria matkalle, josta oli miltei mahdotonta palata takaisin, siihen ei ollut rohkeutta kenelläkään.

— Eikö kukaan? kysyi Olli, vähän odotettuaan. — Hyvä! Niinpä menen yksinäni! Antakaa käskyn!

— Hän hypähti tynnyriin; mutta yhtäkkiä ilmaantui hieno valkoinen käsi tynnyrin mustalle syrjälle ja heleä ääni sanoi uskaliaasti:

— Odottakaa Hartonen! minä lähden mukaan.

Kauhistuksen huuto kaikilta tehtaan herroilta kuului tämän päätöksen johdosta; joka haaralta koetettiin väkevästi asiata estää. Taivaan tähden herra Berkow! te menetätte henkenne! Ette voi siellä mitään tehdä — kuului kaikkialta, tuskalliset pelvon äänet.

Artturi oikaisi suoraksi, isäntämiehen ja hallitsijan täysi itsetietoisuus loisti hänen kasvoistaan.

— En ota sitä tehdäkseeni avun vaan esimerkin vuoksi. Jos menen alas, niin kaikki tulevat jälessä. Hankkikaa te täällä ylhäällä pelastusvoimia, herra yli-insinööri; tirehtööri pitää huolen järjestyksestä tuolla ulkona. Minä tällä hetkellä en voi muuta kuin innostuttaa väestön rohkeutta ja sen tahdon tehdä.

— Mutta ei yksinäne Hartosen seurassa, sanoi yli-insinööri, miltei vetäen häntä takaisin. — Varokaa itseänne, herra Berkow! Sama matkahan tuo on ja sama matkakumppalikin, joka oli niin tuhontuottava isällemme. Teillekin voi siellä alhaalla olla muitakin vaaroja kuin nousevat höyryt.

Tämä oli ensi kerta, kun tämä syytös sinkautettiin julkisesti kaikkein kuultavaksi, ja joskin ei kukaan rohjennut siihen yhdistyä, niin kaikkein kasvot kuitenkin osoittivat, että olivat samaa ajatusta. Olli seisoj vielä paikallaan, ääneti ja liikkumatta; hän katsoi vaan vakaasti ja muualle vilkaisematta nuorta isäntäänsä silmiin, ikäänkuin odottaen hänen suustaan vapauttamistaan tai tuomiotansa.

Artturin silmät kohtasivat hänen silmiänsä — ainoastaan sekunnin aika ja hän irrotti itsensä niistä väkevästä käsistä, mitkä häntä pidättivät.

— Tuonne syvyyteen hukkuu enemmän kuin sata ihmistä ellemme tule avuksi, ja silloin ei yksikään käsi liiku muuta kuin pelastamista varten. Antakaa käskyn! Lyökäämme kättä, Hartonen, teidän pitää auttaa minua.

Vavahdellen ojensi Olli kätensä antaaksensa anottua apua. Samassa seisoj jo Artturikin hänen vieressään.

— Kun onnellisesti olemme päässeet purnun pohjalle, niin lähettäkää sinne miehiä niin monta kuin haluttaa ja voipi päästä. Hyvästi!

— Hyvästi! toisti Olli matalan-koleasti, mutta yhtä vakavasti. Tämä jäähyvästi kuului kamalalta, miltei aaveentapaiselta, tuosta syvyydestä, joka nyt vastaanotti nämä miehet. Kone alkoi käydä ja tynnyri vajosi verkalleen. Aukon suulla seisojat näkivät vaan, miten nuori isäntä, huimastuneena oudosta menosta ja onneksi vaan ohuesta nousevasta savusta huumautuen, hoipahti, ja miten Hartonen äkisti loi kätensä hänen vyötäisilleen ja voimakkaasti tuki häntä — sitte molemmat katosivat pimeään syvyyteen.

Artturi oli oikeassa; esimerkkinsä teki lopun epäilyksistä, missä Ollin esimerkki jäi tehottomaksi. Totuttu kuin oltiin, näkemään päällysmies Hartosen paljoa vähemmästä syystä hurjaisesti panevan henkensä alttiiksi ja aina vahingotta pääsevän vaarasta, niin oli jo aikoja sitte tovereissa syntynyt arvelu siitä, ettei mikään vaara häntä tapaisikaan. Hänpä oli, joka oli tehnyt kulku-aukon pääsemättömäksi, joka koneita turmelemalla oli viivyttänyt tunnin aikaa, isänsä oli alhaalla muiden parissa — kentiesi surman omana samasta syystä — siispä oli luonnollista, että hän viipymättä syöksähtäisi uhkaan, johon ei kukaan tahtonut käydä osalliseksi. Mutta kun isäntä itse antoi tuommoisen esimerkin, hän tuo ylhäinen mies, joka ei koskaan käynnyt purnuissaan, silloinkaan kuin ne olivat olleet verrattain luotettavat, ja nyt lähti niihin, kun turmio uhkasi jokaista — kun hän meni edellä, silloin menivät kaikki muutkin samaa tietä. Jotka häntä likinnä seurasivat, olivat ne kolme vuorityömiestä, jotka aamulla olivat koneille vahinkoa tehneet ja nyt erään insinöörin johdolla lähtivät purnuun. Sitten tuli yhä enempi ja enempi uusia auttajia, ja tässä ei tarvittu rukouksia eikä kehoituksia. Yli-insinöörin täytyi ennen pitkää käskä pois tarjolle tulijat, koska väestöä ainoastaan osaksi voitiin pelastustyöhön käyttä.

Tunnit kuluivat kulumistaan; aurinko oli aikoja sitte ennättänyt puolipäivän korkeudelle, aikoja sitte jättänyt sen, ja vielä taisteli siellä maanpovessa ihmisnero ja ihmistahto raivoavia elementtejä vastaan, temmataksaan niiltä niiden uhria. Se oli taistelu hirvittävämpi kuin mikään päivänvalossa taisteltu; joka kämmenen leveys oli valloitettava, joka askel kuoleman vaaralla astuttava, jos mieli päästä eteenpäin; mutta eteenpäin yhtähyvin tungettiin, ja näyttipä niinkuin nämä suunnattomat ponnistukset tulisivat palkituiksi paremmin kuin voitiin odottaakaan. Jo tiettiin missä onnettomat olivat, toivottiinpa voivansa

heidät pelastaakin, sillä he vielä elivät, ainakin osa heistä. Onnellinen sattumus, kaksi löydettyä tulisoittoa, jotka äkillisessä paossa oli kadotettu tahi viskattu pois, johtivat pelastajia oikealle jällelle. Räjähdyks näytti ainoastaan osaksi koskeneen ylempiin purnuihin, ja näyttivät aikanaan paenneen eräisen turvallisempaan syrjäkäytävään, johon savu ei päässyt, mutta johon alasromahtaneet kallion lohkat olivat heidät haudanneet ja niin estäneet heidät ulos pääsemästä. Nyt oli pyrittävä heidän luoksensa semmoista tietä, jossa pelastajain ainakin kävi hengittäminen, ja tätä varten pikaisesti mutta varuisasti tehdyn pelastus-tuuman toimeenpanemiseksi, nyt kaikki voimat ponnistettiin.

— Vaikka koko maapiiri olisi heidän päällensä, niin meidän siltäkin täytyy heidän luoksensa! oli Olli huudahtanut, kun ensimmäinen vihi oli saatu, ja tästä oli tullut tunnus-sana, jota itsekukin tykönsä kertoi. Eikä ollutkaan yhtään, joka olisi laiminlyönyt vaarallisen velvollisuutensa, minne ikänä hän asetettiin, ja kuitenkin oli monta, joissa voimat eivät pysyneetkään tahdon rinnalla, monta, jotka vaipuneina ja puoleksi huumautuneina olivat takaisin lähetettävät ja joiden sijaan uusia auttajia oli otettava, ellei tahdottu enentää uhrien lukumäärää. Oli vaan kaksi, joita ei mikään haitannut, ei mikään väsyttänyt: Olli Hartonen rautaisella ruumiillaan ja Artturi Berkow rautaisella tahdollaan, joka nyt antoi tälle hennolle ja hienotekoiselle miehelle teräksiset hermot ja sai hänen kestävänsä olopaikan ja vaarat, joihin moni vahvempi menehtyy. Nämä molemmat kestivät; rinnatusten tunkivat he eteenpäin, yhä vaan eteenpäin, aina ensimmäisinä. Missä Ollin jättiläis-voimat tekivät uskottomia ja voittivat esteitä, jotka näyttivät miltei mahdottomilta ihmisvoimille, siellä oli siinä kyllä että "herra itse" oli etukynnessä, että hän ainoastaan oli siellä.

Ei hän juuri paljon muuta siellä voinut, kuin rohkaista työmiehiä heidän yrityksissään, mutta sillä hän saikin kyllin toimitetuksi, enemmän kuin hänen kätensä olisivat aikaan saaneet. Jo kolmasti oli hänen kokeneempi kumppalinsa temmannut hänen takaisin, kun hän, outo purnun vaaroihin ollen, kovin varomattomasti antoi itsensä niiden alttiiksi; monta kertaa olivat insinöörit jo pyytäneet häntä palaamaan pois, nyt, kun oli tarpeeksi asti apuväkeä ja tarpeeksi asti työn johtajia. Mutta hän tiesi, kuinka paljon siitä rippui, että hän viipyi näiden ihmisten keskellä, jotka olivat kapinasta ja melskeestä pelastustyöhön rientäneet. Kaikki he silmäilivät isäntänsä puoleen, joka, aina siitä asti kun hän oli itsenäisyyteen toipunut, oli ollut heitä vastaan ja joka tänä päivänä ensi kerran oli heidän myötänsä hädässä ja hengen-vaarassa, joka halvimman työmiehen tavalla pani hengensä alttiiksi ja samoin kuin he oli jättänyt nuoren vaimonsa sinne ylös surun ja huolten valtoin. Nämä yhteisen työn ja yhteisen vaaran hetket saivat heidät viimein Berkowin pojalle ja perilliselle antamaan, mitä niin kauan ja niin uppimuskaisesti olivat häneltä kieltäneet: — luottamuksensa. Sinne alas, kallion syvyyteen, haudattiin vanha viha, vanha eripuraisuus; siellä taistelu päättyi. Artturi tiesi, että tämä hänen olonsa kaivoksessa oli enempi kuin paljas uhka-yritys, minkä kuka muu hyvänsä hänen sijassaan olisi voinut tehdä; hän tiesi että hän tällä kestäväisyydellään taisteli itselleen ja vuorikaivoksilleen tulevaisuuden, ja tämän vuoksi jätti hän Eugenian sinne ylös yksinään mielihaikeuksiinsa.

Näin tehtiin yhä edelleen työtä väsymättömällä innolla; hiljakseen, askel askeleelta, tosin päästiin eteenpäin mutta eteenpäin ainakin päästiin, ja syvyyden kamalat vallat viimein nöyristyivät ihmisen tahdolle, joka oli raivannut itselleen tien veljiensä luokse siellä alhaalla. Auringon siellä maan päällä laskeissa tie oli löydettyä; silloin tuotiin pelastetut päivän valoon, tosin haavoittuneina, puolitupehtuneina, kauhusta ja kuolohädästä pyörryksissä, mutta kuitenkin hengissä, niiden muassa tulivat niinkään näännyksiin asti väsyneet pelastajat. Ne kaksi jotka olivat olleet tässä rohkeassa yrityksessä ensimmäiset, Berkow ja Hartonen, ne olivat viimeiset palaamaankin, ne eivät peräytyneet ennenkuin kaikki olivat pelastetut.

— En tiedä mitä se merkitsee, että herra ja Hartonen vielä viipyvät siellä alhaalla, sanoi levottomasti yli-insinööri ympärillä seisoville ammattiveljilleen. He olivat jo ulosmentävän luona, kun viimeiset lähtivät ylös, ja Hartonen tuntee siksi vaarat kaivoksissa, ettei viivy silmänräpäystäkään kauemmin kuin välttämättömyys vaatii. Vielä odottaa tynnyri siellä alhaalla; eivät he anna merkkiä eivätkä vastaa meidän merkkeihimme — mitä tämä merkitsee?

— Kunhan ei joku onnettomuus olisi juuri viime hetkellä tapahtunut; virkkoi Wilpponen siihen levottomasti. — Kuulin jonkun kummallisen äänen sieltä alhaalta, juuri kun viimeiset tulivat ylös. Matka on pitkä ja koneet jyskäävät niin kovasti, ettei sitä käy selvästi eroittaminen, mutta koko vuori on tähtänyt — entä jos jälki-lohkeama on tapahtunut!

— Voi herran nimessä, siinä voitte olla oikeassa! sanoi yli-insinööri. Antakaa vielä kaikesta voimasta merkki! Jos ei siihen vastata, meidän *täytyy* mennä katsomaan, mitä siellä tapahtuu.

Mutta ennenkuin hän tahi kukaan muu ennätti panna tätä käskyä toimeen, annettiin alhaalta kiivas merkki nousemiseen. Ylhäällä olevat hengittivät taas helpommin katsellen kaivoksen aukkoon, jossa vähän aikaa odotettua, tynnyri tulikin näkyviin. Kasvot hiessä ja pölyssä ponnistuttavasta työstä, vaatteet rikki kuluneina ja repaleina, seisoi Olli siinä, ja otsastaan ja ohimoistaan virtasi verta. Samoin kuin alasmennessä olivat hänen kätensä nytkin nuoren isännän ympärille kääristyinä mutta tällä

kertaa ei hän tukenut horjuvaa ainoastaan. Artturin pää nojasi kalmankarvaisena ja ummessa silmin hänen olkapäälleen ja ruumis lepäsi liikkumaton ja hengetönnä hänen käsivarsillaan, jotka viimeiset voimansa ponnistaen, pitivät häntä pystyssä.

Kauhistuksen huuto kuului joka kulmalta. Tuskin jaksettiin siksi odottaa kuin kone oli seisautunut. Enempi kuin kaksikymmentä kättä kurottui pyörtynyttä vastaanottamaan ja kantamaan häntä hänen puolisonsa luokse, joka samoin kuin muutkin, ei ollut lähtenyt paikalta pois. Kaikki tunkeilivat nyt näiden molempain ympärille Apua, lääkäriä huudettiin, ja yleisessä häiriössä ei kukaan huolinut Ollista, joka omituisella hitaisuudella ja huolettomuudella oli antanut heidän ottaa tuon kuorman sylistään. Ei hän nyt hypännytkään tynnyristä tavallisella ripeydellään ja jänteveydellään; verkalleen ja vaivoin astui hän ulos, ja hänen täytyi kahdesti tarttua vitjoihin käsiksi ettei kaatuisi. Eikä hän nytäkään mitään ääntänyt, mutta hampaansa oli hän purrut yhteen ja veri virtasi yhä kiivaammin, vaikka paksulta sorakerrokselta ei käynyt näkeminen, että hänen kasvonsa olivat yhtä kalvakat kuin Artturinkin. Horjuen pääsi hän vielä muutamia askelia eteenpäin, sen miesjoukon luokse joka tunkeili Artturin ympärillä; sinne pysähtyi hän yhtäkkiä ja tarttui molemmin käsin ja viimeisistä voimistaan muutamaa rakennuksen pylvääseen kiini, sen varassa pystyssä pysyäkseen.

— Älkää hätäilkö, rouvaseni; se on vaan pyörtymystä, sanoi lääkäri, joka kaiken ajan oli hoidellut onnettomuuteen yhtyneitä ja hetikohta oli rientänyt tänne. — Hän ei ole mitenkään vahingoittunut, sen mukaan kuin voin nähdä; hän kyllä tointuu kohta.

Eugenia ei kuullellut tätä puhetta; hän näki ainoastaan nuo kalpeat kasvot ja ummistuneet silmät, ainoastaan tuon pitkänään makaavan ruumiin, jossa ei näkynyt vähintäkään merkkiä että siinä henki olisi. Oli ollut hetki semmoinenkin, jolloin nuori rouva, äsken naituna, vieraan käden avulla vaarasta temmattuna ja puolisonsa kohtalosta vielä tietämätönnä huoletti ja kylmästi oli sanonut pelastajalleen: "katsokaa miten Berkowin on". Mitä huolimattomuus ja ylenkatse silloin oli rikkonut, sen nyt sovitti, jopa ennemminkin kuin sovitti näiden viimeisten tuntien tuska, joina hän oli saanut kokea, miltä se tuntuu kun vapistaan rakastetun kuoleman pelvosta, voimatta auttaa, saamatta edes olla häntä likelläkään. Nyt ei hän lähettänyt ketään toista häntä katsomaan; nyt oli hän itse polvillaan sanomattomissa tuskissa, huutaen, kuten kukin muu rakastava vaimo, puolisoaan nimeltä.

— Artturi!

Tämä huudahus oli mitä kiihkoisimman rakkauden ja korkeimman epätoivon huudahus; sen kuultua nuori päällysmies, joka vielä nojasi pilaria vasten, vielä vienosti vavahti ja oikaisi itsensä. Vielä kerran kääntyivät hänen tumman siniset silmänsä näiden molempain puoleen, mutta niissä ei ollutkaan enään vanhaa ynseyttä eikä entistä vihaa, niissä oli ainoastaan äänetön, mutta syvä mielihaikeus; sitte pimittyivät hänen silmänsä, käsi kohosi, ei verta vuotavalle otsalle, vaan sydämen kohdalle, jossa hän kumminkaan ei ollut nähtävästi haavoitettu, mutta hän likisti sen niin kovasti sitä vasten, kuin jos kovin tuska juuri siellä raivoaisi, ja samassa kun Artturi puolisonsa sylissä loi silmänsä auki, kaatui Olli heidän takanaan kentälle. — —

Vaikka jo viimeisetkin olivat kaivoksesta tulleet, vallitsi yhtähyvin äänettömyys ja alakuloisuus väkijoukossa. Ei riemuhuutoja, ei ilon osoituksia näkynyt ei kuulunut; haavoittuneiden läsnä-olo ei niitä sallinut. Ei tietty vielä kutka heistä tulisivat henkiin jäämään, vai olisiko kuolema vaativa jälleen ne häneltä niin vaivaloisesti temmatut uhrit.

Nuori isäntä oli vironnut voivuksistaan pikemmin kuin oli odotettu. Kovasti tärähtäneen vuoren sisällä olikin jälkilohkeama tapahtunut, joka viimeisellä silmänräpäyksellä oli tavannut Artturin ja hänen kumppalinsa, mutta kummasti kyllä ei ollut Artturi siitä saanut mitään vahinkoa; hän seisoi jo taas pystyssä vaikka vielä voimatonna ja kalpeana puolisonsa käden nojassa, kokien pitää ajatuksiaan koossa vastatakseen Eugenia hätäisiin kysymyksiin.

— Olimme juuri kaivoksen suulla sanoi hän; Hartonen oli muutamia askelia edellä ja siis jo suojassa; hän silloin havaitsi jonkin vaaraa ennustavan merkin. Minä näin hänen yhtäkkiä hyökäävän takaisin minua kädestä kiini ottamaan, mutta se oli jo myöhäistä; kaikki paikat ympärillämme ja päällämme liikahtelivat. Sen vaan tunsin, kuinka hän riuhtaisi minun kumoon ja heittäysi päälleni, kuinka hän ruumiillaan suojasi minua putoavilta lohkarilta — ja niin menin tainnoksiin.

Eugenia ei antanut vastausta; hän oli äärettömästi peljännyt Hartosen likisyyttä aina siitä hetkestä asti kun oli saanut tietää, että Artturi hänen kanssansa oli lähtenyt tuolle vaaralliselle retkelle, ja nyt sai hän kiittää ainoastaan hänen läsnä-oloaan, että vielä sai sulkea puolisonsa hengissä ja pelastettuna syliinsä.

Yli-insinööri läheni heitä; kasvonsa olivat hyvin vakaiset ja äänensä tavallista järeämpi, kun sanoi: lääkäri sanoo, että kaikki voivat pelastua paitsi yksi; Hartosta ei käy pelastaminen — hänestä on loppu tullut. Mitä hän tänäpänä kaivoksessa on toimeen saattanut, on ollut liian paljo hänenkin jättäläis-

luonteelleen, ja haavat ovat niistä lopun tehneet. Miten hänen lienee ollut mahdollista noiden vaikeiden haavain kanssa ensin itse kömpiä sorasta ylös ja sitte saada teidät siitä autetuksi, nostaa teidät tynnyriin ja tukea teitä kunnes pääsitte tänne ylös, on perin mahdotonta käsittää, eikä olisikaan se kellekään muulle kuin hänelle ollut mahdollista. Hän on sen tehnyt, mutta siinä on häneltä henkikin mennyt.

Artturi katsahti puolisonsa puoleen; heidän silmänsä kohtasivat ja ymmärsivät toisensa. Niin voivuksissa kuin oli, ponnisti Artturi voimansa, otti Eugeniaa kädestä ja vei hänen kanssansa paikalle, missä onnettomuuden kärsineet saivat paraan hoidon ja avun. Yksi vaan, se viimeinen, oli viety syrjäpaikkaan. Olli makasi pitkänään kentällä; isänsä ei ollut vielä toipunut eikä siis tiennyt mitään pojan kohtalosta, mutta Ollin ympärillä ei ollut ainoastaan vieraita holhojia; vierellään oli nuori tyttö polvillaan, joka piti kuolevan kättä sylissänsä ja silmäili häntä sanomattomalla mielikarvauksella, huolimatta kihlatustaan, joka ystävän kylmenevää kättä pidellen, seisoi häntä vastakkain. Olli ei nähnyt heitä, kenties ei tiennytkään kummankaan läsnä-olosta; silmänsä tuijottivat suurina ja kankeina leimuavaa iltataivasta, vajoavaa aurinkoa kohti, ikäänkuin vielä ilmaistakseen yhden säteen tuota iankaikkista valoa ja viedäkseen sen muassaan siihen pitkään, synkeään yöhön.

Artturi oli kysynyt jotakin läsnä olevalta lääkäriltä; tämä vastasi vaan vienosti päätä pudistaen — nuori isäntä ei tarvinnut enempää tietää. Päästäen vaimonsa käden kuiskasi hän hänelle muutamia sanoja korvaan ja syrjäytyi, jolla aikaa Eugenia kallistui Ollin puoleen ja mainitsi häntä nimeltä.

Vielä kerran kävi elämän vävähys kuoleman synkeydestä; elämän koko hehku ja kiihko yhdistyi vielä kerran siihen silmäykseen, minkä Olli nyt täydellä tunnolla loi nuorta rouvaa kohti, jonka huulet hiljaa ja hätäisesti kysyivät: — Oletteko pahoin haavoittunut, Hartonen?

Ollin kasvot vavahtivat vieläkin kerran; ääni oli tohuinen, katkonainen, mutta levollinen, hänen vastatessaan:

— Mitä minusta huolitte? Onhan teillä hän jälleen. Mitä varten minä vielä eläisin? Olenhan jo sanonut teille: hän taikka minä! — Toisin kyllä silloin ajattelin, mutta kuitenkin se oli tämä ajatus, joka lennähti päähäni kallion alas romahtaessa. — Silloin ajattelin teitä ja itkuanne ja valitustanne, — ja muistakaapa, kuinka hän ojensi minulle kätensä täällä ylhäällä, kun ei kukaan tahtonut siihen ruveta, — ja silloin heittäysin hänen päällensä.

Hän vaipui takaisin; leimahtanut kipinä sammui äkisti ponnistuttavan puhumisen jälkeen, mutta tämä hurjasti hohkuva elo menehtyi kuolemassa hiljaisesti, taistelutta ja tuskatta. Tämä mies, jonka koko elämä oli ollut vihaa ja taistelua niitä vastaan, jotka sallimus oli asettanut häntä ylemmä, oli nyt sen hengen pelastamisessa, jota oli vihannut, saanut loppunsa. Toteutunut oli aavistus, mikä eilispäivänä oli noussut hänessä hulisevan veden partaalla; se oli vuoren syvyydestä saattanut kuolonsanomana uhrille. Ei hän enään tarvinnut silmäillä tuonnetta tuota "huomispäivää", joka oli niin syvälle häneltä kätkeytynyt: kaikesta oli hänelle tämän "huomispäivän" kanssa tullut loppu — loppu kaikesta!

Tuolta maantieltä kuului marssivan joukon tahdilliset askelet, ynnä komentosanoja ja aseiden kalsketta. Se oli se kaupungista anottu apu, joka tuli. Jo tehtaasen tullessaan oli komentava upseeri saanut kuulla, mitä oli tapahtunut; hän antoi väkensä seisahtua maantielle, ja tuli itse ainoastaan muutamain miesten kanssa onnettomuuden paikalle, jossa pyysi saada isäntää puhutella. Artturi meni häntä vastaanottamaan.

— Kiitän teitä, hyvät herrat, sanoi hän tynnellä vakaisuudella, mutta myöhästyneet olette; en enään tarvitse apuanne väkeäni vastaan. Kymmenen tuntia yhteisesti taistellesamme, väkeämme kuolemasta pelastaaksemme, olemme tehneet rauhan — kuten toivon, iäksi päiväksi!

* * * * *

Vuosia oli kulunut; taas oli kesä, taas peitti päivänpaiste ja kesäinen loisto vuoret ja laksot ja Berkowin tehtaas, joissa liikuttiin yhtä ripeästi ja vankasti, mutta vapaammasti kuin koskaan ennen. Vapauden ja onnellisuuden henki puhalteli nyt näissä tehtaissa; ne eivät olleet mitenkään pienenneet suunnattomasta suuruudestaan ja olivat jälleen saaneet kaikki, mitä niiltä kerta puuttui. Tosin ei ollut se tapahtunut viikoissa tahi kuukausissa, siihen oli mennyt vuosia, ja vuodet, jotka likinnä seurasivat sitä suurta tapausta, olivat olleet sangen vaivaloiset. Kun työhön siihen aikaan jälleen ryhdyttiin tehtaissa, painoi vielä raskas takka nuoren isännän hartioita, joka kyllä oli tehnyt rauhan väkensä kanssa, mutta yhtähyvin seisoi häviönsä partaalla. Vaaran aika oli kyllä jo mennyt, jolloin täytyi omalla rohkeudella ja omilla uhrauksilla astua kapinallisen väestön väkijoukkoja vastaan; mutta sen sijaan tuli toinen aika, huoliensa vaivaloisen työn aika, miltei toivoton taistelu suhteiden voimaa vastaan, taistelu, joka oli Artturin maahan sykertää. Mutta hän oli edellisessä taistelussa tullut tuntemaan voimansa; hän ymmärsi käyttää niitä jälkimäisessä. Enemmän kuin vuoden ajan oli oltu epäilyksissä siitä, voitaisiinko tehtaita pitää käymässä ja isännälle säilyttää, ja vielä ensimmäisestä ja vaikeimmasta

pulasta päästyäkin oli kyllin vaaroja ja vahinkoja, joita oli vastustaminen. Jo vanhemman herra Berkowin viimeisellä elämän ajalla oli hänen asemaansa ja varakkuuttansa kolautelleet rohkeat keinottelemiset ja ylimieliset tuhlaukset, mutta erinomattain hänen tunnottomat, ainoastaan hetken voittoa tarkoittavat yrityksensä, joiden kovat seuraukset viimein poikaa kohtasivat. Tehtaiden seisominen, jota kesti lähes kuukauden, onnettomuus kaivoksessa, jonka korjaaminen vaati melkoisia summia, uhkasivat perin hävittää sen, mikä jo oli puoleksi menetettynä. Useammin kuin kerran näytti mahdottomalta saada pitää tehtaita; useammin kuin kerran näytti Artturille mahdottomalta lääkittää isän ajalta johtuneita ja etenkin viime taistelun lyömiä vammoja; mutta Artturin luonne, joka niin myöhään oli eloon vironnut, vahvistui ja kehittyi täydellisesti lakkaamatta ponnistuttavan toimellisuuden koulussa.

Kaikki oli rappiolla ja siihen paikkaan kukistumallaan, kun nuori isäntä oli ryhtynyt siihen vaikeaan työhön, että järjestäisi nämä sekasortoiset tehtävät ja täyttäisi kaikki kontrahdit ja velkasitoumukset, sekä panisi uuden järjestyksen käymään; mutta hän oli saanut luottamuksen itseensä; hänellä oli vierellään puolisonsa, ja tälle ja hänelle itselleen oli tulevaisuus voitettava. Tämä ajatus antoi hänelle uskallusta, missä muut kentiesi hätäyneinä ja toivottomina olisivat peräytyneet; se piti häntä pystyssä, kun työt toisinaan näyttivät tahtovan käydä yli hänen voimainsa ja sepä vihdoin tuotti hänelle voiton. Nyt oli kestetty kaikki sen kovan tapauksen seuraukset ja onni oli palannut kaikkiin yrityksiin, mitkä olivat Berkowin nimeen yhdistettyinä, mutta tämä nimi oli nyt myöskin puhdistanut itsensä kaikesta, mitä halpamaista siihen muinoin oli ryhtyneenä ollut; se oli nyt puhdas ja kunnioitettu maailman edessä. Tehtaat suunnattomasti laajennettuina ja suurenmoisille malmihakkuuneinsa olivat nyt lujemmin ja vakaammin perustetut kuin koskaan ennen, ja samalla karttuivat isännän varatkin. Tämä rikkaus, joka kerta oli käydä niin turmiolliseksi nuorelle pilatulle perilliselle ja osaksi jo oli turmiollinen ollutkin siten, että onni oli laskenut sen hänen jalkainsa eteen ilman mitään vaivaa hänen puoleltaan ja juuri sen tähden saattanut hänen ylenkatseellisella haluttomuudella sitä pitelemään, tämä rikkaus, jonka hänen täytyi vuosikautisilla taisteluilla jälleen voittaa ja joka hänen käsissään tuli siunaukseksi monelle, oli nyt hänenkin silmissään saanut toisen arvon.

Oli puolenpäivän aika, kun tirehtööri ja yli-insinööri eräänä päivänä vaelsivat verstaista kotiinsa. Tosin olivat he kumpikin näinä vuosina vanhenneet, mutta muuttuneet eivät olleet. Toinen oli säilyttänyt sävyisän, toinen ivallisen laatunsa, joka nyt juuri taas huomattiin hänen äänessään, hänen pitkittäessään jo ajettua kanssapuhetta.

— Parooni Windeg on taas vanhimmalla pojalla ilmoittanut tänne tulonsa. Näyttää siltä kuin nyt hiukkaisen ylpeiltäisiin sukulaisuudesta, jota alussa vaan suurimmalla vastenmielisyydellä tahdottiin tunnustaa. Sittenkuin hankkeemme ja laitoksemme ovat saavuttaneet niin erinomaisesti hyvittäväen huomion hallituksen puolelta ja siis ylhäisemmissä seuroissa ollaan niihin mieltyneinä, ovat tehtaat saaneet enemmän arvoa vanhan ylimyksenkin silmissä. Hänen vävynsä oli tehnyt saman jo aikoja ennen, ja minun mielestäni hän ei ensinkään sovi asetettavaksi Windegin herrasväen rinnalle. Koko Rabenauen sukukartanon kunnia ja kirkkaus ei vedä puoliakaan vertoja Berkowin tiloille ja niiden isännän mahtavuudelle. Parooni näkee nyt, että hän tiloineen hupenee joukon sekaan, jota vastoin me olemme mahti maakunnassa, jota ei kukaan ole tunnustamatta.

— Täälläpä saadaankin enemmän tehdyksi kuin missään muualla, sanoi tirehtööri. — Nythän käydään kaikilta kulmilta tutkimassa laitoksiamme ja parannuksiamme, mutta sittekään ei ole vielä kukaan tehnyt niiden mukaan.

— Eipä kyllä; mutta jos näin saadaan pitkittää, niin meillä kohta lienee se "ihmislempinen mallilaitos", jota herra Berkow vainaja niin kiivaasti vastusti. Nyt Jumalan kiitos! — yli-insinööri kohautti tässä hyvin arvokkaasti päätänsä — sen voimmekin tehdä! Nyt ei haittaa meitä jos väkemme hyväksi käytämme summia, joita toisten täytyy hätäisesti taskuunsa tukkia, eivätkä ne pikku-summia olekaan. Eikä kuitenkaan ole kauan siitä kuin taistelimme, eikä varain eikä mahtavuuden vaan suoraan sanoen tehtaiden pysyttämisen puolesta, eikä sekään olisi meille onnistunut, ellei muutamia onnellisia asianhaaroja ratkaisevalla hetkellä olisi meille avuksi tullut.

— Ja ellei väkemme olisi käyttänyt itseään niin erinomaisesti — liitti siihen tirehtööri vakaisesti. — Ei se ollut mikään vähäpätöinen asia että pysyivät rauhallisina sillä aikaa kuin häiriöistä ja härsytyksistä lähitienoissa ei tahtonut loppua tullakaan. Onnettomuus kaivoksessa maksoi paljon rahaa juuri semmoisella ajalla kun oli kipuli joka tuhannesta; mutta luulenpa, ettei herra ole liikaa maksanut siitä, mitä hän väkensä luona silloin voitti. Niitä tuskan ja vaaran hetkiä, joita hän vietti heidän kanssansa siellä alhaalla pelastaakseen heidän kumppaleitaan, ei ole kukaan unhottanut eikä olekaan unhotettava; semmoinen teko liittää ihmiset toisiinsa elinkaudeksi. Aina siitä päivästä aikain he uskoivat häntä, kun lupasi asettaa kaikki hyvinpäin, jos vaan antoivat hänelle aikaa varoja hankkia; he odottivat rehellisesti ja senpä tähden ei olekaan kumma, että hän nyt tekee enemmän kuin on luvannutkaan.

— Eipä vaimen! virkkoi toinen siihen kuivasti, — siihen nähden saa hän aina vähän komeilla. Muuten

on lysti nähdä, että sillä välin, vastoin ihmislempisyyttä, asiat ovat niin loistavat kuin tilinpäätöksemme osoittavat. Ne ovat paljoka edullisemmat kuin vanhan hallituksen aikana, jota ei käynyt mistään erinomaisesta ihmisrakkaudesta syyttämisen, ja yhtähyvin silloin kiskottiin kaivoksista mitä kiskoa voitiin.

— Te olette ja pysytte pilkkakirveenä! tiuskasi tirehtööri. Kyllä tiedätte, että semmoiset syyt eivät vaikuta herra Berkowissa.

— Ei, siihen on hän liiaksi ihannoitsija! arveli yli-insinööri, suopeasti suvaitseva tuon muistutuksen. — Onneksi hän kumminkaan ei ole ihannoitsija enemmältä kuin käytäntöön sopii, ja hän on käynyt siksi kovaa koulua että ymmärtää, että käytäntö on kaikkein tämmöisten yritysten peruste ja ehto. Minä osaltani en ole ihannoitsija ensinkään, sen kyllä tiedätte.

Tirehtööri naurahteli hiukan ilkipilaisesti.

— Senpä kyllä kaikki tiedämme, mutta eikö sitä mitenkään kävisi korjaaminen, jos niin perin ihannoitseva mies kuin Wilpponen tulisi perheeseen? onhan se niin käymäisillään, ammatti veikkoseni?

Tirehtööri luuli tarkoittamisellaan antaneen arvolliselle ammattiveljilleen aika iskun, sillä tämä murti suutansa ja väänti päätänsä, kiivaasti vastaten:

— Ei sanaaka siitä! Sen saan kuulla kovin usein kotonani. Ja sen piti sattua juuri minulle, joka en inhostu mitään niinkuin haikailemista ja mielen kiihkoisuutta! Juuri minulle piti sallimuksen valikoida vävyn, joka laatii värsyjä ja soittaa kitarria! Siitä miehestä ei pääse, eikä kosimisestaan, eikä huokailemisestaan, eikä Melania ota malttaaksensa. Mutta enpä ole vielä suostumustani antanut, eikä ole niin vissi tulenko antamaankaan.

— Noh, siitä asiasta annamme neiti Melanian pitää huolen! sanoi tirehtööri nauraen. — Hänellä on monessa kohti isänsä pää ja hän ymmärtää panna tahtonsa täytäntöön. Saatanpa vakuuttaa, että Wilpponen jo rehentelee voitostaan ja poistaa kaikki onnentoivotukset, merkillisesti vastaten "ei vielä!" Nuorukaiset jo tietänevät asiansa. Hyvästi, ystäväni! Tottapa minulle ensi kynteen annatte tiedon tästä iloisesta perheellisestä tapauksesta?

Yli-insinööri meni sangen alakuloisen näköisenä portaita ylös asuntoonsa, jossa tyttärensä jo tuli häntä vastaan. Neiti Melania oli tänäpänä pelkkää herttaisuutta isäänsä kohtaan; hän sanoi häntä tervetulleeksi, otti hänen hattunsa ja sormikkaansa, hyväili häntä hetkisen aikaa ja katsoi tämän alun perästä soveliaaksi etsittä erään rukouksen.

— Isä, tuolla sisällä on joku, joka haluaa puhutella sinua hetikohta ja tähdellisestä asiasta. Hän on siellä sisällä äitin tykönä. Saanko tuoda hänen tänne!

— En tahdo puhua kenenkään kanssa! morahiti isä, joka jo aavisti mitä tulossa oli; mutta nuori nainen ei ollut tästä kiellosta mitään tietävinään. Hän puikahti likimmäiseen huoneeseen, ja toi hetikohta sisälle tuon "jonkun" kuiskaistuansa vielä muutamia rohkaisevia sanoja sen korvaan.

Näyttipä sen olleen välttämätöntäkin, sillä herra Wilpponen, hännystakkiin pukeutuneena, vaalea tukka huolellisesti jaettuna, koko asu ja käytöstapa kuin virallisella kosijalla, seisoi nyt siinä, niinkuin äkki-arvaamatta leijonan luolaan pudonneena. Varalle oli hän valmistanut komean ja hyvin laaditun puheen tätä tähdellistä hetkeä varten, mutta vihainen silmänluonne eikä ensinkään kehoittavainen äänenlaatu, millä yli-insinööri kysyi mitä hän oikeastaan tahtoi, saattivat hänen kokonaan aivunsa avaimet hukanneeksi.

— Haluni ja toiveeni — änkytti hän. — Neiti Melanian rakkaudelta kehoitettuna — korkein onneni, saada sanoa häntä omakseni. —

— Enkö arvannut! Se ihminen ei saata oikisuuntaan kosiakaan, morisi yli-insinööri ajattelematta, että laatunsa millä hän kosijan vastaanotti oli semmoinen, että se olisi voinut hämmentää kenenkä hyvänsä, ja kun nuori mies siitä joutui yhä pahempaan hämiin ja yhä pahemmin sekautui puheessaan, keskeytti hän hänen jyrkästi:

— Noh vaiti jo! Mitä haluatte ja toivotte ei ole minulle salaisuus. Te tahdotte minua apeksenne?

Wilpposta ei näyttänyt tämä välttämätön seuraus tulevasta avioliitosta ollenkaan ihastuttavan.

— Pyydän anteeksi — muistutti hän kaihtivaisesti — etunenässä haluan neiti Melaniata vaimokseni.

— Niinkö? Ja minun te otatte varsin väkinäisesti kaupantekijäksi? kysyi kiivastunut appi pilkoillaan. —

Muuten enpä ymmärräkään kuinka rohkenette tulla luokseni semmoisen kysymyksen kanssa. Olittehan armolliseen rouvaan rakastuneet? Ettekö ole kirjoittaneet kokonaisia paperinlevyjä värsyjä täyteen, hänen kunniakseen? Minkä tähden sitä platoonista liekkiä ei enään kestäkään.

— Oi hyvä Jumala, siitähän on jo monta vuotta? — sanoi Wilppos-raukka puollustukseeseen. Tietäähän Melania sen jo aikoja sitte, ja sepä juuri olikin mikä ensin saatti meidät toisiimme yhtymään. Rakkaus on kahtalainen herra yli-insinööri; toinen on nuoruuden huikentelemista, joka etsii ihannettaan saavuttamattomissa, toinen on pysyväinen tunne, joka vaan maan päällä löytää sen mikä sen todella onnelliseksi saattaa.

— Vai niin, ja sille toiselle, maalliselle, kotitekorakkaudelle tyttäreni on hyvä kyllä. Menkää hiiteen! ärjäisi yli-insinööri.

— Ette tahdo ymmärtää minua, muistutti siihen Wilpponen, syvästi loukkautuneena mutta kuitenkin jollakin mahtavuudella; hän tiesi mikä voimallinen liittolainen hänellä oli vieremmaisessä huoneessa. — Melania ymmärtää minun; hän on jo antanut minulle kätensä ja sydämensä —

— Sepä komealta kuuluu, jupakoitsi vihastunut isä. Kun tyttäret noin omin päinsä antavat pois kätensä ja sydämensä, niin tekisipä mieleni tietää, mihinkä isiä tarvitaankaan. Wilpponen — katsantonsa ja äänensä lauhkenivat — minä tahdon kohdella teitä oikeudella; te olette viime vuosina vähän viisastuneet, vähän mutta ei tarpeeksi. Värsyjen sepustusta esimerkiksi ette malta heittää. Panenpa vetoa, että teillä nytkin on joku lauluruno lakkarissanne.

Hän vilkasi epäluuloisesti nuoren miehen povilakkarin puoleen, ja Wilpponen punastui.

— Sulhaisena lienen siihen oikeutettukin? muistutti hän ikäänkuin hätäisesti kysäisten.

— Olettepa niinkin, ja serenaateihin niinkään, — niin niin, tulepa komea kesä! jupisi yli-insinööri tuskistuneena. — Kuulkaapa, Wilpponen jos en tietäisi, että Melanialla on minun luonteeni, niin että hän tulee karkoittamaan teistä nuo romantiset houreet, niin tekisin tenän, kerrassa tenän. Mutta luulen teidän tarvitsevan järkevän vaimon ja ennen kaikkia ymmärtäväisen apen, joka aina tuontuostakin korjaa pääanne oikeaan suuntaan, ja koska en tästä vähemmällä pääse, niin saatte molemmat osat.

Mihin määrään jälkimäinen toive lienee tuntunut herra Wilpposelle niin erittäin kadehdittavalta, jääköön sanomatta, mutta edellisen ihastuksissa hän unhotti kaiken ja riensi halaamaan uutta appeaan, joka sen asian suoritti hyvin lyhyesti.

— Se vaan, ettei mitään liikutuksia! sanoi hän jyrkästi. Niitä en kärsi semmoisissa emme tarvitse viipyä. Tulkaa nyt kanssani Melanian luokse! Te olette kahden kesken ja minun tietämättäni päättäneet asian, mutta sen sanon teille, että jos joskus tapaan teidät runoa sepustelemassa ja tyttäreni itkenein silmin, silloin — Jumala teitä armahtakoon! —

Sillä aikaa kuin yli-insinööri tällä tavoin taipui välttämättömään kohtaloon, seisovat Artturi Berkow ja Klaus von Windeg paltalla. Tämä jälkimäinen, joka jo oli lausunut jäähyväiset sisarellensa, odotti vaan ratsuhevostaan esiin talutettavaksi.

Se syvälinen ja suuri muutos, joka oli tapahtunut Artturissa, oli nähtävänä hänen ulkonäössäänkin. Hän ei ollutkaan enään se hoikka kalvakka nuorimies, jonka paras nuoruuden aika ja nuoruuden virkeys oli perin hävitä pääkaupungin elämässä; hän oli nyt täydellisesti esimiehen näköinen, joka ymmärsi pontevuudella johtaa suurenmoisia yrityksiä. Viivoja, jotka tosin olivat piirtyneet hänen otsalleen ja joita vuosikausien huolet ja työt olivat vielä syvemmälle uurtaneet, ei kyllä nykyinen luotettavasti perustettu onnellinen elämä ollut haihduttanut. Semmoiset jäljet eivät katoa, kerta tultuaan, mutta ne eivät rumentaneetkaan tätä otsaa ja näitä kasvoja, jotka nyt osoittivat lujutusta ja vakaista miehuutta. Klaus oli sama nuori ylimielinen upseeri kuin ennenkin, verevät huulensa ja vilkkaat silmänsä olivat säilyttäneet entisen vilkkautensa.

— Ja minä vakuutan sinua, Artturi, sanoi hän intoisesti, että teet isälleni väärin, jos luulet hänen vielä kantavan turhia luuloja sinua vastaan. Soisinpa että olisit kuullut mitä hän hiljakkoin vastasi vanhalle Waldsteini ruhtinaalle; tämän väittäessä, että tehtaan-isäntäin tila nykyisten työmies-liikkeiden aikana ei olisi kadehdittava. "*Minun* vävyyni", sanoi isä painokkaasti, "— se ei sovellu, teidän korkeutenne. Hänen asemansa on ylen vakava, ja valta, mikä hänellä on työmiesten yli, on rajaton, he liittyvät häneen tosi intoisuudella — ja ilman sitä vävyyni pystyy menettelemään missä eripuraisuudessa hyvänsä". Yhtähyvin hän ei vielä anna sinulle anteeksi, että hylkäisit, aatelis-arvokirjan, eikä tyydy siihen, että hänen tyttärensä poikaa mutkattomasti ja porvarillisesti nimitetään Berkowiksi.

Artturi hymyili hiukan ilkullisesti.

— Noh, minä ajattelen niin, että nimeään ei hän tarvitse hävetä, jos kerta sitä kantavana astuu ulos maailmaan, ja paitsi sitä saatetaan toivoa, että isäsi saa ilon nähdä ynnä hänen kanssansa pikku Windegvin vaurastuvan — — miten on, Klaus tuleeko kihlauksestasi mitään?

Nuori upseeri murti suutansa.

— Totta kai se ensi tilassa on tapahtuva — sanoi hän vähän pitkäväteisesti — arvattavasti kun toiste tulemme Rabenaueen. Kreivi Berningin tilat ovat rajatusten meidän tilaimme kanssa ja kreivitär Alma täyttää keväällä kahdeksantoista vuotta. Isä arvelee, että minun, suvun kannattajan ja sukukartanon tulevan isännän muka, olisi aika todella ajatella naimista. Hän on velvoittanut minun tulevana kesänä tekemään tarjoukseni kreivittärelle.

— Velvoittanut? naurahti Artturi. — Siis nait komennon mukaan?

— No mitäs itse teit naidessasi? kysäisi Klaus vähän närkästyneenä.

— Niinpä kyllä, sinä olet oikeassa. Mutta naimisemme olikin poikkeus-seikka.

— Eipä ensinkään, väitti Klaus samaan äänenlaatuun. Se on tavallista meikäläisissä. Isä tahtoo, että kohta ja säätyni mukaan nain, eikä hän suvaitse vastaan panna, paitsi kenties sinulta. Sinä olet vaikuttanut hänessä semmoisen kunnioituksen kohtaasi, että hän, paha kyllä, antaa itselleen kelvata kaikki mitä teet tahi tekemättä jätät. Muuten minulla ei ole mitään sitä naimista vastaan, mutta olisinpa vielä jonkun ajan ollut irtonaisena.

Berkow pudisti päätänsä.

Luulen, Klaus, että siinä asiassa teet oikein kun noudatat isäsi tuumia. Sen mukaan kuin viime kerran Rabenaussa käydessäni voin havaita, Alma Berning on herttainen tyttö, ja sinun on aika antaa sukukartanon tulevan isännän astua enemmän näkyviin ja antaa nuorelle vallattomalle luutnantille ero. Se on kyllä tehnyt monenmoisia turhamaisia tekosia, se luutnantti.

— Onpa kyllä! sanoi Klaus, luoden jurosti päänsä kenolleen. — Ja hänen isänsä asettaa hänen herra lankonsa semmoisissa tiloissa aina esikuvaksi, asettaapa niin ylenpaltisilla ylistyksillä että tosiaankin kaikkea mieltymystäni puoleesi tarvitaan, etten oikein perinpohjin inhostuisi siihen esikuvaan. Siitä juuri oikeastaan johtuukin koko naimistuuma. Satuun kerta semmoisessa tilassa sanomaan: "Menihän Artturi ennen maailmassa minua paljon pitemmälle; vasta aviomiehenä hänestä on tullut niin ylen oivallinen", ja nyt pisti isällä tuota pikaa päähän tehdä minusta yhtä oivallinen mies. Mutta olkoonpa niin! Minulla oikeastaan ei ole Almaa vastaan mitään sanomista, ja muuten aion ottaa sinun ja Eugenian esimerkikseni. Te menitte avioliittoon aivan haluttomina, niinpä vihatenkin toisianne, ja nythän siitä on tullut romaani, joka ei vielä tänäkään päivänä ole päättynyt. Ehkäpä meidänkin onnistuu yhtä hyvästi.

Silminnähtävä pilkkanauru liikkui Artturin huulilla.

— Sitä epäilen, Klaus rakas; et näytä sinä ensinkään olevan luotu avioliittollista romaania varten, ja ennen kaikkea muista, ettei joka nainen olekaan Eugenia.

— Enkö arvannut, että saisin kuulla jotakin semmoista, sanoi nuori parooni nauraen. — Aivan samaa nuottia, kuin millä Eugenia aamulla samasta asiasta, sanoi: "Ethän tahtonekaan verrata Artturia muihin miehiin?" Sitäpä sopii sanoa lempi-viikkojen jatkumiseksi melkeän pitkälle.

— Täytyihän meidän aluksi olla ilman niittä, ja mitä laiminlyöty on, sitä on tapa kokea sitä innokkaammin korjata. Etkö siis tosiaankaan enään voi viipyä täällä?

— Kotilupaani kestää vaan tähän iltaan asti. Sitä vartenhan pää-asiallisesti tulinkin, että ilmoittaisin isän ja veljien tänne tulon. Hyvästi Artturi!

Hän hyppäsi sillä aikaa esiin tuodun hevosen selkään, hyvästeli vielä kerran, kättä pistäen, lankoansa ja karkuutti tiehensä. Artturi aikoi juuri mennä sisään, kun eräs vanha vuorityömies astui paltalle ja nosti hattua patroonille.

— Oi, kas purnumestari Hartonen; sanoi Artturi ystävällisesti. Tahdotteko puhutella minua?

Purnumestari lähenei kunnioittavasti mutta kuitenkin tuttavain tavoin.

— Tahtoisin, jos sallisitte, herra Berkow. Olin juuri ikään jollakin asialla tuolla, ja näin teidän hyvästelevän nuorta paroonia, ja silloin teki mieleni tulla hetikohta tänne kiittämään teitä, että olette ollut niin hyvä ja tehnyt Laurin päällysmieheksi. Suuri ilo syntyi siellä kotona.

— Lauri on käyttänyt itsensä niin hyvästi näinä viimeisinä vuosina, että ansaitsee sen paikan, ja hän

sen tarvitseekin yhä enenevälle perheelleen.

— Kyllä hänellä oli tarpeeksi asti vaimolle ja lapsille; siitä olen huolen pitänyt, vastasi purnumestari säveästi. — Se oli viisaasti ajateltu Martalta että pani ehdoksi, että hänen piti muuttaa kotiin luokseni; niinpä en ole toki yksinään vanhoilla päivilläni ja minulla on iloa heidän lapsistaan. Eihän minulla muuten olekaan mitään koko avarassa maailmassa.

Vanhuksen muoto synkistyi näiden viimeisten sanan ohella ja silmät vesittyivät. Artturi katseli häntä sääliväisyydellä.

— Ettekö vielä voi sitä unohtaa Hartonen? Purnumestari pudisti päätänsä.

— En! en voi sitä, herra Berkow. Hän oli ainoa lapseni, ja vaikka hän monesti teki minulle enemmän surua kun iloa ja viimein jäykällä luonteellaan kävi mahdottomaksi minun ohjata — niin en sittekään ikänäni voi unhottaa Ollia. Mitä varten, hyvä Jumala, piti minun vanhan miehen pelastua kaikkein muiden kanssa sitä näkemään! Hänen kanssansahan kaikki iloni hautaan vajosi.

— Niin teidän ei tule puhua, Hartonen, sanoi Artturi lempeästi nuhdellen. Onhan teillä vielä hyvä tuki Martassa ja sen miehessä.

Vanhus huokaili.

— Niin Martta! Ei hänkään voi sitä unhottaa, vaikka hänellä on sekä mies että lapset ja päälliseksi hyvä mies. Vielä näen monesti, miten hänen on. Kummallista on muutamain ihmisten laita, herra Berkow; ne voivat tuottaa meille surua ja huolia, voivat pakoittaa meitä sydämeen asti, ja yhtähyvin pidämme heistä, enemmän kuin kunnollisimmista ja paraista, jotka eivät ole tuottaneet meille yhtään ikävää hetkeä; heitä ei käy koskaan unhottaminen. Semmoinen mies Olli oli. Mikä hän tovereilleen oli ennenkuin se onneton taistelu alkoi, sitä ei ole yksikään ollut ei ennen eikä — sittemmin, ja vaikka hän ei vienyt heitä siunaukseen niin ei kumminkaan yksikään heistä ole häntä unhottanut vielä tänäkään päivänä.

Vanhus pyyhkäisi katkerat kyyneleet silmistään ja tarttui Berkowin hiljaisella osan-ottavaisuudella ojennettuun käteen ja meni sitte hiljaa tiehensä. Eugenia, joka viimeisten minuutien aikana oli tullut ulos ovelle eikä ollut tahtonut häiritä kanssapuhetta, astui nyt miehensä luokse.

— Eikö Hartonen vieläkään voi rauhoittua? kysyi hän hiljaa. — Enpä olis uskonut hänen olleen niin syvältä ja hartaasti poikaansa kiintynyt.

— Sen ymmärrän hyvin hyvästi, sanoi Artturi, katsoen poismenevän Hartosen jälkeen, — samoin kuin käsitan kumppalien rajattoman mieltymyksen häneen. Sen miehen koko luonteessa oli jotakin toiseen ihmiseen voimakkaasti vaikuttavaista. Koska *minä* tunsin sen, minä, joka hengen uhalla taistelisin häntä vastaan, kuinka paljoa enemmän sitten ne, jotka taistelivat hänen puolestaan. Mikä eikö siitä Ollista olisi voinut tulla itselleen ja kumppaleilleen, jos hän toisin olisi tehtävänsä käsittänyt kuin että vihamielisesti tahtoi kukistaa kaiken järjestyksen.

Nuori rouva loi puoleksi nuhteellisen silmäyksen puolisonsa puoleen.

— Meille hän kumminkin näytti, että taisi enemmän kuin vihata. Hän oli vihollisesi, mutta kun jompikumpi oli pelastettava, silloin pelasti hän sinun vaarasta ja syöksi itsensä kuolemaan.

Artturin muoto synkistyi; sen ajan muistiin johtuminen sen kaiketi teki.

— Minulla kyllä ei suinkaan ole oikeutta häntä syyttää, enkä ole sitä tehnytkään siitä ajasta kuin hän minun surmasta tempaisi. Mutta usko minua, Eugenia, semmoisen luonteen kanssa olisi täydellinen sovinto ollut mahdoton. Se olisi alinomaa ollut haittana tehtaideni menestykselle, häirinnyt rauhan väkeni kanssa ja alati otellut herraudesta kanssani, ja välillämme oli jo tultu niin pitkälle ettei käynyt päästää häntä aivan rankaisematta. Jollen minä olisi syyttänyt häntä ja tuominnut, niin sen muut olisivat tehneet — siitä sekä hän että minä säästy.

Eugenia kallisti päänsä puolison olkaa vasten. Se oli yhä edelleen sama ihana, vaaleatukkainen pää, tumman sinisine silmineen: hän oli vaan entistä verevämpi ja kukoistavampi.

Entisen kalpeuden ja kalseuden sijaan oli tullut mielen ilmaus, jonka vaan onnellisuus voi antaa.

— Se oli kova aika, Artturi, se joka seurasi tapaturmaa, — sanoi hän, äänen vienosti vapisten. Sinulla oli niin suuria vastuksia voitettavina, että rohkeuteni monta kertaa oli lannistua, kun näin otsasi yhä enemmän synkistyvän ja silmäsi yhä huolestuvan, ja minä muuta en voinut kuin pysyä vierelläsi.

Artturi kallistui mitä hellimmästi hänen puoleensa. — Ja etkö sillä tehnyt mitä tarvitsinkin? Siinä

kamppauksessa olen kokenut niiden kahden sanan voiman, jotka yksinään antoivat uskallusta ja iloa vaikuttamaan — ja minä kerroin niitä alinomaan itsekseni, kun laineet uhkasivat hyökätä päälleni:

"Vaimoni ja lapseni!" — Ne juuri viimein auttoivat minun voitolle.

End of Project Gutenberg's Artturi Berkow, by Elisabeth Bürstenbinder

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ARTTURI BERKOW ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before

downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in

writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to

the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.